

ФИЛИПА ГРЕГЪРИ ДРУГАТА КРАЛИЦА

Част 7 от „Тюдорите“

Превод от английски: Деница Райкова, 2009

chitanka.info

На Антъни

ЕСЕНТА НА 1568 Г., ЧАТСУЪРТ ХАУС, ДЕРБИШЪР: БЕС

Всяка жена трябва да се омъжи разумно и изгодно, тъй като нейният съпруг ще я представлява и ще бъде нейно огледало, по-видимо от входната врата на дома ѝ, до края на живота си. Ако избере нехранимайко, всичките ѝ съседи ще я избягват като бедна жена; хванели си някой херцог, ще я наричат „Ваша светлост“ и всички ще бъдат нейни приятели. Тя може да е благочестива, може да е начетена, може да е остроумна и мъдра и красива: но ако е омъжена за глупак, тя ще бъде „горката жена на онзи глупак“ до деня на неговата смърт.

А аз имам всички основания да зачитам собственото си мнение по въпроса за съпрузите, тъй като съм имала трима, и всеки от тях, Бог да ги благослови, ми послужи като стъпало за издигане към следващия, докато се сдобих с четвъртия, моя граф, и сега съм „нейна светлост графиня Шрусбъри“: не познавам друга жена, която да се е издигнала толкова. Аз съм това, което съм днес, понеже направих най-доброто, на което съм способна, и получих най-добрата цена за онова, което можех да предложа за продан. Аз съм жена, издигнала се благодарение на собствените си усилия жена, издигнала се сама, шлифовала се и продала се сама и се гордея с това.

В действителност няма жена в Англия, която да се е справила по-добре от мен. Защото макар и да имаме кралица на престола, тя е там само благодарение на ловкостта на майка си и непригодността на другите потомци на баща си, а не благодарение на някакви собствени големи дарби. Ако държите някой Тюдор за разплод, още на втората зима ще го заколите за месо. Те са слаби, немощни създания, и тази кралица от династията на Тюдорите трябва незабавно да се омъжи и да сподели легло с някого и да роди деца, иначе страната ще бъде съсипана.

Ако не ни дари с едно хубаво протестантско момче, тя ще ни осъди на злощастия, защото ще бъде наследена от друга жена: млада жена, надменна жена, грешна жена, кланяща се на идоли папистка.

Дано Господ ѝ прости грешките и ни спаси от разрухата, която тя би ни донесла. Веднъж може да чуете една история за Мери, кралицата на шотландците, друг път — друга. Онова, което няма никога да чуете, дори и сто пъти да слушате, дори когато историята се разказва от нейни изпълнени с възхита обожатели, е историята за жена, която се ръководи от собствените си интереси, мисли за себе си и се омъжва така, както е най-изгодно за нея. Но тъй като в този живот една жена е просто собственост, тя би сторила добре, ако обмисля внимателно как да подобри положението си, как да се продаде на най-добра цена, и какъв да е бъдещият ѝ собственик. Какво друго да прави? Да се остави да падне?

Жалко, че такава лекомислена млада жена трябва да бъде натрапена на мен и домакинството ми дори само за кратък престой, докато нейно величество кралица Елизабет реши какво трябва да се прави с тази изключително неудобна гостенка. Но на никой друг дом в кралството не може да се има доверие да я подслони и — да — да я опази така сигурно, както моят. На никой съпруг в Англия, освен на моя, не може да бъде поверена една такава танцуваща на неговата тераса Саломе. Единствено моето домакинство се управлява толкова дисциплинирано, че можем да осигурим на една кралица по рождение обстановката, която изисква, и сигурността, която тя трябва да има. Само моят съпруг-младоженец е толкова предано привързан към мен, че е в безопасност под един и същи покрив с такава изкусителка.

За тази договорка не знае още никой: тя беше решена тайно от моя добър приятел, секретаря на кралицата Уилям Сесил и мен. Още щом тази изгубила надеждите си кралица пристигна облечена в дрипи в Уайтхейвън, прогонена от Шотландия от своите разбунтували се лордове, Сесил ми прати по непознат вестоносец кратка бележка, за да попита дали бих я подслонила, и аз му изпратих отговор от една дума: „да“. Да, и още как! За мен е чест, че Сесил ми има толкова доверие. Подобно доверие поражда най-големите предизвикателства, а големите предизвикателства носят големи награди. Този нов свят, създаден от Елизабет, е за онези, които могат да съзрат своите шансове и да се възползват от тях. Предвиждам почести и богатства, ако можем да подслоним тази родственица на кралицата и да я задържим близо до себе си. Сесил може да разчита на мен. Ще я пазя и ще се сприятеля с нея. Ще я подслоня и ще я храня, ще се отнасям с нея почтително и

както подобава на кралска особа, и ще я пазя на сигурно място като птиче в гнездо до избрания от него момент, когато ще я предам невредима на неговия палач.

ЕСЕНТА НА 1568 Г., ХАМПТЪН КОРТ: ДЖОРДЖ

Не съм ничий агент. Не ми плащат, за да мисля по определен начин. Не съм наемен убиец. Не съм нито шпионин на Сесил, нито назначен от него екзекутор. От цялото си сърце и душа искам да не бях тук, в Лондон, заел се с тези ужасни дела, а у дома в Чатсуърт Хаус с моята скъпа невинна съпруга Бес, в скромната провинция и далече от заговорите и опасностите на кралския двор. Не мога да твърдя, че съм щастлив. Не мога да кажа, че това ми харесва. Но ще изпълня дълга си — Бог е свидетел, че винаги изпълнявам дълга си.

— Призован сте не за друго, а за да наредите смъртта на Мери, кралица на шотландците — изсъсква в ухото ми Томас Хауърд, когато ме настига в една галерия в Хамптън Корт. Затворили са капациите на прозорците, за да ги почистят, и мястото е обвито в сенки в здрача на ранната вечер. На портретите по стените сякаш са изобразен бледи слушатели, които се навеждат напред да ни чуят, когато Хауърд ме хваща под ръка, за да ме предупреди за опасности, от които вече се боя.

— Трябва да хвърлим подозрение върху нея. Само това. Не се заблуждавайте. Сесил реши, че тази кралица е заплаха за кралството още от мига на раждането ѝ. Тя може и да си мисли, че е избягала от враговете си в Шотландия и е намерила убежище в Англия; но тя просто замени една опасност за друга. Сесил е решил, че тя трябва да умре. Това е третият му опит да я осъди. Ние трябва да бъдем неговите палачи, без собствено мнение.

Свеждам поглед към Хауърд: той е дребен мъж, добре облечен и спретнат, с добре подрязана черна брада и ясни черни очи. Днес почти подскача от ярост срещу министъра на кралицата. Всички ние, старите лордове, до един ненавиждаме Сесил; но Хауърд е по-лошо засегнат от всеки друг. Той е братовчед на кралицата, глава на рода Хауърд, той е херцог на Норфолк, той би очаквал да бъде неин първи съветник, — но тя разчита на Сесил, и винаги е било така.

— Лично кралицата ми възложи да разследвам поведението на нейната братовчедка, кралицата на шотландците. Аз не съм палач — казвам с тихо достойнство. Край нас минава някакъв мъж и се поколебава дали да не се заслуша в разговора ни.

Хауърд поклаща тъмнокосата си глава в отговор на моята наивност:

— Елизабет може и да иска името на шотландската кралица да бъде изчистено. Но Уилям Сесил не е прочут с доброто си сърце. Той иска протестантската вяра да управлява както Англия, така и Шотландия, а кралицата католичка да лежи в тъмницата или в ковчега си. И двете го устроят еднакво. Той никога няма да се съгласи, че тя не е виновна в нищо и трябва да бъде възстановена на престола.

Не мога да оспоря сприхавата правдивост на Хауърд. Знам, че говори единствено истината. Но я изрича прекалено високо и твърде ясно, за да ми се понрави. Зад параваните от гоблени може да се спотайва всеки, и макар че непознатият отмина, сигурно е чул част от думите му.

— Тихо — казвам и го придърпвам до една пейка, където да продължим разговора си шепнешком. Веднага заприличваме на заговорници, но напоследък всички придворни приличат на заговорници или шпиони. — Какво можем да направим? — питам го тихо. — Сесил е свикал това разследване, за да изслуша доказателствата срещу шотландската кралица, да отсъди дали тя трябва да бъде възстановена на трона, дали е годна да управлява. Какво можем да направим, за да се уверим, че ще се отнесат справедливо с нея?

— Трябва да я спасим — решително казва Хауърд. — Трябва да заявим, че е невинна за убийството на съпруга си, и трябва да я възстановим на престола ѝ в Шотландия. Трябва да приемем претенциите ѝ да наследи Елизабет. Нейното право да наследи трона на Англия трябва да бъде потвърдено, когато... — Хауърд замлъква на средата на изречението. Дори той не смее да спомене смъртта на своята братовчедка, кралицата. — Когато му дойде времето. Единствено утвърденото право на Мери Стюарт да наследи трона ще ни дари със сигурността да знаем кой ще е следващият ни монарх. Имаме право да знаем наследника. Трябва да се борим за нейната кауза като за наша собствена.

Той забелязва колебанието ми. Двама мъже минават покрай нас и ни поглеждат любопитно. Обзема ме смущение, че съм привлякъл вниманието, и се изправям на крака.

— Елате да се поразходите с мен — казва Хауърд. — И слушайте. Трябва да се борим за нейната кауза като за наша, защото тя е наша. Да кажем, че позволим на Сесил да я хвърли в тъмница, или да съчини обвинение в убийство и да го отпрати срещу нея. Какво мислите, че ще стане тогава?

Чакам.

— А ако в следващия миг той реши, че аз представлявам опасност за кралството? Тогава какво? Какво ще стане, ако след мен назове вас?

Опитвам се да се засмея:

— Не е твърде вероятно да обвини вас или мен. Ние сме най-видните личности в Англия. Аз съм най-големият земевладелец северно от река Трент, а вие сте родственик на самата кралица и сте херцог.

— Да. И именно затова сме в опасност. Ние сме негови съперници за властта. Той е готов да унищожи всеки, който го предизвика. Днес пред неговия трибунал се изправя кралицата на шотландците. Утре може да съм аз или всеки, дръзнал да го предизвика: Пърси, Дейкър, Съсекс, Аръндел, Дъдли, лордовете от Севера, вие. Той трябва да бъде спрял — казва Хауърд: гласът му звучи като лек тътен в ухото ми. — Нима не бихте го спрели, ако можехте?

— Невъзможно е — казвам предпазливо. — Кралицата има свободата сама да избира съветниците си, а тя му вярва както на никой друг. Той е до нея още от времето, когато беше млада принцеса. В какво можем да го обвиним?

— В кражба на испанско злато? В докарване на страната до ръба на война? В това, че превърна Франция във враг? В това, че превърна половината народ в изменници с постоянните си подозрения и шпиониране на хора, които искат единствено да отдават почит на Бога според старите ритуали! Погледнете наоколо! Случвало ли ви се е друг път да се чувствате толкова изплашен, когато сте в кралския двор? Той е пълен с шпиони и интриги.

Кимвам. Това не може да се отрече. Страхът на Сесил от папистите и омразата му към чужденците вилнеят из Англия.

— Най-лошо е последното му безумие — казва ожесточено Хауърд. — Да арестува кораб, потърсил убежище от лошото време в нашето пристанище! Той ни превръща в нация от пирати, и прави морето опасно за собственото ни корабоплаване.

Не мога да не се съглася. Превозващият съкровища испански кораб, отнесен от бурните ветрове, се бе озовал в пристанището на Плимут, търсейки убежище, и Сесил, син на бедняк, не можа да устои на златото, което корабът превозваше. Той открадна златото — просто ей така. А сега испанците заплашват с блокада на търговията, дори с война, ако не го върнем. Нашата позиция е напълно несправедлива, само защото Сесил е такъв: но той има силно влияние над кралицата на Англия.

Хауърд овладява с известно усилие раздражението си.

— Дано даде Бог никога да не доживеем деня, в който ще дойдете при мен и ще ми кажете, че съм бил прав да се боя от него и е трябвало да се защитим, но сега е твърде късно и един от собствените ни хора е изправен на съд по скалъпено обвинение. Моля се на Бог той да не ни избие един по един, а ние да бъдем твърде доверчиви, за да се защитим. — Той прави пауза: — Той провежда управление на терора. Той ни кара да се страхуваме от въображаеми врагове, за да не се пазим от него и от нашите управници. Толкова сме заети да следим за чужденци, че забравяме да следим приятелите си. Както и да е, пазете своите мисли за себе си, а аз ще пазя моите. Засега няма да кажа нищо повече срещу Сесил. Нали ще пазите това в тайна? Нито дума?

Погледът, който той ми отправя, ме убеждава повече от всеки аргумент. Ако първият херцог в Англия, родственик на самата кралица, се бои да не би собствените му думи да бъдат докладвани на човек, който би трябвало да е съвсем малко по-горе от кралски слуга, това доказва, че слугата е станал твърде влиятелен. Всички започваме да се боим от знанието на Сесил, от неговата мрежа от доносници, от нарастващата негласна власт на Сесил.

— Това си остава само между нас двамата — казвам тихо. Хвърлям поглед наоколо, за да се уверя, че наблизо няма кой да ни чуе. За мен е удивително, че аз, най-великият граф на Англия, и Хауърд, единственият херцог на Англия, се боим от подслушвачи. Но така стоят нещата. В това се е превърнала Англия през десетата година от царуването на Елизабет: място, където човек се страхува от

собствената си сянка. А изглежда, че през тези десет години моята Англия се е изпълнила със сенки.

ЗИМАТА НА 1568 Г., ЗАМЪКЪТ БОЛТЪН: МЕРИ

Отказвам. Категорично отказвам да нося друго освен собствените си рокли. Моите красиви рокли, кожите ми, фините ми ленени яки, кадифените ми дрехи, фустите ми от златотъкан плат — всичко бе оставено в Холируд Хаус, посипано с ароматизиран пращец и окачено в муселинови торби в помещенията на гардеробната. Носех броня, когато потеглих на кон редом с Ботуел, за да дам урок на моите бунтовни лордове: оказа се обаче, че не съм нито учител, нито кралица, понеже те ме победиха, арестуваха ме и прогониха Ботуел като престъпник. Хвърлиха ме в тъмница и щях да умра в замъка Лохлевън, ако не бях избягала благодарение на собствения си ум. Сега тук, в Англия, мислят, че съм доведена до толкова жалко положение, че да нося стари подарени дрехи. Смятат, че вече са ме смирили и унижили достатъчно, та да съм щастлива, че нося изхвърлените от Елизабет рокли.

Трябва да са луди, ако мислят, че могат да се отнасят с мен като с обикновена жена. Аз не съм обикновена жена. Аз съм полубожествена. Аз имам свое място, специално и неповторимо място, под ангелите и над благородниците. На небето са Бог, нашата Владичица и Нейният Син, а под тях, като придворни, ангелите със своите различни чинове. На земята, както и на небето, са кралят, кралицата и принцовете: под тях са благородниците, дребното дворянство, работещите хора и просяците. На най-ниското стъпало, непосредствено над животните, са бедните жени: жени без домове, съпрузи или състояние.

А аз? Аз съм две неща едновременно: второто по ранг създание на света — кралица, и най-низшето: жена без дом, съпруг или състояние. Аз съм три пъти кралица, защото по рождение съм кралица на шотландците, дъщеря на крал Джеймс V Шотландски. Бях омъжена за престолонаследника на Франция и наследих френската корона заедно с него, а освен това съм, на лично основание, единствената истинска и законна наследница на престола на Англия, тъй като съм

праплеменница на крал Хенри VIII Английски, макар че неговата незаконородена дъщеря, Елизабет, е узурпирала мястото ми.

Но, *voilà*^[1]! В същото време аз съм най-низшето от всички създания, бедна жена без съпруг, който да ѝ даде име или закрила, защото моят съпруг, кралят на Франция, живя не повече от година след нашата коронация, моето кралство Шотландия вдигна свиреп бунт срещу мен и ме принуди да напусна страната, а претенциите ми за престола на Англия се отхвърлят от безсрамната, червенокоса, незаконородена Елизабет, която седи на моето място. Аз, която би трябвало да бъда най-великата жена в Европа, съм принижена толкова много, че единствено нейната подкрепа спаси живота ми, когато шотландските бунтовници ме задържаха и заплашиха, че ще ме екзекутират, и именно благодарение на нейната милост сега имам подслон в Англия.

Аз съм само на двайсет и шест години, а вече съм живяла три живота! Заслужавам най-високото място на света, а въпреки това заемам най-ниското. Но все пак аз съм кралица, аз съм три пъти кралица. Родена съм като кралица на Шотландия, бях коронована за кралица на Франция, и съм наследница на короната на Англия. Подобавя ли да нося друго освен хермелин?

Казвам на почетните си дами, Мери Сетън и Агнес Ливингстън, да кажат на моите домакини, лорд и лейди Скроуп от замъка Болтън, че всичките ми рокли, любимите ми вещи и личните ми мебели трябва да бъдат донесени веднага от Шотландия и че няма да нося нищо друго освен собствените си красиви дрехи. Казвам им, че по-скоро ще ходя облечена в дрипи, отколкото да нося друго освен подобаваци на кралица тоалети. Ще се свия на дъските на пода, ако не мога да седя на трон под скъп брукат.

Изживявам чувството за малка победа, когато те побързват да ми се подчинят, и големите каруци се задават по пътя от Единбург, натоварени с роклите ми, писалището ми, моите чаршафи и бельо, моето сребро и моите мебели; боя се обаче, че съм изгубила накитите си. Най-хубавите от тях, включително скъпоценните ми черни перли, са изчезнали от ковчежетата ми за скъпоценности. Това са най-изящните перли в Европа — троен наниз от еднакви, редки черни перли; всички знаят, че са мои. Кой може да е толкова злонамерен, че да извлече полза от моята загуба? Кой би имал безочийето да носи

перлите на една кралица, отмъкнати от претършуваната ѝ съкровищница? Кой би паднал толкова низко, че да ги пожелае, знаейки, че са били откраднати от мен, докато се борех за живота си?

Моят полубрат трябва да е проникнал с взлом в съкровищницата ми и да ги е откраднал. Моят лъжовен брат, който се закле да бъде верен, ме предаде; моят съпруг Ботуел, който се закле, че ще победи, е сразен. Синът ми Джеймс, най-скъпият ми син, моята невръстна рожба, моят единствен наследник, когото се заклех да защитавам, е в ръцете на моите врагове. Всички сме клетвопрестъпници, всички сме предатели, всички сме предадени. А аз — след моя блестящ скок към свободата — по някакъв начин отново съм пленница.

Мислех си, че моята братовчедка Елизабет веднага ще разбере, че ако моят народ се надигне срещу мен в Шотландия, тогава и тя е в опасност в Англия. Каква е разликата?

Rien du tout!^[2] И в двете страни управляваме буйни хора, разделени по въпроса за религията, говорещи един и същи език, копнеещи за сигурността, която един крал може да им даде, но и на двете места няма кой да заеме престола освен една кралица. Мислех, че ще проумее, че ние, кралиците, трябва да се поддържаме една друга, че ако хората могат да свалят от власт мен и да ме нарекат блудница, тогава какво може да ги спре да нападнат нея? Но тя има ленив ум, о, Господи! Толкова е бавна! По-мудна е от глупав мъж, а аз не мога да понасям мудността и глупостта. Докато настоявам за документ за безпрепятствено пътуване до Франция — защото моите роднини във Франция ще ме възстановят веднага на престола ми в Шотландия, — тя се колебае и двоуми, свиква разследване и вика правници, съветници и съдии, и всички те се събират в двореца Уестминстър.

За да отсъдят какво, за Бога? За да разследват какво? Какво толкова има да се знае? *Exactement!* Нищо! Казват, че когато съпругът ми, глупакът Дарнли, убил Давид Рицио, аз съм се заклела, че ще отмъстя и съм убедила следващия си любовник граф Ботуел да го взриви в леглото му с барут, а после да го удуши, докато той тичал гол из градината.

Каква лудост! Сякаш някога бих допуснала нападение върху човек с кралска кръв само за да получа желаното отмъщение. Моят съпруг трябва да бъде също толкова неприкосновен колкото мен самата. Един човек с кралски произход е свещен като Бог. Сякаш някой

малоумник би подготвил подобен нелеп заговор. Само глупак би взривил цяла къща, за да убие един човек, когато лесно би могъл да го задуши тихомълком с възглавница в пиянския му сън! Сякаш Ботуел, най-умният и най-коварният мъж в Шотландия, би използвал половин дузина мъже и бурета с барут, когато една тъмна нощ и остър нож биха свършили работа.

Накрая, и това е най-лошото от всичко, казват, че съм възнаградила това непохватно покушение, като съм избягала с убиеца, граф Ботуел, зачевайки деца в прелюбодейска страст, омъжвайки се за него по любов, и обявявайки война на собствения си народ чисто и просто от злоба.

Невинна съм по отношение и на това, и на убийството. Това е простата истина и онези, които не могат да я повярват, вече са решили да ме мразят заради богатството ми, заради красотата ми, заради религията ми, или защото съм родена за величие. Обвиненията не са нищо друго освен зловни клевети, *calomnie vile*. Но е явна глупост да ги повтарят дума по дума, както възнамеряват да сторят на организираното от Елизабет разследване. Пълна глупост е да се придава на това достоверността на официално разследване. Ако някой се осмели да каже, че Елизабет се държи нецеломъдрено с Робърт Дъдли или който и да е друг от половин дузината мъже, с които се свързваше името ѝ през скандалните ѝ години, като се започне със собствения ѝ пастрок Томас Сиймор, когато тя беше още съвсем младо момиче, този човек бива завлечен пред мирови съдия и ковачът му отрязва езика. И това е правилно и редно. Репутацията на една кралица не трябва да се осквернява от коментари. Една кралица трябва да си придава вид на свършена.

Но ако кажете, че аз съм нецеломъдрена — една нейна посестрима кралица, помазана също като нея, и с кралска кръв по бащина и майчина линия, с каквато тя не може да се похвали — тогава можете да повторите това в двореца Уестминстър пред всеки, който би пожелал да слуша, и да го наречете доказателство.

Защо ѝ е да се държи като глупачка и да насърчава клюките по адрес на една кралица? Нима не може да види, че когато им позволява да ме хулят, тя вреди не само на мен, но и на моя сан, който е съвсем същият като нейния собствен? Проявата на незачитане към мен ще

изтрие нейния блясък. Би трябвало и двете да защитаваме положението си.

Аз съм кралица: за кралиците важат различни правила. Като жена е трябвало да понеса събития, които като кралица дори не бих назовала. Няма да падна толкова ниско, че да ги призная. Да, бях похитена, бях хвърлена в тъмница, бях насилена — но никога, никога няма да се оплача от това. Като кралица, моята особа трябва да бъде неприкосновена, тялото ми винаги е свято, присъствието ми е свещено. Нима ще изгубя тази мощна магия заради привилегията да се оплаквам за понесените оскърбления? Нима трябва да заменя самото величие за удоволствието от една съчувствена дума? Дали бих предпочела да командвам, или копнея да хленча за понесените неправди? Да давам заповеди на войници ли трябва, или да плача край огнището заедно с други оскърбени жени?

Разбира се, отговорът на този въпрос е прост. *Bien sur*. Никой не трябва да ме съжалява. Могат да ме обичат, или да ме мразят, или да се страхуват от мен. Но никога няма да позволя на някого да ме съжалява. Разбира се, когато ме питат дали Ботуел ме е оскърбявал, аз не отговарям нищо, абсолютно нищо, нито дума. Една кралица не се оплаква, че с нея са се отнасяли зле. Една кралица отрича, че подобно нещо може да се случи. Не мога да позволя да ми отнемат собствената личност, не мога да загубя собствената си божественост. Може и да бъда тормозена, но винаги ще го отричам. Независимо дали седя на трон или съм облечена в дрипи, аз все още съм кралица. Не съм обикновен човек от простолудието, който може само да се надява на правото да носи кадифе, докато прекарва целия си живот, облечен в домашно тъкани дрехи. Поставена съм над цялата йерархия на обикновените мъже и жени. Аз съм предопределена, аз съм богоизбрана. Как могат да бъдат толкова глупави, че да не го виждат? Може да съм най-лошата жена на света, и пак ще бъда кралица. Мога да лудувам с дузина италиански секретари, с цял полк Ботуеловци, и да посвещавам любовни стихове на всички тях, и пак ще съм кралица. Могат да ме принудят да подпиша дузина абдикации и да ме заключат завинаги в тъмница, но аз пак ще си бъда кралица и всеки, който седи на престола ми, ще бъде узурпатор. *Je suis la reine*. Аз съм кралица до смъртта си. Това не е служба, не е занятие, това е наследство по кръв.

Аз съм кралица, докато кръвта тече във вените ми. Знам това. Всички знаят това. Знаят го в неверните си сърца дори и глупаците.

Ако искат да се отърват от мен, съществува само един начин: но те никога няма да се осмелят да прибегнат до него. Ако искат да се отърват от мен, ще трябва да съгрешат срещу небесния ред. Ще трябва да нарушат дадената от Бога верига на съществуването. Ако искат да се отърват от мен, ще им се наложи да ме убият.

Помислете си за това!

Ще престана да бъда вдовстваща кралица на Франция, кралица на Шотландия и единствена истинска наследница на трона на Англия едва когато съм мъртва. Ще трябва да ме убият, ако искат да отрекат правото ми да заема трона. И аз съм готова да заложа титлата си, богатството и живота си, че никога няма да се осмелят да направят това. Да извършат насилие срещу мен ще е все едно да свалят ангел от небето, грях, равносилен на повторно разпване на Христа. Защото аз не съм обикновена жена, аз съм свята и миропомазана кралица, поставена съм над всеки смъртен: единствено ангелите стоят по-високо от мен. Смъртните не могат да убият създание като мен. Аз съм помазана със свещен елей, аз съм богоизбрана. Аз съм недосегаема. Могат да се страхуват от мен и да ме мразят, могат дори да ме отхвърлят. Но не могат да ме убият. Слава Богу, поне в това отношение съм предпазена. Винаги ще бъда защитена в това отношение.

---

[1] Ето, ето на̀ (фр.). — Б.пр. ↑

[2] Съвсем никаква (фр.). — Б.пр. ↑

ЗИМАТА НА 1568 Г., ЧАТСУЪРТ: БЕС

Получих вести за разследването в Уестминстър от моя съпруг, графа. (Все още съм младоженка: обожавам да казвам „моят съпруг, графът“.) Той ми пише почти всеки ден, за да ми разказва за трудното си положение, а в отговор аз му изпращам вести за неговите и за моите деца, домашно изпечени пайове и най-хубавия сайдер на Чатсуърт. Той казва, че тайно са му показали изключително компрометиращи писма, любовни писма от омъжената кралица до женения граф Ботуел, в които тя настоява той да убие съпруга ѝ, клетия млад лорд Дарнли, и му казва, че изгаря от страст към него. Изпълнени с поквара стихове, обещания за изпълнени с наслади нощи: специално се споменават неприлични удоволствия.

Мисля си как съдиите — моят съпруг, младият Томас Хауърд, неговият приятел граф Съсекс и старият сър Ралф Садлър, Робърт Дъдли и моят добър приятел Уилям Сесил, Никълъс Бейкън, сър Томас Пърси, сър Хенри Хейстингс, и всички останали — четат тези глупости с потресени изражения, опитвайки се да повярват, че една жена, която възнамерява да убие съпруга си, като натъпче избите му с барут, би прекарала самата нощ преди експлозията до постелята на болния си съпруг, пишейки любовни стихове на съучастника си. Толкова е нелепо, че се чудя как не са им се присмели и не са ги изгонили от двора.

Но това са честни, сериозни, високоуважавани мъже. Те не питат: какво би сторила една истинска жена при такива обстоятелства? Те не са свикнали да размишляват върху природата на една истинска жена. Те разглеждат само изложените пред тях доказателства. А за Бога — колко много доказателства бяха представени! Колко усилия бяха вложени в очернянето на името ѝ! Някой някъде е отделил много време и усилия: да открадне писмата ѝ, да имитира почерка ѝ, да ги напише на френски, а след това да ги преведе на шотландски и на английски; да ги сложи в специално ковчеже с монограм, състоящ се от нейните инициали (за да не си помислим, че може да са написани от

някоя друга Мери Стюарт), а след това да направи така, че да бъдат намерени, удивително зле скрити, в личните ѝ покои. Работата на този Някой е задълбочена и изключително убедителна. Всеки, който е виждал писмата, сега вярва, че младата кралица е покварена развратница, която е убила младия си английски съпруг от страст и жажда за мъст.

Може би се досещам кой ще е този умен Някой. Всъщност, вероятно всички в Англия имат доста добра представа кой може да е този Някой. И рядко се случва той да не постигне своето. Тази клета кралица ще открие, че е безнадеждно надхитрена от този Някой, който крои дългосрочни планове и играе продължителна игра. Тя може би ще открие, че ако не я улови в мрежата си този път, той ще изплете друга от по-фини нишки, и отново, и после отново, докато тя вече няма да може да се измъкне.

Този път обаче планът няма да се осъществи: тя се измъкна от примката. Най-важният свидетел срещу нея е собственият ѝ незаконороден полубрат, но тъй като той си е присвоил регентството в нейно отсъствие и държи невръстния ѝ син като заложник, дори съдебен състав от високоуважавани мъже не може да се застави да повярва и на една негова дума. Омразата му към нея е толкова очевидна, а предателството му — толкова оскърбително, че дори назначените от Сесил съдии не могат да се примирят с него. Съдиите, включително моят съпруг, графът, до един са мъже, които се гордеят с верността си. Те не гледат с добро око на един поданик, който е извършил отвратително предателство. На тях не им се нрави поведението на шотландската кралица, но още по-малко им се нрави поведението на нейните шотландски лордове. Обзалагам се, те ще постановят, че тя е жертва на несправедливост и трябва да бъде възстановена на трона си. Тогава шотландците ще могат да се справят със своята кралица както пожелаят, и ние няма да може да бъдем обвинявани.

ЗИМАТА НА 1568 Г., ХАМПТЪН КОРТ: ДЖОРДЖ

Моята кралица, Елизабет, е по-великодушна и по-справедлива, отколкото някой би могъл да си представи. Сега, когато срещу нейната братовчедка са възбудени и изказани толкова много подозрения, тя нареди клеветническите писма да бъдат запазени завинаги в тайна, и ще възстанови братовчедка си на власт в нейното кралство. Елизабет не желае да чуе и дума повече срещу братовчедка си, отказва да позволи върху името ѝ да се хвърля кал. Тя е великодушна и справедлива в това отношение: никога нямаше да можем да постигнем справедлива присъда, без да изслушаме най-ужасния скандал, така че Елизабет потуши и скандала, и възможността за защита.

Но макар тя да е толкова справедлив и мъдър монарх, откривам, че съм леко разтревожен, задето съм повикан да се явя пред нея.

Тя не е на украсения си с бродерия от перли и диаманти трон от кафяво кадифе в Райската стая, макар че, както винаги, я чакат около дузина мъже, които се надяват да привлекат вниманието ѝ, когато излезе, за да се поразнообрази преди вечеря. Онези, които за първи път идват в Хамптън Корт, разглеждат изящните музикални инструменти, разпръснати по масите из стаята, или играят на „дама“ върху абаносовите дъски. Онези, които са отдавна в двора, безделничат в прозоречните ниши, прикривайки отегчението си от забавянето. Виждам Сесил, бдителен както винаги. Сесил, облечен в черно като беден духовник, говори тихо с шурей си Никълъс Бейкън. Зад тях се навърта мъж, когото не познавам, но който сега е допускан на техните съвещания, мъж, който носи шапката си смъкната над очите, сякаш не иска да го разпознаят. А зад тях е друг нов човек, Франсис Уолсингам. Не знам кои са тези мъже, нито откъде идват, на кои влиятелни фамилии са съюзници. Честно казано, повечето от тях нямат семейство — не и както аз разбирам подобно нещо. Те са мъже без произход. Те идват от нищото, те нямат свое място никъде, всеки може да ги вербува.

Извърщам се, когато почетната дама на кралицата лейди Клинтън излиза през величествените двойни врати от вътрешното помещение на покоите на кралицата, и когато ме вижда, тя казва нещо на стража, който се дръпва настрани и ме пуска да вляза.

Има повече стражи от обикновено, на всеки вход и при всяка порта на замъка. Никога не съм виждал кралския дворец така солидно охраняван. Времената сега са ужасно тревожни и тежки, никога преди не сме имали такава нужда от защита. Но напоследък са мнозина мъжете — дори сред англичаните — които носят ножове и биха сразили собствената си кралица, ако можеха. Те са повече, отколкото някой може да си представи. Сега, когато другата кралица, онази, която наричат истинската наследница, наистина е в Англия, изборът между протестантската принцеса и съперницата католичка е поставен пред всеки, и на всеки протестант в страната днес се падат по двама тайни паписти, вероятно и повече. Как ще живеем, когато между нас съществува вътрешно разделение, е въпрос, който оставям на Сесил, чиято безкрайна враждебност към католиците допринесе толкова много за случването на това, и за превръщането на едно тежко положение в още по-тежко.

— Нейна светлост в добро настроение ли е днес? — питам полугласно нейно благородие. — Щастлива?

Тя ме разбира достатъчно добре, за да ми отправи бърза коса усмивка:

— Да — казва тя. Иска да каже, че прочутият буен нрав на Тюдорите не се е развихрил. Трябва да призная, че съм облекчен. В мига, когато тя изпрати да ме повикат, се изплаших, че ще бъда упрекнат, задето съм позволил разследването да не стигне до осъдително заключение. Но какво можех да сторя? Ужасното убийство на Дарнли, последвано от подозрителната ѝ женитба за Ботуел, неговият вероятен убиец, която изглеждаше като такова злостно престъпление, може в крайна сметка изобщо да не е било по нейна вина. Тя може да е била по-скоро негова жертва, отколкото престъпница. Но освен ако затвореният в килията си Ботуел признае всичко, или ако тя не свидетелства за коварството му, никой не може да узнае какво се е случило между тях двамата. Нейният посланик отказва дори да обсъжда въпроса. Понякога чувствам, че съм твърде изплашен дори да размишлявам. Не съм човек, склонен към големи

плътски грехове, към драматичност. Обичам Бес с кротка привързаност, у никого от нас няма нищо тъмно и гибелно. Не знам какво са били кралицата и Ботуел един за друг, и бих предпочел да не си представям.

Кралица Елизабет се е разположила в стола си до камината в личните си покои, под балдахина от скъп брукат, и аз се приближавам към нея, свалям с широк жест шапката си и се покланям ниско.

— А, Джордж Талбот, скъпото ми старче — топло казва тя, наричайки ме с прякора, който ми е измислила, и от това разбирам, че е в добро настроение, и тя ми подава ръката си за целувка.

Тя все още е красива жена. Независимо дали е разгневена, дали се мръщи раздражено или е пребледняла от страх, тя все още е красива жена, макар и на трийсет и пет години. Когато се възкачи на престола, тя беше млада жена в началото на двайсетте си години, а след това се превърна красавица, с бледа кожа и червени коси, а устните и бузите ѝ се обливаха в руменина при вида на Робърт Дъдли, при вида на подаръците, при вида на тълпата пред прозореца ѝ. Сега цветът на лицето ѝ не се променя, тя е видяла всичко, каквото е имало да се види, вече нищо не може да предизвика у нея голяма възхита. Тя рисува руменината върху лицето си сутрин, а след това я освежава вечерта. Червеникаворусите ѝ коси са избледнели с възрастта. Тъмните ѝ очи, които са видели толкова много и са се научили да се доверяват на толкова малко, са станали сурови и твърди. Тя е жена, която е познала страст, но не и доброта; и това си личи в лицето ѝ.

Кралицата махва с ръка и нейните дами покорно стават и се разпръсват, за да не ни чуват.

— Имам една задача за вас и Бес, ако сте готови да ми услужите — казва тя.

— Каквото пожелаете, Ваша светлост.

Мислите ми препускат. Възможно ли е да иска да дойде и да отседне при нас това лято? Бес работи по Чатсуърт Хаус още откакто предишният ѝ съпруг го купил, именно за тази цел — да подслонява кралицата по време на нейните пътувания на Север. Каква чест ще бъде, ако тя има намерение да дойде! Какъв триумф за мен и за дълго подготвяния план на Бес!

— Казаха ми, че вашето разследване срещу шотландската кралица, моята братовчедка, не е успяло да открие нищо злепоставящо

за нея. Последвах съвета на Сесил да проуча доказателствата, докато накрая половината ми двор тършуваше из буницето за писма, и се хващаше за думите на прислужнички, шпиониращи на вратите на спалните. Но предполагам, че не е имало нищо?

Тя прави пауза в очакване да потвърдя.

— Нищо освен клюки, и някои доказателства, които шотландските лордове не желаят да показват публично — казвам тактично. — Отказах да се запознавам с каквито и да било тайни клевети, представени като доказателства.

Тя кимва:

— Не желяехте, така ли? Защо не? Смятате ли, че искам на служба при себе си толкова придирчив мъж? Нима сте твърде добър, за да служите на своята кралица? Нима мислите, че живеем в един красив свят и можете да пристъпвате на пръсти из него, без да си измокрите краката?

Преглъщам на сухо. Моля те, Господи, дано тя да е в настроение за правосъдие, а не за заговори. Понякога страховете ѝ я карат да вярва в най-безумни неща.

— Ваша светлост, те не желяеха да предоставят писмата като доказателство за подробно разглеждане, не желяеха да ги покажат на съветниците на кралица Мери. Аз не пожелах да ги видя тайно. Не изглеждаше... справедливо.

Тъмните ѝ очи са пронизващи:

— Има хора, които казват, че тя не заслужава справедливост.

— Но вие ме назначихте за съдия. — Това е неубедителен отговор, но какво друго мога да кажа? — Ако представлявам вас, ваше величество, аз трябва да бъда справедлив. Ако представлявам правосъдието на кралицата, не мога да се вслушвам в клюки.

Лицето ѝ е твърдо и сурово като маска, но след това усмивката си пробива път.

— Вие наистина сте честен човек — казва тя. — И аз бих се радвала да видя името ѝ изчистено от всяка сянка на съмнение. Тя е моя братовчедка, тя е кралица като мен, тя би трябвало да бъде моя приятелка, а не моя пленница.

Кимвам. Елизабет е жена, чиято собствена невинна майка е била обезглавена за безнравственост. Нима тя съвсем естествено не би застанала на страната на една несправедливо обвинена жена?

— Ваша светлост, ние трябваше да изчистим името ѝ въз основа на внесените доказателства. Но вие спряхте разследването, преди то да стигне до своите заключения. Името ѝ би трябвало да бъде освободено от всякакви злословия. Редно е да разгласим становищата си и да кажем, че тя е невинна по всички обвинения. Сега тя може да бъде ваша приятелка. Може да бъде освободена.

— Няма да разгласяваме невинността ѝ — постановява тя. — Каква полза мога да извлека аз от това? Но тя би трябвало да бъде върната в своята страна и на своя трон.

Покланям се:

— Е, така мисля и аз, ваша светлост. Вашият братовчед Хауърд казва, че отначало тя ще има нужда от добър съветник и малка армия, за да подсигури безопасността си.

— О, наистина ли? Така ли казва? Какъв добър съветник? — пита остро тя. — Кого препоръчвате вие и добрият ми братовчед да управлява Шотландия от името на Мери Стюарт?

Запъвам се. С тази кралица винаги е така — никога не знаете кога сте влезли в капан.

— Когато вие сметнете за най-добър, ваша светлост. Сър Франсис Нолис? Сър Никълъс Трокмортън? Хейстингс? Който и да е надежден благородник?

— Но аз бях осведомена, че шотландските лордове и регентът са по-добри владетели и съседи, отколкото беше тя — казва тя неспокойно. — Осведомена бях, че тя със сигурност ще се омъжи отново, и какво ще стане, ако избере французин или испанец и го направи крал на Шотландия? Какво, ако постави най-лошите ни врагове на самите ни граници? Бог е свидетел, че нейният избор на съпрузи е винаги катастрофален.

За човек, който е в двора от толкова отдавна като мен, не е трудно да долови във всяка нейна дума мнителността на Уилям Сесил. Той е напълнил главата на кралицата с такъв ужас от Франция и Испания, че от мига, в който се възкачи на престола, тя не е правила нищо друго, освен да се опасява от заговори и да се готви за война. Постъпвайки така, той ни създаде врагове там, където можехме да имаме съюзници. Филип Испански има мнозина верни приятели в Англия, а неговата страна е най-големият ни търговски партньор, докато Франция е най-близката ни съседка. Ако чуete съветите на

Сесил, бихте си помислили, че едната е Содом, а другата — Гомор. Аз обаче съм придворен: засега не казвам нищо. Запазвам мълчание, докато разбере къде ще се спре за почивка пърхацият, неспокоен ум на тази жена.

— Какво ще стане, ако тя се сдобие със своя престол и се омъжи за неприятел? Дали някога по северните ни граници ще има мир, как мислите, Галбот? Бихте ли се доверили на жена като нея?

— Не трябва да се страхувате — казвам. — Някоя шотландска армия няма да мине покрай вашите лордове от Севера. Можете да имате доверие на старите си лордове, мъжете, които са там от цяла вечност. Пърси, Невил, Дейкър, Уестморланд, Нортъмбърланд, на всички нас, старите благородници. Ние се грижим вашата граница да е в безопасност, ваша светлост. Можете да ни се доверите. Ние сме постоянно въоръжени и се грижим войниците да са в постоянна готовност и добре обучени. Ние поддържаме сигурността в земите на Севера от стотици години. Шотландците никога не са ни побеждавали.

Тя се усмихва на моето уверение:

— Знам това. Вие и вашият род сте добри приятели на мен и моите близки. Но смятате ли, че мога да имам доверие на кралицата на шотландците, че тя ще управлява Шотландия така, че да имаме полза от това?

— Но нали, когато се върне, тя ще има достатъчно грижи около повторното утвърждаване на управлението си? Не е нужно да се страхуваме от враждебността ѝ. Тя ще иска нашето приятелство. Без него тя не може да бъде върната на трона. Ако със своята армия ѝ помогнете да се върне на трона, тя ще ви бъде вечно признателна. Можете да я обвържете със споразумение.

— Така мисля — кимва тя. — Наистина мисля така. И, във всеки случай, не можем да я държим тук в Англия: не съществува разумен довод да я държим тук. Не можем да държим в плен една моя невинна посестрима-кралица. Освен това е по-добре за нас, ако тя се върне в Единбург, отколкото да избяга в Париж, за да предизвика още беди.

— Тя е кралица — казвам простичко аз. — Това не може да бъде отречено. Родена и помазана като кралица. Сигурно волята Божия е тя да седне на трона си. И със сигурност е по-безопасно за нас, ако тя успее да накара шотландците да сключат мир, отколкото ако се бият един срещу друг. Набезите по границата на север станаха по-сериозни,

откакто тя беше свалена от трона. Нападателите по границата не се страхуват от никого сега, когато Ботуел е отведен в тъмница. Всяко управление е по-добро от безвластието. По-добре кралицата да управлява, отколкото да няма никакво управление. И със сигурност французите или испанците ще я върнат на власт, ако не го сторим ние, нали? И ако те я поставят обратно на трона, пред прага ни ще има чужда армия, а тя ще бъде благодарна на тях, и за нас това ще е далеч по-лошо.

— Да — казва тя твърдо, сякаш е взела решение. — И аз смятам така.

— Навярно можете да влезете в потвърден с клетва съюз с нея — предлагам. — По-добре да си имате работа с една кралица, вие, двете кралици заедно, отколкото да сте принудени да спорите с узурпатор, с нова лъжлива власт в Шотландия. А нейният полубрат очевидно е виновен в убийство и в по-лоши неща.

Не бих могъл да кажа нещо, от което да остане по-доволна. Тя кимва и вдига ръка да погали перлите си. Носи на шията си великолепен наниз от три реда черни перли, плътен като надиплена яка.

— Той е извършил посегателство над нея — подтиквам я аз. — Тя е миропомазана кралица, а той я е отвлякъл против волята ѝ и я е хвърлил в тъмница. Това е прегрешение спрямо закона и грях срещу небето. Не можете да искате да си имате работа с толкова безбожен човек. Как очаква да постигне успех, щом може да нападне собствената си кралица?

— Не желая да си имам работа с предатели — заявява тя. Елизабет изпитва ужас от всеки, който оспорва властта на един монарх. В първите години от царуването ѝ собственото ѝ положение на трона беше несигурно, и дори сега всъщност претенциите ѝ за правото над трона не почиват на такава солидна основа, както тези на кралицата на шотландците. Елизабет беше определена като незаконна дъщеря на Хенри, и така и не отхвърли този указ на парламента. Но шотландската кралица Мери е внучка на сестрата на Хенри. Нейното потекло е истинско, законно и силно.

— Не желая никога да си имам работа с предатели — повтаря тя. Тя се усмихва, и аз веднага виждам отново красивата млада жена, която се възкачи на престола, без изобщо да възразява срещу сделките

с предатели. Тя беше центърът на всички бунтове срещу сестра си, Мери Тюдор, но винаги е била твърде умна, за да се остави да я заловят.

— Искам да бъда справедлива родственица на шотландската кралица — казва тя. — Тя може и да е млада и лекомислена, и да е допуснала грешки, които са неизказано ужасяващи — но тя е моя родственица и е кралица. Тя трябва да получи добро отношение и трябва да бъде върната на трона си. Готова съм да я обичам като добра родственица и да я видя да управлява страната си, както би трябвало.

— Това са думи на велика кралица и великодушна жена — казвам. С Елизабет никога не е лошо да се подмажеш малко и да я похвалиш. Освен това похвалата е заслужена. На Елизабет няма да ѝ бъде лесно да се противопостави на ужасите, с които я плаши Сесил. Няма да ѝ е лесно да бъде великодушна към една по-млада и по-красива родственица. Елизабет спечели трона след един живот, изпълнен със заговори. Тя не може да не се бои от една наследница с претенции за трона и безброй причини за заговор. Тя знае какво е да си наследницата, прокудена от двора. Тя знае, че когато беше прокудената от двора наследница, самата тя плетеше заговор след заговор, кървави бунтове, които за малко не успяха да унищожат нейната полусестра и да съборят трона. Тя знае каква лъжовна приятелка бе на сестра си — за нея ще е невъзможно да се довери на братовчедка си, която е млада принцеса, уморила се да чака — също каквато беше и тя.

Тя ми се усмихва лъчезарно:

— Е, Талбот. Това ме води до вашата задача.

Чакам.

— Искам като услуга към мен да подслоните шотландската кралица, а след това да я върнете в нейното кралство, когато настъпи подходящият момент — казва тя.

— Да я подслоним? — повтарям.

— Да — казва тя. — Сесил ще подготви нещата за връщането ѝ в Шотландия; междувременно вие ще я подслоните и ще се грижите за нея, ще се отнасяте с нея като с кралица, а когато Сесил ви прати вест, ще я придружите обратно до Единбург и ще я върнете на трона ѝ.

Това е толкова голяма чест, че при мисълта за нея едва си поемам дъх. Да бъда домакин на кралицата на шотландците и да я върна триумфално в кралството ѝ! Сесил трябва да се е поболял от завист:

той не притежава къща дори и наполовина толкова великолепна като тази на Бес в Чатсуърт, макар че строи като луд. Но не достатъчно бързо, така че тя ще трябва да дойде при нас. Аз съм единственият благородник, който може да изпълни тази задача. Сесил няма къща, а Норфолк, нали е вдовец, няма съпруга. Никой няма великолепна къща и обичана, вярна и надеждна съпруга като Бес.

— За мен е чест — казвам спокойно. — Можете да ми имате доверие.

Разбира се, мисля си за Бес и колко развълнувана ще бъде тя, че Чатсуърт най-сетне ще подслони една кралица. Всяко семейство в Англия ще ни завижда, всички ще искат да ни посещават. Ще устройваме приеми през цялото лято, ще бъдем истински кралски двор. Ще наема музиканти и актьори, които ще играят поетични драми, танцьори и артисти. Ще бъдем един от кралските дворове на Европа — и всичко ще става под моя покрив.

Тя кимва:

— Сесил ще уговори подробностите с вас.

Отстъпвам назад. Тя ми се усмихва — ослепителната усмивка, която отправя към тълпите, когато викат името ѝ: присъщото на Тюдорите обаяние в пълния си блясък.

— Признателна съм ви, Талбот — казва тя. — Знам, че ще я пазите сигурно в тези тревожни времена, и ще я изпратите невредима отново у дома. Ще бъде само за лятото и ще бъдете възнаграден богато.

— За мен ще бъде чест да ви услужа — казвам. — Както винаги.

Покланям се отново и тръгвам заднешком, а после излизам от залата за аудиенции. Едва след като вратата се затваря и стражите пред нея отново кръстосват алебардите си, си позволявам да подсвирна от облекчение, че съм извадил такъв късмет.

ЗИМАТА НА 1568 Г., ЗАМЪКЪТ БОЛТЪН: МЕРИ

Моят предан приятел, епископът на Рос, Джон Лесли, който ме последва в изгнание, с думите, че не може да си остане спокойно у дома до един празен престол, ми пише от Лондон на нашия таен шифър. Казва, че макар третото и последно разследване на Елизабет в Уестминстърския дворец да не е успяло да открие нищо срещу мен, все пак на френския посланик все още не е наредено да предприеме необходимото за пътуването ми до Париж. Той се бои, че Елизабет ще намери оправдание да ме задържи в Англия още седмица, още месец, Бог знае още колко дълго: тя има търпението на мъчител. Но аз трябва да се доверявам на приятелството ѝ, трябва да разчитам на здравия ѝ разум като моя родственица и моя посестрима-кralица. Каквито и да са съмненията ми по отношение на нея — макар да е незаконородена и еретичка, — трябва да помня, че тя ми писа с обич и ми обеща подкрепата си, изпрати ми пръстен като обещание за това, че винаги ще бъда в безопасност.

Но докато тя се колебае и размишлява, през цялото това време, моят син е в ръцете на враговете ми, а възпитателите му са протестанти. Той е на две години: непоносимо ми е дори да си представя какво му казват за мен. Трябва да се върна при него, преди да го настроят против мен.

Има мъже и жени, които са ми предани, и които очакват да се завърна: не мога да ги карам да чакат вечно. Ботуел, хвърлен в тъмница в Дания, по нелепо обвинение за двуженство, сигурно подготвя собственото си бягство, обмисля как да ме освободи, решен да се обединим на шотландския престол. Със или без него, аз трябва да се върна и да предявя правата си върху трона. Божията десница предопределя и направлява живота ми, аз имам рождено право да управлявам Шотландия. Не мога да отхвърля предизвикателството да спечеля отново трона си. Майка ми даде живота си, за да запази кралството за мен: аз ще засвидетелствам своята почит към жертвата ѝ

и ще го предам на своя наследник, моя син, нейния внук, моето малко момче, Джеймс, принц Джеймс, престолонаследник на Шотландия и на Англия, моят скъп син.

Не мога да чакам да видя какво ще направи Елизабет. Не мога да я чакам да действа бавно. Не знам дали пазят сина ми добре, не знам дори дали се грижат добре за него. Вероломният му вуйчо, моят полубрат, никога не го е обичал: ами ако нареди да го убият? Оставих го на доверени настойници в замъка Стърлинг: но ако са под обсада? Не смея да си седя кротко тук и да чакам Елизабет да съчини съглашение с моите врагове, което ме изпраща, условно освободена, във Франция, или ми нарежда да се укрива в манастир. Трябва да се върна в Шотландия и да вляза отново в битка за своя престол. Не съм избягала от замъка Лохлевън, за да не правя нищо. Не се освободих от една тъмница, за да чакам кротко в друга. Трябва да бъда свободна.

Никой не може да разбере какво е това за мен. Със сигурност не и Елизабет, която на практика е отгледана в затвор, под подозрение още от четиригодишна възраст. Тя е жена, свикнала да живее в килия. Но аз съм господарка на собствените си величествени покои още откакто бях единайсетгодишно момиче във Франция. Майка ми настояваше, че е редно да имам собствени покои, собствена приемна, собствена свита: още като дете разполагах със собствена прислуга. И тогава, както и сега, не търпях принуда и възпиране: трябваше да бъда свободна.

Посланикът ми казва да не губя кураж и да чакам вести от него. Но аз не мога просто да чакам. Не мога да проявявам търпение. Аз съм млада жена в самия разцвет на здравето, красотата и плодовитостта си. Оставиха ме да отпразнувам двайсет и шестия си рожден ден в затвора. Какво си мислят, че ми причиняват? Какво си мислят, че съм готова да понеса? Не мога да бъда държана в затвор. Трябва да бъда свободна. Аз съм кралица, аз съм родена да заповядвам. Те ще открият, че съм опасна и буйна пленница. Ще открият, че съм готова да се боря за свободата си.

ЗИМАТА НА 1568 Г., ЧАТСУЪРТ ХАУС: БЕС

Секретарят на Сесил ми пише, за да ми съобщи, че Мери, кралицата на шотландците, няма да дойде при нас в Чатсуърт, където мога да я приема както заслужава: в голяма къща с красив парк, в която всичко е направено както трябва. Не, тя трябва да дойде в замъка Тътбъри в Стафордшир: един от най-бедните ни имоти, полуразрушен, и аз трябва да преобърна живота си надолу с главата, за да направя тази развалина подобаваща за една кралица посред зима.

„Стига само вашият господар и съпруг да беше убеден да види всички доказателства срещу нея, тя можеше вече да бъде върната, опозорена, в Шотландия“, пише Сесил, кисел като неузряла ябълка, в послепис към писмото. „Тогавя всички щяхме да можем да си почиваме спокойно тази Коледа.“

Не е нужно Сесил да ме укорява. Предупредих съпруга си, че разследването е преструвка и представление, толкова близко до истинския живот, колкото и облечените в пъстри дрехи артисти по Коледа. Казах му, че ако избере да стане актьор в тази измислена от Сесил сцена, трябва да следва сценария дума по дума. Че не е поканен там да импровизира. Той трябваше да открие каква присъда иска да чуе Сесил. Но това не стана. Ако наемете почтен човек да върши мръсна работа, ще откриете, че работата е почтено свършена. Сесил избра не този лорд, който трябваше, когато избра моя съпруг да се погрижи за опозоряването на шотландската кралица. И следователно Сесил не разполага със скандал, и с опозорена кралица, а аз си нямам съпруг у дома, и трябва да чистя и преустройвам един занемарен замък посред зима.

Сесил казва: „Съжалявам, че трябва да подслоните тази Аталия; но се надявам, че няма да е задълго: тя със сигурност ще последва участта на съименницата си.“

Това очевидно означава нещо за Сесил, който като мъж има привилегията да е образован, но за жена като мен, дъщеря на фермер, то е неясно като шифър. За щастие, скъпият ми син Хенри е отседнал

при мен, върнал се за кратка почивка от мястото си в двора. Баща му, вторият ми съпруг, Кавъндиш, ми остави указания и доход, за да му дам образование, подобаващо на благородник, и аз изпратих него, а после и двамата му братя, да учат в Итън.

— Коя е Аталия? — питам го.

— Неясна личност — отвърща той.

— Толкова неясна, че не знаеш отговора?

Хенри се усмихва лениво. Той е красиво момче и знае, че душа давам за него.

— Е, скъпа моя майчице-графиньо, какво означават за теб тези сведения? Живеем в свят, в който всички сведения се продават. Вие ми плащате достатъчно добре, за да ви съобщавам клюки от двора. Аз съм ваш шпионин в дома на вашия приятел Робърт Дъдли. Всеки има доносник, и аз съм просто един от многото ваши, зная това. Какво ще ми платите за плодовете на моето образование?

— Веднъж вече платих за него под формата на такси за твоите учители — отвърщам. — А те са достатъчно високи. Освен това мисля, че не казваш, защото не знаеш. Ти си един невежа, а парите, които похарчих за образованието ти, са пропилены. Надявах се да си купя учен, а всичко, което имам, е един глупак.

Хенри се размива. Той е толкова красиво момче. Има всички недостатъци на богат младеж. Макар да е собственото ми скъпо момче, виждам ясно това. Той няма представа, че парите се печелят трудно, че нашият свят е пълен с благоприятни възможности, но също и с опасности. Няма представа, че баща му и аз стигнахме до границите на закона и отвъд, за да натрупаме богатството, с което ще засипем него и неговите братя и сестри. Той никога няма да работи, както работя аз, никога няма да се тревожи, както се тревожа аз. Честно казано, той няма представа нито от тревоги, нито от работа. Той е добре нахранено момче, докато аз съм израснала сред глад — глад за всичко. Той приема Чатсуърт за даденост като свой уютен дом, като нещо, което му се полага: докато аз съм вложила тук сърцето и душата си, и съм готова да продам сърцето и душата си, за да го задържа. Той ще бъде граф, ако успее да му купя графска титла; херцог, ако мога да си го позволя. Той ще бъде основателят на нова благородническа фамилия: един Кавъндиш. Той ще превърне името Кавъндиш в благородно. И ще вземе всичко това, сякаш е било лесно спечелено, сякаш не е било

нужно да стори друго, освен да се усмихне, както му се усмихва топлото слънце: благословен да е.

— Погрешно ме преценяваш. Всъщност знам — казва той. — Не съм такъв глупак, за какъвто ме мислиш. Аталия е жена от Стария Завет. Била царица на евреите и била обвинена в прелюбодеяние и убита от свещениците, с цел да освободят трона ѝ, за да може внукът ѝ Йешаия^[1] да стане цар.

Усещам как снизходителната усмивка замръзва на лицето ми. Това не е нещо, с което можем да си правим шеги:

— Убили са я?

— Да, наистина. Знаели са, че не е целомъдрена и не е годна да управлява. Затова я убили и поставили на нейното място сина ѝ. — Той прави пауза. Тъмните му очи проблясват. — Съществува всеобщ възглед — знам, че е вулгарен, майко, но е всеобщ, — че никоя жена не е годна да управлява. Жените са по природа по-низши от мъжете и е против природата дори да се опитват да властват. Аталия е била — и това се е оказало трагично за нея — съвсем типичен пример.

Вдигам пръст към него:

— Сигурен ли си в това? Искаш ли да кажеш още нещо? Би ли искал да се разпростреш още по въпроса за женската неспособност?

— Не! Не! — размива се той. — Изразявах широко разпространения възглед, всеобщата грешка, само толкова. Не съм Джон Нокс, не мисля, че всички вие, жените, сте едно чудовищно множество; честно, майко, не мисля така. Не съм склонен да мисля, че жените са малоумни. Възпитан съм от майка, която сама владее и управлява земите си. Аз съм последният мъж на света, който би си помислил, че една жена не може да управлява.

Опитвам се да се усмихна заедно с него, но вътрешно съм разтревожена. Ако Сесил сравнява шотландската кралица с Аталия, тогава той иска да разбере, че тя ще бъде принудена да позволи невръстният ѝ син да заеме престола. Може би дори иска да каже, че тя ще умре, за да му даде път. Явно Сесил не вярва в заключенията на разследването — че тя е призната за невинна по обвиненията за убийството на съпруга си и прелюбодеяние с убиеца му. Сесил иска тя да бъде публично опозорена и прокудена. Или по-лошо. Нима е възможно да си представя, че тя може да бъде екзекутирана? Не за

първи път се радвам, че Сесил е мой приятел: защото той със сигурност е опасен враг.

Изпращам сина си Хенри и скъпия си доведен син Гилбърт Талбот обратно в двора и им казвам, че няма смисъл да остават при мен, защото имам работа за вършене: със същия успех могат да посрещнат Коледните празници сред веселие и удобства в Лондон, защото аз не мога да осигуря нито едното, нито другото. Те тръгват с твърде голяма готовност, като се наслаждават на това, че са заедно, и на приключението да пътуват на юг. Приличат на красиви близнаци, почти еднакви по възраст — седемнайсет и петнайсет години — и по образование, макар да трябва да кажа, че моето момче Хенри е далеч по-буйно от сина на новия ми съпруг и го въвлича в неприятности винаги, когато може.

След това трябва да сваля от красивия си дом, Чатсуърт, завесите, гоблените и килимите и да изпратя цели каруци, натоварени със спално бельо. Тази кралица на шотландците ще пристигне с домакинство от трийсет души и всички те трябва да спят някъде, а аз знам много добре, че замъкът Тътбъри не разполага с каквито и да било мебели и удобства. Нарещдам на главния си иконом в Чатсуърт, на слугите, отговарящи за приборите и за килера с провизии и на главния коняр в конюшните да изпратят в замъка Тътбъри каруци с храна и супници, ножове, покривки за маси, гарафи и стъклени съдове. Нарещдам на дърводелците в работилницата да започнат да правят легла, сгъваеми маси и пейки. Съпругът ми използва Тътбъри не повече от веднъж годишно, като ловна хижа, и там няма почти никакви мебели. Колкото до мен самата, аз никога не съм била там и изпитвам единствено съжаление, че трябва да отида там сега.

После, когато Чатсуърт потъне в безпорядък заради заповедите ми, а каруците бъдат напълнени с моите вещи, трябва да се кача на коня си, стиснала зъби при мисълта колко глупаво е това пътуване, и в продължение на четири тежки дни да яздя на югоизток начело на собствените си каруци през негостоприемна околност по пътища, заскрежени сутрин и покрити с гъста кал по пладне, през бродове, изпълнени с ледени придошли води, като поемам на път в зимната зора и завършвам пътя си в ранния здрач. Всичко това, за да можем да стигнем до Тътбъри и да приведем мястото донякъде в ред, преди тази непокорна кралица да пристигне, за да направи всички ни нещастни.

---

[1] В синодалната Библия имената на персонажите са съответно Готолия и Йоас. IV Кн. Царства, гл. 11. — Б.пр. ↑

ЗИМАТА НА 1568 Г., ХАМПТЪН КОРТ: ДЖОРДЖ

— Но защо кралицата иска тя да бъде отведена в замъка Тътбъри? — питам Уилям Сесил: от всички в Англия именно той винаги знае всичко; той търгува с тайни. Той е именно човекът, който има монопол върху секретността. — Чатсуърт ще бъде по-подобаващ. Със сигурност кралицата би предпочела ние да я подслоним в Чатсуърт? Да си кажа честно, самият аз не съм бил в Тътбъри от години; но вие знаете, че Бес купи Чатсуърт заедно с предишния си съпруг и ми го донесе като зестра, и го е направила наистина прекрасен.

— Кралицата на шотландците няма да бъде дълго с вас — меко казва Сесил. — И аз бих предпочел тя да е в къща с един-единствен вход покрай помещението за стражите, която може да бъде добре охранявана, вместо да ѝ дам възможност да се взира навън през петдесет прозореца към красив парк и да се измъква през половин дузина врати в градините.

— Нима мислите, че можем да бъдем нападнати?

Потресен съм дори само при мисълта за това. Едва по-късно си давам сметка, че той, изглежда, познава землището на замъка Тътбъри, което е странно, защото никога не го е посещавал. Звучи така, сякаш го познава по-добре от самия мен, а как е възможно това?

— Кой знае какво може да се случи, или какво ще си науми да стори жена като нея, или каква подкрепа ще успее да привлече? Кой би помислил, че двацет образовани благородници, изрично инструктирани и осведомени, с добре подготвени свидетели и съвършени доказателства, ще седнат да разследват поведението ѝ, ще видят най-скандалния материал, писан някога, а след това ще станат от местата си, без да са решили нищо? Кой би помислил, че аз ще свикам трибунал три поредни пъти, и пак няма да успея да постигна осъдителна присъда? Нима всички сте толкова омаяни от нея?

— Осъдителна присъда? — повтарям. — Правите го да звучи като съдебен процес. Мислех, че е съвещание? Казахте ми, че е разследване.

— Боя се, че в това отношение на нашата кралица са направили лоша услуга.

— Но как? — питам аз. — Мислех, че правим това, което тя поиска. Тя сама спря разследването, с думите, че е несправедливо спрямо шотландската кралица. Та нима тя не обяви шотландската кралица за невинна по всички обвинения? Със сигурност би трябвало да сте доволен. Нима нашата кралица не е доволна, че проведохме щателно разследване, но не успяхме да открием нищо срещу нейната братовчедка? И при положение, че е така, защо нашата кралица не покани кралица Мери да живее с нея в двора? Защо изобщо е нужно тя да идва при нас? Защо да не живеят в хармония като родственици — кралица и наследница, сега, след като името ѝ е изчистено?

Сесил избухва в сподавен смях, който не успява да заглуши, и ме плясва по рамото:

— Знаете ли, вие сте именно човекът, който може да ни направи услугата да я пази на сигурно място — топло казва той. — Мисля, че вие сте най-почтеният мъж в Англия, наистина. Съпругата ви има право да ме предупреждава, че сте човек, който изключително много държи на честта си. А кралицата ще ви е задължена, ако бъдете добър настойник на нейната скъпа братовчедка. Сигурен съм, че всички сме толкова щастливи, колкото и вие, че разследването изчисти името на шотландската кралица и сега знаем, че тя е невинна. Вие доказахте невинността ѝ, слава на Бога. И всички ще трябва да приемем последствията.

Разтревожен съм и не крия това от него.

— Не сте искали тя да бъде оневинена? — казвам бавно. — И искате тя да бъде в Тътбъри, а не обсипвана с почести в Чатсуърт? — Имам усещането, че нещо не е наред. — Трябва да ви предупредя, господин секретар: ще се отнасям справедливо към нея. Ще трябва да поискам аудиенция и да попитам нашата кралица какви са намеренията ѝ.

— Единствено добри — казва той гладко. — Както и моите. Както и вашите. Нали знаете, че кралицата ще ви покани да станете член на Частния съвет?

Ахвам.

— Частния съвет?

Отдавна очаквах това. Моето родово име е моята препоръка, но се наложи да чакам дълго този момент: това е чест, за която копнеех.

— О, да — казва той с усмивка. — Нейно величество ви има толкова голямо доверие. Поверява ви тази задача, и други, които ще последват. Готов ли сте да служите безпрекословно на кралицата?

— Винаги го правя — казвам аз. — Знаете, че винаги го правя.

Сесил се усмихва:

— Знам. Затова пазете кралицата и я дръжте на сигурно място заради нас, докато сме в състояние да я върнем спокойно в Шотландия. И гледайте да не се влюбите в нея, драги Талбот. Казват, че е наистина неустоима.

— Под носа на моята Бес? И при положение, че сме женени от по-малко от година?

— Бес е вашата гаранция, както вие сте нашата — казва той. — Предайте ѝ най-топлите ми благопожелания и ѝ кажете, че следващия път, когато дойде в Лондон, трябва да се отбие в дома ми. Сигурно ще иска да види как напредвам с него. И ако не греша, сигурно ще иска да вземе назаем някои от моите планове: но не може да ми краде строителите. При последното ѝ идване я открих потънала в разговор с моя мазач. Изкушаваше го да избяга, за да изрисува с цветни мотиви имението ѝ. Зарекох се, че вече никога няма да ѝ поверя никого от работниците си: тя ги отмъква, наистина. И я подозирам, че им вдига надниците.

— Тя ще се откаже от плановете си за строителство, докато се грижи за кралицата — отвърщам аз. — Във всеки случай, мисля, че досега трябва вече да е приключила с работата по Чатсуърт. Колко работа е нужна за една къща? Нима и сега не е достатъчно добра? Тя ще трябва да се откаже и от деловите си интереси: ще накарам своите управители да поемат работата ѝ.

— Никога няма да я накарате да предаде на друг грижата за фермите и мините си, и тя никога няма да спре да строи — предрича той. — Голяма майсторка е тази ваша нова съпруга. Обича да строи неща, обича имуществото и търговията. Тя е жена, каквато рядко се среща, предприемач по сърце. Сигурно ще построи много къщи из цялата страна, и ще управлява именията ви като кралство, и ще

организира флотилия от кораби за вас, и ще основе династия от вашите деца. Бес ще бъде удовлетворена едва когато всички те станат херцози. Тя е жена, на която единствено имуществото внушава чувство за сигурност.

Никак не ми е приятно, когато Сесил говори така. Самият той се издигна от духовник до лорд толкова внезапно, възползвайки се от успехите на кралицата, че му харесва да смята, че всички са натрупали състоянието си благодарение на падението на църквата, и че всяка къща е построена с камък от абатствата. Той хвали Бес и уменията ѝ да се справя с деловите въпроси, само за да намери оправдание за себе си. Възхищава се на печалбите ѝ, защото иска да мисли, че подобни придобивки са достойни за възхищение. Но забравя, че някои от нас произхождат от велик род, който е бил богат много преди църковните земи да бъдат заграбени от алчни парвенюта; а някои от нас имат титли, които се предават от поколения насам. Някои от нас са пристигнали тук като нормански благородници през 1066 г. Това наистина означава нещо, макар и само за някои от нас. Някои от нас са достатъчно заможни и без да крадат от свещениците.

Но е трудно да кажа каквото и да било от това, без думите ми да прозвучат надменно.

— Моята съпруга не прави нищо, което не е подобаващо на положението ѝ — казвам, а Сесил се изсмива тихо, сякаш знае точно какво си мисля.

— У графинята и нейните способности няма нищо, което да не приляга на положението ѝ — казва той гладко. — А нейното положение наистина е много високо. Вие, Талбот, сте най-видният благородник в Англия, всички знаем това. И постъпвате правилно, като ни го напомняте, за да не би някога да направим грешката да го забравим. И всички ние в двора ценим здравия разум на Бес: тя е наша любимка от много години. С огромна наслада я наблюдавах как се омъжва за все по-високопоставени мъже. Разчитаме на нея да превърне замъка Тътбъри в приятен дом за шотландската кралица. Графинята е единствената домакиня, която можем да имаме предвид. Никой друг не може да подслони кралицата на шотландците. Всеки друг дом би бил твърде обикновен и посредствен. Никой освен Бес няма да знае как да се справи. Никой освен Бес не може да се представи така блестящо.

Това ласкателство от страна на Сесил би трябвало да ме задоволи: но явно се връщаме отново към Бес, а Сесил би трябвало да помни, че преди да се оженя за нея, тя беше жена, появила се от нищото.

ЗИМАТА НА 1568 Г., ЗАМЪКЪТ БОЛТЪН: МЕРИ

Ще бъде тази вечер. Ще избягам от замъка Болтън, техният така наречен, *soi-disant*, „непревземаем“ йоркширски замък, още тази нощ. Част от мен си мисли, че няма да се осмеля да го сторя; но изпитвам по-голям ужас от това да бъда хваната като в капан в тази страна и неспособна нито да продължа напред, нито да се върна назад. Елизабет прилича на дебела рижа котка върху възглавничка: доволна е да си седи и да мечтае. Но аз трябва да си върна трона; и през всеки ден от изгнанието ми положението става все по-тежко за мен. В Шотландия има замъци, чиито собственици все още са на моя страна и аз трябва да им изпратя незабавно подкрепления. Има войници, готови да тръгнат на поход под моето знаме: не мога да ги карам да чакат. Не мога да оставя поддръжниците си да умрат, защото на мен ми липсва кураж. Имам обещанието на Ботуел, че ще избяга от Дания и ще се върне да командва моите армии. Писах на краля на Дания, настоявайки за свободата на Ботуел. Той е мой съпруг, консорт на една кралица: как се осмеляват да го задържат, вярвайки на думата на дъщерята на някакъв търговец, която се оплаква, че ѝ бил обещал брак? Това са глупости, а оплакванията на подобна жена са без значение. Разполагам с френска армия, която се събира да ме подкрепи, и обещания за испанско злато, с което да им платя. Най-важното, имам син, скъпоценен наследник, *mon bebe, mon cheri*, моята единствена любов; а той е в ръцете на враговете ми. Не мога да го оставя на техните грижи: той е само на две години! Трябва да действам. Трябва да го спася. Мисълта, че за него не се полагат подобаващи грижи, че не знае къде съм, че не разбира, че съм била принудена да го оставя, изгаря сърцето ми като язва. Трябва да се върна при него.

Елизабет може да се бави: но аз не мога. В последния ден от безсмисленото ѝ разследване получих вест от един от благородниците на Севера, лорд Уестморланд, който ми обещава помощта си. Той казва, че може да ме измъкне от замъка Болтън, може да ме отведе до

крайбрежието. Уредил е в Норталъртън да ни чака керван от коне, а в Уитби — кораб. Пише ми, че в мига, в който кажа, може да ме отведе до Франция — а веднага щом се прибера безпрепятствено там, в страната, където са близките на покойния ми съпруг, където бях възпитана като кралица, късметът ми в миг ще обърне посоката си.

Не отлагам, както би отлагала Елизабет. Не се бавя и не се чудя как да постъпя, и не се оттеглям в леглото, преструвайки се на болна, както прави тя винаги, когато се страхува. Аз виждам един шанс, когато ми се предостави, и го приемам като смела жена. „Да“, казвам на спасителя си. „*Oui*“, казвам на божествата на късмета, на самия живот.

А когато той ме пита: „Кога?“, аз казвам: „Тази вечер.“

Не се боя, не се страхувам от нищо. Избягах от собствения си дворец в Холируд, когато бях пленена от убийци, избягах от замъка Линлитгоу. Те ще разберат, че могат да ме заловят, но не могат да ме задържат. Самият Ботуел ми каза веднъж това; каза ми: „Човек може и да те залови; но се придържай към вратата си, че никога не може да те притежава.“ А аз отвърнах: „Аз винаги съм кралица. Никой мъж не може да ми заповядва.“

Стените на замъка Болтън са от грубо издялан сив камък — сградата е построена да устоява на оръдия; но аз имам въже около кръста и дебели ръкавици, за да предпазя ръцете си, и здрави обувки, за да мога да се оттласна с крака. Прозорецът е тесен, съвсем малко повече от процеп в камъка, но аз съм слаба и гъвкава, и мога да се извия и да се измъкна и да седна с гръб към самия ръб на бездната, като гледам надолу. Вратарят поема въжето и го подава на Агнес Ливингстън и я наблюдава, докато тя го завързва около кръста ми. Той ѝ показва с жест да се увери, че е стегнато. Той не може да ме докосва, моето тяло е свещено, затова тя трябва да прави всичко под неговите указания. Наблюдавам лицето му. Той не е мой поддръжник, но му е платено добре и той изглежда решен да изпълни ролята си в това. Мисля, че мога да му се доверя. Отправлям му лека усмивка и той вижда как устната ми потрепва от страх, защото казва, с грубия си северняшки акцент: „Ни съ бой, миличка“. А аз му се усмихвам, сякаш го разбирам, и го гледам как навива въжето около кръста си. Той се напруга, а аз се извивам до самия ръб и поглеждам надолу.

Мили Боже, не виждам земята. Под мен има само тъмнина и виещ вятър. Вкопчвам се в перваза на прозореца, сякаш не мога да го пусна. Агнес е побеляла от страх, лицето на вратаря е спокойно. Ако смятам да тръгна, трябва да тръгна сега. Пускам се от успокояващата опора на каменната прозоречна арка, оставям се да увисна на въжето. Пристъпвам навън, във въздуха. Чувствам как въжето се изопва и става ужасяващо тънко, и понечвам да тръгна назад, в тъмнината, в нищото; краката ми се блъскат в големите камъни на стените, полата ми се издува и плющи на вятъра.

Отначало изпитвам единствено ужас; но увереността ми нараства, докато правя стъпка след стъпка и чувствам как вратарят отпуска въжето. Вдигам поглед и виждам колко надолу съм слязла, макар че не смея да погледна надолу. Мисля, че ще успея. Чувствам как радостта от усещането, че съм свободна се надига в мен, докато треперещите ми стъпала докосват стената. Изпитвам първична радост от полъха на вятъра върху лицето ми, и дори радост от огромното пространство под мен, докато се спускам: радост, че съм извън замъка, докато те си мислят, че съм пленница, затворена в задушните си стаи; радост, че отново нося отговорност за собствения си живот, макар че вися на края на въже като пъстърва на кукичка, радост от това отново да бъда себе си — жена, която ръководи сама живота си.

Земята се надига под мен изведнъж, като тъмна скрита грамада, и аз заставам, залитайки, на крака, развързвам въжето и го дръпвам силно три пъти, а те го изтеглят обратно горе. До мен са пажът ми и Мери Сетън, моята компаньонка, която е била с мен през целия ми живот. След нея ще слезе придворната ми дама; а след нея и втората ми придворна дама, Агнес Ливингстън.

Пазачите на главната порта са небрежни: виждам ги на бледия фон на пътя, но те не ни виждат на фона на тъмните стени на замъка. След миг вниманието им ще бъде отклонено — ще бъде подпален един обор — и когато забързат да потушат огъня, ние ще изтичаме надолу към портата, където по пътя в галоп ще се зададат коне; всеки ездач ще води резервен кон, най-бързият — за мен, и ние ще сме на конете и ще сме заминали, преди изобщо да са разбрали, че ни няма.

Стоя съвсем неподвижна, без да нервнича. Възбудена съм и се чувствам силна и изпълнена с желанието да затичам. Имам чувството, че мога да тичам до Норталъртън, дори до морето в Уитби. Усещам

силата, която тече в жилите ми, силното ми младо желание за живот, пулсиращо по-силно поради страха и вълнението. То бие в сърцето ми и трепти в пръстите на ръцете ми. Мили Боже, трябва да бъде свободна. Аз съм жена, която трябва да бъде свободна. По-скоро бих предпочела да умра, отколкото да не съм свободна.

Чувам тихото тътрене, докато Рут, моята прислужница, се измъква през прозореца, а след това шумоленето на полите ѝ, когато вратарят започва да я сваля. Виждам тъмния ѝ силует да се спуска тихо надолу по стената на замъка, после въжето изведнъж се свива и тя леко изхленчва от страх.

— Шшт! Шшт! — изсъсквам нагоре към нея, но тя е на шейсет фута над мен, не може да ме чуе. Студената ръка на Мери се пъхва в моята. Рут не се движи, вратарят не я спуска, нещо се е объркало ужасно; после тя пада като торба с парцали, въжето се спуска и се вие като змия надолу над нея, докато той го пуска, и чуваме ужасения ѝ писък.

Глухото тупване, когато тя се удря в земята, е ужасен звук. Със сигурност си е строшила гръбнака. Веднага изтичвам до нея, и тя стене от болка, притиснала устата си с ръка, опитвайки се, дори в този миг, да не ме издаде.

— Ваша светлост! — Мери Сетън ме дърпа за ръката. — Бягайте! Те идват.

Поколебавам се за миг. Бледото лице на Рут е сгърчено в агония, сега тя е захапала юмрука си, опитвайки се да не вика. Поглеждам към главната порта. Пазачите, чули писъка ѝ, са се обърнали с търсещи погледи към замъка, един мъж тича напред, вика нещо на друг, някой носи факла от поставката на входа. Приличат на хрътки, които се разгръщат, за да надушат плячката.

Вдигам качулката над главата си, за да скрия лицето си, и започвам да се снишавам назад в сенките. Може би ще успеем да заобиколим замъка и да се измъкнем през някоя задна порта. Може би има някоя врата за тайни излизания при обсада или нещо подобно, където можем да се скрием. После от вътрешността на замъка се разнася вик: вдигнали са тревога в покоите ми. Изведнъж нощта се озарява от полюляващите се пламъци на факлите и те започват да подвикват гръмко: „Хей! Хей! Хей!“ като ловци, като викачи, които подкарват дивеча пред себе си.

Обръщам се на една страна, а после на друга, с глухо биещо сърце, готова да побягна. Но сега те са видели силуетите ни, очертани от техните факли на фона на тъмните стени на замъка, и се разнася силен рев: „Ето я! Дръжте я! Ето я! Пресечете ѝ пътя! Заобиколете я! Ето я! Притиснете я!“

Чувствам как смелостта се изцежда от мен, сякаш кръвта ми изтича, и ставам леденостудена. Вкусът на поражението е като студено желязо в устата ми, като мундщука за необяздена кобила. Идва ми да се изплюя, за да прогоня горчивия вкус. Искам да побягна; и искам да се хвърля по очи на земята и да заплача за свободата си. Но една кралица не постъпва така. Трябва да намеря смелост да отметна качулката си назад и да застана изправена и висока, когато мъжете дотичат и тикнат факлите си в лицето ми, за да видят какво са уловили. Трябва да стоя неподвижна и горда, трябва да ме видят като кралица, макар и облечена като прислужница в черно пътническо наметало. Трябва да изиграя ролята на кралица, за да не се държат с мен като с прислужница. Сега, в този миг на моето унижение, няма нищо по-важно от това да запазя силата на кралското величие. Аз съм кралица. Никой смъртен не може да ме докосва. Трябва да осъществя магията на кралското величие съвсем сама, в тъмнината.

— *Je suis la reine* — казвам, но гласът ми е прекалено тих. Чувам го как трепери от тревога. Заставам по-изправена и повдигам брадичка. Казвам по-високо: — Аз съм кралицата на Шотландия.

Слава Богу, те не ме сграбчват, а само един от тях слага ръка върху мен. Мисля, че бих умряла от срам, ако отново ме оскверни мъж от неблагороден произход. Дори в този миг изгарям при мисълта за ръката на Ботуел върху гърдите ми, за устата му върху шията ми.

— Предупреждавам ви! Не можете да ме докосвате!

Те оформят кръг около мен с наведените си факли, сякаш съм вещица, която може да бъде задържана само от огнен обръч. Някой казва, че идва лорд Талбот, граф Шрусбъри. Той бил на вечеря със сър Франсис Нолис и лорд Скруп, и те му казали, че шотландската кралица е побягнала като крадец в нощта, но вече е заловена.

И следователно именно така ме вижда той за първи път, когато пристига тичешком, препъвайки се, със смръщено от тревога уморено лице. Той ме вижда да стоя сама, в черно наметало с отметната назад, разкриваща лицето ми качулка, така че всички да могат да ме познаят и

да знаят, че не могат да сложат ръка върху мен. Една пребледняла миропомазана кралица по кръв. Една кралица във всяко отношение, показваща силата на откритото пренебрежение, кралица в своята властна стойка, кралица във всичко, освен притежанието на своите тронове.

Аз съм една кралица, хваната натясно.

ЗИМАТА НА 1568 Г., ЗАМЪКЪТ БОЛТЪН: ДЖОРДЖ

Заградили са я в обръч с факли, като вещица, която удържат с огън, готови да я качат на кладата. Когато се приближавам тичешком, дъхът ми излиза с усилие, а гърдите ме стягат, сърцето ми бумти от внезапната тревога; усещам неподвижността около нея, сякаш някаква магия е накарала всички тях да замръзнат. Сякаш тя наистина е вещица и дори само при вида ѝ всички са се превърнали в камък. Ръката ѝ държи качулката, отметната назад от лицето ѝ, и виждам тъмните ѝ коси, неравно подрязани и къси като на хлапак, белия овал на лицето ѝ и тъмните ѝ блестящи очи. Тя ме поглежда, без да се усмихва, и аз не мога да извърна поглед. Би трябвало да се поклоня, но не мога да го направя. Би трябвало да се представя, сега, при първата ни среща; но не мога да намеря думи. Би трябвало някой да бъде тук, за да ме представи, редно е да имам херолд, който да оповести титлите ми. Но се чувствам така, сякаш съм гол пред нея: тук сме само тя и аз, застанали като врагове един срещу друг през пламъците.

Взира се в нея и попивам в съзнанието си всяка страна от външността ѝ. Просто се вирам неспирно като ученик. Искам да ѝ заговоря, да се представя като неин нов домакин, комуто е поверена грижата за сигурността ѝ. Искам да изглеждам като изтънчен светски мъж пред тази космополитна принцеса. Но думите засядат на гърлото ми, не мога да намеря нито френски, нито английски. Би трябвало да я укоря за този безсмислен опит за бягство; но съм занемял, лишен от дар-слово, сякаш съм безсилен, сякаш съм ужасен от нея.

Пламтящите факли ѝ придават ален ореол, сякаш е горяща светица, огнена светица в червено и златно: но серният мирис на дима е като воня от пъкъла. Тя прилича на създание от неземните селения, нито жена, нито момче, като горгона в своята студена сурова красота, като опасен ангел. Видът ѝ, обкръжена от огнен обръч, странна и безмълвна, ме изпълва с безмълвен ужас, сякаш тя е някаква поличба, пламтяща комета, която предвещава смъртта или падението ми. Обзет

съм от силен страх, макар да не знам защо, и стоя пред нея и не мога да кажа нищо, подобно на неубеден следовник, принуден да изпита преклонение чрез преживяния ужас; макар да не зная защо.

ЗИМАТА НА 1568–1569 Г., ЗАМЪКЪТ ТЪТБЪРИ: БЕС

Мери, тази най-непокорна сред кралиците, отлага възможно най-дълго. Някой ѝ е казал, че замъкът Тътбъри не е подobaващо място за една кралица по кръв, и сега нейна светлост отказва да дойде тук и настоява да бъде изпратена в двора на добрата си братовчедка, където — тя знае това много добре — празнуват Дванайсетте Коледни дни с пиршества, танци и музика, а в сърцето на всичко това ще бъде кралица Елизабет, с леко сърце и леки крака, която ще се стрелка наоколо и ще се смее, защото сред шотландците, най-голямата заплаха за мира в нейната страна, се шири вътрешно разделение, а най-голямата ѝ съперница за властта, другата кралица на Англия, тяхната кралица, е пленница без изгледи за освобождаване. Или почетна гостенка, както предполагам, че ще трябва да я наричам, докато се залавям да превърна Тътбъри в нещо повече от набързо подготвена тъмница.

Трябва да кажа, че Мери, кралицата на шотландците, не е единствената, която би предпочела да бъде в Хамптън Корт за тази Коледа, и която не намира особена радост в перспективата за една дълга студена зима в Тътбъри. Научавам от приятелите си, които ми съобщават всички клюки, че има нов кандидат за ръката на Елизабет — австрийският ерцхерцог, който е готов да се съюзи с нас срещу Испания и Хабсбургите, и Елизабет не е на себе си, обсебена от внезапно обзелото я силно желание да сграбчи последния си шанс да бъде съпруга и майка. Знам какви ще са реакциите в двора: моят приятел Робърт Дъдли ще се усмихва, но ще бъде сдържан и предпазлив — последното, което му трябва в кралския двор, е съперник в неговото постоянно ухажване на кралицата. Елизабет ще е обзета от трескава суетност, всеки ден в покоите ѝ ще се появяват нови красиви неща, а дамите ѝ ще ликуват заради плячката — захвърлените от нея вещи. Сесил ще направи така, че всичко да стигне до избрания

от него изход, какъвто и да е той. А аз би трябвало да бъда там, и да гледам и да клюкарствам заедно с всички други.

Синът ми Хенри, на служба в домакинството на Робърт Дъдли, ми пише, че Дъдли никога няма да допусне една женитба, която ще му отнеме мястото до Елизабет, и че ще се възпротиви на Сесил веднага щом този стар лисугер изкаже мнението си. Но аз съм за женитбата — която и да е женитба. Дай Боже тя да го приеме. Тя си позволи да закъсне повече, отколкото би се осмелила всяка жена: тя е на трийсет и пет години, опасно възрастна, за да даде живот на първо дете: но тя ще трябва да стисне зъби и да го направи. Тя трябва да ни дари със син, трябва да се сдобием с наследник за трона на Англия. Трябва да видим накъде сме поели.

Англия е делово начинание, имущество като всяко друго. Трябва да бъдем в състояние да планираме предварително. Трябва да знаем кой ще бъде наследникът и какво ще получи, трябва да предвидим какво ще направи с наследството си. Трябва да видим следващия си господар, да узнаем какви ще бъдат неговите планове. Трябва да знаем дали ще бъде лютеран или папист. Онези от нас, които живеят в преустроени абатства и се хранят от църковни сребърни съдове, са особено нетърпеливи да узнаят това. Моля те, Господи, този път тя да се спре на този кандидат, да се омъжи за него, и да ни даде нов, сигурен протестантски господар, за да процъфтява английското търговско начинание.

Трудно е да служиш на господарка като Елизабет, мисля си, докато нареждам на дърводелците да закърпят пролуките в дъските на пода. За мен и моя съпруг, негова светлост графа, това щеше да бъде първата Коледа в двора. Първата ни Коледа като новобрачни, първата Коледа, на която щях да бъда графиня в кралския двор, където щях да искря като снежинка и да си доставя огромна радост, като уредя някои стари сметки от висотата на новото си положение. Но вместо това кралицата позволи на моя съпруг графа да прекара само два дни с мен, а след това го изпрати обратно в замъка Болтън да доведе шотландската кралица, докато аз се залових за работа по тази развалина.

Колкото повече оправям тази полусрутена, разнебитена къща, толкова повече се срамувам от нея, макар че, Бог ми е свидетел, вината за това не е моя. Никога не бих допуснала моя къща да бъде толкова

занемарена. Всичките ми имоти — повечето от които имам благодарение на доброто управление на втория си съпруг, Уилям Кавъндиш — бяха обновени и преустроени веднага щом се сдобихме с тях. Никога не купувахме нищо, без да го подобрим. Кавъндиш се гордееше с това, че беше съединил части от отделни парцели земя и заменяше една ферма за друга, докато създаде солиден имот, който след това аз управлявах с добра печалба. Той беше предпазлив човек с превъзходен търговски усет, беше по-възрастен, над четирийсетте, когато се ожени за мен, своята деветнайсетгодишна невеста.

Той ме научи как да водя книга със сметките на домакинството ни, и да изготвям баланса всяка седмица със същата отдаденост, с каквато се чете неделна проповед. Когато не бях много повече от момиче, аз му носех книгата си с домакинските сметки, както дете носи домашното си упражнение, и той я преглеждаше заедно с мен в неделя вечер, сякаш казвахме молитвите си заедно, като набожен баща и дъщеря, доближили глави над книгата, с гласове, шепнещи числата.

След първия месец, или там някъде, когато видях, че изпитвам такова влечение и обич към самите цифри, както и към богатството, което олицетворяват, той ми показва сметководната книга за малкото имение, което току-що беше купил, и каза, че мога да водя и нея, за да видя дали ще се справя добре. Направих го. След това, когато той купи още имоти, аз се грижех за тях. Научих надниците на полските работници, както и тези на домашните прислужници, научих колко трябва да плащаме за превозване на товари с каруца, както и за миене на прозорците. Започнах да управлявам фермите му така, както управлявах нашата къща, и водех сметководните книги за тях със същата лекота.

Той ме научи, че да притежаваш земя или пари не е нищо, тъй като в едно поколение старите лордове притежават земите си, а в следващото вече са ги изгубили. Богатството е напълно безсмислено, ако не знаеш с какво състояние разполагаш — до последното пени. Ако не знаеш какво имаш, със същия успех можеш да си бедняк. Той ме научи да обичам реда на добре водената сметководна книга, и ме научи, че в края на всяка седмица на долния край на страницата трябва да е изписан балансът между парите, които постъпват в домакинството и тези, които излизат от него, така че да знаете, и то с точност до последното пени, дали напредвате в света или изоставате от него.

Кавъндиш ми каза, че не това е начинът, по който постъпват великите лордове. Много от техните управители дори не водят книгите така, по новия начин, с написани една до друга за сравнение получени и похарчени суми, и именно затова, в края на краищата, ние ще се справяме по-добре от тях. Казваше ми, че те се отнасят към къщите и земите си, към арендаторите и богатствата си така, сякаш всички те са едно огромно цяло, което не може да бъде изчислено. Затова — тъй като такива са техните убеждения — те никога не се опитват да изчислят богатството си. Те го наследяват и го предават на потомците си в голям мащаб, без опис. Претърпяват загуби и се сдобиват с печалби, без да държат сметка за това. Нямаат представа дали отдаването под наем на голяма градска къща би трябвало да донесе по-голям доход, отколкото даването под аренда на пшеничена нива. Когато ги облагат с данъци, те правят догадки за стойността на богатствата си; когато заемат пари, не могат да изчислят състоянието си. Когато им заплащат голяма сума по време на война, или когато наследяват богатство чрез брак, те струпват тези суми в хранилището си за ценности и дори не ги вписват в списъка на притежанията си. Докато ние, новите мъже и жени, които сме се издигнали толкова наскоро, бдим над всяка нива, всяка сделка, всеки товар, и се грижим той да се изплати.

Бавно, докато Кавъндиш и аз добавяхме към богатството си имоти и къщи, всяка от тях построена от умиращото тяло на старата църква, аз създавах нови сметководни книги, по една нова за всеки нов имот, всяка една свидетелстваща за добър баланс на печалбите от ренти, или от продажба на вълна, сено или зърно, пшеница или желязна руда, или всички продукти, които всяка от нашите земи можеше да ни донесе. Бавно научавах цените на дърветата, растящи в една гора, и стойността на дървения материал, когато бъдат отсечени. Бавно се научих да оценявам колко ще струва вълната върху гърба на една овца, или печалбите, които могат да се изкарат от ято гъски по Коледа. Моят съпруг Кавъндиш наемаше честни, надеждни мъже, които бяха служили на монасите и монахините в абатствата и в манастирите, и знаеха как от земите могат да се изкарат добри ренти и доходи, и аз се заех да се уча от тях. Скоро се заех с разчитането на сметките, които ми носеха управителите на нашите разрастващи се имоти: не само ръководех дома, но и надзиравах нещата. Скоро именно

аз знаех до последното пени, че нашите имоти са добре управлявани, а богатството ни се увеличава.

Нищо от това не стана изведнъж, разбира се. Бяхме женени десет години, родиха се децата ни — осем на брой, Бог да ги благослови всичките, и благословен да е добрият съпруг, който ме дари с тях, и с богатството, което да им завещая. Той се издигна и се ползваше с голямо благоволение в двора. Служеше първо на Томас Кромуел, а след това на самия крал. Беше на служба в дворцовия съд за увеличаване постъпленията в хазната от църковните имоти, този най-важен пост, и пътуваше из страната, като оценяваше църковните имоти и ги предаваше във властта на Короната, а те един след друг се оказваха негодни за Божиите дела и се заявяваше, че е по-добре да бъдат затворени.

И ако се случи така, че именно къщите, които бяха най-богати и най-доходоносни, първи привлякоха вниманието на религиозната реформа, не беше наша работа да поставяме под въпрос тайнствените пътища на Провидението. Ако бяха добри мъже, те щяха да служат добре на Божието богатство и нямаше да пропилят състоянието на църквата: да насърчават бедните към безделие и да строят разточително красиви църкви и благотворителни домове. По-добре е за Бог бедните управители да бъдат заменени с онези, които знаят стойността на парите и са готови да ги пуснат в действие.

Разбира се, моят съпруг купуваше по свое усмотрение. Бог знае, че всеки в Англия купуваше земя по свое усмотрение, и на най-безумни цени. Беше като пристигането на пасажите от херинга, всички наведнъж. Приличахме на продавачки на риба край пристанищната стена, наслаждаващи се на богат улов. Всички бяхме обезумели в желанието си да сложим ръка върху своя дял от старите църковни земи. Беше неудържимо разграбване на земи. Никой не поставяше под въпрос действията на Уилям, докато той оценяваше от името на Короната, а после купуваше и продаваше от свое име. Всички очакваха от него, че ще допълва доходите си, като търгува за своя сметка, а и освен това, той не вземаше повече от онова, което беше обичайно.

Как го правеше? Той оценяваше земята ниско за собствена изгода, понякога и за изгода на други. Понякога получаваше подаръци, а понякога — тайни подкупи. Разбира се! Защо не? Той работеше за краля и способстваше за реформата на църквата. Служеше на Бог, като

отлъчваше покварени свещеници. Защо да не бъде богато възнаграден? Ние заменяхме една прогнила стара църква с друга в истинския образ на Божия син. Това беше славно и богоугодно дело. Нима моят съпруг не вършеше богоугодна работа — да унищожи старите погрешни ритуали на папистката църква? Нима не беше абсолютно прав, направляван от самия Бог, да отнеме богатството на покварената папистка църква и да го сложи в нашите ръце, на нас, които щяхме да го използваме далеч по-добре? Не е ли именно това истинското значение на онази свята притча за талантите?

И през цялото време аз бях както негова съпруга, така и негова ученичка. Дойдох при него като момиче с пламенна амбиция да притежавам своя лична собственост и да имам сигурност в света. Никога повече не желяех да бъда бедна роднина в къщата на по-богат сродник. Той ме научи как мога да постигна това. Бог да го благослови.

Тогава му казах, че се продава имението Чатсуърт, близо до стария ми дом Хардуик в Дербишър, че го познавам добре и земята е хубава, че първоначалният собственик бе мой братовчед, но го беше продал, за да ядоса семейството си, че новият собственик, изплашен от недоволствата срещу неограничената поземлена собственост, отчаяно иска да го продаде; че можем да натрупаме бързи печалби, ако не се притесняваме твърде много да се възползваме от нещастията на един глупак в беда. Също като мен, Уилям прозря каква печалба можеше да бъде извлечена от това, купи имота от мое име на най-ниската възможна цена, и се закле, че това ще бъде най-прекрасната къща в Северна Англия, и че ще бъде нашият нов дом.

Когато новата кралица, Мери Тюдор, се възкачи на престола — а кой би помислил, че тя може да победи благочестивата протестантска претендентка, моята добра приятелка Джейн Грей? — обвиниха клетия ми Кавъндиш в злоупотреба със служебното положение, във вземане на подкупи, и в кражба на земи от Светата Римокатолическа църква — която сега възкръсна от мъртвите подобно на самия Иисус. Позорни обвинения и страшни времена: приятелите ни, хвърлени в Тауър за държавна измяна, скъпата малка Джейн Грей изпратена на смърт заради претенциите си към трона; реформирането на религията обърнато точно в противоположната посока; светът — отново преобърнат надолу с главата; завръщането на кардиналите и настъплението на Инквизицията. Но онова, в което бях сигурна, онова,

което ми даваше утеха през всичките тревоги, беше знанието, че той е наясно, до последното пени, точно колко е откраднал. Може и да казват, че в сметководните му книги в двореца не е отчетено огромното състояние, което беше натрупал, но аз знаех, че той ще знае: някъде щеше да има сметки, в които ясно и просто да е показано всичко, ограбеното и спечеленото. Когато той, клетият ми съпруг Кавъндиш, умря, все още заподозрян в кражби, подкупничество и нечестно водени сметки, знаех, че той ще уреди сметките си в рая, и че свети Петър (който, предполагам, също щеше да бъде възстановен в ранга си на светец), ще открие, че са точни, до последното пени.

Когато него го нямаше вече, на мен, неговата вдовица, сам-сама на света, се падна да браня наследството си на земята. Той ми беше оставил всичко, на мое име, Бог да го благослови, защото знаеше, че ще го опазя. Противно на всички традиции, обичаи и практики, които превръщат вдовиците в просякини, а мъжете — в единствени наследници, той вложи всяко пени на мое име, дори не и под попечителство, или на името на някой сродник. Той не ценеше никой мъж, който и да е мъж, повече от мен, неговата съпруга. Той го даде изцяло на мен. Помислете си за това! Той ми даде всичко.

А аз се зарекох, че няма да предам скъпия ми Кавъндиш. Зарекох се, с ръка върху ковчега му, че ще пазя кесиите със злато под брачното ложе, земите, които бях наследила от него, църковните свещи върху масите ми и картините по стените ми, и че ще изпълня дълга си към него, като негова добра съпруга, като се боря да докажа неговата титла като своя. Той ми остави богатството си: мой дълг към него беше да се погрижа желанията му да бъдат уважени. Щях да се погрижа да опазя всичко. Приех като свой свещен дълг да опазя всичко.

А после, слава на Бога, исковете срещу мен бяха прекратени поради смъртта на една друга кралска особа. Сам Бог опази моето протестантско богатство. Стига да можеше, папистката кралица Мери щеше да заграби отново всички църковни земи. Щеше да нареди манастирите да бъдат наново построени, а абатствата — повторно осветени, и със сигурност — всичко да бъде иззето от добрите служители, които само изпълняваха дълга си — но Бог побърза да я прибере при Себе си и тя умря, преди да успее да лиши от собственост всички ни, а новата владетелка беше нашата Елизабет.

Нашата Елизабет, протестантската принцеса, която знае цената на хубавия имот така добре, както и ние, останалите, която, също като нас, обича мира, земята и сигурността, която парите дават. Тя разбира много добре цената на нашата преданост към нея. Всички ще бъдем добри протестанти и верни поданици, ако тя ни остави да си запазим откънатите папистки богатства и се погрижи никога повече папистка да не заеме трона ни и да не застраши отново богатството ни.

Бях се погрижила да заема място, близко до нея още от най-ранните години, както поради пресметливост, така и по предпочитания. Израснах в протестантско семейство, на служба при великата лейди Франсес Грей. Бях компаньонка на лейди Джейн Грей, и служех на един Бог, който възнагражда усърдната работа. Бях в Хатфийлд, когато лично моят приятел Робърт Дъдли донесе вестта, че старата кралица е мъртва и Елизабет е наследницата. Присъствах на коронацията ѝ като красива и заможна вдовица (Бог да благослови моя съпруг Кавъндиш за това), а следващият ми съпруг, Уилям Сейнт Лоу, беше назначен от нея за главен иконом на Англия. Долових погледа му по време на вечерята след коронацията ѝ, и разбрах, че той ме погледна и видя една красива трийсетгодишна жена, с огромни земи, които се простират изкусително редом до неговите собствени. Скъпият Кавъндиш ме беше оставил толкова заможна, че навярно можех даключа още по-успешна брачна сделка. Като един такъв се споменаваше сър Джон Тин от Лонглийт, а имаше и други. Но, да си кажа истината, Уилям Сейнт Лоу беше красив мъж и аз го харесах заради самия него. Освен това, макар сър Джон да притежава Лонглийт, който е дом, за какъвто всяка жена може да копнее, земите на Уилям Сейнт Лоу бяха в моята родна провинция Дербишър, и това накара сърцето ми да забие по-бързо.

Знаех, че със съпруг като него, и с добра протестантска кралица на трона, никой няма да постави под въпрос произхода на два златни свещника, които някога са стояли на олтар, а сега — на най-хубавата ми маса. Никой не би се тревожил за някакви си триста красиви сребърни вилици, две дузини златни кани, няколко изящни съда от венецианско стъкло, и сандъци със златни монети, които изведнъж се появиха в описите на домашните ми вещи. Нима, в името на протестантския Бог, когото всички ние почитаме и пред които се прекланяме, някой би безпокоил една предана на престола вдовица,

която не е сторила нищо, освен да обича красивите вещи, с които е имала късмета да се сдобие? Едва ли би се вдигнал твърде голям шум за земи, които са принадлежали някога на църквата, а сега принадлежат на мен. И не би трябвало. „Не връзвай устата на вол, кога вършее“^[1], казваше ми моят Кавъндиш, а понякога, не съвсем на шега, „Бог помага на онези, които сами си помагат.“

Но никой от нас — кълна се в Богородица — никой от нас, дори в най-голямата си алчност, не би приел замъка Тътбъри дори и даром. Ще струва повече да се приведе в ред, отколкото да се събори и да се започне отново. Просто си представям как моят Кавъндиш го оглежда внимателно и ми казва: „Бес, любима, един замък е много хубаво нещо, но къде е печалбата от него?“ И двамата щяхме да си тръгнем и да се насочим към по-добро вложение: нещо, което можем да купим евтино и да го подобрим.

Когато си спомням Кавъндиш, няма как да не се удивя на новия си съпруг, графа. Неговото семейство притежава половин Англия от столетия, и от цяла вечност отдава под наем този имот, Тътбъри; но са го оставили да западне и да се разруши толкова много, че не може да върши работа нито на тях, нито на някой глупак, който би склонил да ги освободи от грижите за него. Разбира се, моят съпруг графът не умее да забелязва и разбира подробностите, на него никога не му се е налагало да тормози ума си с вулгарните въпроси за печалбите и загубите. В края на краищата, той е благородник, не търговец като моя Кавъндиш. Той не се издига постепенно, както беше с моя Кавъндиш, както се гордеех, че става и с мен. Моят съпруг, графът, има толкова обширни земи, толкова много хора са негови слуги, арендатори и васали, че няма представа какви печалби изкарва и какви са разноските му. Кавъндиш би се отвратил до дън душа от такова отношение към деловите въпроси; но така е с благородниците. Самата аз не го правя: но разбирам достатъчно, за да му се възхищавам.

Не че има нещо лошо в селото Тътбъри. Пътят, който се вие през него, е достатъчно широк и достатъчно добре построен. Има прилична кръчма и хан, който в старите дни явно е бил църковен приют за бедняци, преди някой да предяви претенциите си към него и да го заграби — макар че, като гледам сградата и полята наоколо, се съмнявам, че е имало добра печалба. Има хубави ферми, плодородни ниви и река, която тече дълбока и бърза. Това е равнинна земя, не е

пейзажът, който обичам: стръмните скатове и ниските долини на Дербишърските хълмисти земи. Всичко е по-скоро равно и еднообразно, а замъкът Тътбъри е разположен на върха на собственото си малко възвишение като череша върху купичка с млечен крем. Пътят към замъка се извива нагоре по това малко възвишение като пътека по сметище, а на върха има красива входна порта, построена от хубав камък, и внушителна кула, която ви вдъхва надежда за по-добро; но скоро преживявате разочарование. От вътрешната страна на стената, която опасва замъка отляво, има малка каменна къща, която почти се обляга на влажната стена, с голяма зала отдолу и лични покои отгоре, с кухня и пекарна отстрани. Това, представете си, ще бъдат покоите на шотландската кралица, която е родена в замъка Линлитгоу и израснала в замъка Фонтенбло и вероятно ще е доста изненадана да се окаже подслонена в тази сграда, в която зиме не прониква почти никаква дневна светлина и из която постоянно се носи вонята от близкото сметище.

На отсрещната страна на вътрешния двор са жилищните помещения на пазача на замъка, където се предполага, че аз и милорд трябва да се гушим в изградена отчасти от камък, отчасти от тухли постройка с голяма зала отдолу и жилищни помещения отгоре и — слава на Бога — поне с прилична камина, достатъчно голяма да побере едно дърво наведнъж. И това е всичко. Постройките са в лошо състояние, каменната външна стена е готова всеки миг да рухне в канавката, плочите на всички покриви са се разхлабили, на всеки комин гнездят врани. Ако кралицата се изкачи на върха на кулата отстрани до покоите си, пред нея може да се разкрие изглед към околност, равна като резен сирене. На юг има някои гъсти гори и добри възможности за лов, но северът е равен и скучен. Накратко, ако това място беше красиво, щях да настоя пред съпруга ми да го построи отново и да направи добър дом за нас. Но той прояви твърде малък интерес към него, а аз не проявявах никакъв.

Е, сега вече проявявам интерес! Катерим се мъчително по хълма, докато моите хубави коне се подхлъзват и рият в рядката кал, а коларите крещат: „Давай! Давай!“, за да ги накарат да опънат хамутите и да извлекат каруците нагоре по хълма. Вратите на замъка са отворени и ние влизаме, люшкайки се, във вътрешния двор и намираме там всички слуги, със зяпнали уста, в мръсни дрехи, момчетата от

готварницата, чието задължение е да въртят шишовете, без обувки, конярите без шапки, всичките по-скоро с вид на роби току-що освободени от турска галера, отколкото на слуги в дома на благородник, очакващи да служат на една кралица.

Скачам от коня си, преди на някого да му дойде на ума да дойде да ми помогне.

— Слушайте, долни отрепки такива — казвам раздражено. — Трябва да приведем в ред това място до края на януари. И ще започнем сега.

---

[1] Не вързвай устата на вол, кога вършее — Второзаконие 25:4.
— Б.пр. ↑

ЯНУАРИ 1569, НА ПЪТ ОТ ЗАМЪКА БОЛТЪН КЪМ ЗАМЪКА ТЪТЪБЪРИ: ДЖОРДЖ

Тя е истинско наказание и главоболие, жена, пълна с прищевки и капризи, тя е истински кошмар и извор на беди, и много, много велика кралица. Не мога да отрека това. От глава до пети, през всеки ден от живота си, дори когато създава най-големи неприятности, дори когато е изцяло погълната от създаването на проблеми, тя е наистина велика кралица. Никога преди не съм срещал жена като нея. Никога преди не съм дори виждал кралица като нея. Тя е необикновено създание:меняща бързо настроенята си, непостоянна, създание, изтъкано от въздух и страст, първото сред смъртните същества, които съм срещал, за което мога да кажа, че е наистина божествено. Всички крале и кралици стоят по-близо до Бог от обикновените мъже и жени, но това е първото същество, доколкото се простира моят опит, което го доказва. Тя наистина е докосната от Бога. Тя е като ангел.

Не мога да я харесвам. Тя е лекомислена, непостоянна и опърничава. Един ден ме умолява да ѝ позволя да препусне в галоп през полята, за да избяга от скучното тътрене по калния път (налага се да откажа); а на следващия е твърде болна и уморена, за да помръдне. Тя не може да издържа на студа, не може да търпи леденостудения вятър. Здравето ѝ е крехко, страда от постоянна болка в гърдите. Мисля си, че е крехка като всяка слаба жена. Но ако е така, как е намерила куража и силите да се спусне с въже по стените на замъка Болтън? Или да язди цели три дни, бягайки от жестокото поражение при Лангсайд, Шотландия, до Уайтхейвън, Англия: три дни, в които се е хранила само с овесена каша; с коса, подрязана късо като на момче, за да не я разпознаят? Да язди усърдно и да спи на груба постеля, придружавана от груби войници? От какви сили черпи тя, които ние, обикновените смъртни, не можем да имаме? Навярно сам Бог ѝ дава

тази огромна сила, а женската ѝ природа подкопава силите ѝ с естествена деликатност.

Трябва да кажа, че тя не буди у мен нито любов, нито дълбока преданост. Никога не бих ѝ оказал доверието да дам клетва пред нея — както го оказах на собствената си кралица. Тази е като живак: тя е цялата огън и светлина. Кралица, която иска да задържи владенията си, трябва да бъде по-земна. Една кралица, която се надява да превъзмогне естествената омраза на всички мъже към жените, които оспорват Божия закон и се заемат с ролята на водачи, трябва да е кралица, непоклатима като скала, земно създание. Моята собствена кралица намира опора във властта си. Тя принадлежи към династията на Тюдорите, с всичките им присъщи на смъртните същества апетити и земна алчност. Моята кралица Елизабет е едно напълно солидно същество, по-земна от който и да било мъж. Но тази кралица е като ангел, като въздушно създание. Тя е кралица от огън и дим.

По време на това пътуване (което сякаш ще продължи цяла вечност), по цялото протежение на пътя тя е поздравявана от хора, които излизат да ѝ помахат, да призоват над нея Божията благословия; и така едно трудно пътуване се удължава десетократно. Удивен съм, че посред зима те са готови да напуснат огнищата си, за да чакат цял ден по кръстопътищата на студените улици да се зададе малкият ѝ керван. Нима не са чули скандалните неща, крило се говорят за нея? Всеки човек, отбил се да пийне нещо в която и да било кръчма в кралството, е примлясквал с устни, слушайки слуховете, които по някакъв начин са се разпространили след разследването на нейното поведение; и въпреки това се налага да разпращам предварителни заповеди навсякъде, където отиваме: да не бият църковните камбани в чест на влизането на тази кралица в тяхното село; да не носят невръстните си деца, за да бъдат благословени от нея; да не водят болните си тя да ги докосне, за да ги предпазят от скрофулоза, да не режат зелени клонки и да не ги хвърлят на пътя пред нея, сякаш пристига, празнувайки своя триумф: толкова богохулно, сякаш тя е самият Исус, който влиза в Йерусалим.

Но нищо, което казвам, не може да ги възпре. Суеверните, лекомислени хора от Севера са омаяни от тази жена, която е толкова отдалечена от тях, че със същия успех биха могли да обичат и луната. Те я почитат, сякаш е повече от кралица, нещо повече от обикновена

жена, върху чиято репутация клюките вече са хвърлили своята сянка. Те я почитат, сякаш знаят нещо повече от мен — сякаш знаят някаква по-висша истина. Сякаш знаят, че тя наистина е ангелът, на който прилича.

Това е въпрос на вяра, не на мъдрост. Това са упорити хора, несъгласни с промените, които нашата кралица — Елизабет — въведе в техните църкви. Знам, че те пазят старата вяра възможно най-добре, и искат свещеник на амвона и водене на литургията според старите ритуали. Половината от тях вероятно все още слушат католическата литургия зад затворени врати в неделя, и никой не разбира за това. Те по-скоро биха предпочели своята вяра и своя Бог и своята представа, че Светата Дева бди над всички тях, отколкото да се подчинят на новите постоянно променящи се закони на страната. Целият Север винаги е бил решително незасегнат от реформата в религията, и сега, когато тази друга кралица минава по техните пътища, те показват своята истинска същност: своята вяроност към нея, постоянството, с което се придържат към вярата си. Те са нейни, от сърце и душа, и не знам дали Сесил е помислил за това, когато ми заповяда да я преместя в Тътбъри. Не знам дали разбира колко малко влияние имат в тези северни графства кралица Елизабет и нейната религия. Може би трябваше да я отведе по на юг? Но може би навсякъде, където отиде, тя ще бъде пламенно обичана? Бог е свидетел, че навсякъде в Англия има паписти; може би половината страна вярва, че това е истинската ни кралица, а другата половина ще я обикнат, когато я видят.

Тази кралица, също толкова прочута с набожността си, колкото е прословута с похотта си, носи броеница на кръста си и разпятие на шията си, където понякога виждам как се надига червенина: тя порозовява като момиче. Сам папата я споменава по име в молитвите си, докато тя пътува през смъртни опасности. В най-лошите моменти, когато сме почти нападнати от тълпи хора, тихо шепнещи благословии за нея, аз се страхувам, че те ще предпочетат на трона да бъде тя и църквата да не е реформирана и променена, пред всички облаги, които им донесе кралица Елизабет.

Защото това не са хора като моята Бес — обикновени хора, съзрели шанса си и сграбчили облагите във времена на промяна: това са бедните, привикнали да отиват в абатството, за да изплачат болките и страховете си; на които им е харесвало свещеникът да идва при тях

за последното причастие и кръщението. На тях не им се нрави това, че църквите са разрушени, светите убежища — лишени от своята безопасност, монахините с техните лечебници — прогонени. Те не знаят къде да се молят сега, когато параклисите са разрушени, не знаят кой ще им помогне сега, когато не могат да запалят свещ за някой светец. Те не разбират, че светената вода вече не е свята, че съдовете за светена вода са пресъхнали. Те не знаят къде могат да потърсят свято убежище сега, когато абатствата са затворени, не знаят кой ще ги нахрани в момент на нужда сега, когато готварниците на абатствата са разрушени, а кухненските огньове са изстинали. Безплодните жени не могат да отидат на поклонение до някой свещен извор, болните не могат да стигнат, куцукайки, до някой параклис. Те знаят, че са лишени. Безспорно, те са ограбени от много неща, които са правели живота им по-щастлив. И си мислят, че тази прелестна друга кралица, облечена в черно, с бял воал, съблазнителна като послушница, ще им върне всички хубави неща, и се тълпят около нея и ѝ казват, че отново ще настъпят добри времена, че трябва да чака, както ще я чакат те, докато се налага да извикам на стражата да ги изблъска.

Може би причината е просто в красотата ѝ. Хората така изглупяват, видят ли красива жена, че ѝ приписват какви ли не чародейни умения само заради разположението на тъмните ѝ очи и гъстите ѝ тъмни ресници. Излизат край пътя да се взират любопитно, а после стоят и я обсипват с благопожелания, с надежда да видят усмивката ѝ. Тя повдига ръка в знак на благодарност: трябва да признае, че наистина притежава необикновено изящество. Тя се усмихва на абсолютно всеки от тях, сякаш ги поздравява лично. Всеки, който я види, е омаян: неин до живот. Тя има такова присъствие, че никога никой не ме пита коя от жените с пътните наметала е кралицата. Тя е слаба като чистокръвен кон; но висока, висока като мъж. Осанката ѝ е като на кралица, и погледите на всички са привлечени от нея. Когато преминава на кон, се разнася възхитен шепот като лек бриз, и полъхът на това възхищение се носи около нея цял живот. Тя носи красотата си като корона и се смее и присвива леко рамене в отговор на постоянното възхищение, което привлича, сякаш то е наметка, която някой е спуснал върху нея: като хермелин върху бледите ѝ рамене.

Те хвърлят по пътя пред нея клонки от вечнозелени растения, тъй като през този зимен сезон нямат цветя. При всяко спиране някой пъха в ръцете ни гърнета с мед и сладка за нейна наслада. Жените й поднасят броеници, за да ги докосне, сякаш е светица, и аз трябва да се правя, че не виждам, защото сега дори самите броеници са против закона. Или поне аз мисля така. Законите се променят толкова често, че не мога винаги да бъда в крак с тях. Собствената ми майка имаше коралова броеница, а баща ми палеше свещ пред мраморно разпятие през всеки ден от живота си; но сега Бес държи тези неща скрити в нашето хранилище за скъпоценности, смесени с иконите, които предишният й съпруг откраднал от абатствата. Бес се отнася към всички тях като към стоки, които могат да донесат печалба. Тя не ги смята за свещени. Тя не смята нищо за свещено. Това е новият начин на мислене.

Но когато подминаваме крайпътен параклис, където някога се е издигала статуя или разпятие, сега там има свещ, която е наскоро поставена и гори с дръзко пламъче, сякаш за да каже, че статуята може и да е разбита, а разпятието — повалено, но светлината на пътя и пламъкът в сърцето още горят. Тя настоява да спира за миг пред тези празни параклиси, за да сведе глава, и аз не мога да я карам да бърза, защото има нещо у нея, когато се моли... нещо в начина, по който обръща глава, сякаш не само се моли, а слуша. Не мога да се заставя да прекъсна тези кратки общения, макар да зная, че когато хората я виждат, това само насърчава папизма и суеверието. Виждам, че тези кратки молитви й вдъхват сили, сякаш някой — кой? Майка й? Съпругът, когото е изгубила? Може би дори нейната съименница, самата Божия майка? — й говори в тишината.

Как бих могъл да знам? Аз съм човек, който просто следва своя крал. Когато моят крал е папист, аз съм папист. Когато е протестант, аз също съм протестант; предполагам, че ако стане мюсюлманин, аз ще сторя същото. Не мисля за тези неща. Никога не съм мислил за тези неща. Гордея се, че съм човек, който не мисли за такива неща. Моето семейство не се бори за вярата си, ние оставаме верни на краля и неговият Бог е наш Бог. Но когато виждам лицето й, осветено от свещта до крайпътна икона, а усмивката й, толкова благоговейна... е, всъщност, не знам какво виждам. Ако бях глуповат като хората от простолюдието, щях да си помисля, че виждам Божието докосване.

Щях да помисля, че виждам жена, която е красива като ангел, защото наистина е ангел, ангел на земята — толкова е просто.

После тя се смее в лицето ми през някои вечери, лекомислена като момиче, каквото е в действителност.

— Аз съм голямо изпитание за вас — казва тя, говорейки на френски. — Не го отричайте! Зная го и съжалявам за това. Аз ви създавам много трудности, лорд Шрусбъри.

Тя изобщо не може да произнася името ми. Говори като французойка: никога не бихте се досетили, че баща ѝ е шотландец. Тя може да произнесе думата „граф“ достатъчно добре. Може да се справи с „Талбот“, но произнасянето на „Шрусбъри“ е напълно невъзможно за нея. Тя присвива уста като за целувка, за да се опита да го изрече. Получава се „Шюзбюи“, и е толкова чудато, че почти ме размива. Тя е чаровна, но аз помня, че съм женен за много достойна жена и служа на достойна кралица.

— Ни най-малко — изричам студено, и виждам как момичешката ѝ усмивка угасва.

ЯНУАРИ 1569, ПО ВРЕМЕ НА ПЪТУВАНЕТО ОТ ЗАМЪКА БОЛТЪН КЪМ ЗАМЪКА ТЪТБЪРИ: МЕРИ

Ботуел,

Местят ме в нов замък — Тътбъри, близо до Бартън-на-Трент. Ще бъда гостенка на граф Шрусбъри, но не съм свободна да си тръгна. Ела веднага, щом успееш да се освободиш.

Мари

Държа главата си сведена и яздя като монахиня, тръгнала на литургия; но където и да отида, запечатвам в ума си всичко. Яздя, както ме научи тактикът Ботуел: постоянно нащрек за засада, за възможност, за опасност, мислено чертаейки карта на околността, както би направил той. Тази Англия е моето кралство, моето наследство, а тези северни земи ще бъдат моята специална твърдина. Не ми трябва тайни писма от моя посланик, добрия епископ на Рос, Джон Лесли, за да разбере, че половината страна вече ме подкрепя, копнееща да се освободи от тиранията на узурпаторката, моята братовчедка Елизабет, защото където и да отида, виждам, че хората от простолудието искат да се върнат към старите порядки, добрите порядки, искат възстановена църква и кралица на престола, на която могат да се доверят.

Ако ставаше дума само за хората от простолудието, щях да приемам техните хвалебствия и дарове, да изразявам с усмивка благодарността си и да знам, че те не могат да направят нищо; но става дума за нещо много повече от тях. При всяко спиране на пътя, когато поднасят виното за вечеря, някой от слугите, които поднасят храната, пуска съобщение в скута ми или поставя бележка върху дланта ми. Шрусбъри, Бог да го благослови, е безнадежден пазач. Той пази на

вратата, но напълно забравя прозорците. Половин дузина лордове на Англия ми изпратиха уверения, че никога няма да позволят да бъда държана в плен, че никога няма да позволят да бъда изпратена обратно в Шотландия като затворничка; че са се заклели да ме освободят. Те ще накарат Елизабет да удържи думата си и да ме върне на трона, или ще се обърнат срещу нея в мое име. Тлее заговор срещу Елизабет, като огън в бръшлян, разпростиращ се, скрит в самите корени. В колебанията си дали да ме върне на трона ми тя стигна твърде далеч, за да може да се надява на подкрепа от двора си. Всички знаят, че аз съм единствената ѝ законна наследница: и всички те искат да бъда на сигурно място в своето кралство в Шотландия и да имам гаранции за наследството си в Англия. Това не е нищо повече от проста справедливост, това е мое право; и както английските благородници, така и обикновените хора искат да защитят моето право. Всяка английска кралица, притежаваща някакъв здрав разум, би заявила това така, че да се разбере ясно от мен, от нейните лордове, от нейния народ. Всяка кралица с някакъв здрав разум би ме назовала за своя наследница и би ме върнала на трона на Шотландия, и би ми наредила да изчакам до смъртта ѝ. Ако тя се отнесе с мен по този справедлив начин, аз ще я почитам.

За мнозина от тях Елизабет е незаконна претендентка за трона, протестантско копеле, възползвало се от червените си като на Тюдорите коси и от моето отсъствие, за да се настани там, където е редно да бъда аз. Цяла Европа и половин Англия приемат, че аз съм истинската наследница, произхождаща по пряка и законна линия от крал Хенри VII, докато тя е едно признато незаконно дете, и нещо по-лошо: призната за предателка спрямо кралицата преди нея, святата Мери Тюдор.

Труден е пътят, който трябва да извървя. Никой не би ме винил, ако избягам от това натрапено гостоприемство. Но всички, дори собственото ми семейство, дори враговете на Елизабет, биха ме осъдили, ако вдигна бунт в нейното кралство. Тя също ще бъде в правото си да ме обвини в нарушаване на мира, дори в държавна измяна, ако вдигна бунт срещу нея; а аз не се осмелявам да поема този риск. Тези лордове трябва да бъдат поведени да ме освободят, защото аз трябва да бъда свободна. Но те трябва да го направят по собствен избор. Не мога да ги насърчавам да се вдигнат на бунт срещу своя

коронован суверен. Всъщност, не бих го сторила. Та кой вярва по-силно от мен, че една миропомазана кралица трябва да управлява? Властта на един законен владетел не бива да се поставя под въпрос.

— Но дали *тя* е законен владетел? — пита ме лукаво моята компаньонка, Мери Сетън, знаейки, че само повтаря пред мен моите думи, докато почиваме една вечер в беден хан на път за Тътбъри.

— Такава е — казвам твърдо. Във всеки случай, когато сме в нейните земи и без никаква собствена власт, ще я приемаме за такава.

— Дете на Ана Болейн, заченато извън брачното ложе, когато кралят е бил женен за католическа принцеса — припомня ми тя. — Обявена за незаконородена от собствения си баща, а този закон така и не е отменен. Дори от нея самата... сякаш се страхува да зададе въпроса... Наследница на трона само защото кралят я е назвал за такава на смъртното си легло, след сина си, след законната си дъщеря, отчаяните последни думи на един изплашен човек.

Извързвам се от нея към огъня, пъхвам най-скорошната бележка, съдържаща обещание за помощ, от предания брат на Мери, лорд Сетън, зад пъновете и я гледам как гори.

— Каквато и да е тя, каквато и да е била майка ѝ, независимо дори от това кой е баща ѝ — дори да е бил певецът Марк Смейтън — въпреки това сега тя е миропомазана кралица — казвам твърдо. — Намерила е епископ, който е могъл да бъде заставен да я короняса, и в качеството си на коронована кралица тя е свещена.

— Всички епископи отказаха, с изключение на един. Цялата църква, с изключение на един Юда, я отхвърли. Някои от тях предпочетоха по-скоро да отидат в тъмница, отколкото да положат короната на главата ѝ. Някои от тях умряха заради вярата си, и умряха, отхвърляйки Елизабет. Нареккоха я узурпатор, узурпатор на вашия трон.

— *Peut-etre*^[1]. Но сега тя седи на него, и аз никога, никога няма да взема участие в свалянето от власт на една миропомазана кралица. Бог е допуснал тя да бъде кралица, каквато и да е причината. Тя е помазана със свещения елей, тя носи короната на главата си и държи златното кълбо с кръста отгоре и скиптъра в ръката си. Тя е недосегаема. Няма да бъда аз тази, която ще я свали от власт.

— Бог я е направил кралица, но не ѝ е позволил да бъде тиранин — тихо отбелязва Мери.

— Именно — казвам. — Затова тя може да управлява кралството си, но не може да ме тормози. Ще бъда свободна.

— Дано това се сбъдне наистина — казва благоговейно Мери. Поглеждам парчето хартия, което се разпада на пепел в червеното сърце на въглените.

— Аз ще бъда свободна — повтарям. — Защото в крайна сметка никой няма власт да ме затваря в тъмница. Аз съм родена, отгледана, коронясана, помазана като кралица, и венчана за крал. Никоя жена в християнския свят няма по-голямо право от мен да бъде кралица. Единствено самият Бог стои над мен. Единствен Той може да ми налага Своята воля, а Неговата воля е аз да бъда свободна и да заема престола си.

---

[1] Може би (фр.). — Б.пр. ↑

ЗИМАТА НА 1569, ЗАМЪКЪТ ТЪТБЪРИ: БЕС

Ние се справяме. Аз се справям. С помощта на мъжете, които доведох от Чатсуърт — надеждни мъже, които са ми служили добре, които знаят как обичам да се правят нещата, — с помощта на усърдните жени, които наемам от Тътбъри и обучавам да правят нещата така, както аз предпочитам, като разпръсвам наоколо красивите неща, които съм донесла от Чатсуърт, като закърпваме, прикрепваме с гвоздеи и почистваме възможно най-добре. Като окачваме гоблени върху влажната мазилка, като запалваме огньовете в задръстените комини и изгаряме вредителите, като остъкляваме някои прозорци и заковаваме други, поставяме завеси на входовете и зачукваме разхлабилите се дъски на пода, накрая правим това място ако не подобаващо за една кралица, то поне такава, че да не бъде — само по себе си — основание за оплакване. Самата кралица, кралица Елизабет, ми изпраща вещи от Тауър, за да осигури допълнителни удобства на братовчедка си. Тези вещи не са кой знае какво, трябва да призная, но всичко, което прави тези мрачни празни стаи да приличат по-малко на тъмница и повече на дом, трябва да се смята за огромно подобрение.

Аз и моите работници сме свършили чудесна работа. Не очаквам благодарности за нея: един благородник като моя съпруг графа си мисли, че къщите се строят сами, метат сами подовете си, а мебелите просто влизат в стаите и се подреждат самички. Но аз изпитвам удоволствие и гордост от работата си. Други в това кралство строят кораби и планират далечни пътешествия, извършват набези като пирати, откриват нови страни и при завръщането си носят богатства. Моята работа е по-близо до дома. Аз строя, аз създавам, аз управлявам така, че да имам печалба. Но независимо дали става дума за моята работа или тази на сър Френсис Дрейк, те си приличат: всичко е в служба на протестантския Бог, и както моят чист под, така и златото в неговата кесия прославят Святото Му Име.

Чакането, трескавата подготовка, пристигането на собствените вещи на кралицата — всичко това се трупа и създава такова нервно усещане, че когато момчето, което съм изпратила да стои на пост на върха на кулата, изкрещява: „Виждам ги! Идват!“, всички в домакинството хукват, сякаш предстои испанско нашествие, а не само идването на една млада кралица. Чувствам как стомахът ми се свива, свалям престилката от зебло, която съм завързала на кръста си, за да предпазя роклята си, и слизам във вътрешния двор да поздравя тази нежелана гостенка.

Отново вали сняг, това са всъщност само внезапно появили се пърхащи снежинки, но тя е спуснала качулката пред лицето си, за да се защити от студеното време, затова отначало виждам само едър кон и жена, сгушена в наметала върху седлото. Съпругът ми язди до нея и изпитвам странно, всъщност много странно чувство, когато го виждам да се навежда към нея, когато конете спират. Той се накланя към нея, сякаш иска да ѝ спести и най-малкото неудобство или тревога, сякаш би ѝ спестил студения вятър, ако можеше: и за миг си помислям, че в нашето деловито ухажване, в нашия благоразумен брак и жизнерадостното консумиране на женитбата ни в голямото брачно ложе, той никога не се е отнасял към мен така, сякаш съм чуплива и крехка, сякаш копнее да ме защити, сякаш се нуждае от закрила.

Защото не съм. Защото не се нуждае от това. И винаги съм се гордяла с това.

Разтърсвам глава, за да я прочистя от подобни глупави мисли, и бързо излизам напред. Конярят ми от Чатсуърт държи юздата на коня ѝ, а моят управител държи стремето ѝ.

— Добре дошли в Тътбъри, Ваша светлост — казвам аз.

Странно е отново да се обърна с „Ваша светлост“ към млада жена. От десет години Елизабет е единствената кралица в Англия. С нея остаряхме заедно: сега аз съм на четирийсет и една, тя е на трийсет и пет; а ето сега една млада жена, в средата на двайсетте, която има също толкова голямо право да претендира за тази титла. Тя е пълноправна кралица в Шотландия, тя е наследница на престола на Англия, някои дори биха изтъкнали довода, че тя е истинската кралица на Англия. Сега в Англия има две кралици: онази, която е на престола благодарение на собствената ни добра воля, и другата, която вероятно го заслужава: а аз съм в странното положение да служа и на двете.

Моят съпруг, графът, вече е слязъл от коня си, и се обръща към нея, без дори да ме поздрави — както и би трябвало да постъпи, както и е редно и правилно, макар че ми се струва малко странно на мен, една младоженка. Тя протяга двете си ръце към него и той я сваля от седлото. Гледката на небрежната лекота, която излъчват така прегърнати, ми напомня, че той вероятно я е повдигал и ѝ е помагал да слезе всеки следобед и вечер през десетте дни на това пътуване. Тя сигурно е лека като дете, защото той я завърта и я сваля с лекота, като в танц. Знам, че аз бих му натежала доста повече. Тя се обръща да ме поздрави, докато е още в обятията му, небрежно отпуснала едната си ръка върху рамото му, докато протяга другата си ръка в меката кожена ръкавица, а аз правя нисък реверанс.

— Благодаря ви — казва тя. Гласът ѝ е мелодичен, тя говори английски като французайка — акцентът, който за ушите на истинските англичани олицетворява звука на коварството и магията. — Благодаря ви за гостоприемството, лейди Шрусбъри.

— Заповядайте, влезте — казвам, прикривайки усмивката си, когато чувам нейното произношение на името „Шрусбъри“, което е нелепо изопачено. Звучи като дете, което се учи да говори, с нейното „Шюзбюи“. Посочвам към покоите, които ще обитава. Един нервен поглед от страна на съпруга ми ме пита дали мястото е годно за обитаване, и аз му кимвам леко. Може да ми има доверие. Аз съм партньор в това начинание, както съм негов партньор в този брак. Няма да го проваля, нито той мен.

В голямата зала на нейното жилище има огън, и тя тръгва към него и се настанява в големия дървен стол, който е придърпан близо до пламъците, за да ѝ бъде удобно. Тъй като вятърът духа на изток, през комина няма да нахлуе довеян обратно дим от дърва — моля те, Господи, дано това не стане, — и тя трябва да се възхити на масата пред нея, върху която са поставени турска покривка и най-хубавите ми златни свещници от абатствата. Гоблените по стените са от най-хубавите, тъкани от монахини — благодаря на Господ за тях, — в спалнята си тя ще открие, че завесите на леглото ѝ са от златотъкан плат, а покривката — от най-пищното червено кадифе, което някога е красило леглото на висш духовник.

Цялата къща е светла и топла, осветена от големите квадратни восъчни свещи, които ѝ се полагат по силата на кралското ѝ право, а

във високите поставки, опрени на каменните стени, горят факли. Тя отмята назад качулката на пелерината си и аз я виждам за първи път.

Ахвам. Не успявам да се сдържа. Наистина ахвам при вида на най-красивата жена, която съм виждала през живота си. Лицето ѝ е като картина, сякаш е нарисувано от художник. Тя има лице на ангел. Има гъста черна коса, подрязана като на момче, която обаче сега искри отпред заради топящия се сняг. Има тъмни извити вежди и толкова дълги ресници, че докосват бузите ѝ. Очите ѝ са черни, черни и ясни, а кожата ѝ е като порцелан — бяла и гладка, без нито едно петънце. Лицето ѝ е съвършено като гравюра, изобразяваща ангел, ясно, студено лице; но онова, което я прави забележителна, различна от всеки, когото съм виждала преди, е нейното обаяние. Тя ми отправя усмивка, и изведнъж засиява, като сноп слънчева светлина, като проблясваща вода; тя е като нещо красиво, дори само видът на което кара сърцето ти да възликува от радост. Като устрема на лястовица в полет, който те кара да се чувстваш щастлив, че си жив. Нейната усмивка е такава — това е първата ми глупава мисъл, — усмивката ѝ е като устрема на лястовица в полет в летния здрач. Втората ми мисъл, е че кралица Елизабет ще я намрази до смърт.

— Изключително мило посрещане — казва тя на френски, после вижда как се смръщвам, понеже не мога да я разбера, и колебливо казва на английски: — Много сте любезни, благодаря ви. — Тя протяга ръце към пламъците, а след това се изправя. Почетната ѝ дама тихо пристъпва напред, развързва кожите на шията ѝ и смъква мократа ѝ наметка. Тя кимва в знак на благодарност. — Лейди Шрусбъри, ще позволите ли да ви представя почетните си дами? Това е лейди Мери Сетън, а това е лейди Агнес Ливингстън — казва тя, и жените и аз си правим взаимно реверанс, а аз кимам на един от слугите си да отнесе мократа пелерина.

— Мога ли да ви предложа нещо освежаващо? — питам. Напуснах Дербишър като момиче, и оттогава се уча да говоря правилно; но дори при това положение гласът ми звучи прекалено високо и грубо в стаята. По дяволите, живяла съм в най-аристократичните домове в страната. Служила съм на кралица Елизабет, и смятам Робърт Дъдли и Уилям Сесил за свои лични приятели, но ми идва да си отхапя езика, когато чувам думите да излизат от устата ми, натежали от типичния за Дербишър гърлен

изговор. Пламвам от смущение: — Ще желаете ли чаша вино или греяна бира с подправки, за да се стоплите? — питам, като полагам допълнителни усилия да говоря правилно и сега думите ми звучат надутото и фалшиво.

— А вие какво бихте искали?

Тя се обръща към мен, сякаш наистина се интересува от вкусовете ми.

— Аз ще изпия чаша греяна бира с подправки — казвам. — Донесох бирата от пивоварната си в Чатсуърт.

Тя се усмихва. Зъбите ѝ са малки и остри, като на коте.

— *Parfait!* Нека да опитаме нея тогава! — казва тя, сякаш това ще бъде възхитително лакомство. — Негово благородие, вашият съпруг, ми каза, че прекрасно управлявате именията си. Сигурна съм, че всичко, което имате, е само от най-доброто.

Кимвам на слугата, който отговаря за сервирането, и знам, че той ще донесе всичко. Усмихвам се на Джордж, който е смъкнал собственото си пътническо наметало и стои до огнището. И двамата ще стоим прави, докато тя ни покани да седнем, и когато виждам Джордж, един граф в собствения си дом, да стои като слуга пред господаря си, за първи път си давам сметка, че ние не сме допуснали гостенка в къщата си, а по-скоро сме се присъединили към двора на една кралица, и че отсега нататък всичко ще трябва да се прави според нейните желания, а не според моите предпочитания.

ЗИМАТА НА 1569, ЗАМЪКЪТ ТЪТЪЪРИ: МЕРИ

— А какво мислите за нейна светлост лейди Бес? — пита ме Мери Сетън, като говори на френски за по-голяма дискретност: в гласа ѝ се долавя злобна нотка. — Такава ли е, каквато очаквахте? Или по-лоша?

Сега, когато те си отидоха и ние сме сами в тези жалки малки стаи, мога да се облегна назад в стола си и да оставя болката и изтощението да се просмучат в тялото ми. Тази вечер болката в гърдите ми е особено силна. Мери коленичи в краката ми, развързва връзките на обувките ми и внимателно ги изхлузва от студените ми крака.

— О, толкова слушах за това каква разумна жена е и как великолепно се справя с деловите въпроси, че очаквах най-малкото флорентински banker — казвам аз, заглаждайки критичната забележка.

— Тя няма да е като лейди Скроуп в замъка Болтън — предупреждава ме Мери, слага обувките ми да се сушат до огнището и сяда, като се отпуска назад на петите си. — Не мисля, че храни съчувствие към вас и вашата кауза. Лейди Скроуп беше добра приятелка.

Свивам рамене:

— Нейно благородие мислеше, че съм героиня от вълшебна приказка — казвам раздражено. Тя беше сред онези, които ме възприемат като кралица от баладите. Трагична кралица, изживяла прекрасно детство във Франция, а след това — самотно вдовство в Шотландия. Някой съчинител на балади би ме описал омъжена за красивия, но безхарактерен Дарнли, копнееща за силен мъж, който да ме избави. Един трубадур би ме описал като обречена още от мига на раждането ми: красива принцеса, родена под зловещна звезда. Няма значение. Хората вечно си измислят истории за принцесите. Това ни се полага заедно с короната. Трябва да го носим с възможно най-голяма лекота. Ако едно момиче е едновременно и красавица, и принцеса,

каквато съм била аз цял живот, тогава то ще има поддръжници, по-лоши от врагове. През по-голямата част от живота си съм била обожавана от глупаци и мразена от хора със здрав разум, и всички те си съчиняват истории за мен, в които съм или светица, или блудница. Но аз съм над тези преценки, аз съм кралица. — Не очаквам съчувствие от нейно благородие — казвам горчиво. — Тя е най-доверената служителка на моята братовчедка кралицата, какъвто е и графът. Иначе нямаше да бъдем подслонени от тях. Сигурна съм, че тя е безнадеждно предубедена спрямо мен.

— Предана протестантка — предупреждава ме Мери. — Отгледана във фамилията Брандън; казаха ми, че била компаньонка на лейди Джейн Грей. А предишният ѝ съпруг натрупал състоянието си от разрушаването на манастирите. Казват, че всяка пейка в къщата ѝ е църковна скамейка.

Не казвам нищо, но от лекото накланяне на главата ми тя разбира, че трябва да продължи.

— Въпросният съпруг е бил на служба при Томас Кромвел в Дворцовия съд за увеличаване на постъпленията в хазната — продължава меко тя. — И натрупал състояние.

— Сигурно е имало голяма облага в разрушаването на молитвените домове и параклисите — казвам замислено. — Но си мислех, че кралят е бил този, който се е облагодетелствал.

— Казват, че съпругът на Бес взел онова, което му се полагало за работата, а после и още — прошепва тя. — Че вземал подкупи от монасите, за да пощади обителите им, или за да ги оцени по-ниско от истинската им стойност. Че е вземал известна сума, за да си затваря очите, когато тайно са измъквали съкровища. Но после, по-късно, се върнал и въпреки всичко ги прогонил, и взел всички съкровища, които те си мислели, че са спасили.

— Суров човек — отбелязвам.

— Тя била единствената му наследница — казва Мери. — Накарала го да промени завещанието си така, че обезнаследил родния си брат. Не оставил пари дори на децата, които имал от нея. Когато умрял, оставил всяко пени от нечестно спечеленото си богатство на нея, само на нейно име, и я издигнал до положението на дама. Именно от осигурения ѝ от него трамплин успяла да отскочи, за да се омъжи за следващия си съпруг, и постъпила по същия начин и с него: взела

всичко, което притежавал, обезнаследила собствените му родственици. При смъртта си той оставил всичко на нея. Ето така тя се сдобила с достатъчно богатство, за да стане графиня: като прелъстявала мъже и ги отнемала от семействата им.

— Следователно — безскрупулна жена — отбелязвам, мислейки си как една майка лишава от наследство собствените си деца. — Жена, която има по-голямо влияние в семейството, която се грижи нещата да се вършат така, както е най-изгодно за нея.

— Решителна и напориста жена — казва неодобрително Мери Сетън. — Жена, която не храни уважение към съпруга си и неговото семейство. Жена, която върви против отреденото ѝ от природата положение, и се опитва да поеме мъжка роля. Но и жена, която знае стойността на парите.

Тя мисли същото, каквото и аз — че жена, която не изпитва угризения да спечели състояние от разрушаването на Божията църква, със сигурност може да бъде подкупена да извърне поглед само веднъж, само за една нощ.

— А той? Граф Шрусбъри?

Усмиввам се:

— Знаете ли, мисля си, че той е почти недосегаем. Изглежда, че единственото, което го интересува, са честта и достойнството му: и именно той, от всички мъже в Англия, трябва да бъде спокоен по този въпрос.

ЗИМАТА НА 1569, ЗАМЪКЪТ ТЪТЪЪРИ: БЕС

— Колко ще ни плащат за нея? — питам Джордж, докато пием по чаша греяно вино с подправки, седнали от двете страни на огъня в спалнята ни. Зад нас прислужниците оправят леглото ни за през нощта.

Той се сепва леко и аз осъзнавам, че отново съм била твърде пряма.

— Моля да ме извиниш — казвам бързо. — Нужно ми е да знам само заради сметководната си книга. От двора ще ни плащат ли възнаграждение?

— Нейно величество кралицата вежливо ме увери, че ще поеме всички разноски — казва той.

— Всички ли? — питам. — Трябва ли всеки месец да й изпращаме разписка за разноските си?

Той свива рамене:

— Бес, най-скъпа ми съпруго... това е чест: да служиш е привилегия, към която се стремят мнозина, но единствено ние бяхме избрани. Кралицата ме увери, че ще се погрижи за всичко. Разбира се, ще извлечем облага от това, че й служим. Та нима тя не изпрати за братовчедка си вещи от собственото си домакинство? Нима нямаме в дома си мебели на самата кралица?

— Да — казвам колебливо, доловила гордостта в гласа му, — но в действителност това са само някои стари неща от Тауър. Уилям Сесил ми писа, че се очаква свитата на кралица Мери да е от трийсет души.

Съпругът ми кимва.

— Тя дойде тук с поне шейсет.

— О — възкликва той. — Така ли?

По някаква причина, известна единствено на мъжете — а в този случай, един знатен мъж — той е яздил начело на керван от сто души в продължение на десет дни, без да забележи колко са.

— Е, предполагам, че не всички очакват да ги подслоним тук?

— Някои отидоха в странноприемницата в селото, но хората от личната ѝ свита — спътници, васали, слугите и конярите — са под нашия покрив, и всичките ядат и пият на наши разноски.

— Тя трябва да бъде обслужвана като кралица — казва той. — Тя е кралица от главата до петите, не мислиш ли, Бес?

Неоспоримо е.

— Тя е прекрасна — казвам. — Винаги съм си мислила, че сигурно преувеличават, когато я описваха като най-красивата кралица на света: но тя е всичко това, и повече. Щеше да е красива, дори да беше жена от простолюдието, но осанката ѝ и изяществото ѝ... — поколебавам се. — Много ли я харесваш?

Погледът, който ми отправя, е напълно невинен: той е изненадан от този въпрос.

— Да я харесвам? Не бях се замислял. Тъ, не, тя е прекалено... — Той млъква насред изречението. — Тя е непокорна. Тя е неуправляема. Където и да отидем, около нея се събират склонните към измяна и ерес. Как мога да я харесвам? Тя не ми е донесла друго освен трудности.

Прикривам задоволството си:

— А имаш ли някаква представа колко време ще остане при нас?

— Ще се прибере в Шотландия това лято — казва той. — Разследването я обяви за невинна по всички обвинения: нашата кралица е сигурна, че няма нищо срещу нея. Всъщност, изглежда, че тя е преживяла голяма несправедливост. А нейните лордове са постъпили изцяло несправедливо и погрешно, като са я държали в плен и са принудили да абдикира от трона си. Не можем да търпим подобно поведение от една съседна страна. Да свалиш от престола една кралица означава да разрушиш естествения ред. Не се осмеляваме да им позволим да го сторят. Това ще означава да тръгнем против установения от Бога ред. Тя трябва да бъде възстановена на власт, а бунтовниците — наказани.

— Ще я придружим ли до дома? — питам аз. Мисля си за пътуване с кралската свита до Единбург, за замъците и кралския двор.

— Нашата кралица ще трябва да изпрати армия, за да подsigури безопасността ѝ. Но лордовете се съгласиха на връщането ѝ. Бракът ѝ с Ботуел ще бъде анулиран, и ще изправят убийците на съпруга ѝ, лорд Дарнли, на съд.

— Тя отново ще бъде кралица в Шотландия? — питам аз. — Въпреки Сесил?

Опитвам се да прикрия съмнението в гласа си, но много ще се изненадам, ако този върховен майстор на интригите, след като държи една вражеска кралица в ръцете си, ще я изпрати кротко на сигурно място в дома ѝ, с армия, която да ѝ помага.

— Какво общо има Сесил с това? — пита ме той, с преднамерена недосетливост. — Не мисля, че Сесил може да решава кой е от кралско потекло, макар да си мисли, че командва всичко друго.

— Невъзможно е той да иска тя да бъде възстановена на власт — казвам тихо. — Той от години се старее да постави Шотландия под английско господство. Това е най-важният политически стремеж в живота му.

— Той не може да предотврати това — казва Джордж. — Той няма власт. А после, моя Бес, за нас ще бъде наистина прекрасно да бъдем най-скъпите приятели на кралицата на Шотландия, не смяташ ли?

Изчаквам двете момичета да свършат с оправянето на леглото, да направят реверанс и да излязат от стаята.

— И, разбира се, тя е наследница на престола на Англия — казвам тихо. — Ако Елизабет я върне в Шотландия, тя я признава за кралица и своя братовчедка, и следователно това означава да я признае като наследница. Затова, предполагам, че един ден тя ще бъде наша кралица тук. Ако Елизабет не роди дете.

— Бог да пази кралицата — казва веднага Джордж. — Кралица Елизабет, имам предвид. Тя не е стара, здрава е, още няма четирийсет години. Все още би могла да се омъжи и да роди син.

Свивам рамене:

— Кралицата на шотландците е плодовита жена на двацет и шест години. Има вероятност да надживее братовчедка си.

— Тихо — казва той.

Дори в усамотението на спалнята ни, между двама верни английски поданици, е държавна измяна да се обсъжда смъртта на кралицата. Всъщност, държавна измяна е дори да се изричат думите „смърт“ и „кралица“ в едно и също изречение. Превърнали сме се в страна, в която думите трябва да се следят за измяна. Превърнали сме

се в страна, в която може да те обесят за начина, по който си построил изречението си.

— Смяташ ли, че шотландската кралица наистина е невинна за убийството на лорд Дарнли? — питам го. — Ти видя доказателствата: сигурен ли си, че тя не е била виновна?

Той се намръщва:

— Разследването приключи, без да стигне до решение — казва той. — А тези неща не бива да стават предмет на женски клюки.

Едва успявам да сдържа сприхавия си отговор.

— Не те питам, за да си търся материал за клюки — казвам почтително. — Става дума за честта и сигурността на твоя дом. — Правя пауза. Сега той слуша. — Ако тя е жената, каквато се опитват да я изкарат — жена, готова да убие хладнокръвно съпруга си, а след това да се омъжи за човека, извършил това деяние заради собственото ѝ влияние и сигурност — тогава няма основание да вярваме, че тя няма да се обърне срещу нас, ако е в неин интерес да го направи. Не искам в някоя тъмна нощ избите ми да бъдат натъпкани с барут.

Той изглежда ужасен:

— Тя е гостенка на кралицата на Англия, ще бъде върната на собствения си трон. Как можеш да мислиш, че би ни нападнала?

— Защото ако е толкова лоша, колкото казват всички, в такъв случай е жена, която няма да се спре пред нищо, за да получи каквото желае.

— Не се съмнявам, че лорд Дарнли, собственият ѝ съпруг, е бил замесен в заговор срещу нея. Той е бил в съюз с разбунтувалите се лордове и е бил направляван от нейния полубрат, лорд Мъри. Мисля, че са планирали заедно да я свалят от престола, да я хвърлят в тъмница и да сложат Дарнли като консорт на престола. Нейният полубрат е щял да управлява чрез Дарнли. Той беше слабохарактерно създание, всички знаеха това.

Кимвам. Познавах Дарнли още от момче — момче, ужасно разглежено от майка си, по мое мнение.

— Преданите на кралицата лордове, сред тях вероятно и Ботуел, скроили заговор да убият Дарнли.

— Но дали тя е знаела? — питам настойчиво. Това е ключовият въпрос: дали тя е жена, която убива съпрузите си?

Той въздиша:

— Мисля, че не — казва той искрено. — Писмата, които сочат, че тя е наредила извършването на деянието, несъмнено са фалшифицирани, за другите не е сигурно. Но тя е влизала и излизала от къщата, докато са поставяли барута в избата: със сигурност не би поела този риск, ако е знаела за опасността. Възнамерявала е да спи там същата нощ.

— Тогава защо да се омъжва за Ботуел — питам настойчиво аз, — ако той е бил един от заговорниците? Защо да го възнаграждава?

— Той я отвлякъл — казва преданият ми съпруг тихо, почти шепнешком. Толкова се срамува от позора на кралицата. — Това изглежда сигурно. Видели са как той я отвежда без нейно съгласие. А когато се върнали в Единбург, той водел коня ѝ за юздата, та всички да видят, че тя е негова пленница и е невинна по обвиненията за заговор с него.

— Тогава защо да се омъжва за него? — настоявам аз. Защо не го е задържала веднага щом се е озовала на сигурно място в замъка си, и не го е изпратила на ешафода?

Той се извъръща: той е скромен човек. Виждам как ушите му почервяват, когато лицето му пламва. Не може да срещне погледа ми:

— Не просто я е отвлякъл — казва той, с много тих глас. — Смятаме, че я е насиллил и че тя е носела дете от него. Тя трябва да е знаела, че ще бъде напълно опозорена като жена и като кралица. Единственото, което е можела да направи, е било да се омъжи за него и да се престори, че това е било по взаимно съгласие. По този начин поне е запазила авторитета си, макар да е била съсипана.

Леко ахвам от ужас. Особата на една кралица е свещена, един мъж може да целуне ръката ѝ само ако е подканен да го стори. Не се допуска да бъде преглеждана от лекар, независимо от нуждите ѝ. Да оскърбиш кралица е все едно да плюеш върху свята икона: никой почтен човек не би дръзнал да го направи. А да похитиш и насилиш кралица, би било все едно да разбиеш на парчета черупката на нейната святост и власт.

За първи път изпитвам жал към тази кралица. Толкова дълго я смятах за еретично и суетно чудовище, че никога не съм си мислила как тя, едва преминала момичешките си години, се опитва да

управлява едно кралство от вълци, принудена в крайна сметка да се омъжи за най-лошия от тях.

— Мили Боже, човек никога не би го разбрал, като я гледа. Как понася това? Цяло чудо е, че духът ѝ не е сломен.

— Следователно, виждаш, че тя няма да представлява опасност за нас — казва той. — Тя е била жертва на техните заговори, а не една от заговорниците. Тя е млада жена, която силно се нуждае от приятели и от безопасно и сигурно място.

На вратата се потропва — знак, че личната ми прислуга е събрана във външната ни стая, готова за молитвите. Моят капелан вече е сред тях. Грижа се домашните молитви да бъдат изречани всяка вечер и сутрин. Двата с Джордж прекосяваме стаята и се присъединяваме към тях — главата ми все още е замаяна, — и коленичим върху възглавничките, които аз сама съм избродирала. Върху моята има карта на обичния ми Дербишър; върху тази на Джордж е изобразен фамилният му герб, хрътката. Всички от моята прислуга, от пажа до управителя, коленичат върху възглавничките си и свеждат глави, докато капеланът рецитира вечерните молитви. Той се моли на английски, за да могат всички да общуват заедно с Бог на език, който всички разбираме. Той се моли за царството Божие и за кралство Англия. Моли се за небесната слава и за безопасността на кралицата. Моли се за моя съпруг и за мен и за всички души, поверени на грижите ни. Благодарни на Бога за даровете, на които се радваме, в резултат на присъствието на Елизабет на трона и на протестантската Библия в църквите. Това е набожно протестантско домакинство и два пъти на ден ние отправяме благодарност към Бога, който ни е възнаградил толкова богато, задето сме Му толкова предани, най-добрите протестанти в християнския свят. И така напомним на всички — също и на мен, — за големите награди, които идват за едно набожно протестантско семейство под пряката закрила на един протестантски Бог.

Това е урок, който кралицата католичка може да научи от мен. Ние, протестантите, имаме Бог, който ни възнаграждава пряко, богато и незабавно. Чрез своето богатство, своя успех и своята власт разбираме, че ние сме избраниците. Кой може да се усъмни в проявената към мен Божия добрина, когато види къщата ми в Чатсуърт, сега вече извисяваща се на три етажа? Кой, ако види сметководните ми

книги с числата, маршируващи така уверено надолу, към най-долния ред, би могъл да се усъмни, че аз съм едно от избраните, едно от удостоените със специално благоволение Божии чада?

ПРОЛЕТТА НА 1569, ЗАМЪКЪТ ТЪТЪБЪРИ: ДЖОРДЖ

Изненадан съм, че все още не съм получил нареждания от кралицата да се готвя за пътуването до Шотландия, макар да очаквам заповед всеки ден. Очаквах досега вече да са ми наредили да подготвя солиден ескорт, който да отведе кралицата на шотландците у дома. Докато все така не идва никакво съобщение, дните минават, времето се подобрява, и ни започваме да живеем заедно като едно домакинство, кралско домакинство. Това е огромна чест и се налага да си напомням да не се възгордявам прекомерно с това колко умело се справя съпругата ми и с потеклото на моята гостенка. Изглежда, че тя се наслаждава на престоя си при нас, и аз не мога да не бъда щастлив, че ние сме нейни домакини в Англия. Никога не бих паднал толкова ниско, че да пресмятам какви облаги може да произтекат от това приятелство: аз не съм платен компаньон. Но, естествено, от само себе си се разбира, че да бъдеш доверен и най-близък приятел на следващата кралица на Англия трябва да се счита за облага, дори и за едно вече добре обезпечено семейство.

Получавам бележка — не лично от кралицата, а от Сесил, който ми съобщава, че трябва да задържим другата кралица само още няколко дни, докато шотландците водят преговори за безпрепятственото ѝ завръщане в нейното кралство и на нейния престол. След това тя ще си тръгне. Шотландците са дали съгласието си да я приемат обратно като своя кралица, и тя ще се върне с почести в страната си, още този месец.

Облекчението, което ме обзема, е огромно. Макар да знам, че нашето разследване я оневини, а самата кралица брани името на братовчедка си, аз се страхувах за нея. Тя е толкова млада, и без съветници. Няма нито баща, нито съпруг, който да я защити, а срещу нея са се надигнали такива врагове! И колкото повече време прекарвам с нея, толкова по-силно започвам да се надявам, че ще бъде в безопасност, дори че ще успее. Тя умее — никога преди не съм

познавал такава жена — умее да накара всеки да изпита желание и готовност да ѝ служи. Половината хора от домакинството ми са открито влюбени в нея. Ако бях ерген, или по-млад, или просто глупак, щях да кажа, че тя е очарователна.

Същият вестносец от Лондон ми носи пакет от Томас Хауърд, херцог на Норфолк, и аз го отварям бавно. Той така пламенно се противопоставя на нарастващото влияние на Сесил, на страховитата Англия, която Сесил създава, та си мисля, че това може да е поканата да стана съучастник в някакъв заговор срещу държавния секретар. Ако ме кани да се присъединя към заговор срещу Сесил, ще ми бъде трудно да му откажа. Всъщност, честно казано, мисля, че не мога да му откажа. Този човек трябва да бъде обуздан, ако не и направо спрян, и именно ние, лордовете, сме тези, които трябва да сторим това. За миг обмислям да отида да намеря Бес, за да можем да прочетем това писмо заедно. Но после любопитството ми надделява и аз го отварям. Отвътре право в ръцете ми изпада запечатан пакет, със следната бележка:

Шрусбъри, моля, предайте това писмо на шотландската кралица. Това е предложение за брак от мен и е получило благословията на всички останали лордове. Имам доверие в дискретността ви. Все още не съм уведомил нейна светлост Кралицата за намерението си; но Лестър, Аръндел и Пемброук смятат, че това е добро разрешение на настоящото затруднение, което я връща на трона ѝ, като я обвързва с Англия и предотвратява омъжването ѝ за съпруг-чужденец. Това беше предложено от самите шотландски лордове, като начин да се гарантира безпрепятственото ѝ завръщане, с надежден англичанин-протестант редом с нея. Надявам се, че тя ще се омъжи за мен. Смятам, че това е най-безопасният път за нея, всъщност единственият.

Норфолк

Мисля, че е най-добре да занеса това на Бес.

ЗИМАТА НА 1569, ЗАМЪКЪТ ТЪТЪЪРИ: БЕС

Дните ни навлязоха в ритъм, диктуван от кралицата, която управлява този замък като свой собствен дворец, както предполагам, че би трябвало. Сутрин тя се моли и слуша литургията според собствените си вярвания заедно със секретаря си, който, предполагам, е ръкоположен свещеник. Предполага се, че не трябва да знам, и затова не питам, макар че от мен се изисква да му поднасям солидно ядене четири пъти на ден и риба в петък.

Погрижих се слугите ми да разберат, че не бива да участват или дори да се заслушват в еретичните църковни служби, които се провеждат зад затворените врати на обитаваните от нея помещения, и по този начин се надявам да огранича смута и бедите, които винаги следват управлението на римокатолическата църква, само до нейните покои. Но след като приключи с еретичното си мърморене и закуси в покоите си, тя обича да излиза на езда, придружена от моя съпруг, графа. Тя има десет коня, които заемат десет отделения, в които се разхождат, без да са вързани, в нашите конюшни, и се хранят добре с нашия овес. Тя язди с негово благородие и стражите му сутрин, докато аз отивам в малкия салон, който съм отделила за деловите си занимания, и се срещам с управителите на всичките си къщи и начинания, които ми докладват или чрез писма, или, когато има някакъв проблем, лично.

Това е система, измислена от самата мен, основана на първите уроци за сметководните книги, които ми предаде скъпият ми Кавъндиш. Всяко имение, всяка къща, има своя сметководна книга, всяко трябва да посреща собствените си разноски. Като се отнасяме с всеки парцел земя като с отделно кралство, аз се грижа всеки от тях да носи пари. Може да изглежда очевидно — но това е единствено по рода си. Не познавам друг поземлен собственик, който го прави. За разлика от мен управителите на съпруга ми, които работят по старите начини, трупат всичките си сметки заедно, използват земята като

гаранция срещу парични заеми, завещават я, купуват я, продават я, ипотекират я и я предават по наследство според определен ред. В най-добрия случай благодарение на тях хранилището за скъпоценности на милорд може винаги да е пълно с пари в брой; но в най-лошия те никога не знаят какво е спечелено, какво е дадено назаем и какво се дължи. Зле управлявано, едно цяло състояние може да се изплъзне през пръстите на един земевладелец и да излезе напълно от семейството. Те никога не могат да разберат дали са на печалба или на загуба, земята непрекъснато се обменя под формата на дългове, на пари в брой, и след това — отново на земя. Стойността на земята се променя, дори стойността на парите се мени, и това е извън техния контрол — те никога не могат да знаят със сигурност какво се случва. Това е начинът, по който благородниците управляват делата си — надменно, но несигурно; докато аз управлявам своето като домакинство на бедна жена и знам до последното пени какво притежавам в края на всяка седмица. Разбира се, те започват с огромно състояние. Всичко, което трябва да направят, е да не пропилят богатството си, докато аз започнах от нищото, а е лесно да броиш, когато нямаш нищо. Но земевладелец като мен — новак — трябва да бди над всяко пени и всеки акър, трябва да е нащрек за всяка промяна. Това е различен възглед по отношение на земята, моят възглед е нещо ново. Никога преди в Англия не е имало земевладелец като мен. Доколкото ми е известно, никога, в целия свят, не е имало делова жена като мен.

Само търговец на сергията си, само обуцар пред калъпите си би разбрал насладата, която изпитвам да знам цената на нещата и печалбата от нещата, и изготвянето на баланса в сметководните книги. Само жена, която е била бедна, познава вълнуващото чувство на облекчение, което произтича от това да погледнеш домакинските сметководни книги и да видиш печалба. Нищо не стопля сърцето ми повече от това да знам, че съм на сигурно място в дома си, с пари в брой в хранилището за скъпоценности, със земя около къщата, и с осигурени или сключили добри бракове деца. Нищо на света не е по-добро за мен от усещането, че имам пари в кесията си и никой не може да ме ограби.

Това, разбира се, би трябвало да ми дава сила, но то означава и че всяка загуба ми нанася тежък удар. Защото още преди да е изтекла

първата седмица, откакто приехме шотландската кралица като своя гостенка, получавам писмо от канцеларията на кралския ковчезник, което ме уведомява, че ще ни плащат по петдесет и две лири на седмица за това, че даваме подслон на кралицата на шотландците. Петдесет и две лири! На седмица!

След първоначалното си слисване, не мога да кажа, че съм изненадана. Всеки, който е бил на служба в двора, знае, че кралица Елизабет е по-стисната с парите, отколкото когато беше разорена принцеса. Тя е възпитана като момиче, което в някои моменти е било наследница, в други — просякиня, и от това ѝ е останал ужасният навик да цепи стотинката на две. Тя е също толкова ужасна като мен в навика си да бди над всяка монета от четири пенса. Всъщност е по-ужасна от мен, защото нейна работа като кралица е да бъде щедра: докато моята работа като поданик е да нося печалба.

Поглеждам отново писмото. Изчислявам, че тя ни предлага около една четвърт от онова, което харчим понастоящем за удоволствието да осигуряваме подслон и развлечения на нашата гостенка. Онези в Лондон са изчислили, че хората на служба при тази кралица ще бъдат трийсет на брой, а в конюшнията ще има шест нейни коня. В действителност тя има свита, която е двойно по-голяма от този брой, както и поне сто нарушители на реда, почитатели и хора, които я следват по пътя ѝ, които са се установили в Тътбъри и близката околност, но ни посещават постоянно, особено по времето за хранене. Ние не даваме подслон на гостенка с нейната свита: осигуряваме подслон на цял кралски двор. От хазната очевидно ще трябва да ни плащат повече. Явно спътниците на тази шотландска кралица ще трябва да бъдат изпратени обратно по домовете си. Явно ще трябва да накарам съпруга си да направи тези нежелани съобщения, тъй като никой друг не може да каже на двете кралици, че техните споразумения не са приложими на практика. Моето затруднение идва от факта, че на Джордж няма да му се понрави да стори това, тъй като е лорд, на когото никога не му се е налагало да се занимава с пари, и никога в живота си не е изготвял лист със сметки. Съмнявам се дали изобщо мога да го накарам да разбере, че е почти невъзможно да си позволим това сега, не и за този месец, със сигурност не и до средата на лятото.

Междувременно ще трябва да изпратя някого при управителя си в Чатсуърт и да му кажа да отнесе някои от по-малките сребърни съдове в Лондон и да ги продаде срещу пари в брой. Не мога да чакам до плащането на наемите на петнайсетото число от месеца: трябва да купувам разни неща в Тътбъри и да плащам на допълнителна прислуга, а за това са ми нужни повече пари, отколкото печеля. Идва ми да се изсмея на собственото си чувство за загуба, когато му пиша да продаде половин дузина сребърни блюда. Никога не съм ги използвала, но те са мои, скрити в собственото ми хранилище за скъпоценности. Да ги продам за стойността, която ще имат след претопяване, е толкова мъчително за мен, сякаш преживявам лична загуба.

По пладне ловците се прибират у дома. Ако са убили нещо по време на лова, тогава месото отива право в готварниците и е съществено допълнение към снабдяването с провизии на това голямо домакинство. Храним се заедно в моите стаи, в слънчевия край на вътрешния двор, а следобед кралицата често седи с мен в моята приемна, защото светлината е по-подходяща за шиене, а стаята — по-светла, и нейните дами могат да седят с моите и всички заедно можем да си говорим.

Водим разговори, каквито жените водят винаги: маловажни, но оживени. Тя е най-умелата майсторка на ръкоделието, която съм срещала някога, тя е единствената сред всички жени, които някога съм познавала, чието умение и любов към ръкоделието могат да се мерят с моите. Тя има прекрасни книги с различни модели, които пристигат, прашни от пътуването, но непокътнати, от Единбургския замък и тя се рови в тях жадно като дете, показва ми рисунките и ми ги обяснява. Тя има модели за надписи на латински и класически десени, и всички те означават различни неща. Красиви са и всичките носят скрити значения, някои от тях — тайни шифри, и тя казва, че мога да ги препиша.

Нейният художник се присъединява към домакинството ни след няколко дни — бил е оставен в замъка Болтън. Той се залавя да работи и за двете ни, започва да изготвя модели, и аз го наблюдавам, докато скицира на око върху зебло прекрасните символни цветя и хералдически животни, докато тя му дава нареждания. Тя може да му каже: „А сега сложете един орел над всичко това“, и неговата креда

описва дъга като дете, което драска с пръчка в пясъка, и изведнъж — ето ти орел! С листо в клюна!

Мисля, че е невероятно да имаш в свитата си такъв художник като този мъж. Тя го приема до голяма степен като даденост, сякаш е естествено един човек с огромен талант, истински изтънчен художник, да не прави нищо друго, освен да скицира модели, които тя да шие. Спомням си как крал Хенри използваше Ханс Холбайн да рисува декори за поетичните му драми, които биваха разрушавани в деня, след като танците приключеха, и как наемаше велики музиканти да пишат песни, които да се изпълняват в покоите му, или как поетите прахосват дарбите си, като пишат пиеси по поръчение на кралица Елизабет. Наистина, това са удоволствията, на които могат да се наслаждават кралете. От всички богатства, които заобикалят тази разглезена млада жена още от детството ѝ, именно това наемане на такъв надарен човек ми помага най-добре да разбера какъв е бил животът ѝ досега. Всичко, което я е заобикаляло, е било великолепно, най-доброто от най-доброто: всички, които работят за нея или я следват в свитата ѝ, са най-талантливите, най-очарователните или опитните. Дори моделът за ръкоделието ѝ трябва да бъде произведение на изкуството, преди тя да благоволи да го докосне.

— Работим заедно върху нов балдахин от брокат за нея. Той ще бъде окачен над стола ѝ, за да оповестява царственото ѝ потекло. Личният ѝ тапицер вече е започнал да реди бодовете на тъмnochрвения фон. Изработени със златен, накъдрен шрифт, буквите ще гласят: „*En Ma Fin Est Ma Commencement.*“

— Какво означава това? — питам аз.

Тя се е разположила в най-хубавия стол, между прозореца и огъня. Аз седя на по-нисък стол, макар че това е собствената ми стая в собствената ми къща, а нашите почетни дами седят на ниски столчета и пейки близо до прозорците, заради светлината.

— Това беше девизът на моята майка — казва тя. — „Означава: в моя край е моето начало.“ Спомням си го в тези тревожни дни, и реших да го приема като свой. Когато изгубих съпруга си и вече не бях кралица на Франция, започнах живота си като кралица на Шотландия. Когато избягах от Шотландия, започна новият ми живот в Англия. Скоро ще започне нов етап от живота ми. Ще се върна на трона си, може би ще се омъжа отново. Във всеки край се съдържа ново начало.

Аз съм като кралица на морето. Аз съм кралица на приливите. Оттеглям се като отлив, но и прииждам като прилив. Един ден ще престана да бъда земна кралица на което и да било кралство, и ще бъда кралица в небето и ще властвам над всички кралства.

Поглеждам намръщено към жените от свитата си, които при това непристойно и папистко изявление надигат глави като зайци.

— Бихте ли искали да изработите златните букви? — предлага тя. — Такова удоволствие е да се работи с коприната.

Против волята ми, ръцете ми се протягат да я докоснат. Коприната е много фина, никога не съм работила с нещо толкова прекрасно, а аз пламенно съм обичала ръкоделието през целия си живот.

— Как така е толкова гладка?

— Това е изпредена златна нишка — казва тя. — Истинска златна нишка. Затова блести така. Искате ли да шиете с нея?

— Ако желаете — казвам, сякаш ми е все едно.

— Хубаво! — казва тя и се усмихва лъчезарно, сякаш е искрено възхитена, че ще работим заедно. — Вие ще започнете от онзи край, а аз ще започна от този и малко по малко ще се доближаваме все повече и повече.

Усмихвам се в отговор: невъзможно е да не изпитам топли чувства към нея.

— А накрая ще се срещнем в средата, допрели глави една до друга, и вече най-близки приятелки — предрича тя.

Придърпвам стола си и фината тъкан се прехвърля от нейния скут към моя.

— Сега — казва тя тихо, след като сме се заловили за работа със златния конец. — Разкажете ми всичко за моята братовчедка кралицата. Били ли сте често в двора ѝ?

Всъщност, да, била съм. Не се хваля, но ѝ съобщавам, че съм била старша почетна дама в двора на кралицата, че съм до нея от най-ранните дни на царуването ѝ, нейна приятелка, когато тя беше просто принцеса, приятелка с нейните приятели, верен информатор на нейния съветник.

— О, тогава трябва да знаете всичките ѝ тайни — казва тя. — Разкажете ми всичко за нея. И ми разкажете също и за Робърт Дъдли.

Наистина ли беше толкова отчаяно влюбена в него, както казваха всички?

Тук се поколебавам. Но тя се навежда напред, за да привлече вниманието ми.

— Той още ли е толкова прекрасен? — прошепва тя. — Знаете ли, тя ми го предложи, да се омъжа за него, когато най-напред дойдох в Шотландия. Но аз знаех, че тя никога няма да се раздели с него. Тя е щастливка, че има такъв предан любим. Рядко се среща мъж, който може да обича кралица. Той е посветил живота си на нея, нали?

— За вечни времена — казвам. — От мига, в който тя се възкачи на престола и създаде кралския си двор. Той дойде при нея тогава, и така и не си тръгна. Те са много близки от толкова отдавна, че довършват взаимно изреченията си и имат стотици тайни шеги, а понякога виждате как тя само хвърля поглед към него, и той разбира точно какво си мисли тя.

— Тогава защо не се омъжи за него, след като той е свободен? — пита тя. — Тя го удостои с графска титла, за да може да ми го предложи за съпруг. Ако е бил достатъчно добър за мен, то тогава трябва да е повече от подходящ за неин съпруг.

Свивам рамене:

— Скандалът... — казвам много тихо. — След смъртта на съпругата му. Скандалът така и не отшумя.

— Нима тя не може да се противопостави на скандала? Една смела кралица може да живее така, че скандалът да се забрави.

— Не и в Англия — казвам, като си мисля: и вероятно също и в Шотландия. — Репутацията на една кралица е короната ѝ: загуби ли едното, губи и другото. А и Сесил е против него — добавям.

Тя разтваря широко очи:

— Сесил ѝ налага волята си дори в това отношение?

— Той не я управлява — казвам внимателно. — Но не ми е известно някога да е вървяла против съветите му.

— За всичко ли му се доверява?

Кимвам:

— Той беше неин управител, когато тя беше принцеса с твърде малко перспективи пред себе си. Управляваше малкото ѝ състояние, и ѝ помагаше да се справи със затрудненията през годините, когато нейната полусестра, кралица Мери, я подозираше в държавна измяна.

Той се грижеше за безопасността ѝ. Той я отведе далеч от бунтовниците, чиито планове щяха да я унищожат. Винаги е бил до нея и я е подкрепял: тя му вярва като на баща.

— Вие го харесвате — досеща се тя от топлотата в гласа ми.

— Той е също и мой верен приятел — казвам. — Познавам го, откакто като млада живеех с фамилията Грей.

— И въпреки това, научих, че той има амбиции за собствената си фамилия? Да построи голяма къща, да се опита да сключи добри съюзи? Да се сроди с благородниците?

— Защо не? — питам аз. — Та нима сам Бог не ни нарежда да използваме талантите си? Нима собственият ни успех не показва, че Бог ни е благословил?

Тя се усмихва и поклаща глава:

— Моят Бог изпраща на онези, които обича, не богатство, а изпитания: но виждам, че вашият Бог разсъждава като търговец. Но за Сесил — кралицата винаги ли прави, каквото той нареди?

— Тя прави каквото той я посъветва — смекчавам думите ѝ. — През повечето време. Понякога тя се колебае толкова дълго, че може направо да го накара да обезумее от нетърпение, но обикновено съветите му са толкова добри, а стратегията им е толкова отдавна планирана, че постигат съгласие.

— Значи той е човекът, който насочва политиката ѝ? Той решава? — настоява тя.

Поклащам глава:

— Кой знае? Те се срещат насаме.

— Този въпрос е важен за мен — напомня ми тя. — Защото мисля, че той не храни приятелски чувства към мен. И беше заклет враг на майка ми.

— Обикновено следва съветите му — повтарям. — Но настоява, че тя е кралица в собствената си страна.

— Как е възможно? — пита простичко тя. — Не знам как тя се осмелява да се опитва да управлява без съпруг. Един мъж трябва да знае най-добре. Той е създаден по образ и подобие на самия Бог, той има по-висш разум. Като оставим всичко друго настрана, той ще е по-добре образован, трябва да е по-начетен от всяка жена. Духът му ще е по-дързък, решителността — по-постоянна. Как може тя да си представя, че ще управлява без съпруг до себе си?

Свивам рамене. Не мога да намеря оправдание за независимостта на Елизабет. И без друго всички в страната биха се съгласили с нея. Божията воля е жените да са подчинени на мъжете, и самата Елизабет никога не оспорва това твърдение. Просто не го прилага спрямо себе си.

— Тя нарича себе си „принц“ — казвам аз. — Сякаш фактът, че е с кралска кръв, превъзхожда факта, че е жена. Тя е осенена от божествена благословия, Бог ѝ нарежда да управлява. Сесил признава превъзходството ѝ. Независимо дали ѝ харесва, или не, сам Бог я е поставил над всички — дори над мъжете. Какво друго може да направи тя?

— Би могла да управлява с напътствията на някой мъж — казва простичко тя. — Би трябвало да си намери принц, или крал, или дори благородник, на когото може да бъде поверено добруването на страната, и да се омъжи за него, и да го направи крал на Англия.

— Нямаше никой... — подхващам отбранително.

Тя прави лек жест с ръка.

— Имаше десетки — казва тя. — Все още има. Та нима тя не се отърва току-що от онзи кандидат от Хабсбургите? Във Франция чухме всичко за тях. Дори изпратихме свои собствени кандидати. Всички вярваха, че тя ще намери мъж, на когото може да повери престола, и тогава Англия ще бъде в безопасност. Той ще управлява и ще сключва съглашения с други крале като него. Съглашения, които могат да бъдат основани на думата на един почтен и достоен мъж, не на непостоянните възгледи на една жена; и тогава тя можеше да зачене синове, които да го наследят. Какво би могло да е по-естествено и правилно? Защо една жена не би пожелала да стори това?

Поколебавам се: не мога да не се съглася. Всички мислехме, че ще се случи именно това. Именно това се опита да стори кралица Мери Тюдор, полусестра на Елизабет, покорявайки се на най-мъдрите си съветници. Именно това стори шотландската кралица. Това е същото, което парламентът коленопреклонно умоляваше Елизабет да направи. Именно това е, което всички се надяват да се случи дори сега, молейки се да не е вече твърде късно Елизабет да роди син. Как е възможно една жена да управлява сама? Как се осмелява Елизабет на подобно нещо? И ако се осмелява, ако продължава по този противоестествен път, как ще си осигури наследник? Много скоро ще е

твърде късно. Тя ще е твърде възрастна да има дете. И колкото и големи да са постиженията на едно царуване, каква е ползата от един лишен от наследници трон? Каква полза има от едно наследство, ако няма кой да го наследява? Какво ще стане с нас, ако тя остави кралството в безпорядък и смут? Какво ще стане с нас, протестантските поданици, под управлението на папистки престолонаследник? Каква стойност ще има тогава имуществото ми?

— Вие сте се омъжвали доста често, нали?

Кралицата ме поглежда внимателно.

Засмивам се:

— Графът е четвъртият ми съпруг, Бог да го благослови и да го пази — казвам. — Имах лошия късмет да овдовея три пъти. Обичах и изгубих трима добри мъже, и скърбях за всеки.

— Следователно не е възможно точно вие да вярвате, че една жена се чувства най-добре, оставена сама на себе си, живееща сама, единствено с богатството си, без съпруг, деца или дом?

Всъщност, не мога. Не го вярвам.

— За мен нямаше избор. Аз не притежавах състояние. Трябваше да се омъжа заради доброто на семейството си и за да осигуря собственото си бъдеще. Първият ми съпруг умря, когато и двамата бяхме още деца, и ми остави малка зестра. Вторият ми съпруг беше добър към мен и ме научи как да управлявам домакинство и ми остави имуществото си. Третият ми съпруг стори това в още по-голяма степен. Той остави къщите си и всичките си земи изцяло на мен, на мое име, така че да мога да стана подходяща съпруга на графа, Шрусбъри, който ми даде титла, и по-голямо богатство, отколкото можех да си мечтая, когато не бях нищо повече от дъщеря на бедна вдовица в Хардуик.

— А деца? — тя насочва хода на разговора с въпросите си.

— Родила съм осем — казвам гордо. — А Бог беше добър към мен, и шест от тях още са живи. Най-голямата ми дъщеря, Франсес, вече се грижи за невръстно момиче: нарекоха го Беси, на мен. Аз съм както майка, така и баба. И очаквам да имам още внуци.

Тя кимва:

— Тогава сигурно смятате, както смятам и аз, че една жена, която превръща себе си в безплодна стара мома, върви против Бог и против собствената си природа, и не може да благоденства.

Наистина смятам така, но проклета да съм, ако ѝ го кажа.

— Мисля, че кралицата на Англия трябва да постъпи както предпочита — заявявам дръзко. — А и не всички съпрузи са добри съпрузи.

Говоря напосоки, но отбелязвам, че съм засегнала болно място. Тя млъква и след това за мой ужас виждам, че е извърнала поглед от ръкоделието си и в очите ѝ има сълзи.

— Не исках да ви засегна — тихо казва тя. — Знам много добре, че не всички съпрузи са добри. От всички жени на света именно аз би трябвало да зная най-добре това.

— Ваша светлост, простете ми! — проплаквам, ужасена от сълзите ѝ. — Не исках да ви разстройвам! Не мислех за вас! Нямах намерение да намеквам нещо за вас или за вашите съпрузи. Не зная нищо за вашето положение.

— Тогава трябва да сте единствена по рода си, защото, изглежда, във всяка кръчма в Англия и Шотландия се знае всичко за моето положение — троснато казва тя, като избърсва бързо очи с opakото на ръката си. Ресниците ѝ са мокри. — Сигурно сте чули ужасни неща за мен — казва тя с овладян тон. — Сигурно сте чули, че съм изневерила на съпруга си с граф Ботуел, че съм го подтикнала да убие клетия ми съпруг, лорд Дарнли. Но това са лъжи. аз съм напълно невинна. Умолявам ви да ми повярвате. Можете да ме следите и наблюдавате. Запитайте се дали смятате, че съм жена, която би изложила себе си на безчестие заради похот? — Тя обръща към мен красивото си, покрито със следи от сълзи лице. — Приличам ли на такова чудовище? Такава глупачка ли съм, че да захвърля честта, репутацията и трона си заради удоволствието на един миг? Заради един грях?

— Животът ви е бил изпълнен с големи тревоги — казвам безпомощно.

— Когато бях дете, ме омъжиха за престолонаследника на Франция — казва ми тя. — Това беше единственият начин да ме опазят от амбициите на крал Хенри Английски: той щеше да ме отвлече и да пороби страната ми. Бях възпитана като френска принцеса: не можете да си представите нещо по-красиво от френския кралски двор — къщите, и роклите, и богатството, което ме заобикаляше отвсякъде. Беше като вълшебна приказка. Когато съпругът ми умря, всичко свърши за мен в един миг, а след това дойдоха при мен с вестта, че

майка ми също е починала; и тогава разбрах, че ще трябва да се върна у дома в Шотландия и да предявя претенциите си за трона. Не смятам, че това е безумие. Никой не може да ме укори за това.

Поклащам глава. Помощничките ми са застинали от любопитство; иглите на всички са увиснали във въздуха и те чакат с отворени уста да чуят историята.

— Шотландия не е страна, която може да се управлява от сама жена — казва тя тихо, но категорично. — Всеки, който я познава, знае, че това е вярно. Тя се разкъсва от разделение и съперничество, от дребни маловажни съюзи, които изтрайват толкова време, колкото е нужно за едно убийство, а после приключват. Това едва ли може да се нарече кралство: това е сбирщина от кланове. Бях застрашена от отвличане или похищение още от първия миг, в който стъпих на сушата. Един от най-опасните благородници смяташе да ме отвлече и да ме омъжи за сина си. Щеше да ме принуди да се омъжа, като ме опозори. Трябваше да го арестувам и да го екзекутирам, за да защита честта си. Дворът нямаше да се задоволи с нищо по-малко. Трябваше да гледам обезглавяването му, за да докажа невинността си. Те са като диваци: уважават единствено силата. Шотландия трябва да има безмилостен крал, който командва армия, за да я задържи сплотена.

— Едва ли сте смятали, че Дарнли...

Тя не успява да сдържи сподадения си кикот:

— Не! Сега вече не! Трябваше да се досетя веднага. Но той предявяваше претенции за английския трон, закле се, че Елизабет ще го подкрепи, ако някога имаме нужда от помощ. Нашите деца щяха да бъдат безспорни наследници на Англия както от негова страна, така и от моя; щяха да обединят Англия и Шотландия. А омъжех ли се, щях да съм защитена от нападение. Не виждах друг начин да защита честта си. Той имаше поддръжници в моя двор, когато най-напред пристигна, макар че по-късно те се обърнаха срещу него и го намразиха. Собственият ми полубрат подчертаваше пред мен необходимостта от този брак. Да — допуснах лекомислена грешка по отношение на Дарнли. Той беше красив и млад, и всички го харесваха. Беше чаровен и с приятни обноски. Отнасяше се толкова вежливо с мен, че за миг се почувствах, сякаш съм отново във Франция. Мислех си, че от него ще излезе добър крал. Както подобава на едно момиче, съдех по външния вид. Той беше млад мъж с толкова изтънчен вид, осанката му беше

като на принц. Не би ми хрумнало дори да мисля за някой друг. На практика, от всички мъже, които бях срещала, той беше единственият, който се миеше!

Тя се размива и аз също се размивам. Сред жените се разнася тих, почтителен кикот.

— Познавах го. Той беше очарователен млад мъж, когато поискаше да бъде такъв.

Тя свива рамене: един съвсем френски жест:

— Е, знаете. Знаете как е. Знаете от собствения си живот. Влюбих се в него, *un coup de foudre*^[1], бях луда по него.

Поклащам безмълвно глава. Била съм омъжена четири пъти, и въпреки това никога не съм била влюбена. За мен, бракът винаги е бил внимателно обмислено делово съглашение, и не знам какво изобщо означава *coup de foudre*, и не ми харесва как звучи.

— Е, *voilà*, омъжих се за Дарнли, отчасти за да разгневя вашата кралица Елизабет, отчасти по политически причини, отчасти по любов, прибързано, и съвсем скоро съжалих за това. Той беше пияница и содомит. Истински нехранимайко. Наби си в глупавата глава, че имам любовник, и нарочи за това единствения добър съветник, когото имах в двора си, единствения човек, на когото можех да разчитам. Давид Рицио беше мой секретар и мой съветник: моят Сесил, ако щете. Солиден, достоен мъж, на когото можех да се доверя. Дарнли пусна своите главорези в личните ми покои, и те го убиха направо пред очите ми, в моята стая. Клетият Давид... — Тя млъква насред изречението. — Не можах да ги спра: Бог е свидетел, че се опитах. Войниците дойдоха да го отведат, и клетият Давид изтича към мен. Скри се зад гърба ми; но те го извлякоха навън. Щяха да убият и мен, единият от тях опря пистолет в корема ми, нероденият ми син се размърда и зарита, когато изпищях. Името на този човек беше Андрю Кър — не мога да го забравя, не мога да му простя, — той опря дулото на пистолета си в корема ми и кракът на невръстния ми син ме ритна. Помислих си, че ще застреля мен и нероденото дете в утробата ми. Помислих си, че ще ни убие и двамата. Тогава разбрах, че шотландците не се поддават на управление, че са безумци.

Тя закрива очите си с ръце, сякаш все още се опитва да пропъди тази гледка. Кимвам мълчаливо. Не й казвам, че ние в Англия знаехме за заговора. Можехме да я защитим; но избрахме да не го правим.

Можехме да я предупредим, но не го сторихме. Сесил реши, че не бива да я предупреждаваме, а да я оставим, изолирана и в опасност. Научихме вестта, че собственият ѝ двор се е обърнал срещу нея, че собственият ѝ съпруг е станал продажник, и това ни развесели: само като си помислехме, че е сама с тези варвари. Мислехме си, че ще бъде принудена да се обърне към Англия за помощ.

— Лордовете от моя двор убиха собствения ми секретар пред очите ми, докато аз стоях там, опитвайки се да го предпазя с тялото си като с щит. Пред мен — една принцеса на Франция. — Тя поклаща глава. — След това положението можеше само да се влошава. Те бяха осъзнали властта си. Държаха ме в плен, казаха, че ще ме насекат на парчета и ще изхвърлят тялото ми парче по парче от терасата на замъка Стърлинг.

Помощничките ми са ужасени. Една от тях леко ахва и се готви да припадне. Поглеждам я намръщено.

— Но избягахте?

Изведнъж тя се усмихва дяволито, като хитро момче:

— Беше такова приключение! Убедих Дарнли да се върне на моя страна, и ги накарах да ни спуснат навън през прозореца. Яздихме в продължение на пет часа през нощта, макар че бях бременна в шестия месец, а в края на пътя, в тъмнината, ни чакаха Ботуел и неговите хора, и бяхме в безопасност.

— Ботуел?

— Той беше единственият човек в Шотландия, на когото можех да се доверя — казва тя тихо. — По-късно научих, че той е единственият мъж в Шотландия, който никога не е вземал подкуп от чуждестранна сила. Той е шотландец и е верен на майка ми и на мен. Винаги е бил на моя страна. По моя заповед той събра армия и ние се върнахме в Единбург и прогонихме убийците в изгнание.

— А съпругът ви?

Тя свива рамене:

— Сигурно знаете останалото. Не можех да се разделя със съпруга си, докато носех неговото дете. Родих сина си и Ботуел осигури закрила на него и на мен. Моят съпруг Дарнли беше убит от бившите си приятели. Те планираха да убият и мен, но се случи така, че в онази нощ не бях в къщата. Беше чисто и просто късмет.

— Ужасно, ужасно — прошепва една от моите помощнички. Още малко, и ще приемат папизма, чисто и просто от съчувствие.

— Да, наистина — казвам ѝ остро. — Върви да донесеш лютня и да ни посвириш.

И така я отпращам, за да не продължава да слуша.

— Бях изгубила секретаря си и съпруга си, а негови убийци бяха главните му съветници — казва тя. — Не можех да получа помощ от семейството си във Франция, а в страната цареше безпорядък. Ботуел ме подкрепи, и нареди на армията си да ни пази. После обяви, че сме женени.

— Нима не бяхте женени? — прошепвам.

— Не — кратко казва тя. — Не и по ритуалите на моята църква. Не и според моята вяра. Съпругата му още е жива, а сега друга, нова съпруга, стана причина той да бъде хвърлен в тъмница в Дания, задето е нарушил обещанието си. Тя твърди, че са били женени преди години. Кой може да е сигурен, когато става дума за Ботуел? Не и аз.

— Обичахте ли го? — питам, мислейки си, че това е жена, която веднъж вече е оглупявала от любов.

— Никога не говорим за любов — казва тя равнодушно. — Никога. Ние не сме някоя романтична двойка, която пише поезия и си разменя знаци за обич. Ние никога не говорим за любов. Никога не съм му казала дори една любовна дума, нито пък той на мен.

Настъпва мълчание, и аз осъзнавам, че това, което ми е казала, не е истински отговор.

— А после? — прошепва една от омаяните ми малоумни помощнички.

— После моят полубрат и неговите коварни съюзници свикаха армията си да нападне Ботуел, а заедно с него — и мен: и Ботуел и аз потеглихме в битка заедно, редом един до друг, като другари. Но те победиха — толкова е просто. Смелостта и силата на нашата армия отслабваше, защото отлагахме. Ботуел беше готов да се бие веднага, и тогава може би щяхме да победим; но аз се надявах да избегнем братоубийствени кръвопролития. Оставих ги да ни забавят с преговори и лъжливи обещания, и моята армия побягна. Сключихме споразумение и Ботуел се измъкна. Обещаха ми безпрепятствено пътуване, но излъгаха. Задържаха ме в плен и пометнах близнаците, с които бях бременна, две момчета. Принудиха ме да абдикирам, докато

бях болна и сломена от скръб. Собственият ми полубрат, този изменник, завзе трона ми. Продаде перлите ми, а моят син... моето момче... е в ръцете им... — Гласът ѝ, който беше нисък и овладян, сега трепва за първи път.

— Със сигурност ще го видите отново — казвам аз.

— Той е мой — прошепва тя. — Моят роден син. Редно е да бъде възпитаван като принц на Шотландия и Англия. Не от тези глупави еретици, не от убийците на собствения му баща, мъже, които не вярват нито в Бог, нито в крал.

— Моят съпруг казва, че ще бъдете върната на трона си още това лято, вероятно всеки момент — казвам. Не добавям, че според мен той греши.

Тя вдига глава и казва:

— Ще се нуждая от армия, за да се върна на трона си. Въпросът не е просто в това да се върна в Единбург. Ще се нуждая от съпруг, за да надделея над шотландските лордове, и армия, за да ги държа в подчинение. Когато пишете на Елизабет, съобщете ѝ, че трябва да прояви зачитане към роднинството си с мен. Тя трябва да ме върне на трона. Аз трябва отново да бъда кралица на Шотландия.

— Нейно величество не приема съвети от мен — казвам аз. — Но знам, че прави планове за връщането ви на трона.

Дори и Сесил да не прави такива планове, допълвам наум.

— Допуснах грешки — признава тя. — В крайна сметка не прецених много добре за себе си. Но навярно все пак мога да получа опрощение. И поне аз наистина имам син.

— Ще получите опрощение — казвам искрено. — Ако не сте сторила нищо лошо, в което съм сигурна... и, във всеки случай, както казвате, вие имате син, а жена, която има син, има и бъдеще.

Тя примигва, за да прогони сълзите си, кимва и прошепва едва чуто:

— Той ще бъде крал на Англия. Крал на Англия и Шотландия.

За миг оставам безмълвна. Държавна измяна е да се говори за смъртта на кралицата, държавна измяна е да се размишлява кой ще бъде нейният наследник. Стрелвам със суров поглед помощничките си, които сега до една благоразумно са свели очи към ръкоделието си и се правят, че не чуват.

Настроението ѝ се променя, бързо като на дете.

— Ах, виж ти, започвам да ставам унила и черногледа като шотландски планинец! — провиква се тя. — Лейди Сетън, помолете някой паж да дойде да ни попее, и нека да потанцуваме. Лейди Шрусбъри ще си помисли, че е попаднала в затвор, или че сме в траур!

Засмивам се, сякаш не сме наистина затворници и опечалени, и изпращам да донесат вино и плодове, и да повикат музиканти. Когато милорд влиза преди вечеря, той ни намира да танцуваме вихрено, а шотландската кралица е в средата, нарежда ни как да сменяме позициите си и се смее високо, когато всички се объркваме и в крайна сметка се озоваваме застанали не срещу тези партньори, срещу които трябва.

— Трябва да минете надясно! Надясно! — вика тя. — *Gauche et puis a gauche!* — Тя се завърта рязко кръгом, поглежда го и му се засмива: — Милорд, овладейте съпругата си! Тя се подиграва със способностите ми на учителка по танци!

— Грешката е ваша! — възкликва той: лицето му отразява радостта ѝ. — Не! Не! Наистина вината е ваша. Не бива да обвинявате графинята, наистина не бива. На английски *gauche* означава „ляво“, ваша светлост! Не „дясно“. През цялото време им давате погрешни команди.

Тя се изкисква, хвърля се в обятията ми и ме целува според френския обичай, по двете бузи.

— Ах, пардон, лейди Бес! Вашият съпруг е прав! През цялото време съм ви учила погрешно. Глупачка съм, че не говоря трудния ви език. Имате ужасно лоша учителка по танци. Но утре ще пиша на семейството си в Париж и те ще ми изпратят учител по танци и няколко виолонисти, той ще научи всички ни и тогава ще танцуваме прекрасно!

---

[1] Светкавичен удар (фр.). — Б.пр. ↑

ПРОЛЕТТА НА 1569, ЗАМЪКЪТ ТЪТЪБЪРИ: ДЖОРДЖ

Преди вечерята дръпвам Бес настрана и ѝ казвам:

— Нашата гостенка ще ни напусне. Ще бъде върната в Шотландия. Днес научих лично от Сесил.

— Невъзможно! — възкликва тя.

Не успявам да се сдържа и кимвам многозначително.

— Както и предположих — напомням ѝ. — Кралицата каза, че е редно тя да бъде върната на трона си, а кралицата държи на думата си. Ще я отведем обратно в Шотландия. Тя ще се завърне триумфално. А ние ще бъдем там заедно с нея.

Очите на Бес заблестяват:

— Това ще ни обезпечи за цял живот. Мили Боже, тя може би ще ни даде огромно имение на границата. Тя ще разполага с безброй акри за раздаване, с огромни земи.

— Ще получим признанието, което заслужаваме — поправям я аз. — И може би някакъв знак на благодарност от нейна страна. Но пратеникът ми донесе и нещо друго. — Показвам ѝ запечатания пакет и писмото на Норфолк. Дали трябва да ѝ го дам, как мислиш?

— Какво пише?

— Откъде да знам? Запечатано е. Той ми писа, че е предложение за женитба. Едва ли мога да надничам в любовни писма.

— В нейния случай можеш. Нима не си махнал печата и не си запечатал после отново писмото?

Понякога моята Бес ме поразява.

— Жено!

Не бива да забравям, че тя не е високопоставена по рождение. Не винаги е била, каквато е сега — графиня и жена от рода Талбот.

Тя свежда поглед, разкаяла се незабавно:

— Но, милорд, не е ли редно да узнаем какво пише херцогът на Норфолк? Ако ѝ дадете писмото, значи одобрявате онова, което той казва, каквото и да е то.

— Всички останали лордове го одобряват. Подкрепят го.

— Останалите лордове не са получили нареждане лично от кралицата да я пазят — отбелязва тя. — Останалите лордове не са тук и не предават тайни писма.

Изпитвам дълбоко смущение. Кралица Мери е гостенка под моя покрив. Едва ли бих могъл да я шпионирам.

— Той пише ли, че Сесил знае? — пита тя.

— Той не би се доверил на Сесил — казвам раздражено. — Всички знаят, че Сесил се надява да управлява всичко. Неговата амбиция е непоносима. Един Хауърд едва ли би молил Уилям Сесил за разрешение да се ожени.

— Да, но все пак се питам какво мисли Сесил — замислено казва тя.

Толкова съм подразнен от това, че едва успявам да отговоря:

— Милейди, пет пари не давам какво мисли Сесил. За Хауърд няма значение какво мисли Сесил. За вас не би трябвало да има значение какво мисли Сесил. Той не е нещо повече от дворецов управител на кралицата, какъвто е бил винаги. Не би трябвало да си позволява да съветва нас, благородниците на кралството, които сме такива от поколения насам.

— Но, съпруже, кралицата се вслушва в Сесил повече, отколкото във всеки друг. Би трябвало да се посъветваме с него.

— Един Талбот никога не би се обърнал за съвет към човек като Уилям Сесил — казвам надменно.

— Разбира се, разбира се — успокоява ме тя, разбирайки най-сетне, че няма да отстъпя. — Дай ми тогава пакета засега, а аз ще ти го върна след вечеря и тогава можеш да й го дадеш.

Кимвам.

— Не мога да я шпионирам, Бес — казвам. — Аз съм неин домакин, тя ме почита и ми се доверява. Не мога да бъда неин тъмничар. Аз съм Талбот. Изобщо не мога да извърша нещо, което е непочтено.

— Разбира се, че не — казва тя. — Остави всичко на мен.

Отиваме на вечеря в достатъчно добро настроение, и поне веднъж кралицата се храни добре: неразположението ѝ е отминало и тя е прекарала весело деня, яздил е с мен и е шила с Бес, а след това е танцувала. След вечеря Бес излиза за малко, за да се заеме с някои

домакински задачи, докато кралицата и аз играем карти. Когато се връща в салона, Бес ме вика настрани, и казва, че според нея съм прав и е редно кралицата да си получи писмото.

Изпитвам дълбоко облекчение, че се съгласява с мен. Не мога да бъда мъж под чехъл в този брак. На Бес ще ѝ се наложи да научи, че аз трябва да бъда господар в дома си. Тя може да се държи така, сякаш ръководи всичко, точно както ѝ харесва: никога не ѝ се пречкам. Но тя трябва да знае, че управителят не е господар. Тя може да бъде моя съпруга и да поддържа дома ни, но никога не може да бъде глава на семейството. Ние сме родът Талбот, аз съм член на Частния Съвет, аз съм граф Шрусбъри. Не мога да върша нищо непочтено.

Радвам се, че Бес се вразуми. Не мога да укривам писма до една кралица, при това — гостенка в дома ми. Норфолк е благородник, знае на кого дължи преданост. Не мога да се принизя до нивото на човек като Сесил и да шпионирам приятелите и близките си.

ПРОЛЕТТА НА 1569, ЗАМЪКЪТ ТЪТЪБЪРИ: МЕРИ

След вечерята, която изяждаме заедно в голямата зала на покоите на Шрусбъри, графът ме пита дали може да поговори с мен за миг, и ние прекосяваме стаята и отиваме до един прозорец, сякаш за да се загледаме към малкия вътрешен двор, където има кладенец, малка градинка, където се отглеждат билки, и няколко слуги, които се шляят лениво наоколо. Мили Боже, това наистина е бедно, грозно малко място.

— Имам много добри новини за вас — казва той, като свежда мил поглед към мен. — Този следобед получих вести от Уилям Сесил. С голямо задоволство ви съобщавам, че ми е наредено да подготвя завръщането ви в Шотландия. Ще бъдете възстановена на престола си.

За миг милото му дружелюбно лице се размазва пред очите ми. Не виждам ясно. После усещам как внимателно пъхва ръка под лакътя ми.

— Лошо ли ви е? — пита той. — Да повикам ли Бес?

Примигвам.

— Толкова съм облекчена — казвам, напълно искрено. — Просто изпитвам толкова голямо облекчение. Струва ми се, че сякаш... Мили Боже, ваша светлост. Вие ми донесохте най-добрите новини, които някога съм получавала. Сърцето ми... сърцето ми...

— Болна ли сте?

— Не — казвам удивено. — Мисля, че за първи път, откакто ме познавате, се чувствам добре. Сърцето престана да ме боли. Болката си отива. Отново мога да се надявам да изпитам щастие.

Той свежда към мен грейнал поглед.

— Аз също съм толкова щастлив — казва той. — Аз също. Сякаш някаква сянка се вдигна от Англия, от мен... ще уредя стражата и конете, които да ви съпроводят до Шотландия. Можем да заминем, преди да е изтекъл този месец.

Усмиввам му се:

— Да, направете го. Възможно най-скоро. Нямам търпение да видя сина си. Нямам търпение да се върна там, където ми е мястото. Значи лордовете ще ме приемат, и ще ми се подчинят? Дали са дума?

— Те ще ви приемат като кралица — уверява ме той. — Признават, че абдикацията е била незаконна и принудителна. А има и още нещо, което би трябвало да ви осигури по-голяма безопасност там.

Чакам. Обръщам глава и му се усмихвам, но внимавам да не изглеждам твърде нетърпелива. Винаги е добре да действаш бавно със стеснителните мъже: те се плашат от жена с бърз ум.

— Получих писмо, адресирано до вас — казва той по своя тромав начин. — Изпратено е от херцога на Норфолк, Томас Хауърд. Може би сте го очаквали?

Накланям глава, което би могло да означава „да“ или „не“, и отново му се усмихвам.

— Объркан съм и не знам какво би трябвало да направя — продължава той, като говори повече на себе си, отколкото на мен. — Писмото е за вас. Но пристигна при мен.

Не спирам да се усмихвам:

— Какъв е въпросът ви? — питам мило. — Дали писмото е за мен?

— Става дума за съдържанието — казва той с усилие. — Не би било почтено от моя страна да предам писмо, което съдържа нещо неподходящо. Но отново честта ми пречи да прочета писмо, адресирано до друг човек. Особено до дама. Особено до кралица.

Кълна се, че бих могла да обгърна разтревоженото му лице в ръцете си и да прогоня с целувка намръщаното му изражение.

— Милорд — казвам внимателно. — Нека разреши този въпрос. — Протягам ръка. — Ще го отворя и ще го прочета пред вас. Вие ще видите лично писмото. И ако смятате, че не е подходящо за моите очи, тогава можете да го приберете обратно и аз ще забравя за него, и никаква вреда няма да бъде нанесена.

Горя от нетърпение да видя това писмо, но уверената ми ръка и милата ми търпелива усмивка никога няма да му позволят да разбере това.

— Много добре — съгласява се той. Подава ми писмото и отстъпва встрани, слага ръце зад гърба си като войник на пост и се

повдига на пръсти, смутен, че трябва да бъде едновременно пазач и домакин.

Веднага виждам, че печатът е бил махнат, а след това писмото е било запечатано отново. Направено е много внимателно, но аз съм била шпионирана цял живот: твърде малко неща ми убягват. Не показвам с нищо, че знам, че писмото ми е било отворено и прочетено от някой друг, докато разчупвам печата и разгъвам листа.

Мили Боже, налага се да впрегна цялото си дългогодишно обучение като френска принцеса, за да съхраня неподвижността на чертите си и спокойното си изражение. В ръцете си държа толкова важно писмо, че думите танцуват пред очите ми, докато го препрочитам отново и отново. То е много кратко. Мисля си, че това е моето разрешение за свободно пътуване, което ще гарантира, че ще се измъкна от този ужасен затвор и ще се върна на трона си, при сина си и свободата си. Рос каза, че то ще пристигне, и аз се надявах. Това е предложение за брак. Това е шансът ми отново да намеря щастието.

— Знаете ли какво пише тук? — питам лорд Шрусбъри, който дискретно се е обърнал с гръб.

Той рязко се обръща кръгом:

— В писмо, съпровождащо това, той ми писа, че ви предлага брак — казва той. — Но не е поискал разрешение от кралицата.

— Не се нуждая от нейното разрешение, за да се омъжа — троснато казвам аз. — Не съм нейна поданица, тя няма власт над мен.

— Не, но той се нуждае от разрешение. Всеки близък родственик на кралицата трябва да има разрешение от нея. А и нима вие не сте вече омъжена?

— Както доказва вашето разследване, моят брак с лорд Ботуел е принудително сключен и невалиден. Той ще бъде анулиран.

— Да — казва той неуверено. — Но не знаех, че вие сте отхвърлили лорд Ботуел.

— Той ме принуди за този брак — казвам студено. — Той беше сключен под принуда. Невалиден е. Свободна съм да се омъжа за друг мъж.

Той примигва, изненадан от внезапната яснота и категоричност на тона ми, и аз не забравям да се усмихна:

— Смятам, че това е прекрасно разрешение за нашите трудности — казвам енергично. — Вашата кралица несъмнено ще може да ми

има доверие, когато до мен е собственият ѝ братовчед. Тя може да е сигурна в моето доброжелателно отношение към нея и към страната ѝ. Може да разчита на лоялността на такъв съпруг. А лорд Хауърд може да ми помогне да се върна на трона си в Шотландия.

— Да — казва отново той. — Но все пак.

— Той има ли пари? Казва, че е заможен? Ще се нуждая от състояние, за да плащам на войниците.

Идва ми да се изсмея, когато виждам колко деликатно Шрусбъри се движи около чувствителната тема за богатството.

— Трудно ми е да кажа. Никога не съм мислил за това. Е, състоятелен човек е — признава най-сетне той. — Предполагам, справедливостта изисква да се каже, че той е най-крупният земевладелец в кралството след самата кралица. Притежава цял Норфолк и има други големи имоти, също и на север. И може да командва армия, освен това познава мнозина от шотландските лордове. Те му имат доверие, тъй като е протестант, но в семейството му има хора, които се придържат към вашата вяра. Той вероятно е най-сигурният избор, за да ви помогне да запазите трона си.

Усмиввам се. Разбира се, знам, че херцогът притежава цял Норфолк. Заедно с предаността на хиляди войници.

— Той пише, че шотландските лордове сами са му предложили този брак?

— Според мен са сметнали, че така ще получите...

„Мъж, който да господства над мен“ — помислям си горчиво.

— Партньор и надежден съветник — казва Шрусбъри.

— Херцогът казва, че останалите перове одобряват идеята?

— Така ми писа.

— Включително сър Робърт Дъдли? Големият приятел на кралицата?

— Да, така твърди.

— Значи ако Робърт Дъдли даде благословията си на това предложение, тогава със сигурност ще последва одобрението на кралицата? Дъдли никога не би се включил в нещо, което би могло да я ядоса.

Той кимва. Тези англичани са толкова мудни, че почти чувате как мозъците им се въртят като воденични колела, които мелят зърно.

— Да. Да. Това почти със сигурност е така. Права сте. Това е вярно.

— Тогава можем да предположим, че макар херцогът все още да не е уведолил за плановете си своята братовчедка, кралицата, то скоро ще го направи, уверен, че тя ще се радва за него, и че всички лордове на нейното и на моето кралство одобряват женитбата?

Той отново спира, за да помисли:

— Да. Почти със сигурност, да.

— Тогава може би имаме тук разрешението на всичките си проблеми — казвам аз. — Ще пиша на херцога и ще приема предложението му, и ще го попитам какви планове има за мен. Можете ли да се погрижите писмото ми да бъде предадено?

— Да — казва той. — Няма нищо лошо в това да му напишете отговор, след като всички лордове и Дъдли знаят...

Кимвам.

— Аз самият бих бил по-спокоен, ако Уилям Сесил знае — казва той почти нечуто.

— О, трябва ли да искате позволение от него? — питам невинно като дете.

Той пламва, точно както знаех, че ще стане:

— Не и аз! Аз не отговарям пред никого освен пред самата кралица. Заемам най-високия пост в Камарата на лордовете. Член съм на Частния Съвет. Никой не стои по-високо от мен. Уилям Сесил няма власт над делата ми.

— Тогава и на двама ни е еднакво безразлично какво знае и какво одобрява Уилям Сесил. — Свивам леко рамене. — Той не е нищо повече от кралски служител, нали? — Виждам го как кимва енергично. — Просто държавен секретар на кралицата?

Той отново кима енергично.

— Тогава как би могло мнението му да засяга мен, една кралица по кръв? Или вас, един пер на кралството? Ще оставя на негова светлост милорд Норфолк да прецени кога е подходящият момент да съобщи на служителите на кралицата, включително и на Сесил. Негова светлост херцогът сам трябва да прецени кога да съобщи на служителите.

Бавно се връщам до мястото си край огъня и се заемам с ръкоделието си. Бес вдига поглед, когато заемам мястото си. Ръцете ми

треперят от вълнение, но аз се усмихвам спокойно, сякаш съпругът ѝ е говорил за времето и за възможността утре да отидем на лов.

Слава на Бога, слава на Бога, който отговори на молитвите ми. Това е начинът да ме върнат бързо и безпрепятствено на трона ми в Шотландия, обратно при сина ми, и с мъж до мен, на когото може да се има доверие, че чрез собствената си амбиция и чрез влиянието на семейството си ще опази безопасността ми в Шотландия и ще подsigури осъществяването на претенциите ми в Англия. Братовчед на самата кралица! Ще бъда омъжена за братовчед на Елизабет и нашите синове ще бъдат деца на Стюартите и родственици на Тюдорите.

Той е красив мъж: сестра му лейди Скроуп гарантираше поне това, когато бях с нея в замъка Болтън. Тогава казаха, че шотландските лордове, които ми бяха верни, ще се обърнат към него и ще го попитат дали приема моята кауза. Казаха, че ще го вмъкнат тайно в градината на замъка Болтън, така че да може да ме види. Казаха, че ако ме види, той безспорно ще се влюби в мен и веднага ще реши да стане мой съпруг и крал на Шотландия. Такива глупости, ей Богу! Всеки ден обличах най-хубавата си рокля и се разхождах в градината, със сведени очи и вгълбена усмивка. Поне наистина зная как да бъда пленителна: това беше най-ранният урок, който научих.

Той трябва да е справедлив човек — беше съдия по време на разследването и сигурно е чул всички лоши неща, които казаха за мен, но не позволи това да му попречи. Той е протестант, разбира се, но това ще бъде единствено от полза, когато се стигне до преговори с шотландците, и при предявяването на претенциите ми да наследя трона на Англия. Най-хубавото е, че той е свикнал да си има работа с една кралица. Възпитан е като родственик на Елизабет, която е била принцеса и наследница на трона. Няма да ме тормози като Ботуел, нито да ме ревнува като Дарнли. Той ще разбира, че аз съм кралица и че ми е нужно той да бъде верен съпруг, съюзник, приятел. Може би за първи път в живота си ще намеря мъж, който може да ме обича като жена и да ми се подчинява като на кралица. Може би за първи път ще бъда омъжена за мъж, на когото мога да се доверя.

Мили Боже, идва ми да затанцувам от радост! Седнала скромно в стола си, чувствам как пръстите на краката ми потропват в копринените ми пантофки, чисто и просто от удоволствие. Знаех си, че ще се съвзема и ще се надигна след това поражение, знаех, че в моя

край ще бъде началото ми. Онова, което не очаквах, беше, че ще дойде толкова лесно, толкова приятно и толкова скоро.

ПРОЛЕТТА НА 1569, ЗАМЪКЪТ ТЪТЪБЪРИ: БЕС

До Уилям Сесил:

Уважаеми господине,

Прилагам тук писмо, изпратено от херцога на Норфолк до нашата гостенка. Писмото ѝ беше предадено от съпруга ми с неразчупени печати, и нито той, нито тя знаят, че съм го видяла и преписала, за да го видите. Ще ви бъде признателна, ако проявите дискретност по този въпрос, както и вие можете да бъдете сигурен в моята.

Ваша приятелка,

Бес

ПРОЛЕТТА НА 1569, ЗАМЪКЪТ ТЪТЪБЪРИ: МЕРИ

Съпруже Ботуел,
Братовчедът на самата кралица, Томас Хауърд, херцог на Норфолк, ми предложи брак и обещава да използва състоянието и армията си, за да ме върне на престола ми в Шотландия. Ако бъдем благословени с деца, те ще бъдат наследници на трона на Англия както по моя, така и по негова линия. Разбира се, за да се омъжа за него, аз трябва да бъда освободена от брачните си клетви към Вас, затова, моля Ви, незабавно подайте искане за анулиране на нашия брак, на основание, че съм била принудена да встъпя в него, и аз ще сторя същото. Продължавам да настоявам пред краля на Дания за Вашата свобода. Той ще трябва да Ви освободи, когато бъда възстановена на власт като кралица, и ще се срещнем отново в Шотландия.

Оставам, както винаги,
Ваша,
Мари

АПРИЛ 1569, ЗАМЪКЪТ ТЪТЪЪРИ: БЕС

Пристига съобщение от Сесил, че кралицата трябва да се подготви за пътуването си до Шотландия. Първо всички ще бъдем освободени от това затворничество в Тътъъри. Той казва, че най-после можем да отведем кралицата в дворец, подходящ да я подслони, където можем да живеем като знатно и благородно семейство, а не като цигански табор, подслонил се в някоя развалина.

Всичко ще се промени. Кралицата ще се радва на по-голяма свобода: може да приема посетители, може да излиза на езда. Тя ще живее като кралица, а не като заподозряна в престъпление. Сесил дори ми пише, че разноските по подслоняването ѝ ще бъдат уредени, сумите, които ни дължат, ще ни бъдат изплатени, и исканията ни ще се приемат веднага в бъдеще. Ние трябва да ѝ окажем почитта и гостоприемството, които една кралица заслужава, а по-късно този месец тя ще отпътува за Единбург и до средата на лятото ще бъде върната на престола.

Е, добре, признавам, че сгреших. Мислех, че Сесил никога няма да я пусне да си отиде, но сгреших. Мислех, че той ще я задържи в Англия и ще провежда едно след друго скалъпени разследвания, докато успее да намери или да скалъпи достатъчно доказателства, за да я хвърли в тъмница до края на живота ѝ. Мислех си, че тя ще свърши дните си в Тауър, в дълго, окаяно затворничество. Но сгреших. Той сигурно е намислил друг план. Винаги е бил твърде задълбочен, за да може да се предскаже какво ще направи; онези от нас, които сме негови приятели и съюзници, трябва да бъдем постоянно нащрек, дори само за да следваме мисълта му. Кой знае какви намерения има той сега?

Може би става въпрос за брака с Норфолк, може би е започнал да смята, че една кралица с кралска кръв, една богопомазана кралица, не може да бъде държана вечно под домашен арест. Или може би милорд е прав и Сесил губи позиции като доверен съветник на кралица Елизабет. Неговата звезда, изгряла толкова отдавна, може би е в

затъмнение. Може би всички останали лордове, които му завиждаха за влиянието, ще постигнат своето, и старият ми приятел Сесил ще трябва отново да отстъпи пред авторитета им, точно както направи, когато и двамата бяхме млади и тепърва започвахме да се издигаме. Синът ми Хенри, който е на служба в двора в свитата на Дъдли, ми пише, че според него случаят е именно такъв. Казва, че наскоро Сесил на два пъти влязъл в пререкания с благородник, и че и двата пъти си изпатил. Скандалът с испанското злато го е засегнал зле: дори кралицата признава, че е допуснал грешка и ще трябва да върнем на испанците кюлчетата злато, които Сесил открадна.

„Дори при това положение запази приятелството си с него, както ще сторя и аз“, предпазливо пиша на Хенри в отговор. „Сесил играе отдавнашна игра, а кралицата обича онези, които са я защитавали като принцеса.“

Цялото ми домакинство трябва да се премести в големия, принадлежащ на съпруга ми дворец Уингфийлд заедно с шотландската кралица, и тя сияе от радост заради възможността да се махне от Тътбъри. Никое притеснение не е твърде голямо за нея, тя нарежда на собствените си слуги да опаковат багажа и да товарят каруците, на зазоряване нейните вещи, дрехи и накити вече са готови за отпътуване. Любимите ѝ птици са в кафезите си, тя се кълне, че кучето ѝ с готовност ще седне на лъка на нечие седло. Тя ще язди напред заедно с моя съпруг, графа: както обикновено, аз ще ги следвам заедно с домакинските товари. Ще се влача след тях като тяхна слугиня. Ще яздя в калта, която хвърлят копитата на конете им.

Когато потеглят, е красива утрин и пролетните птици пеят, чучулиги се издигат в топлия въздух, когато преминават над пустошта. Когато вече съм опаковала кервана с багажа и съм готова за тръгване, започва да вали и аз вдигам качулката на главата си, яхвам коня си и начело на всички излизам от двора и потеглям надолу по калния хълм.

Движим се мъчително бавно. Моят съпруг графът и кралицата могат да яздят в лек галоп по тревистите ивици край пътя, той познава конските пътеки и преките пътища през гората и я превежда с плясък през потоците. Те ще пътуват приятно през околността с половин дузина спътници. Ще галопират по високите скалисти места, а после ще слязат до сенчестите пътеки край реките, където дърветата образуват зелена пътека. Но аз, заета с грижи по каруците и

домакинските товари, не мога да се движа по-бързо от най-тежката каруца, която се тътри по калните пътища. Когато загубим някое колело, всички спираме за няколко часа в дъжда, за да поправим повредата; когато някой кон окуцее, трябва да спрем и да го освободим от тегличите, и да наемем друг в следващото село. Това е тежък труд и може би щях да го намирам за ненавистен, ако бях родена и възпитана като дама. Но аз не съм родена като дама: аз съм родена и възпитана като работеща жена и все още ми доставя голяма радост да върша трудна работа, и да я върша добре. Не се преструвам, че съм свободна жена без работа. Аз съм работила за богатството си и се гордея с него. Аз съм първата жена в моето семейство, издигнала се от бедността благодарение на собствените си усилия; всъщност аз съм първата жена в Дербишър, която пълноправно притежава своя голяма собственост. Аз съм първата сред познатите ми жени, използвала собствената си преценка, за да натрупа и запази цяло състояние. Ето защо обичам управляваната от Елизабет Англия: защото жена като мен, от толкова нисш произход като мен, може сама да натрупа състояние и да го опази.

Последните няколко мили от пътуването до Уингфийлд следват течението на реката. Когато пристигаме там, вече се е смрачило и поне дъждът е спрял. Мокра съм до кости; но все пак мога да отметна качулката си назад и да се огледам наоколо, виждайки най-красивия път до любимата къща на негова светлост. Яздим по протежение на дъното на долината, водните кокошки се разбягват уплашено и скачат в речната вода, а калугериците крякат във вечерното небе, после завиваме зад ъгъла и виждаме, от другата страна на ниските крайречни ливади, красивия дворец Уингфийлд, извисяващ се над дърветата, като небесно кралство. Мочурищата се простират в ниското, а от далечния край над водата се издигат валма мъгла. Чувам крякането на жаби и рева на водния бик. По бреговете се вие пояс от гъсти дървета: ясенът най-сетне се раззеленява, върбите шумолят, израснали на гъсти китки. Пее дрозд, чуруликането му прозвучава остро на фона на здрача, прошумолява като бяло призрачно петънце стрелналата се покрай нас улулица.

Това е един от имотите на Талбот, принадлежащ на съпруга ми, наследен от семейството му, и всеки път, когато го виждам, си мисля колко изгодно съм се омъжила, щом този палат е една от големите

къщи, които мога да броя за свой дом. Той прилича на катедрала, на гравюра на фона на небето. Високите сводести прозорци са с ажурна украса от бял камък, ефирните кулички се очертават на фона на вечерното небе, отдолу горите приличат на бухлати облаци от свежа зеленина, а враните крякат и се настаняват за нощуване, докато ние яздим нагоре към къщата по калния, изровен коларски път и слугите отварят широко големите порти.

Бях изпратила половината от прислугата си предварително, за да подготви всичко, така че когато кралицата и моят съпруг, графът, са се появили заедно, цели часове по-рано, са били посрещнати от следобедна слънчева светлина и музиканти. Когато са влезли в голямата зала, в двата края на стаята е имало два огромни огъня, които да ги стоплят, а слугите и арендаторите са били строени и се кланяли. Когато пристигам аз, по здрач, с останалата част от домашните мебели, ценностите и портретите, златните съдове и другите съкровища, те вече са на вечеря. Когато влизам, ги намирам разположили се в голямата зала, само двамата на господарската маса, тя — на мястото на съпруга ми, с окачен над трона ѝ скъп брокатен балдахин, с тридесет и две блюда пред нея; съпругът ми — седнал на по-нисък стол на най-близкото до нея място, сервиращ ѝ от голям супник, задигнат от някое абатство, с личния златен черпак на абата.

Те дори не ме виждат, когато се появявам в дъното на залата, и аз тъкмо се каня да отида при тях, когато нещо ме възпира. По косата и лицето ми има мръсотия от пътя, дрехите ми са влажни, изкаляна съм от обувките до коленете, и мириша на конска пот. Поколебавам се, и когато моят съпруг графът вдига поглед от храната си, аз му махвам с ръка и посочвам към голямото стълбище към спалнята ни, сякаш не съм гладна.

Тя изглежда толкова свежа и толкова млада, толкова разглезена, цялата в черно кадифе и бял лен, че не мога да се заставя да отида при тях в трапезарията. Тя е имала време да се измие и преоблече; тъмната ѝ коса е като лястовиче крило, лъскава и подпъхната под бялата ѝ шапчица. Лицето ѝ, бледо и гладко, е красиво като портрет, когато тя плъзва поглед надолу из залата, вдига ръка към мен и ми отправя очарователната си усмивка. За първи път в живота си, за първи път изобщо, аз се чувствам неспретната: нещо по-лошо, чувствам се... стара. Никога преди не съм се чувствала така. През целия си живот,

когато ме ухажваха четиримата ми съпрузи, винаги съм била млада невеста, по-млада от всички в техните домакинства. Винаги съм била хубавата млада жена, умела в домакинските изкуства, управляваща разумно хората, които работят за мен, спретната в облеклото си, изтънчена в подбора на дрехите си, забележителна с неподобаваща на годините ми мъдрост, млада жена, която има пред себе си цял живот.

Но тази вечер за първи път осъзнавам, че вече не съм млада жена. Тук, в собствената си къща, в собствената си голяма зала, където би трябвало да се чувствам най-удобно и да изпитвам най-голяма гордост, виждам, че съм се превърнала във възрастна жена. Не, всъщност дори не и това. Не съм възрастна жена: аз съм стара жена, стара жена на четирийсет и една години. Преминала съм детеродната възраст, издигнала съм се толкова високо, колкото изобщо би било възможно за мен, състоянието ми достигна своя връх, външността ми вече може единствено да запада. Аз съм една жена без бъдеще, жена, чиито дни са почти свършили. А шотландската кралица Мери, една от най-красивите жени на света, достатъчно млада да ми бъде дъщеря, принцеса по рождение, миропомазана кралица, е седнала да вечеря насаме със съпруга ми, на собствената ми маса, и той се навежда към нея, близо, все по-близо, не може да откъсне очи от устните ѝ, а тя му се усмихва.

МАЙ 1569, ИМЕНИЕТО УИНГФИЙЛД: ДЖОРДЖ

Чакам с конете в просторния вътрешен двор на имението, когато вратите на голямата зала се отварят и тя излиза, облечена за езда, в рокля от златисто кадифе. Не съм от мъжете, които обръщат внимание на такива неща, но предполагам, че тя има нова рокля, или нова шапчица, или нещо от този род. Това, което със сигурност виждам, е че в бледата слънчева светлина на една прекрасна утрин тя е сякаш позлатена. Красивият вътрешен двор прилича на кутия за бижута около нещо рядко и скъпоценно, и аз откривам, че ѝ се усмихвам — широко ухилен, боя се, като глупак.

Тя слиза леко по каменните стълби, обува в червените си кожени ботушки за езда, и се приближава уверено до мен, като подава ръка за поздрав. Винаги преди съм целувал ръката ѝ и съм я повдигал да се качи на седлото, без да се замислям за това, както би сторил всеки придворен за своята кралица. Но днес изведнъж се усещам тромав, краката ми сякаш са твърде големи, боя се, че конят ще се дръпне, докато я повдигам, дори си помислям, че може да я хвана твърде силно или грубо. Тя има такова тънко кръстче, изобщо не е тежка, но е висока: темето ѝ стига до лицето ми. Долавям лекия аромат на косата ѝ под бонето от златисто кадифе. Без никаква причина усещам как ми става горещо и се изчервявам като момче.

Тя ме поглежда внимателно.

— Шрусбъри? — пита тя. Произнася го „Шюзбюи“ и аз се чувам как се размивам просто от наслада при факта, че тя още не може да произнася името ми.

Изведнъж лицето ѝ грейва, когато тя също се размива.

— Още ли не мога да го кажа? — пита тя. — Това още ли не е правилно?

— Шрусбъри — казвам аз. — Шрусбъри.

Устните ѝ се нагласяват да произнесат името ми, присвивайки се така, сякаш се готви да ме целуне:

— Шоусбуи — казва тя, а после се размива. — Не мога да го кажа. Да ви наричам ли по някакъв друг начин?

— Наричайте ме Шюзбюи — казвам. — Единствено вие ме наричате така.

Тя застава пред мен и аз свивам длани, за да поема обувия ѝ в ботуш крак. Тя се хваща за гривата на коня, и аз с лекота я повдигам върху седлото. Тя язди различно от всяка друга жена, която съм познавал преди: по френската мода, спуснала крака от двете страни на коня. Когато моята Бес видя за първи път това, и кафявите дълги и тесни панталони, които тя носи под костюма си за езда, съпругата ми заяви, че ще избухне бунт, ако тя излезе в такъв вид. Толкова непристойно било.

— Самата кралица на Франция, Катерина де Медичи, язди така, а също и всяка принцеса на Франция. Нима се опитвате да ми кажете, че тя, и всички ние, грешим? — настоя кралица Мери, а Бес поаленя чак до ушите, помоли за извинение и каза, че съжалявала, но това било странно за очите на англичаните, и не би ли се съгласила кралицата да язди на дамско седло зад някой от конярите, щом не желае да язди странично?

— Предпочитам този начин, защото така мога да яздя бързо като мъж — каза кралица Мери, и с това въпросът беше приключен, въпреки мърморенето на Бес, че за нас не би било от полза, ако тя може да надмине в ездата всеки от пазачите си.

От този ден тя язди на собствено седло, възседнала по момчешки, а роклята ѝ се спуска чак до земята от двете страни на коня. Тя язди, както предупреди Бес, бързо като мъж, и в някои дни се налага да полагам усилия, за да не изоставам от нея.

Уверявам се, че малкият ѝ кожен ботуш с ток е сигурно пъхнат в стремето, и за миг задържам крака ѝ в ръката си. Кракът ѝ е толкова малък, с така фино извит висок свод, че когато го уловя, изпитвам странна нежност към нея.

— Достатъчно сигурно ли е? — питам. Тя язди силен кон: винаги се страхувам, че ще бъде прекалено бърз за нея.

— Достатъчно сигурно — отвръща тя. — Хайде, милорд.

Мятам се на собствения си кон и кимвам на стражите. Дори сега, дори когато вече се правят планове за връщането ѝ в Шотландия, когато се подготвя венчавката ѝ с Норфолк, а триумфът ѝ ще настъпи

вече всеки момент, на мен ми е наредено да я обграждам със стражи. Нелепо е една прочута кралица като нея, гостенка в управляваната от нейната братовчедка страна, да бъде оскърбявана по този начин, заобиколена от двадесет мъже всеки път, когато иска да излезе на езда. Тя е кралица, за Бога: дала е честната си дума. Да не ѝ се доверяваш, значи да я оскърбиш. Срамувам се, че трябва да го правя. Това е по заповед на Сесил, разбира се. Той не разбира какво означава една кралица да даде честната си дума. Този човек е глупак и заедно със себе си прави и мен на глупак.

Слизаме с тропот по хълма, под надвисналите клони на дърветата, а после се обръщаме и поемаме успоредно на реката през горите. Теренът се извисява пред нас и когато излизаме от дърветата, виждам към нас да се насочва група конници. Около двадесет на брой са, всичките мъже, и аз дръпвам юздите, за да спра коня си, поглеждам назад в посоката, от която сме дошли, и се питам дали можем да ги изпреварим и да ги принудим да се върнат, и дали биха дръзнали да стрелят.

— Сгъстете се — извиквам рязко на стражите. Потърсвам опипом меча си, но, разбира се, не нося такъв, и се упреквам, че съм проявил прекалена самоувереност в тези опасни времена.

Тя вдига бързо поглед към мен: бузите ѝ са румени, усмивката — нетрепваща. Тази жена няма страх.

— Кои са тези хора? — пита тя, сякаш става дума за нещо интересно, а не за опасност. — Не мисля, че можем да спечелим една битка, но можем да им избягаме.

Присвивам очи, за да видя пърхащите на вятъра знамена, а после се разсмивам от облекчение:

— О, това е Пърси, негова светлост лорд Нортъмбърланд, моят най-скъп приятел, и неговият сродник, лорд Уестморланд, заедно с техните хора. За миг си помислих, че сме в беда!

— О, добра среща! — изревава Пърси, докато язди към нас. — Истински късмет. Тъкмо ви идвахме на гости в Уингфийлд. — Той сваля със замах шапката от главата си. — Ваша светлост — казва той, като ѝ се покланя. — За мен е чест. Огромна чест, неочаквана чест.

Не ми е казано нищо за това посещение, и Сесил не ми е казал какво да правя, ако се появят знатни посетители. Поколебавам се, но те са мои сродници и са били мои приятели през целия ми живот: едва ли

мога да се отнеса с тях като с непознати, когато са пред самата врата на дома ми. Навикът на гостоприемството е вкоренен в мен твърде силно, за да направя друго, освен да ги поздравя с радост. В моя род има лордове на Севера от поколения насам, всички ние винаги устройваме приеми в домовете си, и предлагаме хубава трапеза както на приятелите си, така и на странниците. Да сторя друго, би означавало да постъпя като търговец-скъперник, като човек, твърде беден, за да има голяма къща и голяма свита. Освен това харесвам Пърси: за мен е удоволствие да го видя.

— Разбира се — казвам. — Добре дошли сте, както винаги.

Обръщам се към кралицата и искам позволение да ѝ да ги представя. Тя ги поздравява хладно, с лека, сдържана усмивка, и аз си помислям, че може би ѝ е била приятна ездата ни и не иска времето, което прекарваме заедно, да бъде прекъсвано.

— Ако благоволите да ни извините, ние ще продължим — казвам, опитвайки се да правя всичко каквото поиска. — Бес ще ви посрещне у дома. Но ние все още няма да се връщаме. Нейна светлост много държи на ездата си, а и току-що излязохме.

— Моля ви, не променяйте планове си заради нас. Може ли да ви придружим? — пита я Уестморланд, покланяйки се.

Тя кимва:

— Ако желаете. И можете да ми съобщите всички новини от Лондон.

Той поема редом с нея и го чувам как бърби, за да я развлича, а понякога долавям избликналия ѝ смях. Пърси повежда коня си успоредно с моя и всички потегляме рязко в тръс.

— Прекрасни новини. Тя ще бъде освободена другата седмица — казва ми той, по лицето му се е разляла широка усмивка. — Слава Богу, нали, Шрусбъри? Това беше ужасен период.

— Толкова скоро? Кралицата ще я освободи толкова скоро? Научих от Сесил само, че ще бъде това лято.

— Другата седмица — потвърждава той. — Слава на Бога. Ще я изпратят обратно в Шотландия другата седмица.

Едва не се прекръствам: толкова съм благодарен, че всичко ще свърши толкова добре за нея; но прекъсвам жеста и вместо това му подавам ръка и се ръкуваме, с грейнали лица.

— Толкова се тревожех за нея... Пърси, нямате представа как страдаше тя. Чувствах се като злодей, задето я държа така затворена.

— Не мисля, че който и да е верен и предан човек в Англия е спал добре от онова първо проклето разследване насам — казва той кратко. — Бог знае защо не я посрещнахме като кралица и не ѝ дадохме сигурно убежище, без да задаваме въпроси. Един дявол знае какво си е мислил, че прави Сесил, отнасяйки се с нея като с престъпница.

— Да ни принуди да бъдем съдници на интимния живот на една кралица — напомням му. — Да накара всички ни да присъстваме на подобно разследване. Какво искаше да открием? Три пъти нейните врагове предоставяха тайно писмата ѝ и искаха от съдиите да ги прочетат тайно и да издадат присъда, основаваща се върху доказателства, които никой друг не можеше да види. Как би могъл някой да причини подобно нещо на кралица като нея?

— Е, слава Богу, че вие не го сторихте, защото вашият отказ провали планове на Сесил. Кралицата винаги е искала да бъде справедлива спрямо братовчедка си, и сега намира изход. Кралица Мери е спасена. А разследването на Сесил е захвърлено обратно при лютераните, където му е мястото.

— Такова ли е желанието на самата кралица? Знаех, че тя ще постъпи правилно!

— Тя се противопостави на Сесил още от началото. Винаги е казвала, че кралицата на шотландците трябва отново да се върне на трона си. Сега е убедила Сесил в това.

— Слава Богу. Какво ще стане?

Той млъква внезапно, тъй като тя спира коня си пред нас и се обръща да ме попита:

— Шюзбюи, мога ли да галопирам тук?

Пътеката пред нея е равна, тревиста и се издига равномерно нагоре. Сърцето ми винаги се свива от тревога, когато тя препусне с тропот като в кавалерийско нападение, но ходът на коня е уверен и тя би трябвало да е в безопасност.

— Не твърде бързо — казвам като загрижен баща. — Не галопирайте твърде бързо — и тя размахва камшика си като момиче, обръща коня си и препуска като луда, докато пазачите ѝ и Уестморланд се влачат зад нея, безнадеждно изостанали.

— Боже мили! — възкликва Пърси. — Тя язди превъзходно!

— Винаги е такава — казвам аз и ние пускаме конете си да я последват в един продължителен, задъхан галоп, докато тя най-сетне спира и всички се приближаваме забързано до нея и я намираме да се смее, с килната настрани шапка, и спускащи се по раменете гъсти, тъмни коси.

— Беше толкова хубаво! — казва тя. — Шюзбюи, отново ли ви изплаших?

— Защо не можете да яздите с нормална бързина? — възкликвам и тя се размива отново.

— Защото обичам да бъда свободна — казва тя. — Обичам да чувствам как се обтяга тялото на коня под мен, и тътена на копитата му, и полъха на вятъра върху лицето ми, и да знам, че можем да продължаваме все напред, цяла вечност.

Тя обръща коня си, защото не може да продължава все напред цяла вечност, или поне не днес, и тръгва пред мен обратно към замъка.

— Всяка нощ се молах да я видя възстановена на власт — казвам тихо на приятеля си Пърси, и се надявам, че той не може да долови нежността в гласа ми. — Тя не е жена, която може да бъде затворена на едно място. Тя наистина има нужда да бъде свободна. Да я държиш на едно малко и тясно място, е все едно да държиш сокол в клетка. Жестоко е. Чувствах се като неин тъмничар. Чувствах, че се държа жестоко.

Той ме стрелва с кос поглед, сякаш се опитва да прецени нещо:

— Но вие никога не бихте я пуснали да си отиде — предполага полугласно той. — Никога не бихте си затворили очите, ако някой беше дошъл да я избави.

— Аз служа на кралица Елизабет — казвам простичко. — Както е служило семейството ми на всеки крал на Англия след Уилям Нормански. И съм дал думата си като английски благородник. Не съм свободен да се престоря, че не виждам. Аз съм обвързан от честта си. Но това не ме спира да проявявам съчувствие към нея. Не ме възпира да копнея да я видя такава, каквато е редно да бъде — свободна като птица в небето.

Той кимва и замислено стисва устни:

— Научихте ли, че тя ще се омъжи за Хауърд и те ще бъдат възстановени заедно на власт в Шотландия?

— Тя ми оказа честта да ми съобщи. А Хауърд ми писа. Кога кралицата е дала благословията си за женитбата?

Пърси поклаща глава:

— Тя все още не знае. Кралицата изпада в такава ярост, когато научи за браковете на други хора, че Хауърд изчаква подходящия момент да ѝ каже. Дъдли казва, че самият той щял да разгласи вестта, когато настъпи подходящият момент, но и той отлага твърде дълго. Носят се слухове, разбира се, и на Норфолк вече на два пъти му се наложи да ги отрича. Вероятно ще ѝ каже по време на лятното пътуване на двора. Дъдли знае още от началото: казва, че ще подхвърли внимателно идеята. Всички смятат това за разумно и логично, то ще гарантира безопасността ѝ, когато тя се върне на трона.

— Какво мисли Сесил за това?

Той ми хвърля бърза прикрита усмивка:

— Сесил не знае нищо за това, а има хора, които смятат, че Сесил може да тъне в неведение, докато въпросът бъде окончателно уреден.

— Би било жалко, ако не е дал одобрението си. Той не храни приятелски чувства към Хауърд — казвам предпазливо.

— Разбира се, че не е приятел на Хауърд, нито ваш, нито пък мой. Назовете ми един приятел на Сесил! Кой го харесва или му се доверява? — пита той рязко. — Как би могъл някой от нас да се сприятели с него? Кой е той? Какъв е произходът му? Кой изобщо го познаваше, преди тя да повери всичко в ръцете му? Но това е краят за властта на Сесил — казва ми приглушено Пърси. — Хауърд се надява да го прогони, всичко това е част от един и същ план. Хауърд се надява да ни отърве от Сесил, от враждебността му към испанците, да спаси шотландската кралица от омразата му, и да го види унижен, а може би окончателно прогонен.

— Прогонен?

— Томас Кромвел се бе издигнал повече, а един Хауърд смъкна от него отличителните знаци на служебното му положение на една среща на Частния Съвет. Не мислите ли, че отново може да се случи подобно нещо?

Опитвам се да сдържа усмивката си, когато чувам думите му, но няма полза. Той може да види какво удоволствие изпитвам дори само при мисълта за това.

— И вие го харесвате не повече, отколкото ние, останалите! — заявява тържествуващо Пърси. — Ще се погрижим той да бъде свален от власт. С нас ли сте?

— Не мога да направя нищо, което би било в разрез с честта ми — започвам.

— Разбира се, че не! Нима бих предложил подобно нещо? Ние сме перове като вас. Хауърд, Аръндел и Лъмли, и ние двамата до един сме се зарекли да видим Англия отново в ръцете на истинските ѝ владетели. Последното, което искаме да направим, е да се опетним с непочтеност. Но Сесил ни тегли надолу във всяко отношение. Стиснатостта, която иска да наложи в двора, враждебното отношение към шотландската кралица, гоненията срещу всички с изключение на най-строгите пуритани, и... — той снишава глас — безкрайното вербуване на шпиони. Човек не може дори да си поръча ядене в някоя лондонска кръчма, без някой да изпрати сметката с разходите на Сесил. Знаете ли, Талбот, той вероятно има шпионин и в собствения ви дом. Той знае всичко за всички ни. И събира сведенията, сглобява ги и чака, за да ги използва, когато моментът му се стори подходящ.

— Не може да разполага с нищо по отношение на мен — казвам твърдо.

Пърси се размива.

— А нима не отказахте да наречете шотландската кралица блудница по време на организираното от него разследване? — насмешливо казва той. — От този миг вие бяхте негов враг. Той сигурно има цяла папка книжа с вашето име отгоре, клюки от потайните ъгли, слухове от лоши наематели, завистливи подмятания от ваши кредитори, и когато моментът му се стори подходящ, или когато поиска да ви унижи, той ще я отнесе на кралицата и ще ѝ каже, че тя не може да ви има доверие.

— Тя никога не би...

— Тогава той ще се погрижи личните ви слуги да бъдат хвърлени в Тауър още същия ден, и от тях чрез мъчения ще бъде изтръгнато признание, че сте таен обожател на кралица Мери.

— Никой мой слуга...

— Никой човек на света не може да издържи дълго на дибата, нито на менгемето, нито на „желязната дева“. Знаете ли, че сега изтръгват пръстите на ръцете на хората? Окачват ги да висят на

китките си. В кралството няма човек, който може да издържи на такава болка. След не повече от три дни всички заподозрени казват това, което той им нареди да кажат.

— Той не би приложил подобни средства върху почтени мъже...

— Шрусбъри, той го прави. Не знаете какво е сега положението в Лондон. Никой не може да го спре. Той използва каквито средства му е угодно, и казва на кралицата, че това са опасни времена, в които са нужни опасни мерки. А тя толкова се страхува и е толкова лесно той да я убеди, че го оставя да върши мръсните си дела, както пожелае. Той има цяла тайна армия от служители, които правят каквото им нареди и знаят всичко. Мъже биват арестувани нощем и отвеждани в Тауър или в скрити къщи, без някой мирови съдия да издаде заповед за задържането им. Всичко става по нареждане на Сесил.

Дори Звездната палата^[1] не издава заповед за тези арести, кралицата не подписва за тях, никой освен Сесил, не ги упълномощава. Всичко се върши тайно, единствено по негово нареждане. Кралицата има доверие на него и на неговата сбирщина от доносници и мъчители, а затворниците излизат, залитайки, от Тауър, заклели се да доносничат на Сесил до края на живота си. Той прилага методите на испанската Инквизиция върху невинни англичани. Кой може да е сигурен, че той няма да започне да ни гори на клада? Той унищожава свободите ни. Той е враг в еднаква степен на лордовете и на народа и ние трябва да го спрем. Той ще ни унищожи, ще унищожи кралицата. Човек, който е истински предан на кралицата, трябва да бъде враг на Сесил.

Конете изпружват шии, докато се изкачваме по хълма към имението, а аз отпускам юздите и не казвам нищо.

— Знаете, че съм прав — казва той.

Въздишам.

— Тя ще го направи пер.

Конят ми трепва, когато дръпвам рязко поводите.

— Никога.

— Ще го направи. Тя го обсипва с богатства, и ще го обсипе и с почести. Можете да очаквате, че той ще поиска доведената ви дъщеря за съпруга на сина си. Може би кралицата ще ви помоли да омъжите вашата Елизабет за джуджето Робърт Сесил с гърбицата. Сесил ще постигне величие. Ще се сдобие с титла, която ще е достойна да се мери с вашата. И никой от нас няма да може спокойно да каже

мнението си дори в собствената си къща. Той ни превръща в кралство от шпиони и заподозрени, ръководено единствено от самия него.

Толкова съм потресен, че за миг не мога да говоря.

— Той трябва да бъде спрял — казва Пърси. — Той е още един Улси, още един Кромуел. Поредното парвеню, издигнало се от нищото с тежък угоднически труд. Той е лош съветник, той е опасен глас сред нейните съветници. И ние, лордовете, можем да отхвърлим и него, както отхвърлихме тях двамата, ако действваме заедно. Той трябва да бъде съборен от власт, преди да е станал твърде могъщ и влиятелен. Уверявам ви, че той представлява опасност за Англия в нейната цялост. Не можем да допуснем той да стане пер на кралството.

— Пер на кралството? Сигурен ли сте, че тя ще го направи пер?

— Тя му плаща цяло състояние. Трябва да го спрем, преди да е станал твърде влиятелен.

— Знам това — казвам с мъка. — Но пер на кралството!

Кралицата вече е минала през портата. Ще трябва някой друг да ѝ помогне да слезе от седлото: не мога да побързам и да стигна там навреме, за да бъда онзи, който да я повдигне и да я задържи.

— Ще вечеряте ли с нас? — питам. Не мога да видя кой държи коня ѝ и кой я сваля от седлото. — Бес ще се радва да ви види.

— Сесил ще разбере, че сме били тук — казва той. — Внимавайте.

— Нима не мога да поканя гост в собствената си къща? — възкликвам аз. — Кралицата ще се храни отделно от нас в собствените си покои. Няма опасност. Какво влиза това в работата на Сесил?

— Днес всичко в Англия му влиза в работата — отговаря той. — Преди да са изтекли и четири дни, той ще узнае, че сме били тук; и всичко, което кажем на вечеря, ще му бъде докладвано, дума по дума. Ние сме затворници точно в толкова голяма степен като нея, когато той ни шпионира на собствената ни трапеза. Знаете ли името на неговия шпионин във вашето домакинство? Той със сигурност има такъв, поне един: а вероятно има двама или трима.

Помислям си за собствената си съпруга ѝ нейната привързаност към Сесил.

— Бес му има доверие — казвам. — Той не би накарал някой да я шпионира. Никога не би внедрил шпионин в домакинството на Бес.

— Сесил шпионира всички — настоява той. — Вас и Бес, както и нас. Той трябва да падне. Трябва да го свалим от власт. Съгласен ли сте? С нас ли сте?

— Да — казвам бавно. — Да. Нека да направим така, че кралицата на Англия отново да бъде съветвана от своите перове, а не от човек, роден да бъде слуга, подкрепян от шпиони.

Пърси бавно ми подава ръка.

— На наша страна ли сте? — пита той. — Заклевате ли се?

— С вас съм — казвам. — Той не може да бъде пер на кралството. Не мога да позволя той да бъде удостоен с благородническа титла: това е погрешно. Това е против самото устройство на държавата. Ще ви помогна да свалите Сесил от власт. Ние, благородниците, ще го свалим заедно. Отново ще бъдем лордове на кралството, заедно.

---

[1] Star Chamber — английски съд, заседавал в Уестминстър до 1641 г., съставен от членовете на Частния кралски съвет и обикновени съдии. Този съд е имал за цел стриктното прилагане на законите спрямо видни личности с толкова високо положение, че обикновените съдилища не биха могли да ги осъдят за престъпленията им. Заседанията са се водили при закрити врата. — Б.ред. ↑

МАЙ 1569, ИМЕНИЕТО УИНГФИЙЛД: БЕС

— Не могат да се хранят тук — казвам категорично.

Моят съпруг, графът, ме поглежда, повдигайки вежди, и аз осъзнавам, че от нервността следите от дербишърски акцент отново са се върнали в гласа ми.

— Съжалявам, милорд — казвам бързо. — Но не могат да се хранят тук. Не биваше да яздите с тях. Трябваше да им кажете да си продължат по пътя. Трябваше да я доведете направо у дома, когато ги видяхте.

Той ме поглежда, както аз бих погледнала някоя непокорна прислужница.

— Те са мои приятели — казва полека той. — Също като мен те са лордове на Англия. Разбира се, че вратата ми е отворена за тях. Бих си навлякъл позор, ако не ги посрещна в дома си. Вратата ми е винаги отворена за тях.

— Не мисля, че Сесил...

Лицето му потъмнява.

— Сесил не е господар в къщата ми, в която и да е от къщите ми — казва той. — Ще посрещам приятелите си, както желая, и съпругата ми ще показва своята благосклонност към тях.

— Това не е въпрос на благосклонност — казвам. — Дори не става дума за покорство от моя страна. Става дума за безопасността на кралицата на шотландците. Какво ще им попречи да ѝ предадат някакви сведения? Какво ще им попречи да заговорничат с нея? Какво ще ги спре да избягат с нея?

— Това, че са мои гости — казва той внимателно, сякаш съм твърде глупава да възприема нормалния говор. — Това е въпрос на чест. Ако не можеш да разбереш това, значи не разбираш нищо за мен и за моя свят. Бес, твоят трети съпруг Сейнт Лоу е бил благородник, дори и ако другите не са били такива. Трябва да знаеш, че никой благородник не би кроил заговор срещу друг, докато се храни с хляба му!

— Те вероятно са заслепени от любов към нея — казвам, с раздразнен тон. — Като половината глупаци в Англия.

— Тя ще се омъжи за херцога на Норфолк — казва той: гласът му е много спокоен и овладян в контраст с моя остър тон. — Тя ще се омъжи за него и ще се върне в кралството си като кралица. Нейното бъдеще е осигурено, не е нужно да крои заговори за бягство.

— Може би — казвам със съмнение.

— Тя ще бъде върната на престола. Лично Пърси ми каза. Постигнато е споразумение с лордовете протестанти в Шотландия. Тя трябва да гарантира тяхната безопасност и тази на протестантската вяра. На свой ред тя ще слуша насаме католическата литургия. Лордовете протестанти в Шотландия са готови да я приемат обратно, ако е омъжена, като кралица с консорт от тяхната вяра, с безспорно благороден произход, богатство и влияние. Те вярват, че Томас Хауърд ще донесе сигурен съюз с Англия и е прекрасен кандидат за консорт на шотландския престол. Планирали са това с Хауърд миналата година в Йорк. И смятат, че той ще се погрижи добре за нея и ще я дари с още един син.

Мълча и мисля бързо.

— А нашата кралица съгласи ли се на всичко това?

Колебанието му ми казва всичко.

Знаех си! Знаех, че никой не се е осмелил да й каже. Тя мрази венчавките и женитбите, и всичко, което й отнема придворните. Честно казано, тя мрази да не бъде център на вниманието, а една невеста в сватбения си ден може да си съперничи дори с кралицата на Англия. И съм готова да се закълна в живота си, че тя никога няма да се съгласи да види собствения си братовчед Томас Хауърд внезапно издигнал се до положението на съперничесък й крал! Хауърд винаги й е създавал трудности, тя никога не го е обичала като сродник, винаги му е завиждала за гордостта и за земите му. Тя никога няма да иска да го види как се издига толкова високо. Ще му завижда за трона. Готова съм да се обзаложа — тя по-скоро би предпочела да го види мъртъв в краката си, отколкото да позволи негов син да наследи престола й. Тази кралица е ревнива, тя за нищо на света не иска друг да се сдобие с богатство или власт. Тя трябва да бъде пълновластен монарх. Никога не би позволила нейният братовчед, нейният млад братовчед, да я

надмине. От мига, в който видях писмото на Хауърд с предложението за брак, знаех, че тя ще забрани този брак веднага щом научи за него.

— Тя никога няма да го допусне — казвам категорично. — А Сесил никога няма да подкрепи нещо, чрез което Хауърд ще стане крал на Шотландия. Сесил и Хауърд си съперничат за власт от години. Нито Сесил, нито Елизабет ще позволят Хауърд да направи този скок към величието. Никой от тях не би могъл да преглътне възкачването му на кралския престол.

— Сесил няма да управлява вечно това кралство — казва съпругът ми, изненадвайки ме с авторитетния си тон. — Дните на кралския управител в господарското кресло са преброени.

— Не можеш да кажеш това.

— Да, Бес, мога.

— Сесил е много повече от някакъв управител. Той е планирал всяка част от царуването на Елизабет, направлявал е всичките ѝ постъпки. Той е повече от слуга. Той направи Англия такава, каквата е днес. Той е неин наставник. Половината от това, което тя мисли, е научила от него.

— Не, не е. И скоро той няма да бъде дори и това.

МАЙ 1569, ИМЕНИЕТО УИНГФИЙЛД: МЕРИ

Лорд Уестморланд ми предаде връзка писма от Лондон, докато излизахме заедно на езда, и ми съобщи шепнешком новините, докато се прибирахме.

Слава на Бога, спасена съм, бъдещето ми никога не е изглеждало по-светло. Бракът ми с Томас Хауърд ще се състои. Посланикът ми, епископ Лесли, изготвя споразумението. Шотландските лордове ще приемат Томас Хауърд за свой крал и ще ме върнат на трона ми редом с него. А той е плодовит мъж на едва трийсет години, вече има деца. Не се съмнявам, че ще създадем деца заедно — още един син за трона на Шотландия, дъщеря, която да обичам. Хауърд се съгласи да ми изпрати пари от испанците. Те ще му изпратят тайно златни монети, и той ще ги препрати на мен. Радвам се за това, то е добър начин да го изпитам. Ако е в състояние да ми осигури испанско злато, тогава това доказва способностите му, доказва любовта му към мен. Освен това, щом получи шифровани писма от Испания и се погрижи да ми бъде изпратено злато, той вече е направил първата си стъпка за моята кауза, и ще открие, че една стъпка води до друга. Той не е глупак, трябва да се е сетил за това. Трябва да е решен да бъде мой съпруг, крал на Шотландия, и аз съм щастлива от това.

Жена, която е била омъжена за Ботуел, никога не би могла да търпи малодушен мъж. Всъщност, жена, която е била омъжена за Ботуел, би се похабила при всеки друг. Бог е свидетел, че обичам амбицията му. Обичам умението му да съзира предоставилите се възможности. Обичам способността му да се насочва като стрела право към сърцето на всеки въпрос. Никога не съм познавала толкова смел мъж: той би рискувал всичко, за да постигне целта си. Спомням си нощта, когато избягах от Единбург, след като Рицио беше убит. Дарнли беше с мен, приличаше по-скоро на изплашено дете, отколкото на съпруг, и ние яздехме през мрака, отчаяно опитващи се да избягаме от шотландските лордове, които бяха убили Рицио и щяха да убият и

мен. Помня внезапно връхлетелия ужас, който изпитах, когато свърнахме зад един ъгъл и видях четирима конници, препречващи пътя ни, огромни на фона на предутринното небе.

Дарнли изкрещя: „Спасявайте се!“, пришпори коня си и се изгуби в пустошта. Но аз потеглих напред и тогава познах Ботуел, който ме чакаше: осигурил безопасен замък с резервен кон до себе си, той се задаваше надолу по пътя да ме посрещне, готов да се пребори с всеки, за да ме отведе на сигурно място.

Той, който никога не проявяваше внимание, ме повдигна внимателно от коня ми и като ме взе на ръце, ме внесе в замъка, нагоре по стълбите до една спалня, и ме положи на леглото. Той, който никога не беше нежен, изми лицето и ръцете ми и смъкна ботушите ми за езда. Той, който беше известен убиец, развърза предницата на роклята ми и допря ухо до закръгления ми корем, за да чуе сърцето на бебето, усмихна ми се и каза: „Всичко е наред, кълна се. Той е невредим, чувам го. Усещам го как се движи. Той е жив: един силен малък крал за Шотландия.“ И аз, която никога не съм го обичала, отпуснах ръка да докосна гъстите черни къдрици на косата му и казах: „Благодаря на Бога за вашата преданост.“

— Благодаря на Бога, че дойдохте при мен — отвърна той.

По-добре е за мен, че не мисля за него. По-добре е за мен изобщо никога да не мисля за него.

Но е хубаво, че Хауърд също е амбициозен.

Докато яздим, Уестморланд има да ми прошепне и други новини. Филип Испански продължава да бъде мой приятел: заявил е, че не трябва повече да бъде държана в плен. Моят посланик поддържа връзка с испанския посланик, който е организиран мрежа от заговорници в Англия, готови да ме освободят, ако не замина за Шотландия този месец. Ще си върна трона в Шотландия по споразумение: но Елизабет трябва да внимава. Имам влиятелни приятели и половин Англия ще се вдигне в моя защита, ако я призова, а Испания строи армада от кораби. Елизабет не смее да отлага повече. Испанците ще настояват за справедливо отношение към мен. Намерението на испанците е аз да стана кралица на Англия, а еретичката Елизабет да бъде изцяло съборена от власт.

Ще изчакам да остана сама в стаята си, и тогава ще отворя писмата си. Онова от епископ Лесли е шифровано: ще работя по него

на сутринта; но има бележка от Томас Хауърд, написана на френски, и пръстен. Такъв мил човек, човек с толкова нежно сърце! Той ми е изпратил пръстен за годеща ни, и аз го поставям на ръката си и му се възхищавам. Това е диамант, прекрасен камък, изсечен в квадратна форма, и блести като нажежен до бяло огън. Достатъчно добър е за една кралица, достатъчно добър е за мен. Поднасям го към устните си и го целувам заради Хауърд. Този мъж ще ме спаси, този мъж ще ме върне в кралството ми, този мъж ще ме обича и за първи път през живота си ще имам любим, който има силата на мъж и възпитанието на мой равен. Не невръстен принц, не наполовина дявол като Ботуел. Ще бъда обичана от съпруг, който е прекарал живота си в кралските дворове, който е родственик на монарсите на Англия, и който ме желае и ме обича както като кралица, така и като жена.

Радвам се, че всичко това е било направено за мен, без ни най-малка помощ от Елизабет. Тя е глупачка. Ако се беше застъпила за мен, когато най-напред пристигнах в Англия, можеше да подпомогне тази женитба и да ме върне на трона ми и аз щях да ѝ бъда задължена завинаги. Щях да я обичам като двукратна родственица. Щяхме да бъдем приятелки до живот. При сегашното положение, аз никога няма да ѝ простя. Когато отново заема трона си, тя ще разбере, че има неприятел на границата си, и че моите приятели са испанците, които ме подкрепят и французите, които са мои родственици, лордовете от Севера, които ми останаха верни, и католиците от Англия, които чакат аз да наследя престола и добрите времена да настъпят отново. Новият ми съпруг ще започне да гледа на нея като на опърничава приятелка и ненадеждна братовчедка. Ще го убедя да забрави лоялността си към нея и да мисли единствено за себе си и мен. Ние ще станем могъща кралска двойка и заедно ще освободим Шотландия и ще сключим съюзи с великите католически сили. Тогава тя ще съжалява, че се е отнасяла подозрително с мен, тогава ще съжали, че не се е отнесла с мен като със сестра. Тогава ще седи сама в някой от студените си дворци и ще знае, че всички са я напуснали, за да отидат в двора на наследницата ѝ.

Отивам до писалището си и написвам писмо на годеника си, за да му благодаря за пръстена и да му обещаю любовта и верността си. Това ще бъде ухажване от разстояние, писмата ми ще трябва да задържат вниманието му, докато успее да се срещне с мен. Аз му

обещавам сърцето си, богатството си. Уверявам го в любовта си към него. Искам да го накарам чрез писмата си да се влюби страстно в мен. Трябва да го прелъстявам с всяка дума. Ще пиша писма, които да го забавляват и събуждат интереса му, ще го размивам и ще подбуждам желанието му. Ще се почувствам наистина в безопасност едва когато знам, че се е влюбил в мен и ме желае, воден колкото от амбиция, толкова и от страст.

Лягам си рано. Честно казано, въпреки писмата и въпреки диамантения пръстен, изгарям от тайно негодувание. Чувствам се изключена и нежелана от вечерята тази вечер, и съм дълбоко обидена на Бес, тази издигнала се от нищото графиня, седнала на господарската маса с моите приятели Нортъмбърланд и Уестморланд, там, където се носи музика и се поднася хубаво вино, когато аз съм тук, на практика сама с Мери и Агнес и само дузина придворни. Свикнала съм да бъда най-високопоставената дама в стаята. През целия си живот винаги съм била център на всяко събитие, никога преди не съм била пренебрегвана. Преди да си легна в полунощ, се измъквам от покоите си и отивам до подножието на стълбите. В голямата зала отдолу свещите още горят, и всички все още се веселят. Оскърбление е, че не съм поканена, нелепо е да има танци, а аз да не съм там. Няма да забравя това пренебрежение, няма да го простя. Бес може и да си мисли, че това е нейният триумф, но това е преобръщане на установения ред и тя ще съжалява за него.

ЮНИ 1569, ИМЕНИЕТО УИНГФИЙЛД: БЕС

Кралицата на шотландците, очакваща стражата, която ще я придружи до Единбург, успява да ме убеди да се разходя с нея в градините на имението Уингфийлд. Тя не разбира нищо от градинарство, но много обича цветята и аз ѝ казвам имената им на английски, докато се разхождаме по чакълениите пътеки между ниските живи плетове. Разбирам защо я обичат слугите и придворните ѝ: тя е не просто обаятелна, тя е мила и умее да печели симпатии. Понякога дори ми напомня за дъщеря ми Франсес, която омъжих за сър Хенри Пиърпойнт и която сега е майка на моята внучка, малката Беси. Кралицата ме пита за моето момиче и за тримата ми сина и другите две дъщери.

— Прекрасно е да имате голямо семейство — поздравява ме тя.

Кимвам. Дори не се опитвам да скрия гордостта си.

— И всички те ще сключат добри бракове — казвам уверено. — Най-големият ми син Хенри вече е женен за заварената ми дъщеря Грейс Талбот, дъщерята на съпруга ми, а дъщеря ми Мери е омъжена за заварения ми син Гилбърт Талбот.

Кралицата се засмива:

— О, Бес! Колко добре измислено от ваша страна, за да запазите всички пари в семейството!

— Такъв беше планът ни — признавам. — Но Гилбърт е чудесно момче, не бих могла да се надявам на по-добър съпруг за дъщеря си, и е толкова добър приятел със сина ми Хенри: те служат заедно в двора. Когато милорд си отиде, Гилбърт ще стане граф Шрусбъри, и е хубаво, като си помисля, че дъщеря ми ще наследи моята титла, ще бъде графиня и ще живее тук, като мен.

— Толкова бих искала да имам дъщеря — казва тя. — Мисля, че би трябвало да я кръстя на майка ми. Последния път загубих бебетата си. Бях заченала близнаци, трябваше да родя две момчета. Но след последната битка, когато ме заловиха, изгубих моите момчета.

Потресена съм:

— Децата на Ботуел?

— Синовете на Ботуел — казва тя. — Помислете си какви мъже щяха да излязат от тях! Близнаци, синове на Ботуел и на Мери Стюарт. Англия повече никога нямаше да спи спокойно!

Тя се засмива, но смехът засяда на гърлото ѝ.

— Затова ли признахте брака си с него? — питам я много тихо. — Защото знаехте, че чакате дете?

Тя кимва:

— Единственият начин да запазя репутацията и короната си беше да приема смело случилото се, да оставя Ботуел да ми наложи този брак, и да откажа дори да обсъждам това с някого.

— Той би трябвало да умре заради това — казвам ожесточено. — В Англия за насилие се увисва на бесилото.

— Само ако жената се осмели да назове насилника си — казва тя сухо. — Само ако може да докаже, че не е дала съгласието си. Само ако един състав от съдебни заседатели повярва на думата на една глупава жена, противопоставена на думата на един здравомислещ мъж. Само ако съдебните заседатели не са убедени в сърцата си, че всички жени се поддават лесно на съблазняване и казват „не“, но имат предвид „да“. Дори в Англия думата на един мъж се зачита повече от тази на една жена. Кого го е грижа какво казва една жена?

Подавам ѝ ръка. Не мога да се сдържа. Родена съм като бедно момиче, знам колко опасен може да бъде светът за една незащитена жена.

— Сигурна ли сте, че можете да спасите репутацията си и да предявите претенциите си за връщане на трона? Възможно ли е този път, когато се върнете в Шотландия, да бъдете в безопасност? Няма ли да използват този позор срещу вас?

— Аз съм кралица — казва решително тя. — Ще анулирам брака с Ботуел и ще се откажа от него. Няма да го спомена никога повече, нито пък някой друг ще стори това. Ще бъде, сякаш никога не се е случвало. Ще се върна в Шотландия като миропомазана кралица, омъжена за велик благородник. Това ще ми гарантира безопасност и сигурност и останалите скандали ще бъдат забравени.

— Нима можете да решавате какво ще кажат хората за вас?

— Аз съм кралица — казва тя. — Една от дарбите на една кралица е да караш хората да мислят хубави неща за теб. Ако съм

наистина надарена и имам късмет, ще направя така, че историческите летописи също да мислят хубави неща за мен.

АВГУСТ 1569, ИМЕНИЕТО УИНГФИЙЛД: МЕРИ

Обичам това лято. То е първото ми в Англия, също и последното, защото следващото лято ще бъда отново в Шотландия: моят ескорт ще пристигне всеки момент. Засмивам се при мисълта, че тогава ще копнея за тази горещина, и когато се връщам мислено назад, ще мисля за тези дни като за златен период на безгрижие. Това ми напомня за детството ми във Франция, когато бях френска принцеса и наследница на трите трона на Франция, Англия и Шотландия, и не се съмнявах, че ще наследя и трите. Ние, децата с кралска кръв на привилегирования френски двор, прекарвахме лятото в провинцията и на мен ми позволяваха да яздя, да ходя на пикници и да плувам в реката, да танцувам в полята и да ловувам под голямата жълта лятна луна. Често излизахме с гребни лодки по реката и ловяхме риба от лодките. Устройвахме си състезания по стрелба с лък в прохладните утрини, а после празнувахме със закуска за победители. Бъдещият ми съпруг, малкият принц Франсоа, беше мой другар в игрите, мой приятел; а баща му, красивият френски крал Анри Втори, беше героят на дните ни, най-красивият мъж, най-очарователният крал, чаровник, който превъзхождаше всички други. А аз бях негова любимка. Наричаха ме „*mignonette*“^[1]. Красивата принцеса, най-красивото момиче във Франция.

Всички бяхме разглезени, на всички ни се позволяваше да правим всичко, каквото поискаме, но дори сред тази пищност и свобода кралят ме избра като по-различна. Той ме научи да го забавлявам, научи ме да го радвам, научи ме — навярно без да си дава сметка — че най-важното умение, което една жена може да усвои, е как да омагьоса един мъж, как да му завърти главата, как да го накара да ѝ служи безусловно, без той изобщо да разбере, че е го е омагьосала. Той вярваше в силата на жените, описвани от трубадурите, и напук на възпитателите ми, и безспорно напук на сприхавата си съпруга, Катерина де Медичи, той ме научи, че една жена може да се

превърне в най-възвишения обект на желанието на един мъж. Една жена може да командва дори армия, ако е пътеводен лик за своите войници, тяхна мечта: вечно желана и винаги непостижима.

Когато той вече беше мъртъв, и синът му беше мъртъв, и майка ми беше мъртва, и аз дойдох в Шотландия, съвсем сама, и отчаяно нуждаеща се от съвети как да се справя в тази непозната и свирепа страна, именно неговите поучения ме напътстваха. Мислех си, че трябва да бъда кралица, която мъжете да могат да обожават. Мислех си, че ако мога да бъда кралица, която те могат да уважават, тогава ще се намери и начин да мога да ги управлявам, и че те може с радост да се подчинят.

В този момент в Уингфийлд, знаейки, че бъдещето ми се разкрива пред мен, знаейки, че ще се върна в Шотландия като призната кралица, се чувствам, сякаш отново съм онова момиче, което няма равна по очарование, красота или остроумие, уверена, че моето кралство ще ми принадлежи, че всичко трябва винаги да бъде съвършено за мен. И точно както и във Франция, ми се възхищават и ме ухажват. Слугите на Шрусбъри се чудят какво още да направят за мен. Никой разкош не е прекалено екстравагантен за мен. И всеки ден, когато идва да язди с мен, той ми носи някакъв малък знак на привързаност: едно лястовиче гнездо — малка чашка от кал, с две големи перли вътре вместо яйца, букет рози с увита около стъблата златна верижка, връзка сребристи панделки, книга със стихове на френски, ароматизирани кожени ръкавици, диамантена брошка.

Условията за завръщането ми в Шотландия са окончателно и напълно уговорени. Уилям Сесил, някога мой заклет врат, промени мнението си — кой знае защо! — и застава на моя страна. Той е водил преговори за мен с моя полубрат, лорд Мъри, и с лорд Мейтланд, и е изготвил изгодно споразумение, в чиято трайност е убеден. Аз ще се върна в Шотландия като истинска и призната кралица. Ще бъда свободна да изповядвам вярата си. Страната ще бъде протестантска, както народът твърди, че предпочита, но няма да има гонения нито на католици, нито на пуритани. Синът ми ще бъде възпитан като протестант.

Някои от тези неща ще променя, когато се върна на трона. Нямам намерение да възпитавам едно дете-еретик, обречено да отиде в ада. Лордовете, които сега подписват съгласието си за моята реставрация,

едва миналата година бяха мои врагове и аз ще си отмъстя. Имам списък на мъжете, дали заедно клетва да убият съпруга ми, и ще ги изправа на съд: не бива да мислят, че ще се измъкнат. Ботуел ще бъде до мен и ще има собствени сметки за уреждане. Но засега мога да подпиша това споразумение с чиста съвест, тъй като то ме връща на трона. Светият Отец ще ми прости всяко споразумение, което сключа, стига то да послужи на висшата цел за завръщането ми на престола. Всъщност съм готова да подпиша споразумение и със самия дявол, ако то ще ме върне на трона. Нищо не е по-важно за мен, за Светата Църква и за бъдещето на Шотландия, от това да бъде върната на трона.

Веднъж завърнала се на трона, мога да накажа враговете си и да образовам хората си, така че да не се поддават на ереста. Веднъж завърнала се там, мога да си създам влияние сред приятелите и съюзниците си в Англия, така че в мига, когато Елизабет умре, или когато се сблъска с нашествие — а и двете са еднакво неизбежни — да съм готова да потегля, за да заема втория си престол.

Сесил не пише нищо за годежа ми с Хауърд, но не е възможно да не знае за него. Знам, че шотландските лордове никога не биха се съгласили да ме приемат обратно без мъж до мен: вероятно са поставили женитбата ми като предварително условие за завръщането ми. Те толкова се страхуват от жените като цяло и от мен в частност, че никога няма да са спокойни, докато не уредят аз да се омъжа и да споделя легло с някого и да се закълна в съпружеско покорство. Бяха ужасени, че ще им наложа Ботуел като консорт. Те имат такова доверие на Томас Хауърд, каквото никога няма да имат на мен, защото той е протестант, защото е мъж.

Те ще видят. Ще видят грешката си. Ще се омъжа за него и ще го направя консорт, и въпреки това те ще видят, че ще постигна своето, и въпреки всичко ще ги принудя да приемат Ботуел, за да си отмъстя.

Като предана годеница пиша на Томас Хауърд, и писмата ми са възможно най-подканващи и съблазнителни. Слава Богу, зная едно: как да съблазня един мъж. Ненапразно бях френска принцеса. Наистина знам как да накарам един мъж да се влюби, дори на стотици мили разстояние. Знам как да го предизвикам, и как да се отдръпна, как да му предложа услугите си, как да давам обещания, да се отмятам от думата си, да озадачавам, да смуцавам, да прельстявам. Аз съм

неуστοима на живо, и мога да бъда очарователна на хартия. Пиша му всеки ден и го поощрявам все повече и повече, за да се уверя, че е мой.

Като част от тази кампания за прелъстяване и компромиси, аз му избродирах специална възглавничка, която според мен ще му достави удоволствие. На нея е изобразена безплодна лоза, която подрязват с градинарски сърп, и той ще разбере какво искам да кажа — че престаналият да се плоди род на Тюдорите може да бъде посечен, за да позволи на нови издънки, каквито ще са нашите деца, да заемат престола. Никой не може да ме вини за изображението — макар че то е такава рязка плесница в лицето на старата мома Елизабет! — тъй като то е по цитат от Библията. Какво може да бъде по-изискано и невинно? „Страданието подхранва добродетелта“ е цитатът, който съм избродирала около картината. Норфолк ще види в него едва доловим намек за измяна, и ако има и капчица мъжественост в себе си, ще бъде трогнат от тази предизвикателна дума „страдание“.

Бес го разбра веднага, и беше леко скандализирана, а когато най-напред видя изображението, се закле, че никога не бих се осмелила да го уشيا.

Осмелявам се! Осмелявам се на всичко! Нека безплодната лоза бъде посечена. Нека Елизабет, незаконородената, бъде повалена. Аз съм плодовита жена на два̀сет и шест години, зачевала съм единствено момчета. Хауърд е мъж, който вече е ставал баща на синове. Кой може да се съмнява, че или малкият ми син Джеймс, или нашите бъдещи синове — наполовина Стюарт и наполовина Хауърд — ще заемат празния трон на Елизабет?

---

[1] Умалително от *mignonpe* (фр.) — мила, приятна, нежна, миловидна. — Б.ред. ↑

АВГУСТ 1569, ИМЕНИЕТО УИНГФИЙЛД: БЕС

Тайно предадена бележка от Сесил гласи:

Не, не грешите относно намеренията ми, драга Бес. Толкова вероятно е да я поставя на престола на Шотландия, колкото и да насоча оръжие към сърцето на Англия и да унищожа всичко, което обичам.

Всяко разменено между нея и ужасните ни врагове тайно писмо, което попадне в ръцете ми, ме убеждава колко огромна опасност представлява тя. Колко писма ми убягват, знае единствено тя, единствено самият дявол, който я направлява. Очаквайте вести за арестуването ѝ по обвинение в държавна измяна.

С.

АВГУСТ 1569, ИМЕНИЕТО УИНГФИЙЛД: МЕРИ

О, Господи, аз съм глупачка, истинска глупачка, а сега и глупачка с разбито сърце. Аз съм прокълнатата от звездите, и предадена от приятелите си, и изоставена от моя Бог.

Този нов удар е почти прекалено тежък, за да го понеса. Болката в гърдите ми е толкова силна, че едва мога да стъпвам по земята, усещам я като нож в гърдите си. Сякаш раната на Рицио кърви в собствените ми гърди. Това са моите стигми.

Хамилтън, моят приятел и шпионин в Шотландия, ми пише, за да ми съобщи, че моят полубрат лорд Мъри внезапно се е отметнал от споразумението и сега не желае да ми позволи да се върна. Не изтъква причина, а всъщност не може и да съществува никаква причина, освен малодушие, алчност и вероломство. Англичаните са на косъм да подпишат нашия договор с него, аз вече дадох думата си. Но той внезапно се отдръпна, съвсем в последния момент. Изплашил се е и казва, че не желае да ме приеме обратно в страната. Дано му простят светците! Той е вероломен лъжец; но тази последна жестокост ме изненадва.

Трябваше да знам. Трябваше да съм подготвена за неговото безчестие. Той е узурпатор, който ме прогони от собствения ми трон, копеле, създадено от баща ми в грях. Трябваше да се досетя, че той няма да желае завръщането на своята истинска кралица. Какво мога да направя, освен да го пропъдя и да го изместя, и, възможно най-скоро да го обезглавя?

От шока направо се поболявам. Не мога да сдържа плача си. Лягам си, и в гнева и оскърблението си пиша на Елизабет, че брат ми е лъжлив във всяко отношение, заченат по грешка и в похот, човек, чийто лош произход намира проявлението си в безчестие. После си спомням, че тя също е копеле, заченато в грях, че също заема моя трон, и скъсвам писмото и мъчително, бавно, скалтъпам нещо по-покорно и любящо, и горещо я умолявам, позовавайки се на добротата и на

честта ѝ, да защити правата ми като моя посестрима-кралица и като сестра, като единствената жена на света, която може да разбере и да прояви съчувствие към тежкото ми положение.

Мили Боже, дано тя да ме чуе и да разбере, че трябва, в името на небесната светлина, в името на достойнството, да ми помогне. Тя не може да ме остави да бъда съборена от престола си, съборена и принизена до нищожество. Аз съм три пъти кралица! Аз съм нейна родна братовчедка! Нима трябва да свърша живота си под домашен арест, изтормозена от мъка и изнемощяла от плач?

Отпивам малка глътка ейл от чашата до леглото ми. Опитвам се да се успокоя: това не може да бъде — не може да бъде. Бог ме е избрал и ме е призовал да бъда кралица: не мога да бъда победена. Позвънявам, за да повикам Мери Сетън.

— Поседете с мен — казвам, когато тя идва. — За мен това е дълга нощ. Враговете ми работят срещу мен, а приятелите ми не правят нищо. Трябва да напиша писмо.

Тя сядна на ниско столче до огнището и увива раменете си с шал. Готова е да стои при мен толкова време, колкото имам нужда. Като сядам в леглото си, въпреки болката в гърдите си, пиша отново, като използвам нашия специален шифър, за да подтикна годеника си, херцога, да каже на Елизабет, че сме се разбрали да се оженим, и че всички лордове в нейния двор подкрепят този годеж. Пиша мило и нежно, подтиквайки го да бъде смел пред това преобръщане на съдбата ни. Никога не говоря за собственото си благополучие: винаги говоря за „нас“.

Стига само той да прояви твърдост, ние ще постигнем своето. Стига само да успее да убеди Елизабет да подкрепи този брак и да подкрепи нас, тогава договорът все пак ще бъде подписан. На Мъри може и да не му харесва завръщането ми, особено със силен съпруг до мен — но не може да откаже, стига само Елизабет да покаже приятелско отношение към мен. Мили Боже, само ако тя изпълни дълга си и се отнесе като добра сродница с Томас Хауърд, ако се отнесе като добра братовчедка с мен, тогава ще бъда върната на трона си и нашите злочестини ще свършат. Мили Боже, как е възможно тя да не постъпи с мен така, както е редно? Всеки монарх в Европа би протегнал ръка да ме спаси. Защо не и тя?

И тогава пиша на единствения човек на света, комуто имам
доверие:

Ботуел,
Ела, моля те, умолявам те, ела.

Мари

СЕПТЕМВРИ 1569, ИМЕНИЕТО УИНГФИЙЛД: ДЖОРДЖ

Точно когато си имам достатъчно грижи — шотландската кралица се е поболяла от мъка, а от двора не идва никакво обяснение; писмата ми остават без отговор, защото дворът пътува и моят пратеник трябва да обикаля из половин Англия, за да ги открие, а после му казват, че днес кралицата не се занимава с делови въпроси, но той може да почака — наред всичко това моят управител идва при мен с мрачно лице и казва, че падежната дата на един дълг, който влача от години, сега е изтекла и трябва да платя две хиляди лири до деня на свети Михаил.

— Ами добре, де, платете го! — казвам нетърпеливо. Хванал ме е на път за конюшната и не съм в настроение да се бавя.

— Точно затова дойдох при вас, милорд — казва той смутено. — Тук в хранилището за пари и скъпоценности в Уингфийлд няма достатъчно средства.

— Добре тогава, пратете човек до някое от другите имения — казвам. — Там трябва да има пари.

Той поклаща глава.

— Няма ли?

— Тази година имаше доста разноски — казва той тактично. Не казва нищо повече, но това е все същата стара песен, която ми пее Бес — разноските около кралицата и фактът, че от двора никога не ни възстановяват разходите.

— Не можем ли да удължим срока за изплащането на дълга с още една година? Просто да ни дадат временна отсрочка? — питам. — Докато се върнем отново към нормалния си начин на живот?

Той се поколебава:

— Опитах се. Условиата са по-лоши, ще плащаме по-висока лихва, но може да се направи. Искат гората по южния бряг на реката като гаранция.

— Тогава го направете — решавам бързо. Не мога да се затормозявам с делови въпроси, а това е временно затруднение, докато кралицата ни изплати каквото ни дължи. — Продължете срока за изплащането на дълга с още една година.

СЕПТЕМВРИ 1569, ИМЕНИЕТО УИНГФИЙЛД: БЕС

Имам писмо от сина си Хенри, проникателен наблюдател, който ми докладва. Дворът е на лятно пътуване, което, изглежда, се е превърнало в кошмарно пътешествие, изпълнено с подозрения и капани. Летата бяха връхната точка в дворцовата година, когато всички бяхме млади, щастливи и влюбени, и ходехме на лов всеки ден и на танци — всяка вечер. Страховете ни развалиха всичко, ние сами унищожихме радостите си, не е нужно враговете ни да правят нищо. Не е нужно никой отвъд границите на страната ни да ни заплашва с унищожение: ние вече се ужасяваме от собствените си сенки.

Дворецът Тичфийлд,
Хампшир

Скъпа мамо,

Кралицата отдавна подозираше съществуването на някакво споразумение между Норфолк и шотландската кралица и милорд Робърт току-що призна това от тяхно име.

Херцогът, Томас Хауърд, вече отхвърли бъдещата си невеста и годежа си с нея, а после избяга надалеч от Нейно Величество, без позволение, и всичко е в безпорядък. Всички казват, че е заминал да събере армия, за да спаси другата кралица от пленничеството ѝ при вас. Лорд Робърт казва, че една армия, събрана от него и предвождана от нея, ще бъде непобедима, тъй като никой няма да вдигне оръжие срещу кралица Мери. Казва, че, изправена срещу Норфолк и папистите в Англия, Елизабет не може да победи и ще бъдем унищожени.

Лорд Робърт ми нарежда да Ви кажа да помолите шотландската кралица да пише на своята братовчедка, да признае за годежа и да ѝ поиска прошка. Казва, че тя трябва също така да пише на херцога и да му нареди да се върне в двора, за да се изправи пред кралицата. Нейно Величество е разярена — както всички знаехме, че ще бъде, — но без Норфолк няма кой да ѝ обясни, че този брак е добро разрешение. Лорд Робърт казва, че Норфолк трябва да се изправи смело пред нашата кралица, да се справи с гнева ѝ, да се ожени за шотландската кралица и да я отведе у дома в Шотландия.

Мамо, трябва да кажа, че всички тук много се страхуват това да не е началото на всеобщ бунт в подкрепа на вашата гостенка. Умолявам Ви да се погрижите за собствената си безопасност. Има твърде голяма вероятност срещу Вас да тръгне армия, за да я спаси. Гилбърт и аз молим да ни позволят да дойдем у дома при Вас и негова светлост баща ни, и да помогнем при защитата.

Оставам Ваш покорен син,
Хенри

В набързо надраскан послепис Робърт Дъдли е добавил:

Кралицата е извън себе си от гняв заради това, което прилича на заговор на собствените ѝ двама братовчеди срещу нея. Бес, трябва да убедите Вашата кралица да успокои Елизабет, преди тя да се разстрои сериозно, а всички ние да бъдем заподозрени в държавна измяна.

Винаги Ваш,
Дъдли

Бес, изгорете това. Навсякъде има шпиони. Понякога се страхувам дори за собствената си безопасност.

Отивам в покоите на кралицата в западния край на двореца и я откривам да слуша музика. Наела е нов свирач на лютня, който

наскоро се присъедини към домакинството, създавайки ми допълнителни разноски, и той ѝ свири и пее. Музиката е прекрасна, което би трябвало да ме утеши донякъде за постелята, храната и заплащането, които трябва да осигуря за него, двамата му слуги и двата коня.

Когато вижда лицето ми, тя му кимва да замлъкне.

— Лейди Шрусбъри?

— Лоши вести от двора — казвам дръзко. И ето! Виждам го! Бърз проблясък, мярнал се по лицето ѝ, и скрил се на мига, като пламъче на фенер в изпълнена със сенки стая. Тя очаква нещо, чака нещо да се случи. Наистина има заговор, и Дъдли греши, ако мисли, че е невинна, а Сесил с право предупреждава кралицата. Мили Боже, ами ако тя готви война срещу нас?

Усмивката, която тя ми отправя, е напълно спокойна.

— Наистина, съжалявам да го чуя. Кажете ми, добре ли е нейна светлост кралицата?

— Тя научи за предложението за годеж, отправено ви от херцога на Норфолк — казвам безцеремонно. — И е много разстроена, че той се е сгодил, без да се посъветва с нея.

Тя повдига вежди и пита учудено:

— Все още ли не го е направил?

— Не — казвам кратко. — А когато тя му поискала обяснение, той напуснал двора без позволение.

Тя свежда очи, сякаш в знак на съжаление, а след това отново вдига поглед:

— Той е заминал? Далече ли?

Прехапвам устна, подразнена от тази преструвка, която за нея може и да е забавна, но не е весела за мен.

— Робърт Дъдли предлага да пишете на кралицата и да обясните за годежа, а после да пишете на херцога и да го убедите да се върне в двора и да успокои своята кралица и братовчедка.

Тя вдига лице и ми се усмихва.

— Непременно ще приема съвета на Робърт Дъдли — казва тя мило. — Но негова светлост херцогът, Томас Хауърд, ще направи каквото смята за най-добре. Аз не мога да му нареждам. Аз съм негова годеница, негова бъдеща съпруга, не негова господарка. Аз не съм съпруга, която вярва, че трябва да управлява семейството. Неговата

кралица е тази, която трябва да му нарежда: аз не мога. Тя не му ли нарежда да се върне в двора?

— Тя му нарежда, но той не отива — казвам рязко. — И неговото отсъствие от двора прилича на признание за вина. В следващия миг ще кажат, че е избягал, за да свика армия.

Виждам го отново, макар че ресниците ѝ изпърхват и се спускат, за да скрият онова бързо проблясване на надежда. Значи това иска тя. Иска война, в самото сърце на нашия двор, в самото сърце на страната ни. Дъдли греши; а Сесил е напълно прав да се страхува от нея. Мили Боже, осигурявам подслон и грижи на неприятел, който ще унищожи всички ни. Тя се надява, че Норфолк ще поведе бунт. Проклетата да е, тя ще разруши мира на Англия, за да си осигури съпруг и трон.

— Дори не си го помисляйте — предупреждавам я безцеремонно. — Томас Хауърд никога няма да събере армия срещу Елизабет. Каквото и да ви е писал, каквото и да ви е казал някой, каквото и да си мечтаете: не го и помисляйте. Той никога не би повел армия срещу кралицата, и никой не би го последвал срещу нея.

Говоря много решително, но мисля, че тя долавя страха в гласа ми. Истината е, че цял Норфолк и по-голямата част от източна Англия ще откликнат на призива на херцога, независимо каква е каузата му, а целият север е с твърди папистки убеждения и предан на кралицата-папистка. Но красивото ѝ лице е непроницаемо. Не мога да разбера какво си мисли, когато ми се усмихва.

— Пази Боже — промърморва тя набожно.

— И, ваша светлост — казвам по-нежно, сякаш тя е моя дъщеря, която си няма кой да ѝ даде добри съвети, и разбира погрешно силите, които са се събрали срещу нея. — Трябва да разчитате на кралицата да ви върне на трона. Ако всичко върви добре, кралицата ще се справи с възраженията на шотландците и ще ви върне на трона. Споразумението е почти изготвено. Тогава можете да се омъжите за херцога. Защо не уверите кралицата в предаността си сега, и не изчакате да ви изпрати обратно в Шотландия? Близко сте до връщането си на трона. Не се излагайте на риск.

Тя разтваря широко очи:

— Наистина ли мислите, че тя ще ме изпрати обратно съвсем безпрепятствено?

— Сигурна съм в това — лъжа аз. После се спирам. В тъмния ѝ доверчив поглед има нещо, което ме кара да се поколебая дали да излъжа. — Така мисля, а и във всеки случай, благородниците ще настояят за това.

— Дори ако се омъжа за братовчед ѝ и го направя крал?

— Така смятам.

— Мога ли да ѝ се доверя?

Разбира се, че не.

— Можете.

— Въпреки предателството на моя полубрат?

Не знаех, че получава новини от Шотландия, но не съм изненадана.

— Ако кралицата ви подкрепи, той не може да се изправи срещу вас — казвам. — Така че би трябвало да ѝ пишете и да ѝ обещаете преданото си приятелство.

— А сега секретарят Сесил иска ли да бъде върната на трона си в Шотландия? — пита тя със сладък гласец.

Чувствам се неловко, и знам, че ми личи.

— Кралицата ще реши — казвам немощно.

— Надявам се — казва тя. — Заради себе си, заради всички ни. Защото, Бес, не мислите ли и вие, като вашия приятел Робърт Дъдли, че тя трябваше да ми осигури армия и да ме изпрати обратно в Шотландия веднага щом пристигнах? Не мислите ли, че беше редно тя да удържи обещанието си към мен веднага? Не мислите ли, че беше редно тя веднага да защити един монарх като нея? Една кралица като нея?

Толкова съм смутена, че не казвам нищо. Чувствам се разкъсвана. Тя има право да бъде върната в Шотландия, Бог знае, че тя има право да бъде обявена за наследница на трона на Англия. Тя е млада жена, почти без приятели, и аз не мога да не ѝ съчувствам. Но тя планира нещо, знам това. Тя кара Норфолк да танцува по нейната свирка, и на какъв ли танц го е научила? Тя е привлякла Робърт Дъдли в своя кръг, а повечето придворни на кралицата потропват с крака в такт с нейната песен. Колко ли танцьори учат нейните стъпки? Какво ли е следващото движение, което е измислила за всички ни? Мили Боже, тя ме кара да се страхувам толкова много за себе си и за имотите си. Един Господ знае какво намират в нея мъжете.

СЕПТЕМВРИ 1569, ИМЕНИЕТО УИНГФИЙЛД: ДЖОРДЖ

Аз съм един от най-видните мъже в Англия: кой би дръзнал да ме обвини? Какво ще дръзнат да кажат за мен? Че съм изменил на дълга си? Че съм заговорничил срещу собствената си кралица? Срещу собствената си страна? Нима ще бъда хвърлен в Тауър и обвинен? Нима ще бъда изправен пред ново разследване, не като съдия, а като затворник? Дали смятат да ме изправят на съд? Дали ще скалъпят показания против мен? Дали ще ми покажат дибата и ще ми кажат, че ще бъде по-добре за мен, ако подпиша някакъв документ сега?

Извън дома ми се случват ужасни неща, сам Господ е свидетел за това: поличби и знамения за лоши дни. Някаква жена близо до Чатсуърт родила теле; в Дерби видели кървавочервена луна. Светът ще бъде обърнат надолу с главата и бащи на семейства, мъже на честта, ще бъдат опозорени. Не мога да го понеса. Изтичвам да намеря Бес и да ѝ занеса писмото, това проклето оскърбително писмо от Сесил, което стискам в ръка. Разярен съм.

— Предаден съм! Заподозрян съм! Как би могъл той да си помисли това за мен? Дори да е го е помислил, как се осмелява да го каже? Как се осмелява да ми го напише? — Нахълтвам в пералното помещение в Уингфийлд, където тя стои спокойно, заобиколена от чаршафи, с десетки слугини около нея, заедно с които кърпи чаршафите.

Тя ми отправя един хладен поглед, изправя се и ме изблъсква от помещението до галерията отвън. Картини в красиви рамки, изобразяващи безименни светци и ангели, ни се усмихват отвисоко, сякаш изобщо не се смущават, че покойният съпруг на Бес внезапно ги е изтръгнал от украсите на олтарите, за да се превърнат в безименни усмихнати лица в нашата галерия. Аз ще бъда като тях, зная го: ще бъда отстранен, изрязан от рамката си, и никой няма да знае кой съм.

— Бес — изричам сломено. Идва ми да заплача, чувствам се слаб като дете. — Кралицата...

— Коя кралица? — пита тя бързо. Хвърля поглед през прозореца към терасата, където шотландската кралица се разхожда с кученцето си, сред блясъка на късното лятно слънце. — Нашата кралица ли?

— Не, не, кралица Елизабет. — Дори не забелязвам силата на онова, което току-що изрекохме. Ние ставаме предатели в сърцата си, без дори да го осъзнаваме. — Мили Боже! Не! Не тя! Не нашата кралица: кралица Елизабет! Кралица Елизабет знае всичко за годежа!

Очите на Бес се присвиват:

— Откъде знаеш?

— Сесил казва, че Дъдли ѝ е съобщил. Трябва да е мислел, че тя ще го приеме.

— Тя не го ли приема?

— Издаде е заповед за арестуването на Норфолк — казвам, стиснал писмото. — Сесил ми пише. Норфолк — братовчедът на самата кралица, най-великият лорд на Англия, първият херцог в страната — е обвинен в държавна измяна. Избягал е в Кенингхол да събере армия, съставена от арендатори на земите му, и да потегли към Лондон. Сесил казва, че това е... това е...

Не мога да си поема дъх. Безмълвно махвам с ръка към писмото. Тя слага длан върху ръката ми над лакътя.

— Какво казва Сесил?

Изричам задавено думите.

— Той казва, че годежът на херцога е част от изменнически заговор, подготвен от северните лордове, за да спасят кралицата. И ние... и ние...

Бес побелява като салфетката в ръката си.

— Годежът не е бил част от заговор — казва тя бързо. — Всички останали лордове знаеха така добре, както и ние...

— Измяна. Кралицата нарича това изменнически заговор. Норфолк е заподозрян. Трокмортън е арестуван. Трокмортън! Пемброук, Лъмли и дори Аръндел са принудени да стоят в двора, не им позволяват да се приберат у дома, не им е позволено да се отдалечават на повече от двайсет и пет мили от двора, където и да е този двор. Заподозрени в държавна измяна! На Уестморланд и Нортъмбърланд е наредено да заминат за Лондон веднага, под страх от...

Тя леко подсвирва през зъби, като жена, която вика кокошките си, и прави няколко крачки из стаята, сякаш се готви да свали картините от стените и да ги скрие в сейф.

— А ние?

— Бог знае какво ще стане с нас. Но половината двор е под подозрение, всички лордове... всичките ми приятели, родствениците ми... тя не може да повдигне обвинения срещу всички ни... Не може да ме заподозре!

Тя разтърсва глава, като зашеметен вол, ударен с чук.

— А ние? — настоява тя, сякаш не може да мисли за нищо друго.

— Тя е призовала целия Северен Съвет, под страх от смъртно наказание, да се яви в двора. Подозира дори графа на Съсекс. Съсекс! Казва, че лично ще го разпита. Кълне се, че той ще й каже в лицето какво планират графовете от Севера. Сесил казва, че всеки, който дори само говори с шотландската кралица, е предател! Казва, че всеки, който я съжалява, е изменник. Но това важи за всички. Всички мислим, че е редно кралицата да бъде върната на...

— А ние? — повтаря тя шепнешком.

Едва мога да се заставя да го изрека:

— Трябва да отведем кралица Мери обратно в Тътбъри. Такива са заповедите на кралицата. Тя смята, че не може да ни се има доверие да я държим тук. Казва, че сме ненадеждни. Подозира ме. — Думите ми причиняват болка още докато ги изричам. — Подозира мен. Мен.

— В какво?

Думите й са като нож. Дори не я поправам заради неправилния изговор. Вече нямам желание да подобрявам нещо у нея.

— Сесил пише, че знаят за срещата й с лордовете от Севера. Знаят, че те са дошли и са вечеряли с нас и са останали да пренощуват. Посещението им не е било разрешено и сега той ми казва, че не е бивало да ги пускаме да влязат. Казва, че съм виновен в небрежност, ако не и в по-лоши неща. Осмелява се да ми каже подобно нещо. Казва, че знае, че съм й предавал писмата на Норфолк и съм предавал на Норфолк писмата от нея. Казва, че не е бивало да го правя. Почти ме обвинява, че съм бил изключително близък с Норфолк, почти ме обвинява, че заговорнича с Норфолк и с лордовете от Севера за освобождаването на шотландската кралица. Нарича ги предатели, обречени на смърт, и казва, че съм се съюзил с тях.

Бес изсъсква леко, като змия.

— Той почти заявява, че съм виновен в държавна измяна.

Ужасната дума пада между нас като стоварваща се брадва.

Тя поклаща глава:

— Не. Той не може да каже, че не сме му служили. Беше му казано. Той знаеше всичко, което ставаше. Никога не сме ѝ предавали писмо, което той да не е видял. Тя никога не е говорила с някого, без ние да съобщим на Сесил за това.

Толкова бързам да призная грешките си, че не чувам какво ми казва тя.

— Но, Бес, ти не знаеш. Имаше заговор. *Има* заговор. Не срещу кралицата, да пази Господ. А срещу Сесил. Норфолк и ние, останалите лордове, се обединихме срещу Сесил. — Толкова съм объркан, че чувам как гласът ми трепери, и не мога да го овладея. — Това нямаше нищо общо с шотландската кралица. Ставаше дума за свалянето на Сесил. Те се обърнаха към мен, и аз се заклех да действам заедно с тях. Казах, че ще се съюзя с тях за свалянето на Сесил. Уестморланд и Нортъмбърланд ме поканиха да се присъединя към тях. Съгласих се. Казах, че Сесил трябва да бъде усмирен.

Острите ѝ тъмни очи се приковават обвиняващо върху лицето ми:

— Заговорничил си срещу Сесил! — възкликва тя. — Ти не ми каза...

— Знаеш, че не храня към него приятелски чувства...

— Можеш да го обичаш или да го мразиш, но не ми казвай, че си се включил в заговор срещу него!

— Ти не разбираш... — Звуча неубедително, дори в собствените си уши.

— Знам, че един човек управлява Англия, един човек съветва кралицата, и този човек е Сесил. Знам, че за да бъдем ние с теб в безопасност, той не трябва никога да се усъмнява в нашата преданост към кралицата и към него.

Преглъщам на сухо. Идва ми да повърна:

— Ние, старите благородници...

— Петли на торище — казва тя, служейки си с мръсен език, подобаващ на фермерска дъщеря, каквато е всъщност. — Стари петли на старо торище.

— Ние, старите благородници, истинските лордове на Англия, смятаме, че Сесил превишава правата си. Редно е ние да съветваме кралицата.

— Като направите така, че Северът да се вдигне на оръжие срещу нея? Като вдигнете на бунт източните графства, предвождани от Норфолк? Като призовете папистите на бунт? Като унищожите сигурността и мира на кралството?

— Не, не — казвам припряно. — Планът никога не е бил такъв. Никога не са ми говорили нищо за това. Искане да поставим Сесил на мястото, където би трябвало да бъде: управител на кралицата, не неин главен съветник, не главен дворцов канцлер. Тя би трябвало да се вслушва в братовчед си, би трябвало да се вслушва в нас, би трябвало да бъде напътствана от нас, лордовете, перовете на кралството, естествените определени от Бог водачи, мъжете, които Бог е определил да управляват...

Бес тропва гневно с крак:

— Ти ни съсипа с това безразсъдство — изсъсква ми тя, пискливо като мишка. — Кълна се в Бога, милорд, вие преценихте възможно най-зле. Вие прекалихте. Вие може и да сте в състояние да посочите разликата между това да подкрепяте Хауърд и това да нападате Сесил, но Сесил няма да може да я види. Той ще втъче тези единични нишки в едно дебело въже от интриги и заговори и с него ще обеси всички ви заедно.

— Не можеш да бъдеш сигурна в това.

Тя отмята глава назад:

— Разбира се, че съм сигурна. Всеки с някакъв здрав разум щеше да го знае! Познавам го. Знам как мисли. Той е единственият човек, който знае каква може да бъде Англия, който прави плановете за тази страна. Той е единственият, който мисли не за старите времена, а за бъдещето; който гледа напред, а не назад. Той направлява кралицата денонощно. Кой може да е такъв глупак, та да помисли, че кралицата някога би тръгнала против него? Тя никога не го е правила! Никога не е вървяла против съветите му! Тя е изцяло зависима от него. Сесил е този, който управлява. Тя седи на трона, но властта е в ръцете на Сесил.

— Именно! — вмятам аз. — Той е всемогъщ.

— Чуваш ли се какво казваш? Да! Помисли! Ти сам го казваш. Той е всемогъщ. Следователно е твърде могъщ, за да можете ти и онези глупаци да го свалите от власт. Дори и да действате заедно. Ако мисли, че сте против него, той ще ви унищожи. Ще разкаже на кралицата дълга история, пълна с измислици, и ще обеси северните лордове заради държавната измяна, каквато е подготвянето на бунт, ще накаже Норфолк за измяната, извършена чрез този годеж, а теб ще хвърли завинаги в Тауър за това, че си участвал и в двете.

— Не знаех нищо за което и да е от двете. Присъединих се единствено към желанието да видя Сесил унижен. Единственото, което казах, беше, че ги подкрепям за свалянето на Сесил от власт.

— Разговаря ли с лордовете от Севера за женитбата на херцога на Норфолк с шотландската кралица? — пита настойчиво тя, така страстно, както една съпруга би принуждавала съпруга си да признае, че има тайна любовница. — Когато ни гостуваха онази вечер? Съгласи ли се с тях, че това ще бъде много хубаво за Норфолк, и за самите вас, и лошо за Сесил? Каза ли, че ще бъде добре за нея да заеме престола си в Шотландия с него като свой съпруг? Съгласи ли се, че кралицата не е знаела за това? Каза ли нещо подобно?

— Да — признавам, неохотно като неверен съпруг. — Да, мисля, че може и да съм.

Тя хвърля на пода салфетката заедно с конеца и иглата. Никога преди не съм я виждал да проявява небрежност към работата си.

— В такъв случай си ни унищожил — казва тя. — Няма нужда Сесил да сглобява всичко в един заговор. Всъщност, всичко това са различни нишки от един и същи заговор. Ти си й предавал писмата от Норфолк, позволил си й да се срещне с лордовете от Север, говорил си с тях за женитбата, и си се съгласил да участваш с тях в заговор срещу съветника на кралицата и срещу неговата политика.

— По какъв друг начин трябваше да постъпя? — изкрещявам аз в страха си. — Аз съм за Англия! Старата Англия, каквато беше тя преди. Моята страна, старата ми страна! Не искам Сесиловата Англия. Искам онази Англия от времето на баща ми! Какво друго би трябвало да сторя, освен да сваля Сесил от власт?

Лицето, което тя обръща към мен, е като камък, ако камъкът можеше да бъде озлобен:

— Трябваше да опазиш мен и богатството ми в безопасност — казва тя; гласът ѝ трепери. — Когато дойдох при теб, ти донесох добро състояние, голямо състояние, и чрез брака ни то стана твое, изцяло твое. Една съпруга не може да притежава нищо на свое име. Една съпруга трябва да повери своето богатство на съпруга си. Аз ти поверих моето. Вярвах ти, че ще го опазиш. Когато се оженихме, всичките ми имоти станаха твои, единственото, което ми даваш, е сумата, която ми отпусках като на своя съпруга. Поверих ти богатството си, къщите си, земите си, делата си. Дадох ти ги, за да ги опазиш за мен и децата ми. Това е всичко, което исках от теб. Да опазиш мен и богатството ми в безопасност. Аз съм жена, издигнала се сама, благодарение на собствените си усилия. Ти обеща да опазиш богатството ми.

— Отново ще получиш изцяло контрол върху него — заричам се. Обзема ме гняв срещу нея, задето все още може да мисли за пари в момент като този. — Ще се освободя от тази сянка върху името си. Ще изчистя името си и името на дома си. А ти отново ще си върнеш собствеността върху своите богатства. Ще си живееш отделно в собствената си скъпоценна къща и ще броиш скъпоценните си монети. И ще съжелявате, мадам, че вие и вашият голям приятел Сесил изобщо сте се усъмнили в мен.

Лицето ѝ веднага се сгърчва:

— О, не казвайте това, не го казвайте — прошепва тя. Идва при мен и когато усещам аромата на косите ѝ и докосването на ръката ѝ, аз разтварям обятията си и тя се хвърля в тях, притиска се плътно до мен, и плаче, притисната към гърдите ми — в крайна сметка си е просто една слаба жена.

— Хайде — казвам. — Хайде, хайде, успокой се. — Понякога искам твърде много от нея. Тя е само жена и понякога има странни страховити фантазии. Не може да мисли ясно като мъж, и не е образована и начетена. Тя е само жена: всеки знае, че жените не притежават стабилен ум. Би трябвало да я закрилям от по-сложния свят на двора, а не да се оплаквам, че тя не притежава разбирането, което може да прояви един мъж. Милвам меките ѝ коси и чувствам как любовта ми към нея се надига от вътрешностите към сърцето ми.

— Ще отида в Лондон — обещавам ѝ тихо. — Ще отведа теб и кралицата в Тътбъри, и веднага щом новият ѝ пазач пристигне, за да

ме замести, ще замина за Лондон и ще кажа лично на кралицата, че не знам нищо за никакъв заговор. Не съм виновен в никакъв заговор. Всички знаеха това, което знаех аз. Ще ѝ кажа, че всичко, което някога съм правил, е било да се моля за възстановяването на Англия, каквато беше по времето на нейния баща. Англия на Хенри, а не Англия на Сесил.

— И без друго Сесил е знаел, каквото и да твърди сега — заявява възмутено Бес, като се бори да се измъкне от прегръдките ми. — Знаел е за този заговор много преди той да бъде замислен. Знаел е за годежа също толкова добре, колкото и всеки от нас, толкова скоро, колкото и всеки от нас. Могъл е да го потуши за броени дни, още преди да е започнал.

— Грещиш. Не може да е знаел. Научи за него едва сега, когато Дъдли каза на кралицата.

Тя нетърпеливо поклаща глава:

— Нима не си разбрал вече, че той знае всичко?

— Как би могъл? Предложението за брак беше писмо от Хауърд до кралицата, донесено от пратеник на Хауърд, запечатано. Как е могъл Сесил да научи за него?

Тя се дръпва назад и се измъква от прегръдките ми и погледът ѝ се плъзва далече от мен.

— Той има шпиони — казва тя уклончиво. — Навсякъде. Има шпиони, които виждат всички писма на шотландската кралица.

— Не е възможно. Ако Сесил е знаел нещо, още от първия миг, тогава защо не ми е казал за него? Защо не е казал веднага на кралицата? Защо да го оставя досега, и да ме обвинява, че съм съучастник в заговор?

Кафявите ѝ очи са замъглени, тя ме гледа, сякаш съм някъде много далече.

— Защото иска да те накаже — казва хладно тя. — Той знае, че не го харесваш — ти си толкова недискретен в това отношение, та цял свят знае, че не го харесваш. Открито го наричаш слуга и син на слуга. Не му донесе очаквания резултат от разследването срещу кралицата. После той научава, че си се присъединил към Норфолк и останалите в заговор за свалянето му от поста му. После узнава, че насърчаваш кралицата да се омъжи за Норфолк. След това научава, че заклетите му врагове, лордовете от Север, Уестморланд и Нортъмбърланд, са

посетили теб и кралицата и са били топло посрещнати. Защо се изненадваш, че сега иска да те свали от мястото ти? Нима ти не искаш да го събориш от неговото? Нима ти не започна тази битка? Нима не прозря, че той ще я доведе до край? Нима не се изложи на опасност от обвинения?

— Жено! — сгълчавам я.

Бес обръща поглед към мен. Вече не е мекушава и разплакана, а критично настроена и пряма.

— Ще направя каквото мога — казва тя. — Винаги ще правя каквото мога за нашата безопасност и за нашето богатство. Но нека това ти бъде за урок. Никога не действай срещу Сесил. Той господства над Англия, има мрежа от шпиони, която покрива всеки дом в страната. Той измъчва заподозрените от него хора и ги превръща в свои слуги. Знае всички тайни, вижда всичко. Виждаш ли какво се случва на враговете му? Лордовете от Севера ще отидат на ешафода, Норфолк може да изгуби богатството си, а ние... — Тя вдига писмото. — Ние сме най-малкото заподозрени. По-добре ще е да дадеш на кралицата и на Сесил ясно да разберат, че не знаем нищо за онова, което са планирали лордовете от Север, че не са ни казали нищо, че не знаем нищо за това, което планират сега; и непременно кажи, че Сесил е имал копие от всяко писмо, което Норфолк е изпратил, още от мига, в който шотландската кралица го е получавала.

— Не е — възразявам глупаво. — Как би могъл?

— Имал е — казва тя рязко. — Не сме такива глупаци, че да правим каквото и да е без позволение на Сесил. Погрижих се за това.

Отнема ми цяла една дълга минута да разбере, че шпионинът в моето домакинство, работещ за човек, когото мразя, чието падение планирах, е моята любима съпруга. Още един миг ми е нужен да разбере, че съм бил предаден от жената, която обичам. Отварям уста да я прокълна заради неверността ѝ, но после спирам. Вероятно е спасила живота ни, като ни е задържала на печелившата страна: на страната на Сесил.

— Ти си казала на Сесил? Ти си преписала писмото и си му го предала?

— Да — казва тя кратко. — Разбира се. Аз му докладвам. Правя го от години.

Тя се извърща от мен към прозореца и поглежда навън.

— Не помисли ли, че проявяваш невярност спрямо мен? — питам я аз. Изтощен съм: не мога дори да ѝ се разгневя. Но не мога да сдържа любопитството си. Да ме предаде и да ми каже за това без капка срам! Да бъде толкова безочлива и дръзка!

— Не — казва тя. — Не помислих, че не съм ти вярна; защото не беше така. Аз служех на теб, макар че на теб не ти достига ум да го разбереш. Като доносничех на Сесил, аз опазих нас, и богатството ни. Каква проява на невярност има в това? Как може да се сравнява то с това да заговорничиш с друга жена и приятелите ѝ срещу сигурността на кралицата на Англия в дома на собствената си съпруга? Как може то да се сравни с това да защитиш богатството на друга жена на цената на безопасността на собствената ти съпруга? Как може да се сравни с това да сервилничиш пред друга жена през всеки ден от живота си, а да излагаш на риск собствената си съпруга? Да оставяш богатството ѝ наполовина прахосано, а земите ѝ — застрашени?

Горчивината в гласа ѝ ме зашеметява. Бес все още гледа през прозореца, с уста, пълна със злъч, със сурово лице.

— Бес... жено... Невъзможно е да мислиш, че предпочитам нея пред теб.

Тя дори не обръща глава.

— Какво ще правим с нея? — пита тя. Кимва към градината и аз се приближавам малко към прозореца и виждам шотландската кралица, все още в градината, със загърнати с наметка рамене. Тя тръгва по протежение на терасата, за да погледне към гъстата гора на крайречната долина. Засенчва очите си с ръка, за да ги предпази от ниското есенно слънце. За първи път се запитвам защо се разхожда и гледа на север, по този начин, всеки ден. Дали се взира да види праха, вдигнат от усилено яздеща армия, начело с Норфолк, дошла да я спаси и след това да я отведе надолу по пътя до Лондон? Дали смята отново да обърне страната надолу с главата в ноктите на войната, брат срещу брата, кралица срещу кралица? Тя стои в златната следобедна светлина, наметката ѝ се развява и се дипли леко зад гърба ѝ.

Има нещо в начина, по който държи главата си, като красива фигура в жива картина, което кара човек да закопнее за армия в полята отдолу, армия, която да я спаси и отведе. Макар да е моя пленница, аз копнея тя да избяга. Тя е твърде изящна красавица, за да чака в някаква кула, без да има кой да я спаси. Тя е като принцеса от детска приказка,

невъзможно е да я видите, красива като картина, и да не поискате да я освободите.

— Тя трябва да бъде свободна — казвам непредпазливо на Бес.
— Когато я виждам така, разбирам, че тя трябва да бъде свободна.

— Определено е трудна за опазване — казва тя без следа от романтични нотки в гласа.

СЕПТЕМВРИ 1569, ЗАМЪКЪТ ТЪТБЪРИ: МЕРИ

Ботуел,

Сега ме отвеждат в замъка Тътбъри. Лордовете от Севера и Хауърд ще се вдигнат на бунт за освобождаването ми на шести октомври. Ако можеш да дойдеш, ще командваш армията на Севера и ние отново ще потеглим в битка, в която можем единствено да спечелим. Ако ли не, пожелай ми късмет. Имам нужда от теб. Ела.

Мари

Кълна се в Девата, това е последният път, в който ще позволя да бъда отведена обратно в този омразен затвор, какъвто е замъкът Тътбъри. Сега отивам кротко, но това е последният път, в който ще ме отведат нагоре по виещия се път до тази воняща тъмница, където слънцето никога не огрява в стаята ми и където вятърът духа постоянно и студено над равните поля. Елизабет се надява, че ще умра от студа и влагата тук, или от болест, причинена от зловонните влажни мъгли откъм реката; но тя греша. Аз ще я надживея. Кълна се, че ще я надживея. Ще трябва да ме убие, ако иска да носи траур за мен. Няма да изнеможея и да умра, за да ѝ угодя. Ще вляза в замъка сега, но ще си тръгна от него начело на моя собствена армия. Ние ще влезем в Лондон и аз ще хвърля Елизабет в тъмница, и ще я видим колко дълго ще издържи в някой избран от мен влажен замък.

Могат да ме докарат припряно тук, могат да ме отведат чак обратно до замъка Болтън, ако искат, но аз съм кралица на приливите и отливите и точно сега течението се движи бързо за мен. Няма да ме държат в плен повече от още една седмица. Не могат да ме задържат. Това е краят за семейство Шрусбъри: те още не го знаят, но всеки момент ще бъдат унищожени. Лордовете от Север ще дойдат да ме

отведат с Норфолк начело. Датата е уговорена — ще бъде шести октомври — и аз ще отброявам дните на царуването си от тази дата. Ние ще бъдем готови: аз съм готова сега. Тогава моите тъмничари ще станат мои затворници, и аз ще се отнасям с тях, както пожелаея.

В момента Норфолк сигурно призовава арендаторите си: хиляди ще откликнат на неговия призив. Лордовете от Севера ще съберат голямата си армия. Всичко, което семейство Шрусбъри постигат, като ме довеждат тук, в най-окаяната си тъмница, е че ме затварят на място, където може лесно да бъде открита. Всички знаят, че ме държат в Тътбъри, всички знаят пътя до замъка. Армията на Севера ще дойде да ме спаси след броени седмици, и двамата Шрусбъри могат да избират дали да умрат, като отбраняват мръсния си замък, или да ми го предадат. Усмиввам се при мисълта за това. Те ще дойдат при мен и ще ме помолят да им простя и да си спомня, че винаги са се отнасяли любезно с мен.

Към самия граф изпитвам уважение: всеки би му се възхитил; и доста харесвам Бес: тя е добросърдечна жена, макар и много вулгарна. Но това ще доведе до техния край, може би до тяхната смърт. Всеки, който застане на пътя ми, между мен и свободата ми, ще трябва да умре. Уреченият ден е шести октомври и те трябва да бъдат готови, както съм готова аз: за победа или за смърт.

Не аз избрах този път. Аз дойдох при Елизабет в нужда, като родственица, молеща я за помощ. Тя се отнесе с мен като с враг и сега се отнася към собствените си лордове и собствения си братовчед като към врагове. Всеки, който мисли, че тя е велика кралица, би трябвало да отбележи следното: в своя триумф тя беше мнителна и не прояви великодушие и щедрост. Когато е в опасност, тя бива завладяна от паника. Тя ме докара до отчаяние, а тях тласна към бунт. Няма да има кого друг да вини, освен себе си, когато щурмуват замъка ѝ, хвърлят я в Тауър и я изпратят на ешафода, на който умря майка ѝ. Тя и върховният ѝ съветник Сесил имат такива мнителни, озлобени умове, че са си представяли собствения си провал, и така го предизвикаха. Както постъпват винаги страхливите и мнителни хора: те си представяха най-лошото и го превърнаха в реалност.

Имам писмо от посланика си, епископът на Рос, Джон Лесли, който е в Лондон и следи как се руши властта на Елизабет. Намерих го затыкнато в седлото си, когато яхнахме припряно конете си, за да

потеглим към Тътбъри. Дори в ужасеното бързане да стигнем от Уингфийлд до замъка Тътбъри някой предан човек е имал време да ми послужи. Дори конярите на Шрусбъри вече са на моя страна. Бес и съпругът ѝ са жертва на предателство в собственото си домакинство. Домът е пълен с шпиони, добре платени с испанско злато, които очакват да ми служат. Бележката на Лесли, набързо надраскана на смесица от френски и шифрован език, ми съобщава за паника в Лондон, за това, че Елизабет е обезумяла от страх заради получаваните на всеки час съобщения за бунтове, които избухват из цялата страна.

На лордовете от Севера е заповядано да се явят при Елизабет в Лондон под страх от смъртно наказание, а те не се подчиниха на нареждането ѝ. Те свикват хората си и веднага щом съберат армия, ще дойдат да ви отведат. Потвърдиха, че уреченият ден е шести октомври. Бъдете готова.

Норфолк също е готов. Той не се подчини на нареждането ѝ да се яви в двора, и избяга в дома си, Кенингхол, в Норфолк, за да събере армията си. Цяла източна Англия ще се отзове на призива му да го последва в поход.

Дворът преустанови пътуването си и се втурна обратно към Лондон: сега подготвят замъка Уиндзор за обсада. Свикват въоръжените отряди да отбраняват Лондон, но те не могат да бъдат събрани и въоръжени навреме. Половината граждани укриват имуществото си и бягат от централната част на града. Нощем всичко е пусто, навсякъде владее страхът. След броени седмици испанците ще стоварят на суша армия от Ниските земи, за да защитава вашата кауза, а чрез своя банкиер Ридолфи изпратиха злато, което предадох на Норфолк, за да плати на вашите войници.

Победата ще бъде наша, това е въпрос на броени седмици.

Рос

Смачквам писмото и го пъхам в джоба си. Ще го изгоря веднага щом спрем за вечеря. Яздя с ръце, отпуснати върху юздите, почти без да усещам коня под себе си. Мислено си представям Елизабет, моята братовчедка, как се втурва към замъка Уиндзор, оглежда придворните си и вижда във всяко лице прекалено ентусиазираната усмивка на предателството. Знам как е, сама съм го виждала. Тя ще почувства, както почувствах аз в Холируд, че няма никой, на когото може да се довери; ще разбере, както разбрах аз в Дънбар, че подкрепата за нея пресъхва и че нейните последователи ѝ обещават верността си в същия миг, когато я изоставят. Сега тя знае, че дори Дъдли, нейният приятел от детинство и неин любим от години, е заговорничил с Норфолк да ме спаси. Собственият ѝ любим, собственият ѝ братовчед, и всички лордове от Частния ѝ съвет, до един са на моя страна. Всички лордове в нейния двор искат да ме видят освободена. Обикновените хора са ми предани от все сърце и душа. Тя е напълно предадена. Когато се възкачи на престола, я наричаха „нашата Елизабет“, а сега тя изгуби обичта им.

Мисля си за Шрусбъри, който язди мрачно до мен, как бърза напред, за да ме повдигне и да ми помогне да сляза от седлото, за тихата наслада, която изпитва, когато е в моята компания на вечеря, за дребните му подаръци и неизменната му вежливост. Той е положил клетва като неин васал, но аз го спечелих на своя страна. Спечелих на своя страна всеки лорд в Англия. Знам това. Виждам го в Шрусбъри и във всеки мъж в домакинството на Бес. Всички те копнеят да ме освободят.

ОКТОМВРИ 1569, ЗАМЪКЪТ ТЪТЪЪРИ: БЕС

Половината неща, от които имаме нужда, са оставени в Уингфийлд, и по никакъв начин не мога да купя пресни зеленчуци в кръг от двайсет мили. Запасите в околността са изчерпани, а мъжете избягаха, за да се присъединят към армията на Севера, която се събира в Бранспат под командването на графа на Уестморланд, като се кълне във вярност на шотландската кралица и обявява свещена война в името на Римокатолическата църква. Страната вече се готви за война, а когато изпращам управителя си на пазара, той казва, че не искат да му продадат нищо: чувства се така, сякаш самият той е врагът.

Ужасяващо е да се помисли, че там, в пустошта на Севера, има земевладелци, дребни дворяни и лордове, които свикват арендаторите си, събират приятелите си, въоръжават последователите си и им нареждат да тръгнат в поход под знамето с петте рани на Христа, за да ме намерят, да дойдат в дома ми, да освободят моята пленница. Но щем се будя при най-лекия шум, денем непрекъснато се качвам до стената на замъка, за да се загледам към пътя, непрекъснато ми се привижда облак прах и си мисля, че се задават.

През целия си живот съм живяла като дискретна жена, в добри отношения със съседите си, добър земевладелец по отношение на арендаторите си, справедлив работодател. Сега се оказвам скарана със собствените си хора. Не знам кой е таен враг, не знам кои са готови да освободят кралицата, ако могат, кои биха се изправили срещу мен, ако смееха. Това ме кара да се чувствам като чужденка на собствената си земя, като новодошла в собствената си страна. Хората, които смятам за свои приятели и близки, може да са на другата страна, може да са против мен, може дори да са мои врагове. Моите приятели, дори моите родственици, може да вдигнат оръжие срещу мен, може да видят в мое лице изменница срещу истинската кралица, моята пленница.

Самата тя е скромна и сдържана, като послушница в манастир, която крие в ръкава си план за бягство, и съпругът ми наивно

отбелязва пред мен:

— Слава Богу, че не се е опитала да се освободи. Поне не знае нищо за бунта.

За първи път в брачния си живот аз го поглеждам и си помислям: „Глупак.“

Лош момент е този, в който една съпруга помисли, че съпругът ѝ е глупак. Имала съм четирима съпрузи и съм имала лоши моменти с всички тях; но никога преди не съм била омъжена за човек, чиято глупост може да ми струва къщите и богатството ми.

Не мога да го понеса. Нощем се будя и ми идва да заплача при мисълта за това. Някоя изневяра не може да е по-ужасна. Дори когато най-красивата жена в християнския свят е под моя покрив, аз се улавям, че мисля повече за това дали съпругът ми може да изгуби състоянието ми, отколкото дали може да разбие сърцето ми. Сърцето на една жена може да оздравее, или да омекне, или да закоравее. Но загубиш ли веднъж собствения си дом, е трудно да си го върнеш отново. Ако кралица Елизабет ни отнеме Чатсуърт, за да накаже съпруга ми за неговата измяна, знам, че никога повече кракът ми няма да стъпи там.

Много хубаво от негова страна — да заговорничи срещу Сесил подобно на дете с палави приятелчета, много хубаво, че си затваря очите пред шотландската кралица и писмата, които тя получава непрекъснато. Много хубаво — да се наслаждава на компанията на жена, достатъчно млада да му бъде дъщеря, при това — неприятелка на кралството; но да стигне толкова далече, че сега дворът да отказва да ни плати дължимото! Те отказват да обсъждат сметките, дори не отговарят на отчетите, които им изпращам. Да стигне толкова далеч, че да е възможно да се усъмнят във верността ни! За нищо ли не мисли? Не гледа ли напред? Не знае ли, че имотите на един предател веднага, без право на обжалване, биват конфискувани в полза на Короната? Нима не знае, че Елизабет би дала собствените си рубини, ако можеше да ми отнеме Чатсуърт? Нима той не ѝ е предоставил оправдание за това с глупавата си непредпазливост с лордовете от Севера? Нима той не е именно глупак? Разточителен глупак? И нима не прахосва наследството ми с такава бързина, както и своето? Децата ми са женени за неговите деца, богатството ми е поверено на неговите

грижи: няма ще прахоса всичко на вятъра, защото е лишен от далновидност? Мога ли изобщо някога да му простя за това?

Била съм омъжена преди и мога да разпозная момента, когато един меден месец е приключил, когато една жена вижда обожавания си жених такъв, какъвто е в действителност: обикновен смъртен. Но никога преди не съм изпитвала чувството, че бракът ми е приключил. Никога преди не съм виждала един свой съпруг като глупак и не съм изпитвала желание той да не беше мой господар и повелител, а личността ми и богатството ми да бяха в безопасност, поверени на собствените ми грижи.

ОКТОМВРИ 1569, ЗАМЪКЪТ ТЪТЪЪРИ: ДЖОРДЖ

Колкото и дълго да живея, никога няма да забравя тази есен. С всеки паднал лист си отиваше по малко от гордостта ми. Докато дърветата оголяваха, виждах костите на живота си изложени на показ в тъмнината, в студа, без прикриващия блясък на листата. Сгреших. Разбрах погрешно всичко. Сесил е нещо повече от управител, далеч повече. Той е едър земевладелец, той е върховен управник. Той е управител на цяла Англия, а аз не съм нищо повече от беден арендатор, който погрешно е смятал дългия си живот тук, семейния си дом, обичта си към земята, за неотменимо право. Мислех си, че съм земевладелец тук: но откривам, че не притежавам нищо. Утре мога да изгубя всичко. Аз съм обикновен селянин — дори нещо по-малко: аз съм човек, настанил се незаконно на нечия чужда земя.

Мислех си, че ако ние, лордовете на Англия, видим по-добър начин да управляваме тази страна, отколкото вечната готовност на Сесил за война, безкрайната му омраза към всички наследници на Елизабет, вечният му ужас от привидения в сенките, безумния му страх от папистите, тогава бихме могли да го съборим от власт и да станем съветници на кралицата. Мислех си, че можем да ѝ покажем как да се отнесе справедливо с шотландската кралица, да се сприятели с французите и да сключи съюзи с Испания. Мислех, че можем да я научим как да живее като кралица с гордост, а не като узурпаторка, преследвана от страхове. Мислех си, че можем да ѝ вдъхнем такава увереност в правото ѝ да седи на трона, че тя да се омъжи и да роди наследник. Но сгреших. Както услужливо ми казва Бес, допуснах глупава грешка.

Сесил е решен да хвърли в Тауър всички, които са несъгласни с него. Кралицата слуша единствено него и се опасява от предателство там, където е имало само несъгласие. Сега тя отказва да се съветва с когото и да било от лордовете, няма доверие дори на Дъдли. Би обезглавявала дори и сенки, ако можеше. Кой знае каква облага може

да извлече Сесил от това? Норфолк е прогонен от двора на собствената си братовчедка, тласнат към бунт; лордовете от Севера се събират по земите си. За мен, до този момент, той запазва единствено позора да бъде лишен от доверие и заменен.

Единствено срама. Единствено този дълбок срам.

Вече не мога да се тревожа от обрата, който приека събитията. Бес, която е смразяващо студена и изплашена, може да се окаже права и аз да съм бил глупак. Мнението на съпругата ми за мен е още едно оскърбление, което трябва да се науча да приемам в това време на студенина и мрак.

Сесил ми пише кратко, че двама избрани от него лордове ще дойдат да приемат шотландската кралица под свой надзор и да я отвеждат от мен. После трябва да замина за Лондон, за да се явя на разпит. Не казва нищо повече. Всъщност, защо би трябвало да ми обяснява каквото и да било? Нима върховният управител трябва да дава обяснения на един арендатор? Не, той просто дава заповедите. Ако кралица Елизабет смята, че не може да ми гласува доверие да пазя шотландската кралица, значи е решила, че съм негоден да ѝ служа. Дворът ще разбере какво мисли тя за мен, светът ще узнае какво мисли тя за мен. Това, което ме прорязва чак до сърцето, до моето гордо вярно сърце, е че сега знам какво мисли тя за мен.

Тя мисли лоши неща за мен.

По-страшна от това е една скрита, тайна болка, от която никога не мога да се оплача, която никога не мога да призная пред друга жива душа. Шотландската кралица ще ми бъде отнета. Може да не я видя никога повече.

Може да не я видя никога повече.

Унижен съм от едната кралица, а другата ще ми бъде отнета.

Не мога да повярвам, че изпитвам такова чувство на загуба. Предполагам, че твърде много съм свикнал да бъда неин пазач, да се грижа за безопасността ѝ. Твърде много съм свикнал да се събуждам сутрин и да хвърлям поглед отсреща към онази страна на вътрешния двор, където се намира тя, и да виждам капците на прозорците ѝ затворени, ако тя още спи, или отворени, ако вече е будна. Свикнал съм да яздя с нея сутрин, да се храня с нея следобед. Започнах толкова много да харесвам пеенето ѝ, това, че обича да играе на карти, радостта ѝ от танцуването, постоянното присъствие на необикновената

й красота, че не мога да си представя как ще живея без нея. Не мога да се събудя сутрин и да прекарам деня без нея. Господ ми е свидетел, не мога да прекарам остатъка от живота си без нея.

Не знам как се случи това. Несъмнено не може да съм проявил невярност спрямо Бес, нито спрямо моята кралица, безспорно не съм изменил на верността си нито към моята съпруга, нито към моя монарх, но не мога да се сдържа да не търся шотландската кралица всеки ден. Копнея за нея, когато не я виждам, а когато тя идва — затичала се надолу по стълбите към двора с конюшните, или вървяща бавно към мен, докато слънцето грее зад гърба й, — откривам, че се усмихвам като момче, изпълнен с радост, че я виждам. Нищо повече: невинна радост, че тя идва към мен.

Не мога да се заставя да разбера, че ще дойдат и ще я отведат от мен, и че не трябва да изричам дори една дума на протест. Ще си мълча и те ще я отведат, а аз няма да протестирам.

Те пристигат по пладне: двамата лордове, които ще я отведат от мен, влизат с тропот във вътрешния двор, предшествани от собствените си стражи. Успявам да се усмихна горчиво. Те ще научат колко скъпо е да се поддържат пазачи: да бъдат хранени, и поени, и следени да не вземат подкупи. Ще научат, че тя не може да бъде опазена, каквото и да плащат. Кой мъж би могъл да й устои? Кой мъж би могъл да й откаже правото да излиза на езда веднъж дневно? Кой мъж би могъл да й попречи да се усмихва на пазача си? Каква сила може да попречи на сърцето на един млад войник да се преобърне в гърдите му, когато тя го поздрави?

Отивам да ги посрещна, засрамен от присъствието им, срамувайки се и от мръсния малък вътрешен двор, а после се отдръпвам, когато разпознавам знамената им и виждам мъжете, които Сесил е избрал да ме заместят като пазачи на тази млада жена. Мили Боже, каквото и да ми струва, не мога да я пусна да тръгне с тях. Трябва да откажа.

— Ваша светлост — заеквам: ужасът прави речта ми бавна. Сесил е изпратил Хенри Хейстингс, графа на Хънтингдън, и Уолтър Деверьо, графа на Херефорд, като нейни похитители. Със същия успех можеше да изпрати двама италиански наемни убийци с отровни ръкавици.

— Съжалявам за това, Талбот — казва рязко Хънтингдън, докато слиза от седлото, сумтейки от неудобство. — В Лондон е истински ад. Не може да се предвиди какво ще се случи.

— Истински ад? — повтарям. Мисля бързо дали мога да кажа, че шотландската кралица е болна, или пък да посмея тайно да я изпратя обратно в Уингфийлд. Как мога да я защита от тях?

— Кралицата се премести в Уиндзор, за да бъде в безопасност, и укрепи замъка като за обсада. Вика всички лордове на Англия да се явят в двора, до един заподозрени в злосторничество. Също и вас. Съжалявам. Трябва да се явите веднага, след като ни помогнете да преместим вашата пленница в Лестършър.

— Пленница? — поглеждам суровото лице на Хейстингс. — В дома ви?

— Тя вече не е гостенка — студено казва Деверьо. — Тя е затворничка. Заподозряна е в планиране на измяна заедно с херцога на Норфолк. Искаме тя да бъде някъде, където можем да я държим изолирана. Затвор.

Оглеждам се към тесния вътрешен двор, към единичната порта с подвижна вертикална решетка, към крепостния ров и единствения път, който води нагоре по хълма.

— По-изолирана от това?

Деверьо се изсмива кратко и казва, почти нечуто:

— За предпочитане — бездънна яма.

— Вашето домакинство се оказва ненадеждно — категорично казва Хейстингс. — Дори и ако вие самият не сте такъв. Нищо не е доказано. Не са дадени никакви показания срещу вас, във всеки случай все още не. Талбот, съжалявам. Не знаем докъде е стигнала покварата. Не можем да кажем кои са предателите. Трябва да бъдем нащрек.

Усещам как топлината нахлува в главата ми и за миг не виждам нищо, толкова силна е яростта ми.

— Никой досега не е поставял под съмнение честта ми. Никога преди. Никой не е поставял под въпрос честта на семейството ми. Не и през всичките петстотин години вярна служба.

— С тези приказки само си губите времето — рязко казва младият Деверьо. — Ще бъдете разпитан под клетва в Лондон. Колко скоро може тя да се приготви да дойде?

— Ще питам Бес — казвам. Не мога да говоря с тях, езикът ми е пресъхнал в устата. Навярно Бес ще знае как можем да ги забавим. Гневът и срамът ми са твърде силни, за да кажа и дума. — Моля, влезте. Отдъхнете си. Ще питам.

ОКТОМВРИ 1569, ЗАМЪКЪТ ТЪТЪЪРИ: МЕРИ

Чувам тропот на конници и се втурвам към прозореца, с бясно биещо сърце. Очаквам да видя във вътрешния двор Норфолк, или лордовете от севера с тяхната армия, или дори — сърцето ми подскача при тази мисъл — ами ако е Ботуел, избягал от тъмницата, начело на отряд погранични жители, препускащи насам да ме спасят?

— Кой е там? — питам настойчиво. Управителят на графинята е до мен в моята трапезария: и двамата гледаме през прозореца към двамата покрити с прах от пътуването мъже и тяхната армия от четири дузини войници.

— Това е граф Хънтингдън, Хенри Хейстингс — казва той. Погледът му се плъзва далече от мен. — Ще трябва да се срещна с нейна светлост.

Той се покланя и пристъпва към вратата.

— Хейстингс ли? — настоятелно питам аз: гласът ми е изострен от страх. — Хенри Хейстингс? За какво му е да идва тук?

— Не знам, ваша светлост. — Мъжът се покланя и пристъпва назад към вратата. — Ще се върна при вас веднага щом разбере. Но сега трябва да вървя.

Махвам с ръка:

— Вървете — казвам. — Но се върнете веднага. И намерете негова светлост милорд Шрусбъри и му кажете, че искам да го видя. Кажете му, че искам да го видя спешно. Помолете го да дойде веднага при мен.

Мери Сетън идва и застава до мен, зад нея се приближава Агнес.

— Кой са тези лордове? — пита тя, като поглежда надолу към вътрешния двор, а после — към пребледнялото ми лице.

— Онзи е човекът, когото наричат „протестантския престолонаследник“ — изричам с изстинали устни. — Той е от фамилията Поул, от рода на Плантагенетите, братовчед на самата кралица.

— Да ви освободи ли е дошъл? — пита тя със съмнение. — На страната на бунта ли е?

— Едва ли — казвам горчиво. — Ако аз умра, той ще се доближи с една крачка до трона. Ще бъде наследник на трона на Англия. Трябва да узная за какво е дошъл. Едва ли ще са добри новини за мен. Мери, вървете и вижте какво можете да научите. Подслушвайте в конюшната и се опитайте да научите нещо.

Веднага щом тя тръгва, аз отивам до писалището си и пиша бележка:

Рос — поздрави на вас и на лордовете от Север и тяхната армия. Наредете им да побързат заради мен. Елизабет изпрати своите копои и те ще ме отведат оттук, ако могат. Кажете на Норфолк, че съм в ужасна опасност.

М.

ОКТОМВРИ 1569, ЗАМЪКЪТ ТЪТЪЪРИ: БЕС

Могат да я вземат. По дяволите, могат да я вземат и да я отведат. Тя не ни е донесла нищо друго освен беди. Дори ако я отведат сега, кралицата никога няма да ни изплати онова, което ни дължи. До Уингфийлд и обратно, със свита от шейсет души, като може би още четирийсет други идват да се хранят тук. Нейните коне, любимите ѝ птици, нейните килими и мебели, роклите ѝ, новият ѝ свирач на лютня, личният ѝ художник: поддържах домакинството ѝ по-добре, отколкото поддържах своето. Всяка вечер — вечеря, на която се сервират трийсет и две блюда; нейни собствени готвачи, нейни собствени кухни, нейна лична изба. Бяло вино, от най-добрата реколта, за да мие лицето си с него. Тя трябва да разполага със свой личен слуга, който да опитва храната и питиетата ѝ, в случай, че някой иска да я отрови. Бог е свидетел, аз сама бих го сторила. Тя ни струва двеста лири на седмица, съпоставени с обещаната сума от петдесет и две лири: но никога не ни изплащат дори и нея. Сега тя никога няма да бъде платена. Ще бъдем с хиляди лири по-бедни, когато това свърши, и ще я отведат, но няма да платят за издръжката ѝ.

Е, могат да я вземат; а аз ще се справя с този дълг. Ще го впиша в най-долния край на страницата, сякаш е изгубената сметка на мъртъв длъжник. По-добре да се отървем от нея и да бъдем наполовина разорени, отколкото да остане тук и да съсипе мен и близките ми. По-добре да я приема за мъртва и да не я включвам в сметките.

— Бес.

Джордж е застанал на прага на сметководната ми стая: обляга се на вратата, с ръка, притисната към сърцето. Лицето му е побеляло и той трепери.

— Какво има? — Надигам се веднага от масата, оставям перото и улавям ръцете му. Пръстите му са ледени. — Какво има, любов моя? Кажи ми. Болен ли си?

Изгубих трима съпрузи, отнети ми от внезапна смърт. Този, най-влиятелният ми съпруг, графът, е пребледнял като мъртвец. Веднага забравям, че някога съм мислила лошо за него, и изведнъж ужасът да не го загубя ме сграбчва, сякаш самата аз изпитвам болка.

— Болен ли си? Боли ли те нещо? Любов моя, какво има? Какво става?

— Кралицата е изпратила Хейстингс и Деверьо да отведат шотландската кралица — казва той. — Бес, не мога да я пусна да тръгне с тях. Не мога да я изпратя. Това означава да я изпратя на смърт.

— Хейстингс не би... — започвам.

— Знаеш, че би го направил — прекъсва ме той. — Знаеш, че именно затова го е избрала кралицата. Хейстингс е протестантският наследник. Той ще я затвори в Тауър, или в собствения си дом, и тя няма да излезе никога оттам. Ще обявят, че тя боледува, а после — че е по-зле, а след това — че е мъртва.

Мъката в гласа му ме ужасява.

— Или ще я убият по време на пътуването и ще кажат, че е паднала от коня си — предрича той. Лицето му е мокро от пот, устата му — сгърчена от болка.

— Но щом кралицата нарежда това?

— Не мога да я пусна да отиде на смърт.

— Ако това е заповед на кралицата...

— Не мога да я пусна да си отиде.

Поемам си дъх:

— Защо не? — питам. Предизвиквам го да ми каже. — Защо не можеш да я пуснеш да си отиде?

Той се извъръща от мен.

— Тя е моя гостенка — промърморва. — Въпрос на чест...

Обръщам се към него със сурово изражение:

— Научи се да я оставяш да си отиде — казвам рязко. — Честта няма нищо общо с това. Застави се да я пуснеш да си отиде, дори да отива на смърт. Принуди се да го направиш. Не можем да им попречим да я отведат, а ако възразим, само ще създадем по-лошо впечатление. Ще си помислят, че вече си изменник; ако се опиташ да я спасиш от Хейстингс, ще бъдат сигурни, че тя те е привлякла на своя страна. Ще те набедят като изменник.

— Това означава да я изпратя на смърт! — повтаря той, гласът му се прекършва. — Бес! Ти беше нейна приятелка, прекарваше ден след ден с нея. Не може да бъдеш толкова безсърдечна, че да я предадеш на убиеца ѝ!

Хвърлям поглед обратно към писалището си и към числата в сметководната си книга. Знам до последното пени какво ни е струвала дотук. Ако я защитим от кралицата, ще изгубим всичко. Ако кралицата помисли, че сме прекалено привързани към тази друга кралица, ще ни унищожи. Ако ни обвини в държавна измяна, ще изгубим земите си и абсолютно всичко, което притежаваме. Ако бъдем признати за виновни в държавна измяна, ще бъдем обесени за това: и двамата ще умрем заради мекушавостта на съпруга ми. Не мога да поема такъв риск.

— Кого го е грижа?

— Какво?

— Казах, кого го е грижа? Кого го е грижа, ако я отведат и я обезглавят в някоя нива, и зарежат тялото ѝ в някоя канавка? Кого го е грижа за нея?

В стаята се възцарява ужасна тишина. Съпругът ми ме поглежда, сякаш съм чудовище. Глупакът и Чудовището се гледат в лицата и аз се чудя на това, в което сме се превърнали. Преди двайсет и един месеца бяхме новобрачни съпрузи, напълно доволни от договора, който бяхме сключили, наслаждаващи се един на друг, оглавяващи съвместно една от най-влиятелните фамилии в кралството. Сега сърцата и състоянията ни са съсипани. Съсипахме себе си.

— Ще отида и ще ѝ кажа да пригответи багажа си — казвам дрезгаво. — Не можем да направим нищо друго.

Той все още не се отказва да обсъжда въпроса. Улавя ме за ръката:

— Не можеш да я оставиш да отиде с Хейстингс — казва той. — Бес, тя е наша гостенка, тя шиеше заедно с теб, хранеше се с нас и ловуваше с мен. Не е виновна в никакво престъпление, знаеш това. Тя е наша приятелка. Не можем да я предадем. Сигурен съм, че ако тръгне с него, тя никога няма да стигне жива до къщата му.

Мисля си за моя Чатсуърт, и за моето богатство, и това ме успокоява.

— Нека се изпълни Божията воля — казвам. — И трябва да се подчиним на кралицата.

— Бес! Съжали я, тя е млада жена! Прояви жалост към нея, тя е една красива млада жена без приятели!

— Ще се изпълни Божията воля — повтарям, като се придържам здраво към мисълта за новата си входна врата и колонадата с гипсовите цветя, и за мраморната входна зала; мисля си за новите конюшни, които искам да доживея да построя. Мисля си за децата си, сключили изгодни бракове, и вече добре настанени на удобни постове в двора, за династиите, които ще основа, за внуците, които ще имам и браковете, които ще им уредя. Мисля си колко далече съм стигнала и колко далече се надявам да стигна. Бих предпочела да отида в самия ад, отколкото да изгубя дома си. — Да живее кралицата.

ОКТОМВРИ 1569, ЗАМЪКЪТ ТЪТЪЪРИ: МЕРИ

Графинята влиза в покоите ми, с твърдо и сурово лице.

— Ваша светлост, отново потегляте на път. Знам, че ще се радвате да се озовете далеч оттук.

— Къде отивам? — питам аз. Чувам страха в гласа си: тя също ще го чуе.

— Ашби-де-ла-Зуш, Лестършър — казва тя кратко. — С граф Хънтингдън.

— Предпочитам да остана тук. Ще остана тук.

— Трябва да се изпълнят нарежданията на кралицата.

— Бес...

— Ваша светлост, не мога да направя нищо. Не мога да отхвърля заповедите на моята владетелка по отношение на вас. Не би трябвало да искате това от мен. Никой не би трябвало да иска това от мен.

— Какво ще направи Хънтингдън с мен?

— О, той ще ви осигури по-добър подслон, отколкото сме в състояние да направим ние тук — казва тя успокояващо, сякаш разказва приказка на дете.

— Бес, пишете на Сесил от мое име, попитайте го дали мога да остана тук. Моля ви — не, нареждам ви — да му пишете.

Усмивката не слиза от лицето ѝ, но то е напрегнато.

— Та на вас дори не ви харесва тук! Сигурно сте се оплаквали от миризмата от буницето поне дузина пъти. И от влагата! Лестършър ще ви допадне далеч повече. Това е прекрасен ловен район. Може би кралицата ще ви покани в двора.

— Бес, страхувам се от Хенри Хейстингс. Невъзможно е той да ми желае друго, освен зло. Позволете ми да остана при вас. Настоявам за това. Заповядвам ви. Пишете на Сесил и му съобщете, че настоявам да остана при лорд Шрусбъри.

Но начинът, по който произнасям името на съпруга ѝ, „Шюзбюи“, внезапно пробужда яростта ѝ:

— Прахосахте половината от състоянието на съпруга ми, моето собствено състояние — изрича ядно тя. — Богатството, което му донесох с брака ни. Заради вас той изгуби доброто си име в очите на своята кралица; заради вас тя се съмнява в лоялността ни. Тя му нареди да се яви в Лондон за разпит. Какво мислите, че ще му причинят? Те мислят, че ние ви подкрепяме. — Тя прави пауза и аз виждам злобното проблясване на ревността ѝ, завистта на една стара жена заради моята младост, заради външния ми вид. Не бях помисляла, че тя изпитва това. Не знаех, че забелязва какво изпитва съпругът ѝ и как се държи с мен. — Мислят, че съпругът ми е благосклонен към вас. Няма да е трудно да се намерят свидетели, които да кажат, че той е благосклонен към вас. Изключително много.

— Но, Бес, знаете много добре...

— Не, не знам — казва тя ледено. — Не знам нищо за неговите чувства към вас, или за вашите към него, или за вашата така наречена магия, вашето така наречено обаяние, вашата прочута красота. Не знам защо той не може да ви откаже нищо, защо пилее богатството си по вас, защо пилее по вас дори моето състояние. Не знам защо е рискувал всичко, за да се опита да ви освободи. Защо не ви е пазил по-внимателно, защо не ви нареди да не излизате от покоите си, защо не намали числеността на свитата ви. Но не може да го прави повече. Ще трябва да се примирите. Можете да изпробвате чара си върху граф Хънтингдън, и да видите как ще въздейства върху него.

— Хънтингдън е човек на кралица Елизабет — казвам отчаяно. — Знаете това. Той е неин родственик. Ухажвал я е, за да се омъжи за него. Той е следващият наследник на нейния трон след мен и сина ми. Мислите ли, че мога да го очаровам?

— Бог знае, че сте добре дошла да опитате — казва тя кисело, прави реверанс и тръгва заднешком към вратата.

— В противен случай какво? — питам, докато тя си отива. — В противен случай какво? Какво ще стане с мен, когато му бъда поверена, за да ме пази? Изпращате ме на смърт и го знаете. Бес! Бес!

НОЕМВРИ 1569, ЗАМЪКЪТ ТЪТЪЪРИ: ДЖОРДЖ

Не мога да спя. Не мога и да ям, докато се случва всичко това. Не мога да седя спокойно в стола си, нито пък ми доставя удоволствие да изляза на езда. Откупих ѝ четири дни безопасност, като изтъкнах довода, че те нямат достатъчно силна стража, че сега, когато армията на Севера е в поход — кой знае къде? — те не ще смеят да потеглят с нея. Могат да се озоват право в засада. Никой не знае колко мъже са се присъединили към лордовете от Север. Никой не знае къде са сега. Хейстингс неохотно изпрати да повикат още от неговите хора.

— Защо да си правим труда? — пита ме Бес: кафявите ѝ очи са студени. — След като тя и без друго трябва да си отиде? Защо да се грижим дали Хейстингс има силна стража? Бих си помислила, че искаш тя да бъде спасена.

Иска ми се да ѝ кажа: „Защото съм готов да кажа всичко, за да я задържа под един и същи покрив със себе си за още един ден.“ Но това изобщо няма да прозвучи логично. Затова отбелязвам:

— Вестите, които идват отвсякъде, гласят, че Уестморланд и Нортъмбърланд се придвижват, а армията им наброява повече от две хиляди души. Не искам да ги изпращам в беда. Изобщо не е от полза за нас, ако тръгнат оттук и попаднат в засада.

Бес кимва, но не изглежда убедена.

— Не е добре за нас тя да остане тук като хваната в капан — казва тя. — Армията ще ѝ налети като рояк оси на гърне със сладко. По-добре тя да си отиде, отколкото те да ни обсадят тук. По-добре тя потегли прекалено рано, отколкото прекалено късно. Не ни трябва тук. Не искаме нейната армия да пристигне тук, за да я отведе.

Кимвам. Новобрачните съпрузи, каквито бяхме само преди месеци, не искаха тя да идва тук и да наруши щастието ни. Но сега? Сега ние сме разделени по отношение на желанията си. Бес мисли единствено как да опази в безопасност себе си и богатството си през този опасен период. А по някаква причина аз изобщо не мога да мисля.

Изобщо не мога да правя планове. Мисля, че сигурно имам лек пристъп на подагра, която ме мъчеше преди. Никога не съм се чувствал толкова замаян, толкова уморен и толкова болен. Забелязвам, че прекарвам цели часове, загледан през прозореца към отсрещния край на вътрешния двор, към затворените капаци на прозорците ѝ. Сигурно съм болен. Не мога да мисля за нищо, освен за това, че ми остават само четири дни, в които тя ще бъде под моя покрив, а дори не мога да си измисля причина да прекося вътрешния двор и да говоря с нея. Четири дни, а аз може да ги прекарам като куче, което седи пред затворена врата, без да знае как да влезе. В мислите си надавам вой.

НОЕМВРИ 1569, ЗАМЪКЪТ ТЪТЪЪРИ: БЕС

Зазорява се, когато чувам блъскането по голямата порта на къщата. Събуждам се веднага, сигурна, че това е армията на Севера, дошла да я освободи. Джордж не помръдва: лежи като камък, макар да знам, че е напълно буден, изглежда, че напоследък изобщо не спи. Лежи и слуша със затворени очи: не желае да говори с мен, не ми дава и възможност аз да поговоря с него. Дори сега, при блъскането по вратата, той не помръдва — той е човек, на когото цял живот някой друг е отварял вратата. Измъквам се сърдито от леглото, загръщам с роба голото си тяло, заталям връзките и затичвам към вратата и надолу по стълбите до вратаря, който разтваря широко портата и един покрит с кал ездач влиза с тропот във вътрешния двор: лицето му се белее в утринната светлина. Слава Богу, това е пратеник от Лондон, а не въоръжен отряд от Север. Слава Богу, че не са дошли да я отвежат, когато тук пред тях мога да се изправа само аз, облечена в нощница, а съпругът ми си лежи в леглото, неподвижен като надгробен камък.

— Кой е? — питам настойчиво.

— Пратеник на Сесил.

— Какво има?

— Война — казва той кратко. — Най-сетне започна война. Северът се е надигнал, лордовете Уестморланд и Нортъмбърланд са се обявили против кралицата, войниците им са излезли на бойното поле, знамената им са развети. Яздат под знамето с петте Христови рани, всички паписти в страната се стичат да се присъединят към тях. Заклеили са се да възстановят истинската религия, да плащат подобаващи надници на работещите хора, и — той кимва към покоите на шотландската кралица — да я освободят и да я поставят отново на трона ѝ.

Притискам робата към гърлото си: мразовитият въздух е също толкова леден, колкото и ужасът. Мъглата, стелеща се откъм ниските ливади край реката, е мокра като дъжд.

— Идват насам? Сигурен ли сте?

— Абсолютно. Тук. Ето вашите заповеди — казва той, като започва да рови в торбата си и тиква в ръката ми измачкано писмо. С въздишка на облекчение, сякаш единствено този лист хартия може да ме спаси, разпознавам почерка на Сесил.

— Колко далече са? Каква е мощта на армията? — питам настойчиво, докато той слиза от седлото.

— Слава на Бога, не ги видях, докато идвах насам; но кой знае? — казва лаконично той. — Някои твърдят, че ще превземат първо Йорк, други пък казват, че ще бъде Дърам. Може да превземат Йорк и да възстановят кралството на Севера. Големите войни ще се повторят отново, но този път още по-ужасни. Две кралици, две вери, поели на кръстоносен поход, две армии, борба до смърт. Ако испанците стоварят на суша армията си, за да помогнат на шотландската кралица — което могат да направят за броени дни от владенията от Испания части на Ниските земи — всичко ще свърши, а ние ще загинем.

— Вземете каквото искате от кухнята, но не им казвайте нищо — нареждам му и се връщам тичешком в спалнята си. Джордж седи изправен в леглото, с мрачно лице.

— Какво има, жено? — пита той.

— Прочети това — казвам, като тиквам листа в ръката му и се покатервам върху леглото.

Той взема писмото и разчупва печата:

— Какво става?

— Пратеникът казва, че лордовете от Север са събрали армия и са потеглили в поход — казвам кратко. — Обявили са война. Идват тук да я вземат.

Той ме стрелва с бърз поглед и разгъва писмото:

— От Сесил е. Казва, че трябва да заминем незабавно на юг. Веднага трябва да отведем шотландската кралица в замък в Ковънтри, за да бъде държана под стража там. Той ще ни даде нареждания какво да правим оттам нататък. Трябва да стигнем на юг, преди да я спасят. Трябва да вървим веднага. — Той скача от леглото. — Обяви тревога — казва той. — Аз ще трябва да разбудя стражата и веднага да отведе кралицата. И иди при нея и й кажи, че трябва веднага да се приготви за тръгване.

Спирам на вратата, осенена от горчива мисъл:

— Обзалагам се, че тя знае всичко за това — казвам внезапно. — Сигурно са й казали, когато ни гостуваха. Когато ти я остави да говори с тях насаме. Те сигурно са й доверили плановете си. Сигурно е получавала тайни писма. Вероятно ги е чакала през цялата минала седмица.

— Просто я подготви за заминаване.

— Ами ако откаже да тръгне?

— Тогава ще трябва да я завържа за коня й — казва той. — Една армия от петдесет души може да завземе това място след час. А половината наши слуги са готови да я освободят от обич към нея, и да й отворят портите. Ако ни обсадят, загубени сме.

Толкова се радвам да чуя за жестокостта, която планира да прояви към нея, че вече съм почти излязла, когато ме осенява мисълта.

— Но чакайте, милорд. Чакайте! Ами ако победят?

Той спира да се облича, с връзките на панталоните си за езда в ръце:

— Ако победят ли?

— Ами ако армията на Севера го превземе и го задържи? Ако Уестморланд и Нортъмбърланд извоюват победа и влязат в Лондон? Ами ако испанците пристигнат да ги подкрепят? Ами ако Хауърд вдигне на бунт и източните части на страната, а корнуолците и уелсите се вдигнат да защитават старата религия? Ако победят Елизабет, а ние държим в плен бъдещата кралица? Ами ако връзваш върху коня й бъдещата кралица на Англия? В такъв случай ние сме предатели и ще умрем в Тауър.

Съпругът ми объркано поклаща глава.

— Аз служа на кралицата — казва той решително. — Дал съм думата си като член на рода Талбот. Трябва да правя каквото ми нарежда моят монарх. Аз не служа на страната, която според мен може да победи. Аз служа на монарха. Каквото и да ми струва това. Ако Мери, кралица на шотландците, спечели победа и стане Мери, кралица на Англия, тогава ще служа на нея. Но дотогава аз служа на коронованата кралица, Елизабет.

Той не разбира нищо друго, освен лоялността и почтеността.

— Да, да, щом тя бъде коронясана за кралица, можеш да преминеш на нейна страна и тогава това е почтеният начин да постъпиш. Но как ще можем ние, децата ни и богатствата ни да бъдем

осигурени? Сега? В тези опасни времена? Докато всичко виси на косъм? Когато не можем да бъдем сигурни коя кралица ще бъде коронясана в Лондон?

Той поклаща глава:

— Не съществува сигурност и безопасност. Сега никой в Англия не е в безопасност. Аз просто трябва да следвам короната.

Тогава тръгвам и нареждам да разбудят замъка и да свикат стражата. Голямата камбана започва да бие като сърце, бумтящо от страх. Изпращам слугите да изтичат в кухните, за да натоварят на каруци всички хранителни припаси. Извиквам на управителя на домакинството си да опакова повечето ценни предмети, тъй като ще трябва да ги вземем с нас, а после отивам в нейното жилище, в покоите на другата кралица, като се треса от гняв, че ни е навлякла такава сериозна беда в този ден, и толкова много бъдещи беди в дните, които ще последват.

И докато тичам, аз отварям късчето хартия, върху което е набързо надраскано името ми, пристигнало в пакета от Лондон. От Сесил е:

Ако ви застрашава опасност да бъдете пленени от армията на Севера, шотландската кралица трябва да бъде убита. Хейстингс ще стори това, или пък, ако той загине, трябва да заповядате на съпруга си да го стори в името на кралицата. Или да наредите на някого, на чиято лоялност имате доверие, и чието мълчание можете да гарантирате. Ако не е останал жив никой друг освен вас, жените, ще трябва вие сама да го сторите. Носете нож. Изгорете тази бележка.

НОЕМВРИ 1569, ЗАМЪКЪТ ТЪТЪЪРИ: МЕРИ

Най-после! — помислям си, — мили Боже!, когато чувам камбаната да бие, и веднага разбирам, че войната е започнала. Най-после дойдоха да ме освободят, и то само един ден преди предстоящото ми отвличане от онзи звяр Хейстингс. Събуждам се и се обличам, възможно най-бързо, затягам връзките с треперещи ръце, и започвам да подбирам нещата, които трябва да взема със себе си, като изгарям писмата от посланика си, от годеника си, от испанския посланик, от неговия агент Ридолфи, от Ботуел. Чакам графинята или Шрусбъри да дойдат и да ме помолят да побързам, да побързам да избягам от този замък, който те не могат да защитят. Ще пътувам с тях. Ще се подчиня на заповедите им. Не се осмелявам да им се възпротивя и да рискувам Хейстингс да ме отвлече от тях. Мога да бъда в безопасност единствено като остана при семейство Шрусбъри, докато моята армия ни залови.

Няма да напусна Шрусбъри, докато не се озова в безопасност със собствената си армия. Не смея. Той е единственият ми приятел в Англия. Не срещнах друг мъж, на когото мога да се доверя. А той винаги е проявявал към мен единствено добрина. Винаги се е държал почтено. Жена, която има до себе си такъв мъж, е в безопасност. Бог знае колко много копнея да съм в безопасност.

Уестморланд ми се закле, че ще дойде, където и да съм. Само ако тръгнат към Лондон и към Тауър, трябва да избягам. Ако Елизабет в страха си се опита да ме хвърли в тъмницата, където самата тя е чакала смъртната си присъда, трябва да избягам.

Не е нужно да им се съпротивявам, защото докато се води тази война, няма значение къде ще ме отведат. Лордовете ще поискат свободата ми като част от споразумението си с Елизабет, независимо къде съм скрита. Ще настояят за правото ни да изповядваме религията си, и за моето право да бъда свободна, и след като Северът се е вдигнал на оръжие, тя ще бъде принудена да се съгласи. Северът

винаги е бил друго кралство, управлението на Елизабет никога не се е простирало северно от река Трент. Никой Тюдор не се е осмелявал да наложи властта си по-далече от Йорк. Ако северняците ѝ се противопоставят, тя ще трябва да сключи споразумение с тях, независимо от предпочитанията си.

Отвъд всичко това има по-велик план, амбициозен план, за който все още не давам одобрението си. Не се осмелявам да дам одобрението си за него. Не желая да водя война срещу една кралица на трона ѝ. Но разбира се, те всички мислят, че ако се присъединят към една битка, която се развива в тяхна полза, могат да влязат в Лондон. Че могат да ме отведат до самия престол на Англия. Именно това искат Филип Испански и неговият посланик. Именно затова неговият banker Роберто Ридолфи плати цяло състояние в испанско злато. За да ме поставят не само на престола на Шотландия, но и на този на Англия. Това не е нищо повече от мое право. Елизабет е призната незаконна дъщеря на покойния крал Хенри, аз съм внучка на неговата сестра. Аз съм истинската наследница и е редно аз да седна на трона. Възпитана съм да предявя правата си над него. Те наричат това „великото английско начинание“ и се кълнат, че може да бъде постигнато. Ако хората на Англия се надигнат да защитят вярата си, нима ще се съгласят на споразумение, чрез което една еретичка остава на трона, за да ги управлява? Какъв е смисълът да въставаме срещу Елизабет, ако не я свалим завинаги от престола? Хората на Англия искат кралица от тяхната вяра, дала клетва за толерантност и справедливост, която ще възстанови църквата и старите ритуали и порядки на Англия.

Моят план не е такъв, аз не подготвям измяна. Никога не бих насърчила бунт срещу една миропомазана кралица, независимо колко ужасно ме е предала, независимо колко лъжливи са нейните основания да претендира за трона. Но съм живяла достатъчно дълго, за да знам, че всички неща се решават от Бог. Когато приливът е силен, той понася всички плавателни съдове. Ако Бог ни дари с голяма победа и армията на Севера се отправи да превземе Лондон, то тогава именно Бог ми дарява престола на Англия и аз ще съм неблагодарна дъщеря, ако го откажа.

Мисля си как Елизабет ще избяга в замъка Уиндзор, с удвоена стража пред портите, как обучените бойни отряди на Лондон ще бъдат призовани на оръжие, как ще събират трескаво оръжията си, докато по

пътя на север ще препускат съгледвачи, мисля за ужаса ѝ, че всеки момент северната армия ще дойде на юг и ще изиска изпращането ѝ в изгнание или смъртта ѝ, и откривам, че ми е трудно да се сдържа и да не се разсмея на глас при мисълта за страха ѝ.

Сега тя знае какво е чувството, когато собственият ти народ се обърне срещу теб. Сега тя познава ужаса, който изпитах, когато научих, че се осмеляват да поведат война срещу собствената си миропомазана кралица. Тя позволи на моите хора да въстанат безнаказано срещу мен. Тя им даде да разберат, че могат да се вдигнат на бунт срещу мен, тяхната дадена им от Бога владетелка, и да ме съборят от трона ми; а сега хората въстават срещу нея, и ако я отхвърлят, кой ще я спаси? Трябваше да помисли по-рано за това! Обзалагам се, че цялата трепери, загледана през прозореца си към реката, напрягайки очи да види платната на испанските кораби. Тя лесно се поддава на страха, досега сигурно вече се е поболяла от ужас. Французите са дали клетва да ме подкрепят, испанците са мои верни приятели. Сам папата се моли поименно за мен и казва, че трябва да бъде върната на трона. Но Елизабет? Кой е приятел на Елизабет? Сбирщина хугеноти във Франция, няколко германски принцове, и кой друг? Никой! Тя е сама. А сега се изправя срещу собствените си сънародници, сама.

Правя всичко, което ми е наредено, като опаковам дрехите си, прибирам в сандъци книгите и накитите си, давам новия гоблен, който бродирам, на Мери, за да го носи, и изтичвам надолу по каменните стълби до двора с конюшните, докато камбаната бие предупредително, слугините пищят, а кучетата лаят.

Вали — ситен студен дъждец, което означава, че докато се движим по пътищата, изпод копитата на конете ни ще хвърчат пръски кал и пътуването ще бъде мъчително бавно. Лицата на войниците са бледи на утринната светлина; те се боят, че барутът за пистолетите им ще се навлажни и ще трябва да се изправят пред конниците от Севера без оръжия. Всички освен мен изглеждат така, сякаш почти са се поболели от ужас.

Антъни Бабингтън, най-милият малък паж на Бес, идва при мен, докато се качвам на седлото, и ми прошепва кодовата дума, която ми подсказва, че мога да му се доверя: „Слънчоглед“.

Това е онази *impresa*^[1] от моминството ми, избраният от мен отличителен знак, слънчогледът, който се обръща към светлината, топлината и надеждата.

— Изпрати им съобщение, ако можеш, за да им съобщиш къде отивам — прошепвам му, почти без да го гледам, докато затяга колана на седлото на коня ми и ми оправя юздите. — Не знам къде ме отвеждат. Някъде на юг.

Честното му момчешко лице се вдига с лъчезарна усмивка към мен. Милото дете. Кафявите му очи са пълни с обожание.

— Но аз знам — казва той радостно. — Чух милорд да говори. Ковънтри. Ще им кажа.

— Но внимавай — предупреждавам го. — Не поемай рискове. Твърде млад си, за да рискуваш живота си.

Той се изчервява.

— На осем години съм — казва решително, сякаш това е наистина зряла възраст. — И съм на служба от шестгодишен.

— Ти си смел млад мъж — казвам му, и виждам как се изчервява по момчешки.

По цялото протежение на пътя, докато яздим толкова бързо, колкото се осмеляваме в сивата светлина на зимната зора, виждам как мъжете се оглеждат наляво и надясно, ослушвайки се за звука на барабани и тръби, застанали изплашено нащрек, очаквайки появата на голямата армия на Севера. Страхуват се, че когато свърнат зад някой завой на пътя, ще открият застанали като стена мъже, които чакат да ме отведат. Боят се, че дори в този момент техните конници приближават към нас, връхлитат върху нас в тил, настигат ни, независимо колко бързо яздим. Знаят, че по пътя зад нас препускат мъже, които са се заклели да възстановят истинската религия и истинската кралица, армия, отпредила се в поход под знамето на самия Христос, в Негово име, потеглила да отмъсти за светотатството срещу тяхната църква, за предателството срещу тяхната кралица, за греха срещу историята на страната им. Моите похитители знаят, че каузата им е несправедлива, знаят, че са числено превъзхождани и победени още преди да започнат. Те напредват бързо, почти тичешком, със сведени глави и посивели лица: това са мъже, обзети от ужас, който ги прави жалки.

Агнес, Мери и аз яздим мълчаливо една до друга, като от време на време си разменяме тайни усмивки, полагайки огромни усилия да не се разсеем на глас. Поглеждам напред и ето го горкия Шрусбъри, с вкаменено от тревога лице, с очи, обхождащи хоризонта. До него язди негова светлост лорд Хейстингс, с мрачно лице, със сабя на кръста, със скрит в палтото му кинжал на наемен убиец. На него няма да му хареса страха да бяга, подгонен от по-голяма военна сила, ще му бъде омразна вонята на паниката, която се излъчва от неговите хора, докато бързат по пътя.

Бързаща зад нас, изоставена далеч назад, както обикновено, е неударжимата графиня Бес, която организира керваните със запасите, които ще ни последват, и несъмнено изпраща пратеници до Лондон, за да донесат новини, отчаяно изпълнена с желание в крайна сметка да се окаже на правилната страна, отчаяно копнееща да узнае коя ще е правилната страна. Няма да я приема в свитата си, независимо чия страна ще реши да вземе. Не забравям, че тя беше готова да ме предаде на Хейстингс. Не забравям как тя се бои, че искам съпруга ѝ. Толкова презирам ревнивите съпруги, а прекарах живота си, преследвана от страховете на по-малко красиви от мен жени.

Тя беше във вътрешния двор, когато забързано се качихме на седлата, беше до мен, когато съпругът ѝ ме повдигна, за да се кача на коня си, за да не допусне да прекараме дори миг заедно. Беше там дори преди пажа Бабингтън. Хвана ме за ръката и вдигна напрегнатото си лице към мен:

— Кълна се, че ще бъдете в безопасност — обеща тихо тя. — Ако сте в опасност, ще дойда при вас и ще ви освободя. Ако Сесил изпрати съобщение, че трябва да бъдете отведена в Тауър, аз ще ви измъкна и ще ви отведа на сигурно място. Аз съм на ваша страна. Винаги съм била на ваша страна.

Не допуснах да види как трепнах от радост. *Non, vraiment!*^[2] Разбира се, аз не очаквам тя да ме спаси, тя е такава лъжкиня! Това обещание не е нищо друго, освен отчаян опит да остане едновременно и на двете страни. Но това, което разбирам от тези думи, е че според нея армията на Севера ще победи. Каквато и новина да е получила от Лондон, тази новина я предупреждава, че нещата вървят зле за хората на Елизабет, толкова зле, та Бес иска да знам, че е моя приятелка. Новината от Лондон е в джоба ѝ, и сега тя иска да бъде моя съюзница.

Наблюдавам как Бес, графиня Шрусбъри, обръща гръб на всичко, в което вярва, изпълнена с отчаяно желание да бъде на печелившата страна. Не се изсмивам на глас, дори не я оставям да види колко се забавлявам. Леко стисвам ръката ѝ в своята.

— Вие ми бяхте добра приятелка, графиньо — казвам мило. — Когато се върна в страната си и заема престола си, няма да забравя вас или съпруга ви.

---

[1] Хералдическо понятие, личен герб, състоящ се от образ и мото. — Б.пр. ↑

[2] Не, наистина (фр.). — Б.пр. ↑

НОЕМВРИ 1569, ПО ПЪТЯ ОТ ЗАМЪКА ТЪТЪБЪРИ: БЕС

Когато една жена започне да смята съпруга си за глупак, бракът ѝ е приключил. Може да се разделят след една или след десет години, може да живеят заедно до смъртта си. Но ако го смята за глупак, тя никога няма да го обича отново.

Така си мисля аз, докато се тътря бавно по пътя на юг, свела глава, за да се предпазя от ситната ледена лапавица: зад мен е изоставеният Тътъбри, пред мен — битка, или, по-лошо — поражение. Наредено ми е да извърша убийство, а над мен е надвиснал съдебен процес за измяна. Тази трагедия се случи на мен. На мен, която мислех, че съм направила добър избор, че ще завърша живота си като графиня, със съпруг, на когото се възхищавам, в една от най-хубавите къщи в Англия. Сега яздя зад керван от каруци, натоварени с най-ценните ми вещи и отчаяно ми се иска да ги скрия някъде на сигурно място, преди да бъдем ограбени, хванати като в капан между две настъпващи армии. И всичко това, защото съпругът ми е глупак.

Една жена трябва да промени природата си, ако ще бъде съпруга. Трябва да се научи да сдържа езика си, да потиска желанията си, да овладява мислите си, и да прекарва дните си, като поставя на първо място друг човек. Трябва да го поставя на първо място дори когато копнее да обслужва своите интереси или тези на децата си. Трябва да го поставя на първо място дори когато копнее да прави преценките си сама. Трябва да поставя него на първо място, дори когато тя знае най-добре. Да бъдеш добра съпруга означава да бъдеш жена с желязна воля, която сама си превърнала в юзда, за да обуздаваш собствените си умения. Да бъдеш добра съпруга означава да приемеш възможността да се превърнеш в робиня на по-недостоеен човек. Да бъдеш добра съпруга означава да ампутираш собствената си сила и влияние така неизбежно, както родителите на просяците отсичат стъпалата на децата си, за да може семейството да има по-добра печалба.

Ако един съпруг е неверен, една добра съпруга трябва да си затваря очите пред този факт. Предвид природата на мъжете, тя не губи кой знае какво: бързата тръпка от това да я облегнат на някоя стена или да се повъргалат с нея върху мократа трева. Ако е комарджия, тя може да му прости и да изплати дълговете му. Ако е гневлив, тя може да се постарее да не му се пречка, или да го успокои, или да се скара с него — всичко, което би й помогнало да не пострада, докато той се извини, облян в сълзи — както често правят съпрузите-насилници. Но ако един съпруг изложи на опасност дома на жена си, нейното състояние, нейното благополучие, ако изложи на опасност именно това, на чието събиране тя е посветила живота си, тогава не виждам как може някога да му прости. Единственият смисъл и цел на това да бъдеш съпруга, е да се сдобиеш с къща и богатство и с деца, които да ги наследят. А ужасната опасност в положението на съпругата е, че съпругът притежава всичко: всичко, което тя му донася с брака им, всичко, което наследява или печели по време на този брак. Според закона на страната, една жена не може да притежава нищо независимо от съпруга си: нито къщата си, нито децата си, нито себе си. Когато се омъжва, тя приписва абсолютно всичко на него. Така че ако един съпруг унищожи онова, което тя му носи — ако изгуби къщата, прахоса богатството, остави децата без наследство, оскърби я — тя не може да направи нищо, освен бавно и постепенно да затъва в нищета. Той е глупак и се боя, че тя няма да го обича никога вече. А тя е била глупачка, че го е избрала.

Да, така стоят нещата при мен. Аз му позволявам да играе комар, без да го упреквам, избягвам моментните му пристъпи на гняв, дори си затварям очите за обожанието му към младата кралица, но не мога да му простя, че излага дома ми на опасност. Ако той бъде признат за виновен в държавна измяна, ще го обезглавят и ще конфискуват имуществото му, а аз ще изгубя Чатсуърт и всичко, което събирахме заедно с предишните ми съпрузи. Не мога да му простя, че поема този риск. Повече ме плаши това, отколкото мисълта за обезглавяването му. Да загубя Чатсуърт ще означава да загубя делото на живота си. Да загубя Чатсуърт ще означава да загубя чувството си за самоличност. Той е глупак, а аз съм госпожа Глупакова, а той ще ме превърне в една бездомна госпожа Глупакова, което е по-лошо.

НОЕМВРИ 1569, ПО ПЪТЯ ОТ ЗАМЪКА ТЪТЪБЪРИ: МЕРИ

Ботуел, пиша това набързо — отвеждат ме в Ковънтри. Нашият миг е сега! Мога да ти обещаая битка, която ще спечелим. Ела, ако можеш, ела, каквото и да ти струва. Ела сега!

М.

Уестморланд е събрал армия от над хиляда души в замъка Бранспат, и от бележка, пъхната в ръката ми, когато спираме за вечеря, научавам, че към тях вече са се присъединили хората на Нортъмбърланд. По този начин сега броят им става две хиляди. Две хиляди — това е армия, която може да превземе Севера, това е армия, достатъчно голяма да превземе Лондон.

Те идват да ме освободят — Норфолк, който идва от Кенингхол и се е отправил да се присъедини към тях на север, и трите свещени армии — неговата, армията на Нортъмбърланд и тази на Уестморланд, носещи знамето с петте Христови рани — ще се обединят и ще се отправят надолу по пътя към Ковънтри, за да дойдат при мен.

Дори не очаквам голяма битка. Шрусбъри води двеста души, които яздят заедно с нас, а Хейстингс — не повече от четирийсет. Никой от тях няма смелост за битка. Половината са католици, много от тях симпатизират на моята кауза: виждам го в стеснителните им коси усмивки, когато яздя сред тях, и в начина, по който свеждат глави в поклон, когато минавам край тях. Когато минаваме покрай изоставен крайпътен параклис, половината от тях се прекръстват, а командващите им офицери гледат в другата посока. Това са мъже, кръстени в католицизма: защо да искат нещо да се промени? Защо да умират, за да защитят една промяна, която не им е донесла нищо освен разочарование?

Здрач пада върху първия ден на нашето пътуване, когато Шрусбъри се връща и отново язди редом с мен.

— Вече не сме далече — казва той насърчително. — Не сте ли твърде уморена?

— Малко — казвам. — И ми е много студено. Къде ще пренощуваме?

— Ашби-де-ла-Зуш — казва той. — Замъкът на лорд Хейстингс. Сграбчва ме страх.

— Мислех... — подхващам, а после прехапвам устна и не изричам какво съм си мислила. — Тук ли ще останем? Не искам да оставам тук. Не искам да бъда в неговата къща.

Той протяга ръка и докосва ръкавицата ми. Плах е като момиче.

— Не, не, тук сме само за една нощ. После ще продължим.

— Нали той няма да ме задържи тук? Да ме заключи, когато пристигнем?

— Не може да го направи. Все още сте моя повереница.

— Нали няма да ме предадете на него? Каквото и да казва?

Той поклаща глава:

— Трябва да ви отведе в Ковънтри и да ви пазя. — Той се сепва. — Не биваше да ви казвам накъде сме се отправили. Моля ви, не бива да казвате нито на почетните си дами, нито на слугите си.

Кимвам. Всички вече знаем.

— Обещавам, че няма. А вие ще продължите да бъдете до мен, нали?

— Ще бъда — казва той нежно.

Пътят прави завой пред нас и ние се отправяме с тропот към извисяващата се къща, тъмна на фона на зимния следобед. Стисвам зъби. Не се страхувам от Хейстингс. Не се страхувам от никого.

Шрусбъри идва в покоите ми след вечеря, за да се увери, че съм удобно настанена и ме обслужват добре. Почти очаквам да ми предложи свобода, да ми предостави някаква възможност за бягство. Но го преценявам погрешно. Той категорично е човек на честта. Дори когато губи, не желае да се откаже от неизгодното начинание. Тази вечер е унил, и въпреки това ми се усмихва с обичайната си вежливост, и аз виждам привързаността в изнуреното му лице.

— Удобно ли се чувствате? — пита ме той, като оглежда скъпата мебелировка, която Бес набързо е стоварила и подредила в голите стаи. — Съжалявам за скромната обстановка.

— Достатъчно добре съм — казвам аз. — Но не разбирам защо трябва да яздим толкова усилено, нито пък къде отиваме.

— В северните графства има известни вълнения и искаме да ви осигурим безопасност — казва той. Пристъпва от крак на крак, не може да срещне погледа ми. Бих могла да обикна този мъж заради отчайващата му искреност: мисля, че е първият сред всичките ми познати мъже, който е неспособен да изрече лъжа.

— Има известни проблеми — казва той неохотно. — Кралицата е притеснена от лоялността на лордовете от Север. Вие няма за какво да се тревожите. Но ще остана с вас, докато стигнем целта на пътуването си, и ще бъдете в безопасност.

— В опасност ли съм?

Разтварям широко очи.

Той пламва и лицето му става мътно червено:

— Не. Никога не бих ви изложил на опасност.

— Милорд Шрусбъри, ако графовете от Север, ваши и мои скъпи приятели, дойдат да ме освободят, ще ме оставите ли да си отида? — прошепвам, като се приближавам плътно до него и поставям ръка върху неговата. — Ще ме оставите ли да отида при тях, за да мога да бъда свободна? Те са ваши приятели, те са и мои приятели.

— Знаете за това?

Кимвам.

Той гледа към ботушите си, към огъня, към стената. Навсякъде, само не и към мен.

— Ваша светлост, аз съм обвързан от думата си, не мога да предам каузата на моята кралица. Не мога да ви пусна да си отидете, докато тя не даде заповед за това.

— Но ако съм в опасност?

Шрусбъри поклаща глава, по-скоро объркано, отколкото отрицателно.

— По-скоро ще умра, отколкото да позволя на някого да откъсне дори косъм от главата ви — заклева се той. — Но не мога да изменя на своята кралица. Не знам какво да правя. Ваша светлост, не знам. Не знам какво да правя. Не мога да лъжа своята кралица. Положил съм

клетва пред нея. Никой мъж от моя род не е изменял на своя монарх. Не мога да изменя на клетвата си.

— Но нали няма да позволите на лорд Хейстингс да ме отведе? Няма да му позволите да ме отвлече от вашата опека?

— Не, няма да позволя това. Не и сега. Не и в тези опасни дни. Ще ви опазя на сигурно място. Но не мога да ви освободя.

— А ако му е заповядано да ме убие?

Той трепва, сякаш ножът е опрян в неговото, а не в моето сърце.

— Той не би сторил подобно нещо. Никой мъж не би могъл.

— А ако трябва да го направи? Ако му е заповядано?

— Кралицата никога не би дала заповед за такова престъпление. Немислимо е. Тя ми каза, тя възнамерява да бъде близка с вас, иска да се отнася справедливо с вас. Самата тя ми каза, че иска да бъде ваша приятелка.

— Но Сесил...

Лицето му потъмнява.

— Ще остана с вас. Ще ви пазя. Ще пожертвам живота си за вас.

Аз...

Думите, които се готви да каже, засядат на гърлото му.

Отстъпвам назад. Значи е точно както се опасява съпругата му, а тя беше достатъчно глупава, за да ми каже. Той се е влюбил в мен и се разкъсва между отдавнашната си вяност към старата си кралица и чувствата си към мен. Измъквам ръката си от неговата. Погрешно е да измъчвам такъв сериозен човек. Освен това, получих достатъчно от него. Мисля, че когато моментът настъпи, той ще ме пусне да си отида. Наистина мисля, че ще го направи. Каквото и да казва сега, мисля, че е толкова отдаден на моята кауза, че е готов да не се подчини на своята кралица, да опозори гордото си име, да изиграе ролята на предател спрямо страната си, когато дойде моментът. Сигурна съм, че когато армията на Севера ни обкръжи и войниците настоят да им бъде предадена, той ще ме пусне да си отида. Знам го. Аз го спечелих. Той е изцяло мой. Дори още не го знае. Но аз го извоювах от неговата кралица, извоювах го и от съпругата му. Той е мой.

НОЕМВРИ 1569, ЗАМЪКЪТ АШБИ-ДЕ-ЛА- ЗУШ: БЕС

Невъзможно е да получим надеждни новини, из околността се носят слухове и цари ужас, в селата вече ги няма мъжете, които са избягали, за да се присъединят към армията на Севера. Изоставените жени, с грейнали от надежда глупави лица, се кълнат, че добрите времена ще настъпят отново. Тези въображаеми хубави дни ще бъдат моят край и унищожението на моето богатство. Ако тази друга кралица, Мери Стюарт, победи и стане единствената кралица, няма да гледа благосклонно на мен. А първото, което ще направи, ще бъде да възстанови старата църква. Ще си поискат обратно сградите, ще поискат богатствата им да бъдат възстановени. Ще поискат да им върна техните златни свещници, които сега са на масата ми, техните съдове от венецианско стъкло, техните вилици, тяхната златна кана и златния черпак. Ще поискат земите ми, моите мини, моите каменни кариери и моите овчи стада. Когато шотландската кралица се възкачи на престола, тя ще ме помни много добре като жената, която се преструваше на нейна приятелка, но изплю ревниви думи срещу нея през една фатална нощ. Обещанията ми да бъда нейна спасителка няма да са от особено значение, когато цяла Англия е нейна най-добра приятелка. Ако тази северна армия превземе Англия и сложи своята кралица на престола, аз ще загубя къщите и богатството си, мястото си в света и всичко, за което съм се борила.

Съпругът ми не може да ми помогне: той също ще преживее падение. Приятелите ми няма да ме защитят: всички сме протестанти, всички сме новобогаташи, всички строим върху земя на абатствата, храним се от принадлежащи на църквата сребърни съдове; всички ще бъдем принудени да върнем вещите си, и ще бъдем повалени заедно. Клетите ми деца ще бъдат просяци и няма да наследят нищо освен дългове. Старата църква и тяхната нова кралица ще ми отнемат всичко и аз ще бъда по-бедна от майка си: а аз се заклях никога да не изпадна толкова ниско.

Движа се покрай каруците с вещите и провизиите колкото мога по-бързо, чувствайки се повече като бедна селянка, която бяга от настъпваща армия, отколкото като графиня, местеща се от един красив замък в друг.

И през цялото време се тревожа за дома и за децата си. Майка ми и сестра ми са в Чатсуърт, точно на пътя на северната армия. Никоя армия, водена от благородници като Уестморланд или Нортъмбърланд няма да стори зло на жени; но със сигурност ще ми вземат говедата и овцете, ще минат през пшеничените ми ниви и ще си устроят лагер в гората ми. А синът ми Хенри и доведеният ми син Гилбърт са в двора с кралицата, и нямат търпение да се впуснат в приключения. Моля се Робърт Дъдли категорично да им забрани да потеглят. Особено Хенри е наистина луда глава, копнее за всякакви вълнуващи преживявания: ще предложи да стане съгледвач на кралицата, или ще се присъедини към гражданите на Лондон, за да я отбранява. Робърт ми е истински приятел, знам, че ще пази момчетата ми. Моля се на Бог той да опази момчетата ми. Те са мое наследство толкова, колкото и къщите ми, а тази вечер всички те са в опасност.

Как искам да можех да бъда с моя съпруг, графа, с моя Джордж. Глупак или не, в тази криза той ужасно ми липсва. Преданата му вяра и решимостта му да изпълни дълга си към своята кралица ме успокоява, когато ми идва да се разкрещя от паника при внезапната промяна в съдбините ни. Той не прави планове и не предвижда, не се гърчи и мята от ужас като мен. На него не му се налага да опазва цели каруци, натоварени с крадени вещи. На съвестта му не тежат лъжливи обещания, а в торбата си не крие нож. Не той е този, който е обещал на кралицата безопасност, и въпреки това има заповед да я убие. Той знае дълга си и го изпълнява, дори не му се налага да мисли как е редно да постъпи. Той не е умен като мен, не е лъжлив и вероломен като мен.

Може би е влюбен в кралицата на шотландците. Навярно се е наслаждавал на хубостта ѝ, и кой би го винил? Самата аз признавам, че никога не съм виждала такава красива жена. Навярно се е наслаждавал на компанията ѝ. Защо не? Тя е чаровна като всяка францужойка, израснала в суета и безделие. Навярно като мъж, като глупав мъж, той я е желал. Е, няма да е първият, допуснал тази грешка.

Но чувството не е влязло дълбоко в сърцето му, Бог да го благослови. Когато кралица Елизабет му изпрати заповед, той веднага

направи каквото му бе наредено. Каза, че ще завърже другата кралица за коня ѝ, ако трябва. Обичам го дори само заради това. Той е верен и предан. Той притежава постоянство и последователност; докато всичко, което аз имам, е жажда за богатство и ужас да не обеднея отново. Той е благородник с чест, а аз съм новоиздигнала се алчна жена. Знам това.

А пък и, разбира се, за него е по-лесно: как би могъл той да бъде така преследван от страхове като мен? Той не изпитва този ламтеж за земи и страха от загуба, които изпитвам аз. Той не е бил отгледан от разорена вдовица, не му се е налагало да се унижава и да слугува, за да попадне на добро място. Никога не му се е налагало да избира приятелите си според това какво могат да направят за него, никога не му се е налагало да се продава на онзи, който предложи най-висока цена, да, и освен това да ръководи търга. Той дори не знае, че на масата му са златните свещници на абатствата, а в земите му — техните овчи стада. Неговата чистота е основана върху моята алчност и пресметливост и защитена от нея. Аз върша тежката и мръсна работа в този брак и поне тази вечер искам да бъда чиста колкото него.

Спираме да прекараме първата нощ в замъка в Ашби-де-ла-Зуш, едно от именията на Хейстингс, и макар че кралица Мери е тук само за една нощ, тя трябва да бъде обслужена както се полага на кралска особа, и моята задача е да се погрижа да стане така. Повече отвсякога искам тя да види, че правим за нея най-доброто, което можем. Трябва да изпратя ездаци, съпровождащи екипажа, пред нейните стражи, за да се уверят, че къщата е подготвена за пристигането ѝ: Хейстингс я е бил затворил изцяло, докато е бил в двора, и затова моите слуги трябва да я отворят, да проветрят стаите и да запалят огньовете. После трябва да ги настигна колкото може по-бързо, така че да мога да наредя каруцата със специалните ѝ вещи да бъде разтоварена, а стаята ѝ — готова за нейната вечеря. Трябва да направя спалнята ѝ подобаваща за една кралица, преди изобщо да мога да помисля за ядене. На пода под леглото ѝ трябва да е постлан специалният ѝ килим от Турция, леглото ѝ трябва да е застлано със собствените ѝ чаршафи, ароматизирани с лавандула, тя трябва да има кат дрехи за смяна за другия ден, два ката бельо, колосано и изгладено, а кученцето ѝ трябва да бъде изкъпано и разходено.

И все пак, през цялото време, докато се тревожа за изчезналите й носни кърпички от белгийска дантела, аз очаквам новината, че армията е по петите ни и ни настига бързо. Керванът ми от каруци се тътри бавно отзад, като засяда непрекъснато в гъстата кал или се налага да заобикаля реки, придошли от зимния дъжд, и аз трябва да го следвам, докато се движим бавно и мъчително към Ковънтри. Незащитена съм, всички стражи са заобиколили нея, с два часа преднина пред мен. Ако войниците на Севера се натъкнат на нас утре, те ще намерят първо именно мен, с цяла каруца папистки съкровища, напълно незащитена. Всеки момент могат да се зададат към нас, и всичко, с което ще разполагам, за да се защита, са един турски килим, дузина ленени чаршафи и глупавото малко кученце на кралицата.

НОЕМВРИ 1569, ЗАМЪКЪТ АШБИ-ДЕ-ЛА- ЗУШ: ДЖОРДЖ

Те превземат един по един градовете на Север, събират войските си и оставят във всеки град обсадни отряди. Кралството на Севера се разгъва пред тях като рогозка пред вратата, те сякаш са неудържими. Това не е кампания, а триумфален поход. Навсякъде, където мине, армията на Севера е обсипвана с приветствия. Дъждовното време не ги забавя, приветстват ги, сякаш са въплъщение на самата пролет. Кратка бележка от Сесил до Хейстингс (защото на мен, изглежда, не бива да ми се доверяват новини) ни предупреждава, че са завзели големия град Дърам без нито един изстрел. Наредили в катедралата да се отслужва католическа литургия, отхвърлили протестантския молитвеник и върнали олтара на полагащото му се място. Хората се стичали на тълпи, за да получат благословия, а свещениците греели в пищните си одежди. Статуите отново се появяват в параклисите, свещите са запалени, добрите времена настъпили отново, страната ще бъде свободна. Върнаха старата вяра в земята на принцовете-епископи, и под сводовете на катедралите отново отеква истинското Божие слово на латински. Стотици идвали да слушат католическата литургия, още хиляди научили за това и били изпълнени с радост, стичали се в църквите на собствените си енории да ударят камбаните отзад напред, за да покажат, че новият ред отново е преобърнат, тичали да вземат сърповете и вилите си, изпълнени с отчаяно желание да воюват на страната на ангелите. Свещениците, които под страх от смъртно наказание бяха принудени да изложат Библията на показ там, където всеки може да я види, сякаш е обикновена книга, но да крият Светото причастие, сега могат отново да следват църковните канони и да пазят отново Библията при себе си, но да показват нафората на всички, които идват да се поклонят. Каменните олтари са отново тук, каменните съдове за светена вода отново са пълни, църквите отново са топли, и из тях се носи приглушеният звук на молитви. Отново можеш да поръчаш литургия за душата на любим човек, отново можеш да потърсиш

свещено убежище. Старата религия се е завърнала и хората могат да живеят спокойно. Мирът на Елизабет и нейната религия рухват заедно около нея, и Бес и аз ще се строполим надолу в руините.

Сесил пише с неуверена дързост, че кралица Елизабет изпраща армия на север, войниците са събрани и се придвижват възможно най-бързо. Но аз знам, че те ще бъдат прекалено малобройни и ще закъснеят твърде много. Това сигурно ще бъдат хора от Кент, хора от Уилтшър, докато пристигнат тук, вече ще са уморени, и ще са далече от дома. Те няма да са склонни да се бият с мъжете от Север, които ще воюват на своя земя, горди със своята религия. Южняците ще са изплашени. Ние от Севера сме известни като сурови мъже, мъже, които не вземат пленници. Когато Северът се надигне, никой не може да ни се възпротиви. Онези, които помнят историите за тежките години на войната на Йорк срещу Ланкастър, ще предпочетат да си останат у дома и да оставят тези съперничащи си кралици да разрешат въпроса помежду си. Никой не иска да се включва в нова война между Севера и Юга. Само северняците се жадни за битка, защото знаят, че Бог е на тяхна страна, а те нямат какво да губят и със сигурност ще спечелят.

Мнозина — както южняци, така и северняци — ще повярват, че кралица Мери има пълно право да получи свободата си и би трябвало да се бори за нея. Някои, знам това, ще смятат, че тя има право на английския престол и няма да пожелаят да се присъединят към войска, вдигнала се срещу нея. Няма да тръгнат в поход срещу законна наследница на трона: та кой би вдигнал меч срещу сродница на добрия крал Хенри? Срещу внучката на обичната му сестра? Такава истинска представителка на Тюдорите трябва да получи закрилата на всеки англичанин. Следователно стотици, може би хиляди, ще дойдат на север да се бият за нея и за старата религия, и за ритуалите и порядките, които обичат. По-голямата част от хората в страната биха се върнали към старите ритуали, ако можеха, и това е най-големият им шанс. Графовете издигнаха знамето с петте свещени рани на Христос. Хората ще се стекат под него.

Сесил няма новини за Хауърд; а мълчанието му спрямо нас показва колко силен е страхът му. Когато изведе войниците си на бойното поле, херцогът ще превишава по численост всяка армия, която Елизабет може да въоръжи. Той ще поведе със себе си половин

Англия. Фамилията Хауърд господства над по-голямата част от изтока на страната от поколения, като принцове със собствено право да се разпореждат. Когато Хауърдови се обявят в подкрепа на краля или на престола, половината страна се присъединява към тях, така безусловно и без замисляне, както хрътките при зова на ловджийския рог. Когато фамилията Хауърд отхвърли един крал, то е за да оповести възкачването на узурпатор на престола. Когато Хауърд издигне знамето си за кралица Мери, с Елизабет ще е свършено.

Сесил се страхува: готов съм да заложа честта си на това. Не го признава, но пише от Уиндзор, което означава, че са предали Лондон, за да въоръжат единствения замък, който могат да се надяват да защитят. Това е по-лошо от всичко, случвало се в наше време. Крал Хенри никога не е изоставял Лондон. Нито пък баща му. Дори кралица Мери, изправена пред Уайт^[1] и мощен протестантски бунт, никога не изостави Лондон. Малката кралица Джейн се скри в Тауър. Но кралица Елизабет изостави своята столица и се готви за обсада, без никаква надежда за подкрепления от чужбина. Нещо по-лошо: срещу нея се събират чуждестранни армии. Никой крал в християнския свят не желае да се притече на помощ на Елизабет, ще я оставят да падне от власт и ще се радват да я видят как умира. Това е жътвата, която Сесил прибира от своята политика на подозрения. Той и неговата кралица превърнаха в свои врагове французите, мразят испанците, отделени са от собствения си народ, те са чужденци в собственото си кралство. Тя се събра с пирати, с търговци, с пуритани и с техните платени доносници, а сега обявява война на благородниците на своето кралство, които би трябвало да бъдат нейни съветници.

Би трябвало да бъда там, в замъка Уиндзор, би трябвало да съм там с равните на мен, с моята кралица. Редно е тя да бъде съветвана от своите перове, мъже, които служат на престола от поколения насам, мъже, които от столетия вдигат оръжие, за да опазят английския монарх. Тя не би трябвало да е зависима от онзи писар Сесил, който идва от нищото и до вчера беше никой. Как може той да препоръчва предпазливост и благоразумие, когато сам той е изпълнен с ужас? Как може той да сплоти народа, когато именно неговите страхове и неговите шпиони ни тласнаха към разделение и ни превърнаха във врагове едни на други? Как могат лордовете да я съветват, когато тя

обвини повечето от тях в държавна измяна? Най-достойните мъже на Англия са в Тауър или под домашен арест.

Бог знае, че искам да ѝ служа сега, в това време, когато изживява такъв ужас. Бог знае, че бих ѝ казал да не въоръжава армия, да не събира войска, бих ѝ казал да изпрати приятелски пратеници при шотландската кралица и да преговаря с нея, да ѝ обещае да я върне в Шотландия, да се държи с нея като с добра родственица, а не като с враг. Повече от всичко друго, бих я посъветвал да не слуша повече Сесил, който вижда врагове навсякъде и чрез този възглед си създава врагове навсякъде.

Е, не мога да служа на обсадената кралица в замъка Уиндзор, но ще ѝ служа тук. Това е моята задача, и тя не е лека. Ще ѝ служа тук, като охранявам жената, която ще заеме престола ѝ, като избегна, ако мога, армията, която иска да я освободи, като се моля на моя Бог по моя собствен начин — тъй като, честно казано, вече не знам дали съм папист или протестант и не знам как човек би могъл да разбере, и не ме е грижа — тази война да може, по някакво чудо, да бъде предотвратена и родственик да не воюва отново с родственик в Англия. А след като съчинявам тази молитва, прошепвам и друга, към благата съименница на кралицата: „Света Дево, Майко Божия, пази я. Опази своята дъщеря. Опази своя ангел. Опази моята любима. Опази я.“

---

[1] Сър Томас Уайът организира бунтове в Южна и Средна Англия с надеждата да постави принцеса Елизабет на престола. — Б.пр. ↑

НОЕМВРИ 1569, КОВЪНТРИ: МЕРИ

Малкият Антъни Бабингтън стиска здраво в кафявото си юмруче смачкана на топка бележка от моя посланик епископ Лесли, която пуска в скута ми във временното ни жилище в Ковънтри: най-хубавата къща в града, а всъщност — мизерно, мръсно място.

Пиша набързо с големи новини. Нашата кампания е в ход: Роберто Ридолфи се върна от Испанска Нидерландия, и е видял армадата. Тя вече е готова да потегли, за да ви подкрепи. Ще слязат на суша в Хартълпул или Хъл, всеки от тези два града ще се обяви във ваша защита, и след това испанските войски ще потеглят да ви освободят. Елизабет с мъка е събрала армия от търговците и чираците на Лондон, но те напредват бавно, и губят войници на всяка крачка: не са жадни за битка.

Вашата армия триумфира, всички големи градове и малки градчета на Север един след друг разтварят широко портите си. Хванали сме членовете на Северния Съвет на Елизабет натясно в Йорк, те не могат да се измъкнат от града, обкръжени са от нашата армия. Водачът им, графът на Съсекс, остава верен на Елизабет, но не разполага с нужните хора да пробие обсадата и да напусне града, и цялата околност е на ваша страна. Сега вашата армия владее всички градове и села източно от Пенините. Истинската религия е възвърната във всяка енорийска църква на Север, кралството на Севера е на вашите заповеди, и след броени дни ще бъдете освободена и върната на трона си в Шотландия.

Чета припряно. Не мога да сдържа усмивката си. Той ми пише, че графовете от Севера са изиграли хитър ход. Заявили са, че няма да

се вдигнат на бунт срещу Елизабет, не може изобщо да става дума за предателство, това категорично не е бунт. Битката се води срещу нейните коварни съветници и тяхната политика. Те настояват единствено за възстановяването на църквата и за това римокатолическата религия отново да бъде свободно изповядвана в Англия, а аз да бъда върната на шотландския трон и призната за престолонаследница в Англия. Умереността на тези искания привлича подкрепа толкова, колкото и тяхната справедливост. Ние триумфираме. Никой в Англия не би изразил несъгласие с такава програма. Липсва ни единствено вестносецът на Елизабет, яздещ под бяло знаме, идващ с искане за преговори.

Епископ Лесли ме призовава да бъда търпелива, да не правя нищо, което може да наведе Елизабет и шпионите ѝ на мисълта, че поддържам връзка с армията на Севера. Да бъда като скъпоценен камък, пренасян безмълвно от едно на друго място, докато най-сетне намери мястото си.

„*Deus vobiscum*“ — завършва той писмото си. „Бог да е с вас. Вече едва ли остава много време.“

Прошепвам: „*Et avec vous, et avec vous*“ — „Също и с вас, също и с вас“ — и хвърлям писмото му в огъня, който гори в малкото огнище.

Ще трябва да почакам, макар че копнея да яздя начело на армията на Севера. Ще трябва да ме спасят, макар че копнея сама да се освободя. Ще намеря в себе си търпение и ще чакам тук, докато бедният Шрусбъри крачи покрай градските стени и неспирно се взира на север дали не идват да ме спасят. Ще бъда търпелива и ще знам, че тази жестока игра на чакане и страх, която Елизабет играеше с мен, внезапно се е обърнала в моя полза и след броени дни, след не повече от седмица, ще вляза отново в Единбург начело на армията на Севера и отново ще предявя претенциите си за трона и за правата си. И сега тя е тази, която трябва да чака и да се бои; а аз — тази, която ще отсъди дали да прояви добрина към нея. Аз съм като скъп кораб, който чака отдавна пред пристанището, и сега чувствам, че приливът е обърнал посоката си и корабът леко подръпва котвите, течението се носи бързо в моя полза, и аз си отивам у дома.

НОЕМВРИ 1569, КОВЪНТРИ: БЕС

Само защото сме далече от собствените си земи, това не означава, че някой яде по-малко, но сега всичко трябва да се купува на пазарни цени и количеството на златото, което донесох със себе си, опасно намалява. Поради зимния сезон не може да се намерят никакви пресни зеленчуци, и никакви плодове, но дори цените на сушените плодове и зимните зеленчуци надвишават средствата, с които разполагаме.

Пиша на Сесил с молба да ми изпрати пари, за да снабдявам със запаси домакинството на кралицата, да ми изпрати новини за армията на Севера, и да ми изпрати потвърждение, че знае колко сме предани. Пиша на Хенри да го попитам за вести от двора и да му наредя да не се дели от Робърт Дъдли. Като негова майка му нареждам дори да не помисля да вдига оръжие в защита на кралицата и да не идва при мен. Само ако знаеше в какъв ужас съм изпаднала, колко малко е съкровището ми от монети, колко се е изчерпала смелостта ми, Сесил щеше да ме съжали и да ми пише веднага.

Ако моят съпруг, графът, бъде заподозрян, както са заподозрени половината лордове на Англия, тогава участта ми виси на косъм заедно с него, с армията на Севера, с участта на шотландската кралица. Ако северната армия скоро стигне до нас, не можем да се надяваме на победа. Не можем дори да удържим този малък град срещу тях. Ще трябва да ги оставим да вземат кралицата, и независимо дали ще я отведат и ще я поставят на престола на Шотландия, или ще я отведат, за да я поставят на престола на Англия, и двамата с Джордж сме загубени. Но също така, ако английските войници стигнат до нас първи, те ще отведат шотландската кралица от нас, тъй като не ни се доверяват да бъдем нейни пазачи, и Джордж и аз ще бъдем загубени, обезчестени и обвинени.

Онова, за което съжалявам най-много, за което съжалявам изключително дълбоко в тези тревожни дни, е че изобщо се съгласихме да приемем шотландската кралица, че си мислех, че можем

да се справим с нея, че си мислех, че мога да се справя със съпруга си, докато тя е в къщата. Второто, за което скърбя, е това, че когато той заплаши да предаде отново под мое разпореждане всичките ми земи, за да ме накаже, задето съм се усъмнила в него, не се съгласих бързо и не го накарах да уреди и подпише всичко още тогава. Защото ако — пази Боже — ако Джордж бъде отвлечен от шотландците, или обвинен от англичаните, или загине в битка, или избяга с шотландската кралица от любов към нея, тогава, във всички случаи, ще загубя Чатсуърт, дома си в Чатсуърт, любимата си къща Чатсуърт. А почти съм готова по-скоро сама да умра, отколкото да загубя Чатсуърт.

Трудно ми е да повярвам, че след като през целия си живот се омъжвах изгодно, събирах малки парцели земя, и кътах малки съкровища, накрая, след като имам една от най-прекрасните къщи в Англия, ще я рискувам заради благоволението на Елизабет и доброто поведение на нейната братовчедка, другата кралица. Кога изобщо Елизабет е показвала благоволение и доброжелателство спрямо друга жена? Кога изобщо Мери се е държала добре? Богатството ми зависи от две жени, а аз нямам доверие на нито една от тях. Богатството ми е поверено на грижите на мъж, който служи на едната, а обича другата, и на всичкото отгоре е глупак. А аз трябва да съм най-голямата глупачка от всички, задето потънах в създаденото от тях тресавище.

НОЕМВРИ 1569, КОВЪНТРИ: ДЖОРДЖ

Най-сетне новини от Дърам: но те не са добри за нас. Армията на Севера марширува на юг. Изслушали са католическата литургия в катедралата на Дърам и са отпразнували триумфа си с благодарствено богослужение *Te Deum*, а сега многочислената им армия е потеглила със знамената си по големия път на север. Трябва да предполагаме, че идват да освободят кралицата. Видели са ги на пътя за Рипън и се говори, че имат четири хиляди пеши войници: но най-голямата им сила е тяхната конница. Имат близо две хиляди войници на коне, това са блестящите млади благородници от аристократичните родове на Севера, закоравели от години на погранични набези, опитни в двубоите, жадуващи за битка, пламенно пазещи вярата си, и всички до един — влюбени в шотландската кралица. Предвождат ги Уестморланд и Нортъмбърланд, дори графиня Нортъмбърланд придружава армията, и те се кълнат, че по-скоро ще избият всички ни, отколкото да пропуснат този огромен шанс да възстановят истинската вяра.

Когато чувам това, наистина трепвам. Усещам как сърцето ми за миг подскача при мисълта за разветите знамена и за армията, тръгнала на поход в името на истинската църква. Само ако можех да бъда с тях, с моите приятели, само ако можех да имам тяхната убеденост. Само ако можех да освободя кралицата и да потегля заедно с нея да се присъединя към тях. Какъв ден би бил този! Да потегля заедно с кралицата, за да посрещна нейната армия! Но когато си представям това, се налага да сведа глава и да си спомня, че моят дълг е към кралица Елизабет. Дал съм клетва като представител на рода Талбот. Не съм способен на безчестие. По-скоро бих избрал смъртта пред безчестието. Трябва да бъде така.

Междувременно Хейстингс продължава да ме уверява, че армията на Елизабет е поела на север, но никой не може да каже защо придвижването им отнема толкова време, нито къде се намират. Собствените ми хора са неспокойни, не им харесва мръсният малък град Ковънтри: бях принуден да им изплатя само половината от

надниците им, тъй като ни измъчва отчаян недостиг на пари. Бес прави най-доброто, което може, но хранителните запаси са оскъдни, и половината от хората тъгуват за домовете си, а другата половина жадуват да се присъединят към враговете ни. Някои вече се измъкват и бягат.

Лорд Хънсдън — предан родственик на кралицата — е хванат натясно от поддръжниците на кралица Мери в Нюкасъл: не може да стигне на запад, за да отведе подкрепления в Йорк, който е на ръба на отчаянието. Целият североизток се е обявил в подкрепа на Мери. Хънсдън се движи предпазливо надолу по крайбрежието, надявайки се да се добере поне до Хъл. Носят се обаче ужасни слухове, че испанците може да слязат на суша в Хъл, а градът със сигурност ще се обяви на тяхна страна. Графът на Есекс е хванат като в капан в Йорк, не смее да тръгне в поход. Цял Йоркшир се е обявил в подкрепа на армията на Севера. Единствен сър Джордж Боус продължава да е против тях и сега е обсаден в малкото пазарно градче Барнард Касъл. Това е единственият град, обявил се в подкрепа на Елизабет, единственият град в Северна Англия, предпочел нейните претенции за трона пред тези на шотландската кралица: но дори при това положение всеки ден негови хора се измъкват тайно през портите на замъка и бягат да се присъединят към папистите.

С всеки ден, в който армията на Елизабет бавно и неохотно идва към нас, армията на Севера става все по-многочислена и уверена и напредва все по-бързо и по-бързо, и войниците ѝ са посрещани като герои-освободители. Всеки ден, в който армията на Елизабет се забавя, армията на Севера се приближава до нас, и с всеки изминал ден расте шансът армията на Севера да стигне тук първа и да отведе шотландската кралица, и тогава войната ще приключи без сражение, а Елизабет ще бъде победена в собствената си страна от собствената си братовчедка, без да прозвънне дори един меч в нейна защита. Прекрасен край на едно кратко царуване! Бърз завършек на кратък и неуспешен експеримент с една кралица-стара мома от протестантската вяра! Това ще бъде третата дъщеря на Хенри, не успяла да се задържи на престола. Защо да не опитаме с внучката на сестра му? Това ще бъде втората провалила се протестантска представителка на Тюдорите: защо да не се върнем към старите ритуали?

На фона на всичко това, Бес ми съобщава дребна клюка, научена от нейния управител в Чатсуърт, която ме кара да съзря мъничка надежда в тези безнадеждни времена. Той ѝ съобщава, че половин дузина от фермерите-арендатори, избягали, когато се вдигна знамето на Севера, са се върнали у дома, с подбити крака, но горди, и твърдели, че бунтът е свършил. Казват, че са марширували под знамето с петте Христови рани, че са видели вдигането на нафората в катедралата на Дърам, че катедралата е била осветена повторно и всичките им грехове са били опростени, че добрите времена са настъпили, и надниците ще бъдат вдигнати, а шотландската кралица ще се възкачи на престола на Англия. Били посрещнати като герои в селата си, а сега всички вярват, че битката е приключила и кралицата на шотландците е спечелила.

За миг това ми дава надежда, че може би тези обикновени, доверчиви хора ще се задоволят със завземането на Дърам и установяването на старото кралство на Севера, и ще разпуснат армията си. Тогава можем да преговаряме. Но знам — само се преструвам, че не ме е страх. От все сърце и душа ми се иска да имах някакви обнадеждаващи новини. Иска ми се да можех да бъда сигурен, че ще успея да я опазя.

Хейстингс предрича, че лордовете от Севера ще създадат Северно кралство, и ще чакат армията на Елизабет на избран от самите тях терен. Те разполагат с предимството на числеността, те ще изберат и бойното поле. Те разполагат с конница, а армията на Елизабет няма почти никакви коне. Младите конници от Севера ще насекат чираците от Лондон на парчета. Хейстингс е мрачен при мисълта за това: но всичко, което забавя битката, е добра новина за мен. Поне няма да ми се наложи днес или утре да се изправя в битка срещу собствените си сънародници, срещу моите приятели Уестморланд и Пърси. Ужасявам се от момента, в който трябва да наредя на мъже от Дербишър да наострят сърповете си срещу хората на Уестморланд и Нортъмбърланд. Ужасявам се от деня, в който ще трябва да заповядвам на мъже да стрелят срещу родствениците си. Сигурен съм, че моите хора ще откажат.

Отвращавам се при мисълта за тази война. Мислех, че Бог ме е призовал да браня дома си от испанците или французите; но никога не съм и сънувал, че ще се озова в битка срещу сънародници англичани. Да застраша свой сънародник, воден от човек, когото цял живот съм

познавал като приятел, ще разбие сърцето ми. Мили Боже, Уестморланд и Нортъмбърланд са били мои другари, съветници и сродници през целия ми живот. Ние сме трети братовчеди и роднини по сватовство и заварени братовчеди един на друг в течение вече на пет поколения. Ако тези двама мъже и техните родственици са потеглили на поход под знамето с петте Христови рани, то е просто невероятно, че не съм редом до тях. Аз съм техен брат, редно е да бъда до тях.

Битката ще дойде, и тогава аз ще трябва да погледна над ушите на коня си към техните знамена, към техните обичани, познати знамена, и да видя в тяхно лице неприятеля. Ще дойде денят, в който ще видя честните английски лица от другата страна, и въпреки това ще трябва да кажа на хората си да се подготвят да устоят на смъртоносно нападение; но този ден няма да е днес. Слава на Бога, няма да е днес. Но единствената причина да не е днес, е техният избор. Те си избират подходящия момент. Вече сме победени.

БЪДНИ ВЕЧЕР, 1569, КОВЪНТРИ: МЕРИ

Моят капелан заключва вратата на обитаваното от мен жилище, и в тази необикновена нощ аз слушам католическата литургия, сякаш сме християни, укриващи се в катакомбите на Рим, обкръжени от безбожниците. И подобно на тях ние знаем, и сме твърдо убедени, че макар и да изглеждат толкова силни, макар че сякаш господстват над света, ще възтържествуват именно нашата далновидност, и нашата вяра, която ще се разраства, докато стане единствената.

Той завършва с молитвите за душите на благодетелите, а после увива свещените предмети, слага ги в кутия и тихо излиза от стаята. Само прошепнатото от него: „Честито Рождество“ ме сепва и ме откъсва от молитвата ми.

Надигам се от молитвената възглавничка и духвам свещите пред малкия олтар. „Честито Рождество“, казвам на Агнес и Мери и целувам всяка от тях по бузите. Членовете на домакинството ми се изнизват, един по един, като спират, за да ми се поклонят или да ми направят реверанс, и прошепват благословиите си. Усмивам се, докато ги изпращам, а после стаята остава тиха, и топла.

— Отворете прозореца — казвам на Агнес, и се навеждам навън. Звездите блестят ярко като диаманти на фона на черното небе. Потърсвам с поглед Полярната звезда и си помислям, че моята армия сигурно спи под нея, на път към мен. Идва ми на ум една история, която Ботуел ми разказа веднъж, аз вдишвам глътка леденостуден въздух, а когато го изпускам, се чува продължителен, студен свирещ звук, като воя на буен вятър навън в нощта.

— Какво правите? — пита Мери, като намята раменете ми с шал.

— Свирия, за да призова буря — казвам, усмихвайки се при мисълта за Ботуел, който сам призова буря в нощта преди битката на Карбъри Хил. — Призовавам буря, която да ме отвее чак до престола ми.

ДЕКЕМВРИ 1569, КОВЪНТРИ: БЕС

Сезонът е студен и тази година моето домакинство не може да се надява на много радост по Коледа. За втори път тази друга кралица проваля с присъствието си нашата Коледа — моята и на съпруга ми. От все сърце и душа искам никога да не бях чувала за нея, независимо от мисълта, че мога да извлека полза, като ѝ служа. Далеч от дома, разделени от децата си, без новини за майка ми, сестра ми или дома ми, ние тревожно очакваме пристигането на армията на Севера. Хейстингс изпраща съгледвачи по три пъти на ден, за да добием поне някаква представа къде е армията сега, и кога ще ни настигне, но през половината време те яздят наслуки в мъглата и дъжда, та могат да се озоват на няколко фута от армията на Севера и пак да не я видят.

Градът е укрепен възможно най-добре, но никой не се съмнява, че не можем да издържим на обсадата от близо шестхилядна армия. Имаме шепа мъже, на чиято вяроност не можем да се осланяме, а гражданите на Ковънтри също няма да ни защитят. Те също искат да видят кралицата освободена. Не сме твърде обичани тук: ние сме окупационна армия.

Непрестанно се боя за майка ми и сестра ми в Чатсуърт. Дъщерите ми са в безопасност на юг, на служба при приятели, учат се как да управляват големи домакинства и създават приятелствата, които ще им послужат по-късно в живота, а синът ми Чарлс е в училище. Но северната армия може да мине през Чатсуърт и макар че майка ми притежава нужната решителност и кураж, за да им нареди да напуснат земята ми, какво ще стане, ако войниците се разгневят? Тревожа се също и за Хенри, моя син, и за Гилбърт, заварения си син: и двамата са в двора. Не мога да престана да мисля, че може да си наумят да тръгнат като доброволци с армията на кралицата и да потеглят на север срещу нейните врагове. Ако моят Хенри влезе в битка със северната армия, кълна се, че ще обезглавя кралицата на шотландците със собствените си ръце. Сигурна съм, че Робърт Дъдли няма да го пусне да отиде. Сигурна съм, че кралицата ще забрани това. Но отново и

отново се стряскам през нощта, сигурна, че моето момче доброволно се е изложило на опасност и дори в този миг марширува на север, за да се срещне с неудържима армия от изменници.

Хейстингс има писмо от Лондон, което обещава подкрепа и изразява престорен оптимизъм, но то съобщава съкрушителната вест, че Барнард Касъл е паднал в ръцете на армията на Севера. Сър Джордж Боус държал страната на кралицата, но неговите хора рискували живота си и скочили от стените на замъка, за да се присъединят към бунтовниците. Един от тях дори си счупил крака в решимостта си да премине на другата страна, а жителите на града сами разтворили широко портите и призовали бунтовниците да влязат, пеейки старите химни, докато напредвали. Отслужили католическа литургия в енорийската църква, изнесли скритите съдове за светена вода, златото, среброто, дори картините и прозорците от рисувано стъкло. При кръста на пазарния площад обявили завръщането на вратата, а съпругите на всички фермери завели децата си най-сетне да бъдат подobaващо кръстени.

Ще бъде както преди, зная го: църквата като център на живота, манастирите и абатствата — пълни със своите богатства, вратата — възстановена. Сякаш светът се съшива отново, както опитен тъкач оправя обърканите конци на парче плат. Трудно ми е да повярвам, че няма и аз самата да се върна назад, обратно покрай третия си добър съпруг, Уилям Сейнт Лоу, обратно покрай втория си почтен съпруг, Уилям Кавъндиш, който ми даде Чатсуърт и отмъкна заради мен златните свещници от абатството, покрай първото си имение, чак назад до детството ми, когато се омъжих за първия си съпруг, за да избягам от живота на бедно момиче без никакви перспективи в Хардуик, а майка ми не притежаваше дори дома, в който живеехме.

На вечеря отбелязвам пред кралицата, че през всяка нощ в това ужасно време на очакване сънувам, че се връщам назад към детството си, и лицето ѝ грейва, сякаш това е прекрасна перспектива:

— Ако можех да си пожелаю нещо, то щеше да е да бъда отново във Франция — казва тя. — Искане ми се отново да бях малка принцеса във Франция.

Усмиввам се слабо, сякаш в знак на съгласие. Бог е свидетел, че и на мен ми се иска тя да беше там.

ДЕКЕМВРИ 1569, КОВЪНТРИ: ДЖОРДЖ

Кралицата е подслонена в най-хубавата къща в града, и дори тя не е достатъчно добра за нея. Бес и аз сме настанени в съседство, в стаите са струпани купчини от вещи, слугите спят по пейките. Конярите спят в конюшните при конете, хората на Хейстингс са наблъскани в къщите на бедняците из целия град. На пазара вече не може да се намери храна, а вонята от улиците и канавките е непоносима. Ще трябва да продължим, независимо от опасността, иначе в тези тесни жилища ще плъзнат болести. Хейстингс е писал на Сесил, но отговорът идва при мен в жалкото ни жилище, донесен от поредния от неговите млади безименни пратеници. Фактът, че сега той предпочита да кореспондира с мен, а Хейстингс е пренебрегнат, ми казва всичко наведнъж. Сесил трябва да е отчаян. Той докара своята кралица до ръба на поражението и сега се нуждае от мен, за да преговарям с другата кралица.

Вашето приятелство с шотландската кралица може да ни послужи сега. Имам сигурни сведения, че бунтовниците са превзели пристанището Хартълпул, за да послужи то като брегово укрепление за слизането на испанците на суша. Флотата на испанците ще дойде от Нидерландия и ще стовари на суша армията им, за да подкрепи армията на Севера. Не разполагаме с войска, която може да се мери с тях, нито можем да съберем такава.

В такъв случай вие ще трябва да защитите кралицата на шотландците на всяка цена и да започнете с нея преговори за постигане на споразумение. Кажете на Бес, Деверьо и Хейстингс, че трябва да я опазят невредима на всяка цена. Всичките ни предишни планове сега спешно са променени — погрижете се те непременно да разберат това. Сега тя не само не представлява опасност за нас, а е

единствената ни надежда за примирие. Тя трябва да бъде опазена невредима и, ако е възможно, превърната в наша приятелка и бъдеща съюзница.

Разберете какво е съгласна да приеме. Съгласни сме да подкрепим завръщането ѝ на трона на Шотландия и, ако трябва, да я утвърдим като наследница на трона на Англия. Тя ще трябва да гарантира свободата на вероизповеданията, но може да изповядва собствената си вяра като кралица. Ще трябва да избере бъдещия си съпруг по съвет на членовете на своя Частен Съвет. Може да се омъжи за Норфолк, ако все още го иска.

От това виждате, че аз преценявам положението, в което се намираме, като тежко, крайно тежко. Предусещам поражението, което ще претърпим от армията на Севера, и трябва да убедим кралица Мери да не сваля от власт кралица Елизабет. Разчитаме на вас да сключите с нея споразумение, което оставя кралица Елизабет на трона. Когато испанската армада доплава в наше пристанище и стовари армията си на сушата, ние сме загубени. Не можем да се защитим срещу такава сила. Не можем да съберем войска и да се защитим дори срещу армията на Севера. Всичко ще зависи от споразумението, което ще постигнете с кралица Мери. Моля ви, положете най-големи усилия, Шрусбъри. Може и да сме имали разногласия в миналото, но моля ви, изхвърлете ги от ума си сега.

Целта на това е да спаси живота на кралица Елизабет и трона ѝ, и всичко, което сторихме в нейното и в Божието име.

Това не би трябвало да ме изненадва. В края на краищата, аз вече от дни съм нащрек и гледам на него като на изключителен враг, но дори при това положение съм потресен, толкова потресен, че едва успявам да задържа писмото в ръцете си. Пръстите ми треперят.

Ще трябва да направя каквото ми нарежда. Веднага щом испанците стъпят на суша, ще трябва да започна да говоря с кралица Мери така, както молителят говори с победител. Ще трябва да я моля

за живота и свободата на кралица Елизабет. Ще трябва да опитам да я убедя да бъде великодушна. Но, честно казано, не виждам защо тя би проявила милост, след като към нея никога не е била проявявана такава.

Когато кралица Мери командва сплотените армии на Севера и на испанците, то тогава все едно, че господства над Англия. Не виждам причина да не може просто да заеме трона си. И тогава тя ще бъде Мери, кралица на Англия и Шотландия, а Елизабет ще стане другата кралица и отново ще бъде затворничка.

ДЕКЕМВРИ 1569, КОВЪНТРИ: МЕРИ

Треперя от вълнение и не мога да го скрия. Не мога да придам ведрост на изражението си, нито спокойствие — на гласа си. Аз съм френска принцеса, редно е да мога да си придам пълно самообладание, но ми идва да затанцувам из стаята и да запищя от удоволствие. Изглежда, че бурята, която призовах, се разрази над Англия като голяма вълна, разбиваща се в морето. Моята армия е завоювала целия Север, а днес е завзела пристанището Хартълпул, за да го предостави на испанската армада, която ще слезе на суша тук. Папата ще се обяви на моя страна и ще нареди на всеки римокатолик в Англия да вдигне оръжие в моя защита. Не мога да скрия радостта и вълнението си, затова казвам на Мери Сетън да съобщи, че съм болна и че трябва да остана в стаята си. Не смея да позволя на никого да ме види.

Хартълпул е дълбоководно пристанище, а испанската флота трябва да измине само краткия път от Нидерландия. Могат да плават през нощта, и утре ще са тук. Може дори сега да са в открито море. Когато стъпи на суша, испанската армия трябва само да прекоси страната и да дойде при мен. Сега отброявам оставащото време от пленничеството си в дни.

Чувам потропване по външната врата на покоите си и тих глас отвън. Това е Шрусбъри: бих познала свенливия тон на гласа му навсякъде. Мери Сетън ми съобщава, че е дошъл да попита за здравето ми.

— Пуснете го да влезе — казвам, надигам се от стола си и оправям полите си. Хвърлям поглед в огледалото. Пламнала съм, а очите ми блестят. Той ще си помисли по-скоро, че съм трескава, а не развълнувана.

— Ваша светлост — казва той, влиза и се покланя.

Подавам му ръката си за целувка.

— Скъпи мой Шрусбъри.

Той се усмихва на начина, по който произнасям името му, и се вглежда внимателно в лицето ми:

— Научих, че не сте добре. Разтревожих се за вас. Но виждам, че сте по-красива от всякога.

— Имам лека треска — казвам. — Но не мисля, че е нещо сериозно.

Мери Сетън отива до прозореца, за да не пречи на разговора ни.

— Желаете ли да ви види лекар? Мога да изпратя да повикат лекар от Лондон. — Той се поколебава. — Не, не мога да обещавам това. Не съм сигурен, че можем да намерим някой, който да предприеме такова пътуване в тези смутни времена. Разрешавате ли да потърся някой надежден местен човек?

Поклащам глава:

— Сигурна съм, че утре ще бъде добре.

— Времената са трудни — казва той. — Не е изненадващо, че не се чувствате добре. Надявах се да ви отведа в Уингфийлд за дванайсетте коледни дни, там ще се чувствате по-удобно.

— Значи можем да отидем в Уингфийлд? — питам аз, чудейки се дали разполага с нови сведения. Възможно ли е да знае къде е сега моята армия? Възможно ли е наистина да се надява да ме отведе в къща, която не може да се отбранява?

— Надявам се — казва той, и по неуверения му тон разбирам, че те настъпват към нас, че той е наясно с поражението си, и Уингфийлд и Коледа са неговата мечта за мир заедно с мен, а не истински план.

— О, това ще бъде втората ни Коледа заедно! — възкликвам, и виждам как руменината бавно избива под кожата му.

— Тогава не знаех... — подхваща той, а после изведнъж млъква. — Ако ви отведат — казва той, а след това се поправя: — Когато ви отведат от мен...

— Близо ли са? — прошепвам. — Очаквате ли ги?

Той кимва:

— Не мога да кажа.

— Не се съпротивлявайте — казвам настойчиво. — Не бих понесла да пострадате заради мен. Ще бъдете силно превъзхождани по численост, знаете това, а мъжете от Ковънтри няма да вдигнат оръжие в защита на Елизабет. Моля ви, просто се предайте.

Той се усмихва, малко тъжно:

— Трябва да изпълня дълга си към кралицата. Знаете това.

— Аз също не мога да ви кажа някои неща — прошепвам. — Аз също имам тайни. Но наистина знам, че те са войска, силна войска. Искам да обещаете, че когато пристигнат, ще дойдете при мен, ще застанете на моя страна, и аз ще ви защита.

— Аз съм този, който би трябвало да ви защитава — казва той. — Това е мой дълг, а също и мое... мое...

— Ваше какво? — Мисля си, че ще каже „желание“, и тогава ще бъдем на косъм от признание. Знам, че не бива да вдигам към него очите и лицето си; но го правя; и леко пристъпвам напред, така че заставаме близо един до друг като влюбени.

— Мой навик — простичко казва той. — Свикнал съм да се подчинявам на своята кралица. И съм длъжен. Това е моето задължение към кралица Елизабет. — И той се отдръпва от мен, със сведени очи. — Дойдох само да разбера дали имате нужда от лекар — казва той, с поглед, забит в ботушите. — Радвам се, че ви намирам в добро здраве. — Той се покланя и си тръгва.

Оставям го да си отиде. Непризнатата му любов към мен е гаранция за безопасността ми, той е мой, дори и да не го знае. Моето спасение е в армията, която се приближава все повече. Моето бъдеще марширува към мен, стъпка по стъпка, а младите мъже от Севера, яхнали бързите си красиви коне, идват да ме спасят от Елизабет. Най-добрата армия в Европа пристига с големите си кораби. Скоро ще си върна онова, което ми принадлежи.

Ако Ботуел е избягал, той ще е на път към мен: по суша, по море, пеш, на кон, с кораб; ако трябва да пълзи на ръце и колене, той ще го стори. Това ще бъде битка, която той няма да иска да пропусне. Той мрази англичаните, сякаш е обсебен от тази омраза, мрази ги, както подобава на граничен жител, какъвто е той. Неговите съплеменници вършат набези в английските земи и понасят нападения от англичаните вече от столетия насам. Той ще стори всичко, за да застраши англичаните. Да ги победи в открита битка, ще бъде най-голямата радост в живота му.

Ще се срещнем отново така, както се разделихме — на бойно поле. Той ме остави след ужасния дълъг ден на Карбъри Хил, и в последния момент ми каза всичко. Той предрече, че бунтовните шотландски лордове ще дадат думата си да осигурят безопасност на мен и на него, но ще изменят на думата си в мига, щом той се изгуби

от поглед. Каза, че ще го обявят извън закона, а мен ще арестуват. Умоляваше ме да му позволя да влезе в бой, за да можем да се измъкнем, да избягаме заедно. Но аз мислех, че знам по-добре. Казах, че не могат да ми навредят, че съм с кралска кръв. Нямах да посмеят да ми сторят зло. Бях убедена, че съм в безопасност. Никой не можеше да ме докосва, моята особа беше свещена, а той беше мой съпруг: те никога нямах да дръзнат да го докоснат.

Той хвърли шапката си и ме наруга: проклет да бъдел, но знаел, че те ще ми навредят — моето име и моята корона нямало да ме защитят. Каза, че съм глупачка: нима не съм била извлякла никаква поука от това, че самият той ме бил отвлякъл? Нима не съм виждала? Нима не съм знаела? Магията на кралската титла била илюзия, която можела да бъде разрушена от един безсъвестен мъж. Изкрещя ми: нима съм мислела, че той е единственият насилник и похитител в Шотландия? Дали бих се лишила от неговата закрила сега?

В отговор самата аз изпаднах в ярост. Заклех се, че той греши, че дори най-коварните шотландски лордове познават своя монарх. Казах, че те никога не биха сторили зло на човек с кралска кръв, че може и да са разгневени, но не са безумци — те не биха могли да вдигнат ръка срещу мен.

И тогава той ми го каза. Каза ми в лицето истината, която се бях заклела да открия, но се опасявах да чуя. Каза ми, че той и бунтовните лордове сключили съюз и се договорили да убият Дарнли, който имаше кралска кръв, точно както и аз. Съюзили се и подписали съглашение да убият Дарнли, който бе консорт на кралица, баща на принц, и сам от кралско потекло. Ботуел положи тежките си длани на раменете ми и каза: „Мари, слушай, твоето тяло не е свещено. Дори някога да е било — то вече не е свещено. Аз съм го обладавал. Те всички знаят, че съм те имал, и то без твоето съгласие. Всички знаят, че си смъртна жена. Можеш да бъдеш насилвана, можеш да бъдеш прелъстявана. Можеш да бъдеш убита. Можеш да бъдеш хвърлена в тъмница, можеш да бъдеш отведена на ешафода и главата ти може да бъде положена на дръвника. Аз ги научих на това. Да ми прости Господ, не си дадох сметка, че това ще бъде урокът, който ще научат. Мислех си, че ще ти осигуря безопасност, като те направя своя, но единственото, което направих, е да разруша магията ти. Аз им показах

какво може да бъде сторено. Аз им показах, че един мъж може да прави с теб каквото поиска, със или без твоето съгласие.“

Аз дори не го чух. В онзи миг той ми каза истината, така, както никога не беше говорил преди, а аз не го слушах. Казах само: „Кой? Кажете ми имената. Кажете ми имената на кралейубийците, които убиха Дарнли. Свършено е с тях.“

В отговор той пхна ръка в жакета си и извади самия клетвен документ, който бяха подписали, внимателно сгънат и пазен за този момент. Каза: „Това е за теб. Това може да е последното нещо, което ще успея да сторя за теб. Това е за теб. То доказва пълната ти невинност по отношение на убийството му и нашата вина. Това е прощалният ми подарък за теб.“

А после си тръгна от мен, без да се сбогува. Без нито дума повече.

Документът съдържаеше споразумението, а върху него бяха имената на почти всички велики лордове в моя двор, коварните, бунтовни убийци: сред тях беше и името на моя полубрат Джеймс. Бяха се заклели да се съюзят, за да убият съпруга ми, Дарнли.

И — *voilà* — името на Ботуел беше най-отгоре. Той беше виновен от всички тях. Ето това се бе опитвал да ми каже, в деня, когато ме остави. Че всички те могат да съберат сили да убият една свещена кралска особа, точно като мен, особа със свещена кралска кръв, като мен. Всеки безсъвестен мъж би могъл да го стори. Също и Ботуел.

ДЕКЕМВРИ 1569, КОВЪНТРИ: ДЖОРДЖ

Не мога да спя в този мръсен град. Шумът на нашите войници се носи по цяла нощ като ропот на недоволство, а дрезгавите писъци на момичетата от града пронизват нощта като зов на лисица.

Обличам се на светлината на свещта, като оставям Бес заспала. Докато излизам тихо от спалнята, я виждам как се размърдва и прокарва ръка по онази част на леглото, където обикновено лежа аз. Правя се, че не я виждам как се размърдва. Не искам да говоря с Бес. Не искам да говоря с никого.

Не съм на себе си. Тази мисъл ме сепва и ме кара да спра за миг, докато слизам по скърцащите стълби и се измъквам през входната врата. Един пазач на прага несръчно отдава чест, когато ме вижда, и ме пуска да мина. Не съм на себе си. Не съм съпругът, който бях, не съм служителят на кралицата. Вече не съм мъж от рода Талбот, прочут с лоялността и целеустремеността си. Вече не се чувствам добре в дрехите си, на мястото си, на положението си. Чувствам се разпилян, имам чувството, че съм повален от тези бурни вихри на историята. Чувствам се като безсилно момче.

Ако кралицата на шотландците възтържествува, както има вероятност да стане днес, или утре, ще трябва да преговарям за мир с нея като моя нова кралица. Мисълта за нея като кралица на Англия, за хладните ѝ ръце, обвиващи моите, докато коленича пред нея, за да ѝ дам своята клетва за вярност, е толкова силна, че спирам отново и се подпирам с ръка на градската стена, за да не падна. Минаващ войник ме пита: „Добре ли сте, милорд?“, и аз казвам: „Да. Съвсем добре. Няма нищо.“ Усещам как сърцето ми блъска като чук в гърдите при мисълта, че мога да се обявя за неин верен човек, на нейните услуги, да се закълна в честта си, че ще ѝ служа до гроб.

Замаян съм при мисълта за това. Ако тя победи, страната отново ще се преобърне надолу с главата, но хората бързо ще се променят. Половината от тях искат връщането на старите порядки, а другата половина ще се подчинят. Англия ще има млада красива кралица,

Сесил ще си отиде, светът ще бъде напълно различен. Ще бъде като зазоряване. Като топла пролетна зора, неподобаваща за сезона надежда, посред зима.

А после си спомням. Ако тя се възкачи на трона, това ще стане чрез смъртта или поражението на Елизабет, а Елизабет е моята кралица и аз съм неин поданик. Нищо не може да промени това, докато тя не умре или се предаде, а аз съм се заклел да пожертвам живота си, ако мога да предотвратя което и да е от двете.

Заобикаляйки градските стени, съм стигнал до южната порта, и за миг спирам и се заслушвам. Сигурен съм, че чувам тропот на копита, а сега пазачът поглежда през тясната пролука и изкрещява: „Кой е там?“, и когато някой извиква в отговор, той отваря едната половина на дървената порта.

Това е вестоносец: слиза от коня си след миг и се оглежда наоколо.

— Лорд Шрусбъри? — обръща се към пазача.

— Тук съм — казвам аз и излизам бавно напред, като човек, който знае, че новините са лоши, и не бърза да ги чуе.

— Съобщение — казва той с глас, съвсем малко по-висок от шепот. — От моя господар.

Не е нужно да го питам за името на господаря му, а той няма да ми каже своето. Това е един от изискано облечените млади мъже от тайния отряд на Сесил. Протягам ръка да взема листа и му махвам да отиде в разположените близо до кланицата готварници, където огньовете вече са запалени и хлябът се пече.

Сесил е кратък, както винаги:

Все още не сключвайте споразумение с шотландската кралица. Но се грижете да е в безопасност. Испанската флота в Нидерландия е въоръжена и готова да отплава, но все още не е потеглила. Все още е в пристанището. Бъдете готов да я доведете в Лондон възможно най-бързо, веднага щом ви изпратя вест.

Сесил

ДЕКЕМВРИ 1569, КОВЪНТРИ: МЕРИ

— Докато спяхте, пристигна писмо. — Агнес Ливингстън ме събужда с леко докосване по рамото в ранната утрин. — Донесе го един от войниците.

Сърцето ми подскача:

— Дайте ми го.

Тя ми го подава. Това е малко късче хартия, изпратено от Уестморланд, сбитият му почерк е размазан от дъжда. Писмото дори не е шифровано. Пише ми да не губя вяра и да се надявам; че той няма да се остави да бъде победен, няма да ме забрави. Ако не този път, то някой друг, ще видя отново Шотландия, ще бъда свободна.

С усилие се надигам, сядам в леглото и махвам на Агнес да приближи свещта, за да мога да видя дали върху листа пише още нещо. Очаквах той да ми съобщи кога ще дойдат да ме вземат, да ми съобщи за срещата си с испанците. Това звучи като молитва, а аз очаквах план. Ако бележката беше от Ботуел, той щеше да ми съобщи къде трябва да бъда и кога: щеше да ми каже какво трябва да правя. Нямах да ми казва да не преставам да се надявам, нито пък че няма да ме забрави. Ние никога не говорехме помежду си така.

Но ако бележката беше от Ботуел, нямаше да го има и този печален тон. Ботуел никога не ме е възприемал като трагична принцеса. Той ме възприема като истинска жена в опасност. Той не изпитва към мен почтително благоговение като към произведение на изкуството, като към красива вещ. Той ми служи като войник, мисли за мен с ума на коравосърдечен мъж, спасява ме така, както васал служи на монарх в нужда. Не мисля, че някога ми е обещал нещо, което не се е опитал да изпълни.

Ако бележката беше от Ботуел, нямаше да има трагично сбогуване. Щеше да има устремно яздец отряд от безразсъдни мъже, пристигащи нощем, въоръжени, за да убиват, и сигурни, че ще победят. Но аз загубих Ботуел, хвърлен в тъмница в Малмьо, и трябва да поверя защитата си на такива като Шрусбъри, на решителността на Норфолк и

на дързостта на Уестморланд: трима несигурни страхливи мъже, проклетите да са. Те са направо жени в сравнение с моя Ботуел.

Казвам на Агнес да доближи свещта, и вдигам бележката към пламъка, като се надявам, че ще видя как тайнописът със стипца или лимонов сок се появява в кафяво, когато хартията се нагрива. Нищо. Пламъкът опарва пръстите ми и аз ги отдръпвам. Той не ми е изпратил нищо друго, освен тази бележка, изпълнена с тъга и съжаление. Това не е план: това е хленч, а аз не мога да понасям сълзливо разчувстване.

Не знам какво става: тази бележка не ми казва нищо, не ме учи на нищо, освен на ужас. Много се страхувам.

За да се утеша, без да се надявам на отговор, пиша на мъжа, който е изцяло лишен от сантименталност:

Опасявам се, че Уестморланд ми е изменил и испанците не са отплавали, а папската була за детронирането на Елизабет не е била обнародвана. Зная, че не сте светец, по-лошо: зная, че сте убиец. Знам, че сте престъпник, който заслужава да отиде на ешафода, и несъмнено ще горите в ада.

Затова елате. Не зная кой ще ме спаси, ако не го сторите вие. Моля ви, елате. Вие, както и преди, сте единствената ми надежда.

Мари

ДЕКЕМВРИ 1569, КОВЪНТРИ: БЕС

Хейстингс ме намира, докато стоя на градските стени, загледана на север, а в лицето ми духа остър силен вятър и кара очите ми да сълзят, сякаш плача, чувствайки се толкова мрачна, колкото е и самият този сив ден. Искан ми се Джордж да беше тук, за да обвие ръка около кръста ми и да ме накара да се почувствам отново в безопасност. Мисля обаче, че не ме е докосвал от онзи ден в Уингфийлд, когато му казах, че аз съм шпионинът, внедрен от Сесил в домакинството му.

От все сърце ми се иска да имах вести от Чатсуърт и от майка ми и сестра ми. Искан ми се да имах бележка от Робърт Дъдли, в която ми съобщава, че двете ми момчета са в безопасност. Повече от всичко друго на света ми се иска да имах бележка, един ред, една-едничка насърчителна дума, от Сесил.

— Новини от лорд Хънсдън — кратко казва Хейстингс. В ръката му пърха лист хартия. — Най-сетне. Слава на Бога, спасени сме. Мили Боже, спасени сме. Хвала на Бога, спасени сме.

— Спасени ли? — повтарям. Отново хвърлям поглед на север: това е жест, типичен за всички ни: някой следобед ще видя на фона на сивия хоризонт по-тъмносивия цвят на шест хиляди войници, маршируващи към нас.

Той махва с ръка в северна посока:

— Вече не е нужно да гледате за тях. Няма ги! — възкликва той. — Няма да дойдат!

— Няма да дойдат ли?

— Върнали са се да посрещнат испанците в Хартълпул, а испанците им изменили.

— Изменили им?

Изглежда, че единственото, което мога да правя, е да повтарям думите му като ехо, като хор.

В радостта си Хейстингс се засмива и улавя ръцете ми, сякаш се готви да затанцува с мен.

— Излъгали са ги. Излъгали са ги, мадам Бес! Проклетите испанци! Лъжци, както и можехте да очаквате! Не се явили и разбили сърцата им!

— Разбили сърцата им ли?

— Някои се отказали и се прибрали по домовете си. Уестморланд и Нортъмбърланд се разделили. Тяхната армия се разпръсва.

— Значи сме в безопасност?

— В безопасност сме.

— Всичко свърши?

— Свърши!

Облекчението ни превръща в приятели. Той протяга ръце и аз го прегръщам като брат.

— Слава на Бога — казвам тихо. — И то без да влизаме в битка, и без да се пролее и капка братска кръв.

— Амин — казва той тихо. — Победа без битка, победа без смърт. Бог да пази кралицата.

— Не мога да повярвам!

— Вярно е. Сесил ми пише лично. Спасени сме. Напук на всичко, ние сме спасени. Кралицата-протестантка запазва трона си, а другата кралица е оставена на нашата милост. Съюзниците ѝ се забавиха, приятелите ѝ се разпръснаха, армията ѝ си отиде. Благодаря на Бога, благодаря на Бога на нашата вяра.

— Защо не пристигнаха испанците?

Хейстингс поклаща глава, все още смеейки се:

— Кой знае? Кой знае? Главното е, че не се явиха на срещата, с шотландската кралица е свършено. Армията ѝ е обезсърчена, хилядите ѝ войници се изпариха. Ние спечелихме! Благодаря на Бога, който ни се усмихва и ни дава благоволенieto си.

Той ме завърта вихрено и аз се размивам с глас.

— Боже мой, това ще донесе доста облаги — казва той, като преминава от набожността към перспективите с един бърз скок.

— Земя?

— Именията на Уестморланд и земите на Нортъмбърланд трябва да бъдат конфискувани и раздробени на малки парцели — казва той. — Срещу тях ще бъдат повдигнати обвинения в държавна измяна, домовете им ще бъдат дадени като възнаграждение на онези, които са останали лоялни. А кой, графиньо, е бил по-лоялен, отколкото вие и

аз? Благодарение на това ще се сдобиете с още една великолепна къща, не мислите ли? Как ще ви се хареса да притежавате половината Нортъмбърланд?

— Не е повече от онова, което вече платих — казвам аз.

— Богато възнаградени — отбелязва той с видимо удоволствие.

— Ще бъдем богато възнаградени. Бог ни благославя, нали? Хвала на Бога.

ДЕКЕМВРИ 1569, КОВЪНТРИ: ДЖОРДЖ

Би трябвало да съм радостен, би трябвало да запея хвалебствен химн, но не мога да изпитвам наслада от поражението ѝ. Вече ми е ясно, че в тези тежки дни сърцето ми е раздвоено, и изглежда, че вече не мога да бъда цял. Би трябвало да съм щастлив като другите: облекчението на Бес е осезаемо, суровото лице на Хейстингс е разцъфнало в усмивка. Само аз трябва да се преструвам, че изпитвам щастие. Не се чувствам щастлив. Да ми прости Бог, изпитвам такава жалост към нея. Чувствам поражението ѝ, сякаш съм изгубил собствената си кауза.

Отивам до стаята ѝ и потропвам на вратата. Мери Сетън я отваря и очите ѝ са зачервени от плач. Веднага разбирам, че кралицата знае за поражението си; навярно знае повече от мен. Тя получава тайни писма дори тук, дори в Ковънтри, и не мога да я виня за това.

— Значи знаете — казвам простичко. — Всичко свърши.

Мери Сетън кимва:

— Тя ще иска да ви види — казва тихо и отваря широко вратата.

Кралицата се е разположила в подобния си на трон стол до огнището, брокатът блести в златисто на светлината на свещите. Когато влизам в стаята, тя е неподвижна като картина, профилът ѝ е очертан в златисто от проблясващия огън. Главата ѝ е леко сведена, ръцете ѝ са заключени в скута. Със същия успех може да бъде позлатена статуя, наречена „Тъга“.

Пристъпвам към нея. Не знам какво мога да ѝ кажа, нито каква надежда мога да ѝ дам. Но докато вървя към нея, тя вдига лице към мен и се изправя на крака само с едно грациозно движение. Безмълвно идва при мен, а аз разтварям обятия и я прегръщам. Това е всичко, което мога да направя: да я прегърна, без да изрека и дума, и да целуна треперещата ѝ ръка.

ДЕКЕМВРИ 1569, КОВЪНТРИ: БЕС

Значи е свършено. Мили Боже, не мога да повярвам, че е свършено, и вещите ми са на сигурно място в каруците и мога да се върна у дома. Имам дом, в който да отида. Не мога да го повярвам, но е истина. Свърши се. Свърши се, и ние спечелихме.

Трябваше да предвидя това. Щях да го предвидя, ако не бях изгубила самообладание. Но аз съм истинска дъщеря на прост фермер, и единственото, за което можех да мисля, беше да заровя среброто, а не за волята и ума на враждуващите армии. Армията на Елизабет най-сетне успя да се затътри до Дърам, потърси враг, с който да се сражава, и откри, че те са си отишли, отвени от вятъра като сутрешна мъгла. Голямата армия на Севера потегли да посрещне испанската армада в Хартълпул и не откри нищо. Изведнъж те подложиха на съмнение всички свои планове. Бяха се заклели да възстановят старата църква, затова отслужиха католическа литургия и решиха, че са приключили с този въпрос. Те искаха освобождаването на шотландската кралица, но никой от тях не беше сигурен къде е отишла и разчитаха на испанските копиеносци и испанското злато. Не им се нравеше мисълта да се изправят пред армията на Елизабет без едното или другото; а, честно казано, вече са искали да се измъкнат, да се върнат по домовете си и да се наслаждават на мира и благоденствието, настъпили с възкачването на престола на Елизабет. Не искали да бъдат онези, които ще започнат нова война между родственици.

Жалко за тях. Испанците се усъмнили в тях и не искали да рискуват армията и корабите си, докато не са сигурни, че ще постигнат победа. Те се забавили, и докато се колебаели, армията на Севера чакала в Хартълпул, вирайки се над белите гребени на вълните да види белите платна, и не виждала нищо освен сивия хоризонт и кръжащите чайки, а вятърът навявал в разочарованите им лица студените водни пръски на Северно море. Тогава научили, че херцогът на Норфолк се е подчинил на Елизабет и е писал на Уестморланд и Нортъмбърланд, умолявайки ги да не тръгват в поход срещу своята

кралица. Свел глава и потеглил за Лондон, макар че собствените му арендатори се вкопчили в опашката на коня му и в ремъците на стрепената и го умолявали да се бие. Значи нямаше испанска флота, нямаше голяма армия, предвождана от херцога на Норфолк: северната армия беше на косъм от победата, но не го знаеше, и не успя да я постигне.

Сесил пише на Хейстингс, за да го предупреди, че страната не е спокойна, и да му каже да не се доверява на никого; но Уестморланд избяга в Нидерландия, а Нортъмбърланд прекоси границата и отиде в Шотландия. Повечето мъже са се върнали в селата си с хубава история за разказване и спомени, които ще им стигнат до края на живота им, и в крайна сметка, без да постигнат нищо. И нека една жена, дори да е дъщеря на прост фермер, каже това: най-често, колкото по-голям шум се вдига, толкова по-нищожни са делата. А гръмкото оповестяване не означава велики дела.

Да не забравям също да добавя в своя собствена защита, че дъщерята на простия фермер, която заравя среброто и не разбира нищо, поне е опазила среброто си, след като големите военни походи са приключили. Армията се разпръсна. Водачите избягаха. А аз и богатството ми сме в безопасност. Свърши се. Слава Богу, свърши се.

Трябва да отведем кралицата обратно в Тътбъри, където ще бъде пазена, преди да отиде с Хейстингс в Лондонския Тауър, или където му е заповядано да я отведе; а коларите са счупили няколко хубави съда от венецианско стъкло и са изгубили една цяла кола, натоварена с драперии и килими; но по-лошо от всичко това е, че няма адресирано до нас съобщение от Сесил. Все още не ни казват нищо, и няма нито една благодарствена дума от нашата кралица за това, че успяхме така умело да измъкнем шотландската кралица от опасност. Ако не бяхме побързали да я отведем, какво щеше да стане тогава? Ако беше пленена от бунтовниците, нима целият Север нямаше да се вдигне в нейна защита? Ние спасихме Елизабет също толкова сигурно, както ако бяхме срещнали и победили армията на Севера: петдесет души срещу шест хиляди. Ние похитихме символичната фигура на бунтовниците, а без нея те са нищо.

Тогава защо Елизабет не пише, за да благодари на моя съпруг, графа? Защо не ни плаща парите, които ни дължи за това, че подслоняваме кралицата? Защо не ни обещава имотите на

Уестморланд? Ден след ден отбелязвам дълга ѝ в сметководната си книга, а и това лудешко препускане из страната също не ни излезе евтино. Защо Сесил не пише някоя от милите си кратки бележки, за да потвърди благосклонността си?

И защо, когато се връщаме в Тътбъри само с няколко счупени чаши, един изгубен супник и една изчезнала каруца с драперии като доказателство за ужасеното си бягство, все още не мога да се почувствам в безопасност?

ЯНУАРИ 1570, ЗАМЪКЪТ ТЪТЪРИ: ДЖОРДЖ

Няма покой за мен. Няма покой у дома, където Бес брой загубите ни всеки ден и ми носи сборовете от суми върху красиво изписани страници, сякаш точността сама по себе си означава, че ще бъдат уредени. Сякаш мога да ги отнеса на кралицата, сякаш някой го е грижа, че ни съсипват.

Няма покой в сърцето ми, тъй като Хейстингс само чака околността да бъде обявена за безопасна, за да отведе другата кралица от мен, а аз не мога нито да говоря с нея, нито да моля за нея.

Няма покой и в околността, където не мога да разчитам на ничия лоялност, арендаторите са намръщени и явно замислят още пакости, а някои от тях още отсъстват от домовете си, още скитат с дрипави и зле организирани войски, което вещае още беди.

Ленард Дейкър, един от най-видните лордове на Севера, който през цялото това време беше в Лондон, сега се е завърнал у дома, вместо да осъзнае, че битката е приключена и изгубена: макар че голямата армия на Елизабет е разквартирувана пред прага му, той свиква арендаторите си, като казва, че се нуждае от тях, за да защитят мира в кралството. Както винаги, направляван от двете пътеводни светлини на страха си и на гениалното си умение да си създава врагове, Сесил веднага съветва кралицата да арестува Дейкър по подозрение в държавна измяна; и, принуден сам да се брани, лордът вдига знамето си и тръгва в поход срещу кралицата.

Хейстингс отваря с гръм и трясък вратата и нахълтва в личния ми кабинет, сякаш самият аз съм предателят.

— Знаехте ли това за Дейкър? — пита настоятелно той.

Поклащам глава.

— Откъде бих могъл да знам? Мислех, че е в Лондон.

— Атакувал е армията на лорд Хънсдън, и се е измъкнал, без да остави никаква следа. Зарича се, че ще вдигне на оръжие Севера.

Прималява ми от страх за нея.

— Не отново! Насам ли идва?

— Бог знае какво прави.

— Дейкър е лоялен човек. Няма да се бие срещу армията на кралицата.

— Вече го направи, и сега е нарушител на закона, който бяга, за да спаси живота си, като останалите графове от Севера.

— Той е също толкова лоялен, колкото...

— Колкото и вие? — намеква Хейстингс.

Откривам, че съм стиснал юмруци.

— Вие сте гост в дома ми — напомням му: гласът ми трепери от гняв.

Той кимва:

— Извинете ме. Живеем в тревожни времена. От все сърце и душа ми се иска да можех просто да я взема и да си тръгна.

— Все още не е безопасно — казвам бързо. — Кой знае къде може да са хората на Дейкър? Не можете да я отведете от този замък, докато околността не стане безопасна. Отново ще предизвикате Севера да се надигне, ако я отвлечат от вас.

— Знам. Ще трябва да изчакам заповеди от Сесил.

— Да, сега всичко ще бъде под негово командване — казвам, неспособен да скрия озлоблението си. — Благодарение на вас, той няма да има съперник. Вие превърнахте един кралски секретар в наш господар.

Хейстингс кимва, доволен от себе си:

— Той няма равен — казва. — Никой мъж няма по-добра представа каква може да бъде Англия. Единствен той прозря, че трябва да станем протестантска държава, че трябва да се отделим от другите. Той прозря, че трябва да въдворим ред в Ирландия, че трябва да подчиним Шотландия, и да се разпрострем и навън, към останалите страни в света, и да ги направим свои.

— Лошо е такъв човек да е твой враг — отбелязвам.

Хейстингс се изсмива грубо:

— Бих казал. И вашата приятелка, другата кралица, ще научи това. Знаете ли колко хора са осъдени на смърт от Елизабет?

— Смърт?

— Екзекуции. Като наказание за бунта.

Усещам как изстивам:

— Не знаех, че е дала заповед за екзекуции. Със сигурност ще има процеси за държавна измяна само срещу водачите, и...

Той поклаща глава:

— Никакви съдебни процеси. Онези, за които се знае, че са тръгнали срещу нея, ще бъдат обесени. Без съдебен процес. Без право на помилване. Без обсъждане. Тя казва, че иска да бъдат обесени седемстотин души.

Толкова съм зашеметен, че млъквам.

— Това означава по един мъж от всяко село, от всяка паланка — казвам немощно.

— Да — казва той. — Със сигурност няма да тръгнат отново на бунт.

— Седемстотин!

— Всеки район ще има определена бройка. Кралицата постанови те да бъдат обесени по кръстопътищата на всички села, а телата да не бъдат сваляни от бесилките. Трябва да останат там, докато изгният.

— Повече хора ще умрат, покосени от това наказание, отколкото са загинали в бунта. Нямаше битка, не се проля кръв. Те не се биха с никого, разпръснаха се, без да бъде даден нито един изстрел, или да бъде извадена сабя. Те се подчиниха.

Той отново се изсвива:

— Тогава може би ще се научат да не се вдигат отново на бунт.

— Всичко, което ще научат, е че новите управници на Англия не държат на тях, както държаха старите лордове. Ще научат още и че ако поискат вратата им да бъде възстановена, или общинските земи — отдадени свободно за пасища, или надниците им да не бъдат понижавани, могат да очакват, че ще бъдат сметени за врагове от собствените си сънародници и ще срещнат смъртта си.

— Те наистина са врагът — казва рязко Хейстингс. — Или бяхте забравили? Те са врагът. Те са мои врагове, и врагове на Сесил, и врагове на кралицата. Не са ли и ваши?

— Да — казвам неохотно. — Аз следвам кралицата, накъдето и да ме поведе.

И си помислям: Да, сега те станаха мои врагове, Сесил ги превърна в мои врагове; макар че някога те бяха мои сънародници и мои приятели.

ЯНУАРИ 1570, ЗАМЪКЪТ ТЪТБЪРИ: МЕРИ

Съпруже Ботуел — Отново съм в Тътбъри. Затворена съм без надежда за освобождение. Моите армии се разпръснаха. Искане ми се да можех да те видя.

Мари

Не съм викала милорд Шрусбъри при себе си, откакто се върнахме на това мизерно място от мизерния Ковънтри, когато той идва без предварително съобщение, и ме моли да поседи малко при мен. Лицето му е толкова изнурено и тъжно, та за миг се изпълвам с надежда, че е научил за обрат в съдбата на своята кралица.

— Нещо не е наред ли, милорд?

— Не — казва той. — Не. Няма нищо лошо за мен и за моята кауза. Но имам печални новини за вас.

— Норфолк? — прошепвам. — Да не би най-после да идва да ме вземе?

Той поклаща глава:

— Не се е вдигнал на бунт заедно с графовете от Север. Отишъл е в двора. В крайна сметка решил да се подчини на своята кралица. Подчинил се е на волята ѝ. Той е неин васал и се е оставил на милостта ѝ.

— О — казвам. Прехапвам устна, за да не кажа нищо повече. Мили Боже, какъв глупак, какъв страхливец, какъв изменник. Проклет да е Норфолк заради глупостта си, която ще бъде моята гибел. Ботуел никога нямаше да заплаши с бунт, а след това да се подчини още в началото. Ботуел щеше да тръгне в битка. Ботуел никога в живота си не е бягал от сражение. Едно оправдание би заседнало в гърлото му.

— И със съжаление ви съобщавам, че лорд Дейкър е избягал през границата в Шотландия.

— Неговият бунт е приключил?

— Всичко свърши. Армията на кралицата контролира Севера, а нейните палачи бесят мъже във всяко село.

Кимвам:

— Съжалявам за тях.

— Аз също — казва кратко той. — На мнозина от тях сигурно е било наредено да последват своя сеньор, и са изпълнявали единствено дълга си. Мнозина от тях сигурно са смятали, че изпълняват Божията воля. Те са обикновени мъже, които не са разбрали промените, настъпили в тази страна. Те ще трябва да умрат заради това, че не разбират политиката на Сесил.

— А аз? — прошепвам.

— Хейстингс ще ви отведе веднага щом пътищата станат безопасни — казва той, с много тих глас. — Не мога да му попреча. Само лошото време го възпира сега: щом снегът се стопи, той ще ви отведе. Самият аз съм под подозрение. Дано даде Бог да не бъда отведен в Тауър по обвинение в държавна измяна, когато ви вземат от мен и ви отведат в Лестър.

Откривам, че треперя при мисълта да бъда разделена от него.

— Няма ли да пътувате с нас?

— Няма да ми позволят.

— Кой ще ме закриля, когато вече няма да съм поверена на вашите грижи?

— Хейстингс ще отговаря за безопасността ви.

Дори не отговарям с насмешка на това. Просто му отправям продължителен изплашен поглед.

— Той няма да ви стори зло.

— Но, милорд, кога ще ви видя отново?

Той става от стола си и обляга чело на високата каменна полица над камината.

— Не знам, ваша светлост, моя най-скъпа кралице. Не знам кога ще се срещнем отново.

— Как ще се справя? — Дочувам колко тих и немощен е гласът ми. — Без вас... и лейди Бес, разбира се. Как ще се справя без вас?

— Хейстингс ще ви защитава.

— Той ще ме затвори като пленница в къщата си, или по-лошо.

— Само ако ви обвинят в държавна измяна. Не можете да бъдете обвинена в никакво престъпление, ако само сте планирали да избягате.

В опасност сте единствено ако сте насърчавали избухването на бунт. — Той се поколебава — Изключително важно е да запомните това. Трябва ясно да съзнавате разликата, ако някой някога ви разпитва. Не можете да бъдете обвинена в държавна измяна, освен ако не успеят да докажат, че сте подготвяли заговор за смъртта на кралицата. — Той прави пауза и снишава глас: — Ако сте искали единствено свободата си, тогава сте невинна по всички обвинения. Запомнете това, ако някой ви пита. Винаги им казвайте, че сте планирали единствено да се освободите. Не могат да ви навредят, ако настоявате, че сте планирали само бягство.

Кимвам:

— Разбирам. Ще внимавам какво казвам.

— А дори още повече внимавайте какво пишете — казва той, с много нисък глас. — Сесил е човек, който си служи с писмени доказателства. Никога не поставяйте името си под нещо, което той може да определи като държавна измяна. Той вероятно следи писмата ви. В никакъв случай не пишете нищо, което застрашава сигурността на кралицата, и не приемайте подобни писма.

Кимвам. Настъпва мълчание.

— Но каква е истината? — пита Шрусбъри. — Сега, когато всичко свърши: заговорничехте ли с лордовете от Север?

Оставям го да види развеселеното пламъче в очите ми:

— Разбира се, че да. Какво друго бих могла да направя?

— Това не е игра! — Той се обръща раздражено. — Те са в изгнание, срещу един от тях е повдигнато обвинение в държавна измяна, а стотици хора ще умрат.

— Можехме да спечелим — казвам упорито. — Победата беше толкова близо. Вие и сам го знаете, вие мислехте, че ще спечелим. Имаше шанс. Вие не ме разбирате, Шюзбюи. Аз трябва да бъда свободна.

— Имаше голям шанс. Виждам това. Но вие изгубихте — казва той печално. — А също и седемстотинте мъже, които трябва да умрат, и лордовете от Север, които ще бъдат екзекутирани или изпратени в изгнание; първият херцог на Англия, който сега се бори за живота си и за доброто си име, също загуби... а аз загубих вас.

Изправям се и заставам до него. Ако обърне глава сега, ще ме види, вдигнала поглед към него, с лице, вдигнато към него за целувка.

— Загубих ви — повтаря той, и се отдръпва от мен, покланя се и отива до вратата. — И не знам как ще се справя, как ще се справя без вас.

ЯНУАРИ 1570, ЗАМЪКЪТ ТЪТЪЪРИ: БЕС

Не бихте си казали, че това е замък, пълен с победители. Хейстингс е намръщен и очаква с нетърпение да се прибере у дома. Говори как щял да замине и да надзирава лично екзекуциите, сякаш животът на нашите арендатори е някакъв спорт: някакъв друг вид преследване и убиване на плячка, когато времето е твърде снеговито за лов. Кралицата е бледа и болнава, оплаква се от болки в гърдите и в крака, получава главоболия и седи в тъмните си покои със затворени капаци на прозорците, за да не влиза студената зимна светлина. Тя приема тежко това, както и можеше да се очаква.

А милорд е толкова мълчалив и мрачен, сякаш в къщата има мъртвец: върши делата си тихо и се движи почти на пръсти. Почти не си говорим, освен по домашни дела и семейни въпроси. Не съм го чувала да се смее нито веднъж, откакто бяхме в Уингфийлд, когато беше лято и мислехме, че кралицата ще се върне на престола си в Шотландия след броени дни.

Правосъдието на Елизабет е сковало здраво земите ни, като сурова зима. Вестта за планираните екзекуции се разнесе и мъжете изчезват от селата нощем, без да оставят нищо друго, освен следите от стъпките си в снега, оставяйки съпругите си като вдовици, без да има кой да разтроши леда, покрил водата в кладенеца. Нещата тук вече няма да бъдат същите, поне за едно поколение напред. С нас ще е свършено, ако силните млади мъже избягат, а синовете им бъдат отведени вместо тях на бесилката.

Не се преструвам, че знам как да управлявам една страна. Аз съм необразована жена, и не ме интересува друго, освен да се грижа земите ми да са плодородни, и да строя къщите си, да водя сметководните си книги, и да отгледам децата си и да им дам най-доброто положение, което мога да намеря за тях. Но наистина знам как да управлявам една ферма, и наистина знам кога една земя е съсипана, а никога не съм виждала нещо по-тъжно и жалко от именията на Севера през тази тежка, печална година — хиляда петстотин и седемдесета.

ЯНУАРИ 1570, ЗАМЪКЪТ ТЪТЪБЪРИ: МЕРИ

Бабингтън, милият малък паж Антъни Бабингтън, ми носи моето кученце, което упорито бяга от покоите ми, за да развратничи в двора с конюшните, където има едно грубо женско куче-пазач, на което то е най-предан обожател. Той е лошо куче и колкото и обаятелно да е женското куче от конюшнията, би трябвало да проявява малко повече разум. Казвам му това, като го целувам по топлата мека като коприна козина на главата, докато Бабингтън го държи и казва с поаленяло лице: „Изкъпах го, като услуга към вас, и го подсуших с кърпа, ваша светлост.“

— Ти си мило момче — казвам аз. — А той е лошо куче. Трябваше да го набиеш.

— Прекалено е мъничък — казва неловко той. — По-мъничък е от коте.

— Е, благодаря ти, че ми го върна — казвам, изправяйки гръб.

Антъни бърка в жакета си, измъква един пакет, пъхва го под кученцето и ми подава и двете.

— Благодаря, Бабингтън — казвам високо. — Задължена съм ти. Внимавай и не поемай рискове — казвам тихо. — Това е много по-сериозно, отколкото да доведеш едно палаво кученце вкъщи.

Той пламва и се изчервява, подобно на малко момче, каквото е в действителност:

— Бих направил всичко... — заеква той.

— Тогава направи това — предупреждавам го. — Не поемай сериозни рискове заради мен. Прави само онова, което можеш да направиш, без да се излагаш на опасност.

— Готов съм да пожертвам живота си за вас — казва припряно той. — Когато порасна и стана мъж, аз сам ще ви освободя, можете да разчитате на мен. Ще измисля план, ще го наречем „Заговорът «Бабингтън»“, всички ще знаят за него, и ще ви спася.

Докосвам светлата му буза с връхчетата на пръстите си:

— И аз ти благодаря за това — казвам тихо. — Но не забравяй да внимаваш. Помисли си: необходим си ми свободен и жив, за да ми служиш. Ще те потърся, когато станеш мъж, Антъни Бабингтън.

Когато чува това, той се усмихва и ми се покланя — нисък поклон почти до земята, сякаш съм императрица, а после хуква, дългокрак като жребец на манеж за скачане. Толкова мило, сладко момче: той ми напомня за собствения ми син, малкия Джеймс, и за мъжа, в какъвто се надявам, че ще се превърне.

Занасям кученцето и пакета в личния си кабинет, където се издига моят двукрил олтар. Заклучвам вратата и поглеждам пакета, донесен от Бабингтън. Виждам неразчупения печат на Лесли, епископ на Рос, който ми пише от Лондон.

С дълбока печал в сърцето ви съобщавам, че всички — тяхна светлост лордовете Уестморланд и Нортъмбърланд и херцогът на Норфолк — са победени. Норфолк се е предал и се намира в Тауър, обвинен в държавна измяна, Бог да му е на помощ. Нортъмбърланд ще се присъедини към него там веднага щом го доведат. Събирал е армия за вас в Шотландия, но вашият коварен полубрат го е пленил и го е предал на Елизабет срещу откуп. Сигурно са били трийсет сребърника.

Уестморланд е изчезнал, и се говори, че е избягал в Европа, може би Нидерландия, а заедно с него и графиня Нортъмбърланд. Тя яздеше начело на вашата армия, Бог да я благослови, и сега плаща тежка цена. Тя ще бъде вдовица в изгнание. Съпругата на Уестморланд замина за провинциалната им къща, изпаднала в отчаяние, и твърди, че не знае нищо за заговора и иска единствено да живее тихо и в мир. Надява се, че жаждата за отмъщение на Тюдорите ще я отмине.

Вашият годеник Норфолк почти със сигурност ще бъде обвинен в държавна измяна: нека Бог да е с него и с вас. Сесил ще ликува заради този провал на враговете си, а ние трябва да се молим крал Филип Испански или вашите френски братовчеди да положат усилия да осигурят

безопасността ви, докато тези храбри мъже се изправят пред обвинения и умират заради вас. Вие сте третата страна в този заговор, и не се съмнявам, че всички доказателства, изнесени срещу Норфолк, ще бъдат свързани и с вас. Дано даде Бог да не посмеят да се приближат до вас, макар че животът на всички, които ви обичат, е в опасност.

Постоянно поддържам връзка с де Спес, испанския посланик, във връзка със защитата ви. Но вашият предан служител Роберто Ридолфи, който зае пари на Норфолк и ми донесе испанското злато и обещанието за подкрепа от Светия Отец, е изчезнал безследно. Дълбоко съм разтревожен за него. Според мен ще трябва да приемем, че е бил арестуван. Но защо им е да го арестуват, без да дойдат да заловят и мен? Моля се да се е укрил на сигурно място, а не да е пленен или мъртъв.

Самият аз се страхувам за живота и безопасността си. Нощем градът е като затъмнен вътрешен двор, пълен с шпиони, всяка стъпка отеква, всеки минувач е следен. Никой не се доверява на съседа си и всеки подслушва на всеки ъгъл. Дано даде Бог кралицата да е милостива и Сесил да не унищожи клетите мъже, които е заловил. Дано даде Бог да ви оставят там, където сте, при вашия надежден пазач. Ще пиша отново веднага щом мога. Искане ми се да можех да ви изпратя по-добри новини и самият аз да имах по-голям кураж, но оставам ваш предан приятел и слуга, Джон Лесли.

Кълна се, че никога няма да ви изменя, не и сега, не и в този момент, когато сте в такава нужда.

Бавно хвърлям листовете един по един в малкото огнище. Те почерняват, пламват и се сгърчват, и аз гледам как димът се понася нагоре към комина, а с него — и надеждите ми. Лордовете от Севера бяха победени, докато защитавах моята кауза. Норфолк е в Тауър. Животът му ще бъде в ръцете на неговата братовчедка Елизабет. Трябва да вярвам, че тя никога няма да унищожи собствения си

сродник, собствения си братовчед. Със сигурност няма да го убие заради единственото престъпление, че ме обича, че иска да съм негова съпруга.

Вземам пръстена с диамант, който той ми изпрати, и го притискам към устните си. Ние сме сгодени и ще се оженим, той ми даде дума, и аз на него, и няма да го освободя от обещанието му. Той ми изпрати този скъп пръстен и ние сме си разменили клетви. Освен това, ако превъзмогнем това, ако той оцелее след обвинението и се спаси от ешафода, тогава нашият случай е решен. Защо тя да не го подкрепи като консорт на Шотландия? Защо да не е редно ние двамата с него да създадем синове? Защо те да не наследят тронове на Англия и Шотландия? Той все още е най-добрият избор за мен. И, така или иначе, докато Ботуел не избяга, аз нямам друг избор.

Изваждам номерирания шифър, който е скрит в Библията до олтара, и започвам да пиша писмо на съпруга си, Норфолк. Ще изпратя писмото на епископ Лесли и се надявам, че той ще успее да го занесе на любимия ми. Ако той ме подкрепи сега, а Елизабет го пощади, все още можем да получим Шотландия чрез споразумение, след като не можахме да я завоюваме чрез битка.

Любими съпруге, ще се моля за теб всеки ден, ще постя веднъж седмично, докато бъдеш освободен. Аз ти принадлежа и ти ми принадлежиш, и аз ще бъда твоя до смъртта. Дано Бог прости на онези, които тръгват срещу нас, защото аз никога няма да го сторя. Бъди смел, бъди верен, и аз също ще бъда такава. Може би нашите приятели ще се вдигнат в наша защита и ние най-сетне ще победим. Може би ще спечелим трона по мирен път. Може би ще можеш да убедиш Елизабет, както ще се опитам и аз, да ни позволи да се оженим и да ни върне, нас, нейните любящи братовчеди, на трона, който ни принадлежи. Ще се моля за това. Ще се моля за деня, когато ще станеш мой съпруг и на дело, както и според брачните клетви, а аз отново ще бъда кралица на Шотландия.

Твоя съпруга пред Бога, Мери

Запечатвам го и го приготвям за мига, когато ще имам възможност да го измъкна тайно, а след това Агнес идва да ме приготви за лягане. Нощницата ми е лошо изгладена и аз я връщам и избирам друга, после се молим заедно, след това я отпращам. През цялото време мислите ми са като невестулка в клетка, извиват се ту насам, ту натам, и неспирно се въртят. Мисля си за Ботуел — още едно животно в клетка. Представям си го как кръстосва стаята си от единия до другия край, обръща се и отново тръгва. Представям си го как се визира през решетъчния си прозорец в лунната светлина върху тъмната вода на пролива на Малмьо, как гледа към небето в очакване на буря, драсва нова резка на стената, за да отбележи още една нощ в плен. Това е осемстотин осемдесет и седмата нощ, откакто сме разделени, повече от две години и половина. Тази вечер той ще знае това, така добре, както го зная и аз. Няма да му трябва резка на стената, за да знае от колко време е разделен от мен. Ще бъде като затворен в клетка вълк, ще бъде като орел с подрязани криле. Но пак ще бъде себе си, те няма да го сломят. Вълкът все още е там, все още вълк въпреки клетката. Орелът е готов да се извиси, непроменен. Преди да заспя, му пиша, на него, който не спи и мисли за мен.

Ботуел, моята звезда е в затъмнение, приятелите ми — арестувани или в изгнание, моите шпиони се укриват, посланикът ми се страхува. Но аз не се отчайвам. Не се предавам. Чакам те и зная, че ще дойдеш.

Не очаквай награда. Не очаквай нищо от мен, ние знаем какво сме един за друг, и това остава наша тайна.

Чакам те, и зная, че ще дойдеш.

Мари

ЯНУАРИ 1570, ЗАМЪКЪТ ТЪТБЪРИ: ДЖОРДЖ

Зимните дни се влачат бавно. Хейстингс все още е тук, прекарвайки времето си, като обикаля да надзирава екзекуциите на мъжете, назовани като бунтовници и предадени на бесилките като езическо жертвоприношение пред безпощадно божество. Почти непоносимо ми е да напускам землището на замъка, не мога да срещам обвинителните погледи на вдовиците в Тътбъри. Вътре, разбира се, няма никаква работа за мен.

Бес се занимава с докладите от управителите на именията си и с вечните си сметководни книги. Няма търпение да се върне в Чатсуърт и да повика Хенри и другите си деца. Но не можем да заминем, докато Хейстингс не отведе шотландската кралица, и всички чакаме заповеди.

Когато те идват, не са такива, каквито очаквахме. Отивам да намеря Бес в малката стая, която е присвоила за писмените си дела, с писмото от Сесил в ръка.

— Нарездат ми да се явя в двора — казвам тихо.

Тя веднага вдига поглед от писалището си, с все още разтворена пред нея сметководна книга: мастилото съхне върху перото, а цветът се отдръпва от лицето ѝ, докато накрая става бяла като листа пред себе си.

— Обвинение ли ще повдигнат срещу теб?

— Скъпият ти приятел Сесил не си прави труда да ми съобщи — казвам горчиво. — Общували ли сте тайно? Знаеш ли? Право в Тауър ли ще отида? Обвинение в държавна измяна ли е? Предостави ли му доказателства срещу мен?

Бес примигва, когато чува разярения ми тон, и хвърля поглед към вратата. Сега и тя се страхува от подслушвачи. Сигурно шпионите шпионират и самите шпиони.

— Той вече не ми пише — казва тя. — Не знам защо. Може би вече няма доверие и на мен.

— Трябва да тръгна веднага — казвам аз. — Пратеникът, който донесе това, яздеше със стража от шестима души. Хранят се в кухнята и чакат да ме ескортират до Лондон.

— Значи си арестуван? — прошепва тя.

— Забележително неясно е. Той заявява, че трябва веднага да тръгна, придружен от конвой — казвам сухо. — Не уточняват дали целят с това да осигурят безопасността ми, или да са сигурни, че ще пристигна. Ще ми приготвиш ли торба за път?

Тя веднага се изправя и понечва да тръгне забързано към спалнята ни. Слагам длан върху ръката ѝ над лакътя:

— Бес, ако отида в Тауър, ще направя най-доброто, което мога, за да спася богатството ти от краха, който ще застигне моето собствено. Ще изпратя да доведат адвокат, ще припиша богатството си на теб. Няма да бъдеш вдовица на мъртъв предател. Няма да изгубиш къщата си.

Тя поклаща глава и лицето ѝ се облива в червенина:

— Сега не мисля за богатството си — казва тя, с много нисък глас. — Мисля за теб. За своя съпруг.

Лицето ѝ е изопнато от страх.

— Мислиш първо за мен, а после за къщата си? — възкликвам, като се опитвам да го обърна на шега. — Бес, това наистина е любов.

— Любов е — изрича натъртено тя. — Наистина, Джордж.

— Знам — казвам тихо. Прокашлям се. — Казват, че не ми е позволено да се сбогувам с шотландската кралица. Ще ѝ предадеш ли поздрав от мен, и ще ѝ кажеш ли, че съжалявам, задето не мога да се сбогувам?

Изведнъж усещам как тя настръхва.

— Ще ѝ кажа — изрича студено тя и се отдръпва.

Не бива да продължавам; но все пак го правя. Това може да са последните ми думи към кралицата на шотландците.

— И можеш ли да ѝ кажеш да внимава, и да я предупредиш, че Хейстингс ще бъде суров пазач. Предупреди я да внимава с него. И ѝ кажи, че съжалявам, много съжалявам.

Бес се обръща да си върви.

— Ще ти опаковам нещата — казва тя ледено. — Но не мога да запомня всичко това. Ще ѝ кажа, че си заминал, че е възможно да бъдеш изправен на съд за държавна измяна заради добротата си към

нея, че ни е струвала цялото ни състояние и репутацията ни, и може да ти струва живота. Не мисля, че мога да се заставя да ѝ кажа, че много, наистина много съжаляваш за нея. Мисля, че тези думи ще ме накарат да повърна.

ЯНУАРИ 1570, ЗАМЪКЪТ ТЪТЪЪРИ: БЕС

Опаковам багажа му, като хвърлям вещите му в дисаги, изпаднала в ярост, и изпращам един слуга, яхнал товарен кон, с храна за първия ден, та на Джордж да не му се налага да разчита на оскъдната храна в хановете из Дербишър. Виждам, че е сложил в торбата си новите си тесни панталони до под коляното и един кат бельо, малко хубав сапун и малко пътническо огледало, за да може да се бръсне по пътя. Давам му лист хартия с последните сметки, в случай, че някой в двора поиска да проумее, че сме били разорени от грижите за шотландската кралица. Правя му реверанс и го целувам за довиждане, както подобава на една добра съпруга, и през цялото време думите, които искаше да предам на кралицата, тонът на гласа му, когато говореше за нея и топлотата в погледа му, когато мислеше за нея, ме разяждат отвътре, сякаш имам глисти.

Никога не съм знаела, че съм страстна жена, ревнива жена. Била съм омъжена четири пъти, на два пъти за мъже, които явно ме обожаваха: по-възрастни мъже, които ме глезеха като любимо животно, мъже, които ме ценяха повече от всички останали жени. Никога преди в живота си не съм виждала погледът на съпруга ми да се плъзва покрай мен и да се спира на друга, и не мога да се примиря с това.

Разделяме се студено и пред свидетели, защото той потегля от вътрешния двор и, макар да им е забранено да се виждат насаме, кралицата пристига сякаш случайно, докато стражата се качва на конете си. Деверьо и Хейстингс идват да изпратят малкия отряд през портите. Но мисля, че дори и да бяхме съвсем сами, пак нямаше да е по-добре. Идва ми да заплача с глас при мисълта, че това беше скъпият ми съпруг, мъжът, когото само преди две години обичах да наричам „моят съпруг, графа“, че сега той може би отива на смърт, а се разделяме със суха целувка и ледено сбогуване.

Аз съм неука жена, не обучен писар или учен. Но каквото и да е злото, което е сторила Елизабет на Англия, мога само да потвърдя, че

тези години на нейното царуване изтръгнаха самото ми сърце.

ЯНУАРИ 1570, ЗАМЪКЪТ ТЪТЪБЪРИ: МЕРИ

Виждам от прозореца си, че едрият кон на Шрусбъри е оседлан за път, а след това виждам, че го чака въоръжена стража. Намятам главата си с шал и слизам долу, без дори да си сменя обувките.

Веднага виждам, че заминава сам. Бес е пребледняла и изглежда болна: Хейстингс и Деверьо не са облечени за път, явно ще останат тук. Много се страхувам, че е призован на съд, може би дори арестуван.

— На път ли потегляте, милорд? — питам, опитвайки се да говоря спокойно и безгрижно.

Той ме поглежда, сякаш иска да ме грабне и да ме отвлече пред всички тях. Отчаяно копнее по мен. Прибира ръце зад гърба си, сякаш за да се възпре да не протегне ръка към мен.

— Призован съм да се явя в двора — казва той. — Милорд Хейстингс ще се грижи за безопасността ви в мое отсъствие. Надявам се, че скоро ще си бъда у дома.

— Тук ли ще остана, докато се върнете?

— Така смятам — казва той.

— А вие ще се върнете, нали?

— Надявам се.

Усещам как устните ми потрепват. Толкова ми се иска да му извикам да не отива, или че ще отида с него. Не мога да понеса да остана тук с разгневената му съпруга и със студения Хейстингс. Честно казано, страхувам се и от двамата.

— Ще ви чакам — е единственото, което се осмелявам да кажа пред всички тях. — И ви желая безопасно и приятно пътуване.

Кривата усмивка, която ми отправя, докато се привежда над ръката ми, ми подсказва, че той не очаква нито едното, нито другото. Искане ми се да му прошепна да се върне скоро при мен, но не смея. Той стисва ръката ми, сякаш това е всичко, което може да направи, а после се обръща и се качва бързо на коня си и след миг — всичко се случва

прекалено бързо — стражите се раздвижват и той излиза през портата, а аз прехапвам устна, за да не извикам.

Обръщам се, и съпругата му ме гледа със сурово изражение.

— Надявам се да се прибере здрав и читав у дома при теб, Бес — казвам.

— Знаете, че съм го изгубила, независимо дали ще се прибере у дома или не — казва тя и ми обръща гръб, което не би трябвало да прави, и се отдалечава, без да ми направи реверанс, което е още по-лошо.

ЯНУАРИ 1570, ЗАМЪКЪТ УИНДЗОР: ДЖОРДЖ

Това е дълго, студено зимно пътуване, и то с лоша компания за из път. Зад мен е едно неудовлетворяващо сбогуване, а пред мен — сигурността, че ще бъда нелюбезно посрещнат. Разделен от кралицата на шотландците, без дори да знам дали тя е в безопасност, пристигам в двора на английската кралица и знам, че съм в немилост.

Всяка сутрин и всяка вечер, първата и последната ми мисъл са за нея, моята изгубена кралица, другата кралица, и аз се измъчвам от чувство за вина. Чувствам се, сякаш съм я предал. Макар да знам много добре, че не можех да я задържа при себе си, не и след като Хейстингс пристигна със заповеди да я отведе, не и след като Сесил бе твърдо решен тя да бъде разделена от мен. Но въпреки това... въпреки това.

Когато ѝ казах, че заминавам за Лондон, очите ѝ потъмняха от страх, но пред Бес, Хейстингс и Деверьо тя не можеше да каже нищо, освен че се надява да пътувам добре и да се върна здрав и читав у дома.

Мислех си, че ще мога да отида при нея сам, докато Бес приготвяше нещата ми. Мислех си, че мога да ѝ кажа как се чувствам, сега, когато ще се разделим. Мислех си, че поне веднъж ще мога да говоря искрено, но не можах. Аз съм мъж, женен за друга жена, и заклек се във вярност на друга кралица. Как бих могъл да говоря на шотландската кралица за любов? Какво мога да ѝ предложа свободно? Нищо. Нищо. Когато бях във вътрешния двор, готов да се сбогувам, те всички бяха там — Бес и двамата лордове и всички слуги и шпиони в къщата, нетърпеливи да видят как ще я напусна и как ще го приеме тя. Безнадеждно беше да опитвам да се сбогувам с нея другояче, освен с поклон и делово сбогуване. Какво си мислех, че мога да ѝ кажа, пред почетните ѝ дами, докато собствената ми съпруга наблюдаваше от страни? Докато Хейстингс се опитваше да прикрие усмивката си, а Деверьо изглеждаше отегчен и потупваше с камшик по ботуша си? Със

запъване ѝ пожелах всичко добро, а тя ме гледаше, сякаш искаше да ме помоли за помощ. Гледаше ме мълчаливо, бях готов да се закълна, че в очите ѝ имаше сълзи, но тя не ги остави да потекат. Тя е кралица, никога не би показала страховете си пред тях. Последвах примера ѝ, бях хладнокръвен и любезен. Но се надявам да е разбрала, че сърцето ми прелива от мъка по нея. Тя просто ме гледаше, сякаш можех да я спася, ако исках. И Бог знае, че вероятно съм изглеждал така, както се чувствам — като мъж, изменил на жената, която се е заклел да закриля.

Не можах дори да я уверя, че ще е в безопасност. Всички мъже, които някога са говорили в нейна полза с кралица Елизабет, които се опитаха да уравнисят съветите на Сесил, изпълнен със страх и подозрения, сега са в немилост. Някои от тях са в Тауър, други са в изгнание и никога вече няма да се появят в Англия. Някои от тях са осъдени на смърт и жените им ще останат вдовици, а къщите им ще бъдат продадени. А аз съм повикан да се явя при кралицата, заповядано ми е да напусна пленницата си, наредено ми е да я предам на нейния враг. Наредиха ми да се явя в двора под конвой, сякаш не ми вярват, че ще тръгна доброволно. Намирам се под сянката на подозрението и смятам, че имам късмет, задето ми е наредено да се явя в двора, а не направо в Тауър.

Отнема ни близо седмица да стигнем дотам. Един от конете окуцява и не можем да наемем друг, някои от пътищата са непроходими, защото са затрупани от снежни преспи, и трябва да заобикаляме по възвишенията, където зимните ветрове режат като нож. Навяваният от вятъра сняг блъска в лицето ми и аз съм толкова нещастен и се чувствам толкова зле, задето се провалих и не можах да бъда верен, а също и задето се провалих и не можах дори да стана неверен, че по-скоро бих предпочел да продължавам вечно това дълго студено пътуване, отколкото да пристигна в Уиндзор в ранния зимен мрак, за да бъда посрещнат с леден поздрав и настанен жалки стаи.

В двора цари мрачно настроение, оръдията още са готови за стрелба и насочени към Лондон. Все още се съвземат от страха си, че армията на Севера ще тръгне срещу тях, срамуват се от паниката, в която са били изпаднали. Налага се да чакам като на тръни в продължение на три дни, докато Сесил реши дали кралицата има време да ми обърне внимание. Чакам в кралската приемна, непрекъснато нащрек дали няма да ме повикат, навъртам се там заедно

с останалите, които тя не желае да си направи труда да посрещне. За първи път не ме пускат да вляза веднага щом се споменава името ми. Влиянието ми е намаляло и сред събратята ми, дори сред онези, които смятах за свои приятели. Храня се в голямата зала, не в личния кабинет, и излизам на езда сам, никой не ми предлага да му правя компания. Никой дори не спира да побъбри с мен, никой не ме поздравява с удоволствие. Чувствам се така, сякаш ме следва някаква сянка, сякаш излъчвам някаква воня. От мен се носи мирис на предателство. Всички се страхуват и никой не иска да бъде виждан заедно с човек, който е съмнителен, от когото лъха на подозрение.

Сесил ме посреща с обичайната си невъзмутимост, сякаш никога в живота си не ме е подозирал, че заговорнича срещу него, сякаш никога не ме е молил да се сприятеля с шотландската кралица и да спася всички ни, сякаш в момента не подготвя падението ми. Казва ми, че кралицата е много заета с възстановяването на пораженията от бунта и ще ме приеме веднага щом има възможност. Казва ми, че Норфолк, посланикът на шотландската кралица Лесли, епископ на Рос, и испанският посланик са били тясно свързани помежду си в планирането и финансирането на бунта и че тяхната вина трябва да доказва и съучастието на шотландската кралица.

Казвам сковано, че ми се струва изключително неправдоподобно Норфолк, братовчед на самата кралица и човек, облагодетелствал се от възкачването ѝ на власт, да направи каквото и да било, за да свали от власт братовчедка си. Може би се е надявал да освободи годеницата си, но това не е същото като вдигане на бунт срещу неговата кралица и братовчедка. Сесил ме пита дали имам някакви доказателства. Той щял да е изключително щастлив да види каквито и да е писма или документи, които до този момент съм пропуснал да разкрия. Дори не мога да се заставя да му отговоря.

Връщам се в стаите, в които са ме настанили в двора. Можех да отседна в лондонската ни къща, но нямам желание да я отварям за такъв кратък престой, а освен това откривам, че не ми се иска да оповестявам присъствието си в централната част на града. Къщата ми винаги е била като притегателен център за семейството ми, място, с което се гордеем, това е мястото, където идваме да оповестим величието си, а сега аз не изпитвам чувство за величие: срамувам се. Толкова е просто. Бях принизен толкова много между интригите на

тези две кралици и техните съветници, че дори не искам да спя в собственото си легло с гравираното в горната табла на леглото изображение на графска коронка. Дори не искам да мина покрай каменните колони на входа на собствения ми дом, където всеки камък е украсен с фамилияния ми герб. Готов съм да се откажа от цялата тази външна показност, стига да можех само още веднъж да бъда в мир със себе си. Стига да можех още веднъж просто да почувствам, че познавам собствената си същност, собствената си съпруга и своята кралица. В крайна сметка този бунт не унищожи нищо освен душевния ми покой.

Срещам се със сина на Бес, Хенри, и със собствения си син Гилбърт, но те се чувстват неловко в мое присъствие. Предполагам, научили са, че съм заподозрян, че съм изменил на жена си с шотландската кралица. И двамата са големи любимци на Бес, естествено е да вземат нейната страна срещу мен. Не се осмелявам да се защитя пред тях и, след като питам и двамата как са със здравето, и дали имат дългове, ги оставям да си отидат. И двамата са добре, и двамата дължат пари, предполагам, че би трябвало да се чувствам щастлив.

На третия ден от чакането, когато преценяват, че съм страдал достатъчно, една от почетните дами идва и ми съобщава, че кралицата ще ме приеме в личните си покои след вечеря. Откривам, че не мога да ям. Заемам обичайното си място в голямата зала заедно с равните на мен, но те не ми говорят и аз седя с наведена глава като напердашен паж. При първа възможност ставам от масата, и отново отивам да чакам в приемната на кралицата. Чувствам се като дете, което се надява да чуе добра дума, но е сигурно, че ще го набият.

Поне мога да бъда спокоен, че няма да ме арестуват. Това би трябвало да ме утеши поне малко. Ако тя смяташе да ме арестува за държавна измяна, щеше да го направи на срещата на целия съвет, за да могат всички да станат свидетели на унижението ми за назидание на други глупци. Щяха да ме лишат от титлите ми, щяха да ме обвинят в предателство и да ме прогонят със смъкната от главата шапка и стражи от двете ми страни. Не, предстои опозоряване на четири очи. Тя ще ме обвини, че съм ѝ изменил, и макар че мога да изтъкна постъпките си и да докажа, че никога не съм сторил нищо, което да не е било в съгласие с интересите ѝ, или в съответствие с дадените ми заповеди, в отговор

тя може да изтъкне, че съм бил снизходителен пазач на кралицата, и да посочи широко разпространеното и разрастващо се убеждение, че съм почти влюбен в Мери Стюарт. А, честно казано, ако бъда обвинен, че я обичам, не мога да го отрека искрено. Мисля, че няма да го отрека. Дори не желая да го отрека. Част от мен, една безумна част от мен, копнее да го заяви пред всички.

Както и си мислех, именно мълвата за тази близост разстройва кралицата повече от всичко друго. Когато най-после ме допускат в личния ѝ кабинет, докато нейните дами открито ни слушат, а Сесил стои до нея, това е първият въпрос, който тя повдига.

— Смятах, че именно вие, Шрусбъри, няма да оглупеете така, когато видите едно красиво лице — процежда тя, почти веднага щом влизам в стаята.

— Не съм — казвам с овладян глас.

— Не сте глупак? Или тя няма красиво лице?

Ако тя беше крал, нямаше да запраща въпросите с такава ревнива енергичност. Никой мъж не може да отговори задоволително на подобни въпроси, зададени от една почти четирийсетгодишна жена, за която разцветът на външната привлекателност отдавна е отминал, по отношение на съперницата ѝ, най-красивата жена на света и още ненавършила трийсет.

— Сигурен съм, че съм глупак — казвам тихо. — Но не съм оглупял от любов по нея.

— Оставяли сте я да прави каквото пожелае.

— Оставях я да прави каквото смятах за правилно — казвам уморено. — Оставях я да излиза на езда, както ми беше наредено, заради здравето ѝ. Тя се разболя, докато беше поверена на моите грижи, и съжалявам за това. Позволявах ѝ да седи с жена ми и да шие заедно с нея, за да си правят компания. Знам със сигурност, че разговаряха единствено за дреболии.

Виждам пламъчето, което проблясва в тъмните ѝ очи при тези думи. Винаги се е гордяла, че притежава интелигентността и образоваността на мъж.

— Женски приказки — подхвърлям пренебрежително и я виждам как кимва одобрително. — А през повечето вечери тя се хранеше с нас, защото не искаше да е сама. Свикнала е да е

заобиколена от много хора. Свикнала е да има придворни, а сега си няма никого.

— Под собствен брокатен балдахин! — възкликва тя.

— Когато най-напред ми я поверихте, вие ми наредихте да се отнасям с нея като с властваща кралица — отбелязвам с възможно най-мек тон. Не трябва да избухвам: ще бъде равносилно на смърт дори да повиша глас. — Трябва да съм писал на вас и на Сесил поне дузина пъти с питане дали мога да намаля числеността на домакинството ѝ.

— Но така и не го направихте! Обслужват я стотици хора!

— Те непрекъснато се връщат — казвам. — Отпращам ги и ѝ казвам, че трябва да има по-малко слуги и компаньони, но те никога не си тръгват. Изчакват няколко дни и после се връщат.

— О? Толкова много ли я обичат? Толкова ли е обичана? Нима слугите ѝ я обожават толкова много, че ѝ служат безплатно?

Това е нов капан.

— Може би нямат къде другаде да отидат. Може би са бедни слуги, които не могат да си намерят друг господар. Не знам.

При тези думи тя кимва:

— Много добре. Но защо ѝ позволихте да се срещне с лордовете от Севера?

— Ваша светлост, те ни срещнаха случайно, когато бяхме излезли на езда. Не смятах, че това може да навреди с нещо. Те яздиха с нас няколко минути, не са се срещали насаме с нея. Нямах представа какво подготвят. Знаете как я отведох на безопасно място в мига, когато те събраха армията си. Подчинявах се до последната буква на всяко съобщение от Сесил. Дори той ще ви каже това. Отведох я в Ковънтри за по-малко от три дни. Държах я далеч от тях и я пазах внимателно. Те не дойдоха за нея, бяхме твърде бързи за тях. Опазих я заради вас. Ако бяха дошли да я вземат, с нас щеше да е свършено; но аз я отведох твърде бързо и те не можах да реагират.

Тя кимва.

— А този нелеп годеж?

— Норфолк ми писа за него, а аз предадох писмото му на кралицата — казвам искрено. — Съпругата ми веднага предупреди Сесил.

Не казвам, че тя стори това, без да ми съобщи. Че аз никога нямаше да прочета лично писмо и да го препиша. Че се срамувам от

това, че Бес е шпионка на Сесил толкова, колкото и от сянката на подозрение, паднала върху мен. Бес, като шпионка на Сесил, ще ме спаси от сянката на подозрението. Но и в двата случая съм унижен.

— Сесил не ми каза нищо за това.

Поглеждам лъжеца право в лицето. Изражението му е на учтив интерес. Той се накланя напред, сякаш за да чуе по-добре отговора ми.

— Казахме му веднага — повтарям уверено. — Не знам защо не ви го е съобщил. Смятах, че ще ви каже.

Сесил кимва, сякаш доводът е убедително изтъкнат.

— Нима е смятала, че може да направи братовчед ми крал? — пита ожесточено Елизабет. — Нима е смятала, че той ще управлява Шотландия и ще бъде мой съперник тук? Нима Томас Хауърд е смятал да стане Томас, крал на Шотландия?

— Тя не ми доверяваше плановете си — казвам искрено. — Знаем единствено, че напоследък се надяваше, че с ваше позволение ще се оженият, и че той ще ѝ помогне да се справи с шотландските лордове. Доколкото знам, най-голямото ѝ желание винаги е било единствено да се върне в кралството си. И да го управлява добре: като ваша съюзница.

Не казвам „както вие обещахте, че ще стане“. Не казвам: „както всички знаем, че беше редно да сторите“. Не казвам: „само ако се бяхте вслушали в сърцето си, а не в подлите измислици на Сесил, нищо от това нямаше да се случи“. Кралицата не е господарка, която обича да ѝ напомнят за нарушените обещания. А в този миг аз се боря за живота си.

Тя става от стола си и отива до прозореца, за да се загледа навън през пътя, който се спуска надолу от замъка. На всички врати са поставени допълнителни стражи, а на входа има допълнителни пазачи. Този кралски двор още се страхува от обсада.

— Мъже, на които цял живот съм се доверявала, ме предадоха в този момент — казва горчиво тя. — Мъже, на които бях готова да поверя живота си, вдигнаха оръжие срещу мен. Защо сториха това? Защо предпочитат тази израснала във Франция непозната чужденка пред мен? Тази кралица, лишена от добро име? Тази така наречена красавица? Това многократно омъжвано момиче? Аз пожертвах младостта си, красотата си и живота си за тази страна, а те хукват след една кралица, която осмисля живота си със суета и похот.

Едва се осмелявам да проговоря:

— Мисля, че причината е по-скоро във вярата им... — казвам предпазливо.

— Това не е въпрос на вяра. — Тя се обръща рязко към мен. — Аз позволявам на всеки да упражнява вярата, която желае. От всички монарси в Европа аз единствена позволявам на хората да отдават почит на Бога, както пожелаят. Единствена аз обещах и позволявам свобода. Но те превръщат това във въпрос на лоялност. Знаете ли кой им обеща злато, ако са готови да тръгнат срещу мен? Сам папата! Той беше наредил на един банкер да предоставя злато на бунтовниците. Знаем всичко за това. Били са платени от чуждестранна, вражеска сила. Това превръща случилото се във въпрос на лоялност: държавна измяна е да бъдете против мен. Тук не става въпрос за вяра, тук става въпрос коя ще бъде кралицата. Те избраха нея. Ще умрат заради това. Вие кого избирате?

В яростта си тя е ужасяваща. Падам на едно коляно.

— Както винаги, избирам вас, ваша светлост. Аз съм ви верен още откакто се възкачихте на трона, а преди това бях верен на сестра ви, а преди нея — на светия ви брат. А преди него — на царствения ви баща. Преди тях, моето семейство е служило на всеки коронован крал на Англия чак до Уилям Завоевателя. Всеки крал на Англия може да разчита на фамилията Талбот за нейната вяроност. Вие не сте различна, аз не съм различен. Аз съм отдаден на вас, от цялото си сърце и душа, както моето семейство винаги е било отдадено на кралиците на Англия.

— Тогава защо й позволихте да пише на Ридолфи? — процежда тя. Това е капан и тя го залага, а Сесил привежда към нас глава, за да чуе по-добре отговора ми, но гледа в краката си.

— Кой? Кой е Ридолфи?

Тя махва леко с ръка.

— Нима искате да ми кажете, че не знаете това име?

— Не — казвам искрено. — Никога не съм чувал за такъв човек. Кой е той?

Тя не обръща внимание на въпроса ми.

— В такъв случай няма значение. Забравете това име. Защо я оставихте да пише на посланика си? Тя подготвяше с него измяна и бунт, докато беше поверена на вашите грижи. Трябва да сте знаели това.

— Кълна се, че не знаех. Изпращах на Сесил всички писма, които намерех. Отпратих всички слуги, които тя беше подкупила. Плащам двойно на собствените си слуги, за да се опитам да ги накарам да ми останат верни. Плащам за допълнителни пазачи от собствения си джоб. Живеем в най-окаяния от моите замъци, за да я държим под око. Следя слугите, следя нея. Никога не преставам да го правя. Трябва да преобръщам самите камъчета на калдъръма, водещ към замъка, за да търся скрити писма. Трябва да тършувам из парчетата коприна, които използва за бродерия. Трябва да тършувам из каруцата на месаря, и да режа хляба. Самият аз трябва да съм шпионин, за да тършувам за писма. И правя всичко това, макар то да не е работа за един Талбот. И докладвам всичко това на Сесил, сякаш съм някой от платените му шпиони, а не благородник, подслонил кралица. Направих всички почтени неща, които бихте могли да поискате от мен, и други освен тях. Подложих се на унижения, за да направя нещо повече за вас. Изпълнявах задачи, които никога не бих повярвал, че човек с моето потекло може да извърши. И всичко това — по искане на Сесил. Само заради вас.

— Тогава, ако правите всичко това, защо не сте разбрали, че е крояла заговор под собствения ви покрив?

— Тя е умна — казвам. — И всеки мъж, който я види, пожелава да ѝ служи. — Веднага ми се приисква да не бях изрекъл тези думи. Трябва да внимавам. Виждам как червенината се надига под ружа по бузите на кралицата. — Заблудени мъже, глупави мъже, онези, които забравят какво сте сторили за тях вие и вашите близки. Те се стремят да ѝ служат, водени единствено от лекомислието си.

— Казват, че е неустоима — отбелязва небрежно тя, насърчавайки ме да се съглася.

Поклащам глава.

— Аз не я намирам за такава — казвам, усещайки вкуса на грозните думи в устата си, преди да ги изрека. — Тя често пъти е болнава, често раздразнителна, често пъти унила и мрачна, не твърде приятна, не е жена, на която мога да се възхищавам.

За първи път тя ме поглежда заинтригувано, а не враждебно:

— Какво? Не я намирате за красива?

Свивам рамене:

— Ваша светлост, не забравяйте, че аз съм женен отскоро. Обичам съпругата си. Знаете колко изискана, спретната и спокойна е Бес. А вие сте моята кралица, най-красивата и изтънчена кралица на света. През изминалите три години не съм поглеждал друга жена, освен вас и моята Бес. Кралицата на шотландците е бreme, с което ме помолихте да се нагърбя. Правя го възможно най-добре. Правя го от обич и лоялност към вас. Но изобщо не може и дума да става да ми е приятна компанията ѝ.

За миг почти я виждам, нея, моята изящна кралица Мери, сякаш съм я призовал с лъжите си. Тя стои пред мен, с извърнато надолу бледо лице, с тъмни ресници, докосващи съвършено оформената ѝ буза. Почти чувам третото изкукуруигване на петел, докато отричам любовта си към нея.

— А Бес?

— Бес прави най-доброто, което може — казвам. — Прави най-доброто, на което е способна, от обич към вас. Но и двамата бихме предпочели да сме в двора с вас, отколкото да живеем в Тътбъри с кралицата на шотландците. И за двама ни това е като заточение! И двамата сме нещастни. — Долавям как в гласа ми прозвънва нотка истина, поне при тези думи. — И двамата сме много нещастни — казвам искрено. — Мисля, че никой от двама ни не си даваше сметка колко трудно ще бъде това.

— Разноските ли? — присмехулно подмята тя.

— Самотата — казвам тихо.

Тя въздиша, сякаш е стигнала до края на трудна работа.

— През цялото време бях сигурна, че каквото и да казват всички, вие сте ми верен. А също и добрата ми Бес.

— Наистина сме — казвам. — И двамата.

Започвам да си мисля, че може и да изляза от тази стая като свободен човек.

— Хейстингс може да я отведе в дома си, докато решим какво трябва да се прави с нея — казва тя. — Можете да се върнете в Чатсуърт с Бес. Можете да започнете брачния си живот отначало. Отново можете да бъдете щастливи.

— Благодаря ви — казвам аз. Покланям се ниско и тръгвам заднешком към вратата. Няма смисъл да споменавам огромната сума, която ми дължи за подслона на кралицата. Няма смисъл да ѝ казвам, че

Бес никога няма да ми прости за загубата на това състояние. Безсмислено е да роптая и да казвам, че не можем да започнем брачния си живот отначало: той е съсипан, навярно завинаги. Би трябвало да съм щастлив просто от факта, че ще изляза оттук без конвой от стражи, които да ме отведат в Тауър, където приятелите ми чакат смъртната си присъда.

На вратата се поколебавам:

— Реши ли ваша светлост какво ще стане с нея?

Кралицата ме стрелва със суров, мнителен поглед:

— Защо се интересувате?

— Бес ще ме пита — казвам неубедително.

— Ще бъде държана в плен, докато успеем да преценим как да постъпим — казва тя. — Срещу нея не може да има процес за държавна измяна, тя не е моя поданица, следователно не може да бъде обвинена в държавна измяна. Сега не може да бъде върната в Шотландия, явно е, че не може да ѝ се има доверие. Тя направи живота ми невъзможен. Направи собствения си живот невъзможен. Тя е глупачка. Не искам да я държа вечно в плен, но не виждам какво друго мога да направя с нея. Възможностите са две: или това, или смъртта ѝ, а очевидно не мога да убия една своя посестрима кралица и моя братовчедка. Тя е глупачка, че ме принуждава да се изправам пред тази дилема. Тя вдигна залозите до победа или смърт, а аз не мога да ѝ дам нито едното, нито другото.

— Мисля, че тя би искала да склучи мирно споразумение с вас — казвам предпазливо. — Тя е готова да спази един мирен договор с вас. Винаги говори за вас с най-дълбоко уважение. Бунтът ни най-малко не беше нейно дело и тя се готвеше да се върне в Шотландия като ваша съюзница.

— Сесил казва, че не може да ѝ се има доверие — казва тя кратко. — А самата тя ме научи да не ѝ се доверявам. И чуйте това, Талбот: ще приема мнението на Сесил пред това на човек, който позволи на шотландската кралица да бъде ухажвана, да се сгоди и да планира бунт под собствения му покрив. В най-добрия случай вие сте били прекалено доверчив към нея, Шрусбъри. Моля се на Бог да не е нещо по-лошо. Тя ви е заблудила, надявам се да не ви е прельстила.

— Кълна се, че не е — казвам.

Тя кимва, без да се впечатли.

— Можете да се върнете при съпругата си.

Покланям се.

— Винаги съм ви верен — казвам от прага.

— Знам какво правите — казва тя безцеремонно. — Известна ми е всяка ваша постъпка, Сесил има грижата за това. Но вече не знам какво мислите. Някога знаех какво мислите всички вие, но сега се превърнахте в загадка, всички вие. Всички изгубихте верността си. Не знам какво искате всички вие. Сега вие сте неясни и загадъчни за мен, след като някога ми бяхте толкова ясни.

Откривам, че не мога да ѝ отговоря. Би трябвало да съм по-хитър придворен и да разполагам с успокояващи или дори ласкателни думи. Но тя е права. Вече не разбирам себе си, нито света, който Сесил създаде. Станал съм загадка за самия себе си.

— Можете да си вървите — казва студено тя. — Сега всичко е различно.

ЯНУАРИ 1570, ЗАМЪКЪТ ТЪТЪЪРИ: БЕС

Моят съпруг, графът, се прибра от Лондон, стиснал мълчаливо устни. Толкова е пребледнял, сякаш отново страда от пристъп на подагра. Когато го питам дали е болен, той мълчаливо поклаща глава. Тогава виждам, че на гордостта му е нанесена дълбока рана. Кралицата го е унижила пред другите благородници. Не би могла да причини на този с право надменен и високомерен човек нищо по-лошо от това да намекне, че не може да му се има доверие: тя е сторила именно това.

Със същия успех можеше да го изпрати на изтезания, след като е могла да му каже, пред други хора, че вече не се ползва с нейното доверие. Той е един от най-големите благородници в Британия, а тя се отнася с него като с някакъв лъжлив прислужник, когото може да уволни от служба, защото краде. Тази кралица наистина умее да си служи с изтезания.

Не знам защо Елизабет е станала толкова жестока, превръщайки старите си приятели във врагове. Знам, че е нервна, податлива на дълбоки страхове: в миналото съм я виждала да се поболява от страх. Но винаги преди е умеела ясно да разпознава приятелите си, и винаги е разчитала на тях. Не мога да разбера какво я е отклонило от навика ѝ да си служи с ласкателства и хитрост, съблазън и любезност, за да държи придворните около себе си, и да кара мъжете да ѝ играят по свирката.

Сесил трябва да е този, който я е отклонил от старата ѝ, най-сигурна линия на поведение. Сесил трябва да е този, който попречи на подобаващото връщане на шотландската кралица на трона, и който хвърли в тъмница двама лордове, обяви друг за избягал изменник, а сега казва на кралицата, че не трябва да има доверие на моя съпруг. Враждебността на Сесил към другата кралица, към всички паписти, е станала толкова силна, че е готов да обезглави половин Англия, за да ги победи. Ако Сесил, моят верен и предан приятел, сега смята, че съпругът ми е против него, ако е готов да използва цялото си влияние срещу нас, тогава наистина сме в опасност. Това завръщане на съпруга

ми от Лондон не е нищо повече от временно облекчение, и всичко, на което разчитах, е ненадеждно, нищо не е сигурно.

Вървя през вътрешния двор, наметнала главата си с шал, за да се топля, студът и влагата на Гътбъри пропълзват в костите ми през зимните ми обувки. Викат ме в конюшните, където балите сено са намалели толкова много, че няма да можем да изкараме зимата. Ще трябва да поръчам да ми изпратят още от Чатсуърт или да купя. Не можем да си позволим да купим фураж, не мога да си позволя да го докарам от другия край на земите ни. Но всъщност не мисля за нищо друго, освен за това как ще се справя, ако съпругът ми бъде обвинен. Ами ако Сесил го повика отново в Лондон, точно както освободиха, а след това отново повикаха Томас Хауърд? Ако Сесил арестува съпруга ми, както се осмели да арестува Томас Хауърд? Ами ако го затвори в Тауър заедно с останалите? Кой би помислил, че Сесил ще се сдобие с такава власт, че да може да действа срещу най-великите лордове на тази страна? Кой би очаквал Сесил да заяви, че интересите на страната са различни от тези на великите й лордове? Кой би очаквал от Сесил претенции, че интересите на страната съвпадат с неговите?

Сесил ще остане мой приятел, сигурна съм в това. Познаваме се вече твърде отдавна, за да можем да говорим за предателство; всеки от нас вече твърде отдавна се сравнява с другия в този живот. Ние — Сесил и аз — сме излети от един и същи калъп. Той няма да обвини мен в предателство и да ме изпрати в Тауър. Но какво ще стане с моя съпруг, графа? Дали Сесил ще унищожи Джордж?

Трябва да кажа, че ако Сесил узнае със сигурност, че Джордж се е присъединил към враговете му, ще действа незабавно и решително. Трябва да кажа, че не бих го винила. Всички ние, децата на Реформацията, бързаеме да защитим онова, което сме спечелили, бързаеме да вземем онова, което не ни принадлежи. Сесил няма да позволи на старите благородници на Англия да го свалят от власт единствено защото е бил управител, когато те са били благородници. Нито пък аз. Поне това разбираме един за друг.

Моят съпруг, графът, не разбира нито един от двама ни. Не мога да го виня. Той е благородник, не човек, издигнал се благодарение на собствените си усилия като Сесил. Той мисли, че е достатъчно само да реши нещо, и то ще стане. Той е свикнал, щом вдигне глава, да намери в ръката си онова, което иска. Той не знае, както Сесил и аз знаем от

трудното си детство, че ако искаш нещо, трябва да работиш за него ден и нощ. После, след като вече го имаш, трябва да работиш денонощно, за да го запазиш. Точно сега Сесил ще работи денонощно за смъртта на кралицата на шотландците, за екзекуцията на приятелите ѝ и за сломяването на властта на старите благородници, които подкрепят нейните претенции и мразят него.

Ще пиша на Сесил. Той разбира какво означават къщите, земите и богатството за една жена, израснала в нищета. Може би ще изслуша благосклонно една съпруга, дошла да моли за безопасността на обичния си съпруг. Може би ще изслуша великодушно една наскоро омъжена жена в беда. Но ако го помоля да спаси богатството ми, той ще разбере, че тук става дума за нещо по-важно от чувства, става въпрос за делови начинания.

ЯНУАРИ 1570, ЗАМЪКЪТ ТЪТЪБЪРИ: МЕРИ

Ботуел, получих писмото ти. Знам, че щеше да дойдеш, ако можеше. В онзи момент наистина те чаках: но за мен вече всичко свърши. Виждам, че е свършило и за теб. Ние рискувахме много и загубихме. Ще се моля за теб.

Мари

Тук е толкова ужасно студено, толкова мрачно, толкова ужасно, че за мен е почти непоносимо да ставам от леглото сутрин. Старата болка в гърдите ми се върна и в някои дни не мога да ям, нито дори да лежа в леглото си, без да плача от болка. Вече от дни вали дъжд, мразовит дъжд, примесен с парченца лед, и всичко, което виждам от тесните си прозорци, са сиви небеса, а всичко, което чувам, е звукът на водата, която капе от покрива към калта долу.

Този замък е толкова влажен, че дори най-големият огън в огнището не може да изсуши влажните петна по мазилката на стените, а мебелите ми започват да позеленяват от студена, влажна плесен. Мисля си, че Елизабет е избрала това място за мен с надеждата, че ще умра тук. В някои дни ми се иска да можех да мра.

Единственото събитие около мен е благополучното завръщане на граф Шрусбъри от замъка Уиндзор. Очаквах, че и той ще срещне смъртта: но Елизабет е избрала да му се доверява още известно време. Кое е още по-добре, решила е да ме остави на неговите грижи. Никой не знае каква може да е причината за това, но тя е тиранин, може да бъде своенравна. Предполагам, че след като вече е дала своите заповеди за екзекуциите, огромните ѝ страхове са се уталожили. Тя реагира пресилено, както винаги, и след като ми изпрати двама допълнителни тъмничари, прогони слугите от домакинството ми и спътниците ми, след като ме заплаши с домашен арест и с арестуването на моя домакин, сега тя ме поверява отново на Шрусбъри и ми изпраща любезно писмо, в което пита за здравето ми.

Донася ми го Шрусбъри: но той е толкова блед и изпит, та бих помислила, че в писмото се съдържа заповед за екзекуцията му. Той почти не ме поглежда и аз съм щастлива от това, защото съм се сгушила, увита в кожи, в стола си до огнището, превита на две, за да се опитам да успокоя болката в гърдите си, и никога не съм изглеждала по-зле.

— При вас ли трябва да остана?

Той сигурно чува облекчението в гласа ми, защото в отговор умореното му лице се изпълва с топлина.

— Да. Изглежда ми е простено, задето съм ви позволил да се срещнете с лордовете от Севера, дано Бог спаси душите им. Но съм условно определен за ваш пазач: предупредиха ме да не допускам нови грешки.

— Наистина съжалявам, че навлякох толкова тревоги на дома ви. Той поклаща глава:

— О, ваша светлост, знам, че никога не сте искали да ми навлечете беди. И знам също и че не бихте кроили заговор срещу една миропомазана кралица. Може и да се стремите към свободата си, но не бихте застрашили кралицата.

Свеждам очи. Когато отново вдигам поглед, той се е навел и ми се усмихва.

— Искане ми се да можехте да бъдете както мой пазач, така и мой съветник — казвам много тихо. — Щях да се справя по-добре в живота, ако можех да бъда поверена на мъж като вас.

За момент настъпва тишина. Чувам как пъновете се разместват в огнището и малък пламък прави потъналата в сенки стая по-светла.

— И аз го желая — казва той, с много нисък глас. — Искане ми се да можех да ви видя как се връщате отново в кралството си и на трона си, здрава и в безопасност.

— Ще ми помогнете ли?

Гласът ми е съвсем малко по-висок от пукането на пламъците.

— Ако мога — казва той. — Ако мога да го сторя, без да си навлека безчестие.

— И не казвайте на Бес — добавям. — Тя е прекалено добра приятелка на Сесил, за да се чувствам аз в безопасност.

Мисля си, че когато чуе това, той ще се поколебае: аз го моля да се съюзи с мен срещу съпругата си. Но той се втурва напред.

— Бес е негова шпионка — казва той и аз долавям горчивината в гласа му. — Приятелството ѝ с него може да ми е спасило живота, но не мога да ѝ благодаря за това. Тя е негова приятелка и негова съюзница, негова доносница. Именно нейните доноси до него ме спасиха. Именно неговият авторитет утвърждава всичко. Бес винаги е приятелка с най-влиятелните. Сега изборът ѝ пада върху Сесил, докато навремето изборният бях аз.

— Не мислите, че те... — Опитвам се да намекна за любовна история. Но Шрусбъри поклаща глава, преди да се е наложило да кажа нещо повече.

— Не става въпрос за изневеря, по-лошо е от това — казва той тъжно. — Става дума за нелоялност. Тя възприема света така, като и той: като битка между протестантите и папистите. Наградата за английските протестанти е власт и богатство, това е всичко, което ги интересува. Те мислят, че Бог ги обича толкова много, че им дава богатствата на света. Мислят, че тяхното богатство е доказателство, че постъпват правилно, възлюбени от Бога. — Той замлъква насред изречението и ме поглежда. — Моят изповедник щеше да ги нарече езичници — казва той рязко. — Майка ми би ги нарекла еретици.

— Вие сте от истинската вяра? — прошепвам невярващо.

— Не, вече не; но подобно на всеки протестант в Англия днес, бях възпитан в старата вяра, бях кръстен като папист, бях възпитан да посещавам католическата литургия, признавах властта на Светия Отец. И не мога да забравя поученията от детството си. Майка ми живя и умря със старата вяра. Не мога да мисля другояче, за да угодя на кралицата. Не мога да вярвам, както вярва Бес, както вярва Сесил, че можем лично да прозрем Божия Промисъл. Че не се нуждаем от свещениците или от папата. Че знаем всичко, сами, без чужда помощ, и че доказателство за това е проклятието на собствената ни алчност.

— Ако някога стана кралица на Англия, ще позволя на хората да отдават почит на Бог, както пожелаят — обещавам.

Той кимва:

— Зная, че ще го сторите. Знам, че ще бъдете изключително... изключително милостива кралица.

— Вие ще бъдете най-скъпият ми приятел и довереник — казвам с лека усмивка. — Ще бъдете мой съветник. Ще бъдете мой държавен секретар и ще оглавявате моя Таен Съвет.

Назовавам титлите, които Сесил е узурпирал. Знам колко силно ги желае Шрусбъри.

— Тогава оздравявайте бързо — казва той, и аз долавям нежността в гласа му. — Трябва да оздравеете и да укрепнете, преди да можете да се надявате на каквото и да било. Почивайте и оздравявайте, моя... ваша светлост.

ЯНУАРИ 1570, ЗАМЪКЪТ ТЪТЪРИ: ДЖОРДЖ

Новина от Лондон, която променя всичко. В какъв свят живеем сега! Всичко отново се обърна наопаки, без предупреждение, почти без причина. Писмото, което получавам, е от Сесил, така че имам пълно основание да не му се доверявам. Но това е новина, която дори той не би могъл да изопачи или измисли. Трябва да е истина. Късметът на шотландската кралица отново проработи, и звездата ѝ се устреми към възход. Тя е кралица, чийто късмет идва на приливи и отливи като морето и изведнъж тя е отново в благоприятно положение. Нейният полубрат, узурпаторът на престола ѝ, нейният най-голям враг, лорд Мъри, е убит от платени убийци в Шотландия и нейната страна отново е без водач. Това оставя зейнала празнота на самия връх на шотландското управление. Те не разполагат с никой, който може да заеме престола. Трябва да я приемат обратно. Няма друг. Удивително, точно когато тя падна по-ниско, отколкото е била някога през живота си, късметът ѝ отново обърна посоката си и тя ще бъде кралица. Те трябва да я приемат обратно. Всъщност те я искат обратно като своя кралица.

Вместо да побързам да отида при Бес с писмото, както щях да направя само преди месеци, направо прекосявам вътрешния двор да намеря кралицата. Тя е по-добре, слава на Бога. Намирам я облечена в прекрасната ѝ черна кадифена рокля, да изпразва съдържанието на няколко сандъка, местени от къща на къща заедно с нея, както никога не са били разопаковани. Тя държи парче червен брокат до лицето си, оглежда се в едно огледало, и се смее. Мисля, че никога не съм я виждал по-красива.

— Милорд, само погледнете тази рокля! — започва тя, но после вижда лицето ми и писмото в ръката ми, тиква роклята в ръцете на приятелката си Мери Сетън и бързо се приближава към мен.

— Джордж?

— Със съжаление се налага да ви съобщя, че вашият полубрат, лорд Мъри, е мъртъв — казвам.

— Мъртъв?

— Убит от наемници.

Неприкрита радост озарява лицето ѝ. Веднага разбирам, че се е надявала на това, разпознавам също и познатия си ужас от това да си имам работа с хора, които обичат тайните. Може би това е бил неин пъклен план, а ударът е бил нанесен от изпратен от нея коварен наемен убиец.

— А синът ми? Моят Джеймс? Имате ли вести за сина ми?

Това е реакция на майка. Тя е истинска жена. Не бива да бъде толкова мнителен.

— Той е в безопасност — уверявам я. — Той е в безопасност.

— Сигурен ли сте? Наистина ли е в безопасност?

— Така твърдят.

— Как разбрахте?

— От Сесил. Трябва да е вярно. Той ми пише, за да ми съобщи, че скоро кралицата ще ви изпрати писмо. Тя ще ви представи няколко предложения, за които се надява да разрешат всички проблеми. Така казва той.

— Ах — прошепва тя, като взема ръцете ми в своите и пристъпва близо до мен. В миг е схванала какво означава това. На света няма жена с по-бърз ум от нейния. — Шюзбюи — казва тя. — Това ще бъде първата стъпка към моето ново начало. След като Мъри е мъртъв, шотландците ще трябва да ми позволят да се върна на трона си. Няма кой друг да поеме властта. Няма друг наследник. Елизабет ще трябва да ме подкрепи — сега тя няма избор, няма никой друг. Трябва да бъде или аз, или никой. Тя ще трябва да ме подкрепи. Ще се върна в Шотландия и отново ще бъде кралица. — Тя сподавя лек кикот и възкликва възторжено. — Най-сетне! След всичко, което преживяхме. Те ще ме приемат обратно.

— Дай Боже — казвам аз.

— Ще дойдете ли с мен? — прошепва тя. — Ще дойдете ли като мой съветник?

— Не знам дали мога...

— Елате с мен като мой приятел — предлага тя толкова тихо, че успявам да я чуя едва когато навеждам глава така, че устните ѝ

докосват ухото ми и усещам дъха ѝ по бузата си. Близо сме като любовници.

— Имам нужда от мъж до себе си. Мъж, който може да командва армия, мъж, който е готов да използва богатството си, за да плаща на войниците ми. Лоялен англичанин, който да се справи със Сесил и Елизабет от мое име. Имам нужда от английски благородник, който ще се ползва с доверието на шотландските лордове, който ще успокои англичаните. Изгубих негова светлост херцога. Нуждая се от вас, Шюзбюи.

— Не мога да напусна Англия... не мога да напусна кралицата... или Бес...

— Напуснете ги заради мен — казва тя простичко, и в момента, в който проговаря, изведнъж всичко ми се струва необикновено ясно. Защо не? Защо да не тръгна с тази прекрасна жена и да я пазя? Защо да не последвам сърцето си? За един щастлив миг си помислям, че мога просто да тръгна с нея — сякаш Бес, и кралицата, и Англия нямат никакво значение. Сякаш нямам деца, нямам доведени деца, и нямам земи, сякаш нямам сто роднини — мъже и жени, хиляда васали и други хиляда слуги, и повече арендатори и работници, отколкото мога да преброя. Сякаш бих могъл просто да избягам, както едно момче може да избяга при момичето, което обича. За миг си помислям, че би трябвало да направя това, че това е мой дълг към нея, към жената, която обичам. Мисля си, че един мъж на честта щеше да тръгне с нея, а не да си остане у дома. Един почтен мъж, един благороден мъж, щеше да тръгне и да я защити от враговете ѝ.

— Напуснете всички тях заради мен — повтаря тя. — Елате в Шотландия с мен и бъдете мой приятел и съветник. — Тя замълчава. А после изрича думите, които искам да чуя повече от всички други думи на света: — О, Джордж. Обичайте ме.

ФЕВРУАРИ 1570, ЗАМЪКЪТ ТЪТЪЪРИ: БЕС

Тази млада жена, която сега, изглежда, трябва да търпя не само като постоянна заплаха за състоянието ми, но и като съперница за сърцето на съпруга ми, има деветте живота на някоя проклета котка и късмета на самия дявол. Тя преживя надзора на Хейстингс, който си замина и ни я остави, макар да ми се закле, че по-скоро ще предпочете да я види мъртва, отколкото да доживее тя да унищожи мира на Англия, оцеля след бунта на Севера, макар че по-достойни от нея мъже и жени ще загинат на ешафода за по-маловажни престъпления от онези, които тя лекомислено извърши; оцеля и след позора на един таен годеж, макар че годеникът ѝ е заключен в Тауър, а слугите му са подложени на мъчения. Тя седи в големия ми салон, бродирайки с най-фините копринени платове, както правя и самата аз, пред огън, запален със скъп дървен материал, и през цялото време се изпращат съобщения: от нея до нейния посланик, от него до Уилям Сесил, от него до кралицата, от Шотландия до всеки от тях, и всичко това — с цел да се изготви споразумение, според което тя да бъде върната в слава и блясък на трона си. След всичко, което направи, всички тези велики сили са решени тя да си върне трона. Дори Сесил казва, че след като налице няма друг шотландец с кралско потекло, тя трябва да бъде възстановена на власт.

Логиката на това ми убягва, както сигурно убягва и на всеки, свикнал да скрепява сделките си с ръкостискане и който е свикнал да се пазари открито. Тя или не е годна да бъде кралица — както шотландците със сигурност вече решиха веднъж, а ние се съгласихме, — или е толкова годна да бъде такава сега, колкото и когато проведохме три разследвания на нейното поведение. Справедливостта на това също ми убягва. Ето го херцога на Норфолк, който очаква в Тауър да бъде съден за държавна измяна, ето и граф Нортъмбърланд, екзекутиран за участието си в бунта на север; ето и графа на Уестморланд, изпратен в изгнание за вечни времена, който никога повече няма да види жена си или земите си — все заради това, че се

стремяха към възстановяването на власт на тази кралица, която сега ще бъде върната на власт. Стотици загинаха по обвинение в държавна измяна през януари. Но сега, през февруари, същата държавна измяна е политика.

Над тази жена тегне проклетие, кълна се в това. Никой мъж, сключил брак с нея, не е преуспял, никой неин служител не е оцелял след съмнителната чест да носи знамето ѝ, никоя страна не е добрувала по време на нейното управление. Тя носи нещастие на всеки дом, в който влезе, и лично аз мога да свидетелствам за това. Защо на такава жена да ѝ бъде простено? Защо да се измъкне напълно невредима и съвсем безнаказано? Защо една такава блудница да има такъв дяволски късмет?

Цял живот съм работила, за да си спечеля място в света. Имам приятели, които ме обичат, и познати, които ми се доверяват. Живея според система от правила, които усвоих в младостта си: държа винаги на думата си, моята вяра е близко до сърцето ми, вярна съм към своята кралица; моята къща е всичко за мен, децата ми са моето бъдеще, и заслужавам доверие за всички тези неща. В деловите си начинания съм почтена, но с остър ум. Ако съзра предимство, се възползвам от него, но никога не крада и никога не мамя. Готова съм да взема парите на един глупак, но не и на един сирак. Тези обноски не са типични за благородниците: но те са начинът, по който живея. Как мога изобщо някога да уважавам жена, която лъже, отнема чрез измама, заговорничи, прелъстява и манипулира? Как мога да я възприемам по друг начин, освен като жалка?

Да, не мога да устоя на чара ѝ: аз се държа също толкова глупаво, колкото и всеки от тези мъже, когато тя ми обещава да ме покани в Холируд Хаус или в Париж: но дори когато ме омагьосва, аз знам, че е лоша жена. Тя е лоша жена до мозъка на костите.

— Моята братовчедка се отнесе с мен изключително жестоко и несправедливо — отбелязва тя, след като една от моите дами (мои собствени дами!) проявява глупостта да каже, че тя ще ни липсва, когато се върне в Шотландия. — Изключително жестоко, но най-после тя проумява онова, което цял свят проумя преди две години: една кралица не може да бъде съборена от престола. Аз трябва да бъда върната на престола. Тя постъпи както глупаво, така и жестоко, но сега най-после започва да се вразумява.

— Аз смятам, че тя прояви невероятно търпение — промърморвам раздражено, забила поглед в ръкоделието си.

Шотландската кралица извива тъмните си вежди в знак на несъгласие:

— Да не искате да кажете, че според вас тя е била търпелива с мен? — пита тя.

— В нейния двор цари разделение, собственият ѝ братовчед се е изкушил да прояви нелоялност, нейните лордове организираха заговор срещу нея, тя се сблъска с най-големия бунт през цялото си управление, а нейният парламент я призовава да екзекутира всички, замесени в заговора, включително вас. — Поглеждам злобно към собствените си дами, в чиято лоялност се съмнявам още откакто тази очарователна млада кралица за първи път се появи сред нас със своите романтични истории за Франция и така наречения си трагичен живот. — Кралицата можеше да последва съвета на доверениците си и да повика палача, за да екзекутира всичките ви приятели до един. — Но не го стори.

— На всеки кръстопът има бесилки — отбелязва кралица Мери. — На Север няма много хора, които биха се съгласили с вас, че милостта на Елизабет се сипе като лек дъждец.

— На края на всяко въже виси бунтовник — казвам упорито. — А кралицата можеше да обеси поне по още дузина на всеки един.

— Да, наистина, тя изгуби подкрепата на всички — със сладък гласец се съгласява Мери. — Нито един град или село на Север не се обяви в нейна подкрепа. Всички искаха истинската религия, а също и да ме видят освободена. Дори вие трябваше да бягате, за да се спасите от армията на Севера, Бес. *Tiens!* Как мъчително се тътрехте по пътя с каруците си и как се тревожихте за вещите си! Дори вие знаете, че на Север нямаше нито един град или село, които да са верни на Елизабет. Трябваше да шибате с камшика конете си и да ги прекарате възможно най-бързо през тези градове и села, докато сребърните ви съдове падаха по пътя.

Моите дами надават лек угоднически кикот, като си ме представят как се тътря мъчително заедно с папистките си свещници. Свеждам глава над ръкоделието си и стисвам зъби.

— Наблюдавах ви тогава — казва тя по-тихо, като притегля стола си малко по-близо до мен, за да можем да си говорим насаме. — Бяхте

изплашена в онези дни, по пътя за Ковънтри.

— Не можете да ме вините за това — казвам отбранително. — Повечето хора се страхуваха.

— Но вие не се страхувахте за живота си.

Поклащам глава:

— Не съм страхливка.

— Не, вие сте нещо повече от това. Вие сте храбра. Вие не се страхувахте за живота си, нито за безопасността на съпруга си. Не се страхувахте и от битката. Но изпитвахте ужас от нещо. Какво беше то?

— Загубата на дома си — признавам.

Тя не може да ми повярва:

— Какво? Къщата ви? Когато бяхте подгонена по петите от цяла армия, вие мислехте за къщата си?

Кимвам:

— Винаги.

— Къща! — повтаря тя. — Когато самият ни живот беше в опасност?

Засмивам се малко смутено.

— Ваша светлост, няма да разберете. Вие сте била кралица на толкова много дворци. Няма да разберете какво означава за мен да спечеля едно малко състояние и да се опитвам да го опазя.

— Боите се повече за къщата си, отколкото за безопасността на съпруга си?

— Родена съм като дъщеря на наскоро овдовяла жена — казвам. Съмнявам се, че ще ме разбере, дори и да можех да ѝ опиша всичко в подробности. — След смъртта на баща ми не ѝ остана нищо. Имам предвид точно това, което казвам: нищо. Изпратиха ме във фамилията Брандън, като компаньонка и малко по-високопоставена служителка в домакинството им. Тогава разбрах, че в името на собствената си сигурност една жена трябва да има съпруг и дом.

— Нима сте била в опасност?

— Винаги съм била изложена на опасността да стана бедна жена — обяснявам. — Една бедна жена е най-низшето същество на света. Когато е сама, една жена не притежава нищо, не може да осигури подслон на децата си, не може да печели пари, за да сложи храна на масата, тя е зависима от милостта на близките си, без тяхната щедрост може да умре от глад. Може да види как децата ѝ умират, защото няма

пари да плати на лекар, може да гладува, защото не притежава нито занятие, нито пари, нито умения. На жените им е забранено да учат и да упражняват занаяти. Една жена не може да бъде ковач, нито пък писар. Единственото, което една жена може да направи без образование, без умения, е да се продава. Аз реших, че каквото и да ми струва, по някакъв начин ще си спечеля собственост и ще направя всичко, за да я задържа.

— Това е вашето кралство — казва внезапно тя. — Вашата къща е собственото ви малко кралство.

— Именно — казвам. — И ако изгубя къщата си, ще бъда захвърлена в света без защита.

— Точно като кралица. — Тя кимва. — Една кралица трябва да има кралство, а без него тя няма нищо.

— Да — казвам.

— А страхът ви да не загубите къщата си означава ли, че гледате на съпрузите си единствено като на източници на богатство, и нищо повече? — пита любопитно тя.

— Обичах съпрузите си, защото бяха добри към мен и ми оставиха богатствата си — признавам. — И обичам децата си, защото са собствените ми скъпи рожби и защото са мои наследници. Те ще продължат, след като аз си отида. Те ще бъдат наследници на състоянието ми, ще притежават къщите и богатствата ми, ако е рекъл Бог, ще ги умножат, и ще имат титли и почести.

— Някои биха казали, че сте жена, лишена от нежно сърце — отбелязва тя. — Жена със сърце на мъж.

— Аз съм жена, на която не ѝ допада несигурността, която бележи живота на жените — отвърщам упорито. — Аз не съм жена, която се гордее, че е зависима. Предпочитам по-скоро сама да печеля богатството си, отколкото да се домогвам до благоволенieto на един богат мъж и да разчитам на него за безопасността си.

Тъкмо когато тя се готви да отвърне, вратата се отваря зад гърба ми, и знам, че това е моят съпруг, графът. Разбирам го, още преди да се обърна да видя, заради начина, по който грейва лицето на шотландската кралица при вида му. Знам, че тя е готова да озари с усмивка всеки мъж. Тя не притежава повече благоразумие от една развратница. Държи се еднакво очарователно с всеки мъж: от осемгодишния ми паж Бабингтън до четирийсет и двегодишния ми

съпруг. Държеше се закачливо и се опитваше да флиртува дори с Хейстингс в дните, преди той да си замине.

Не мога да опиша колко уничително е за мен да видя интимността в усмивката ѝ и начина, по който протяга ръка, и колко абсолютно вбесяващо е да го видя как се навежда над ръката ѝ, целува пръстите ѝ и ги задържа за миг. В нейното или неговото поведение няма нищо неуместно. Жестът ѝ е подобаващ за кралица, а той е съдържан придворен. Бог е свидетел, че има много по-очевидни флиртове между кралица Елизабет и всеки новопристигнал в залата ѝ за аудиенции, и че в двора също има много повече непристойно поведение. Елизабет може да бъде откровено похотлива, а постоянната ѝ жажда за ласкателства е пословична сред придворните ѝ. В сравнение с нея тази кралица, макар и далеч по-съблазнителна, винаги има възможно най-очарователни обноски.

Но предполагам, че вече до дън душа ми е омръзнало да я виждам в стаите си, седнала в най-хубавото ми кресло, над което виси собственият ѝ балдахин, а съпругът ми да ѝ се кланя, сякаш тя е ангел, слязъл от небесата, за да освети дома ни, а не изключително ненадеждна и незаслужаваща доверие жена.

— Дойде пратеник от Лондон — казва той. — Носи писма за вас. Помислих си, че може би ще искате да ги видите веднага.

— Наистина искам. — Тя се надига от мястото си и затова всички трябва също да скочим на крака. — Ще ги прочета в покоите си.

Тя ми хвърля усмивка:

— Ще се видим на вечеря, лейди Бес — отпраща ме тя. Но се обръща към съпруга ми: — Ще бъдете ли така добър да дойдете и да погледнете какво пишат? — кани го тя. — Ще ви бъда благодарна, ако ме посъветвате.

Стисвам устни, за да преглътна думите, които дори не би трябвало да помислям. Например: каква помощ може да ви окаже той, след като не мисли за нищо и изобщо не прави планове за бъдещето? Как може той изобщо да избере някаква посока на действие, когато не знае какво притежава, какво ще му струва нещо, и дали може да си го позволи? Знае ли някой от двамата ви, че той затъва в дългове с всеки изминал ден? Каква помощ можете да търсите от един глупак? Освен ако самата вие не сте глупачка?

Моят съпруг, графът, когото сега мислено наричам моя съпруг глупака, ѝ предлага да го хване под ръка и те излизат заедно, доближили глави. Той забрави дори да ме поздрави или да се сбогува с мен. Усещам прикованите в мен очи на дамите си, сядам на ниското си столче и щраквам с пръсти към тях.

— Продължавайте — казвам. — Чаршафите не се кърпят сами, нали знаете.

ФЕВРУАРИ 1570, ЗАМЪКЪТ ТЪТБЪРИ: МЕРИ

Ботуел, ще се смееш, когато прочетеш това, както се смея и аз, докато пиша. Моят полубрат Мъри е мъртъв, и шотландците ме искат отново за кралица. Това лято ще се върна на трона си и още на другия ден ще наредя да те освободят. Винаги съм имала късмет, а още не е построена онази тъмница, която може да задържи теб.

Мари

АПРИЛ 1570, ЗАМЪКЪТ ТЪТЪЪРИ: ДЖОРДЖ

Пряко волята си, аз се превърнах в съветник на кралица Мери. Налага се: това е задължение, което честта ми изисква. Тя не може да бъде оставена без някой, с когото да разговаря.

Няма си никого, комуто може да се довери. Годеникът ѝ, херцогът на Норфолк, е хвърлен в тъмница и може само да ѝ пише тайно, посланикът ѝ, епископ Джон Лесли, е потънал в мълчание след арестите, а през цялото време Сесил я притиска да сключи споразумение за връщането си в Шотландия, при условия, за които дори аз виждам, че са безмилостни.

— Твърде припряна сте — упреквам я. — Твърде нетърпелива. Не можете да се съгласите на тези условия.

Те искат да ѝ наложат стария, изготвен от Сесил, Единбургски договор, който превръща Шотландия в нация от поданици, подчинена на Англия, неспособна да сключва собствени съюзи, нация, изцяло лишена от възможността да води външна политика. Искат от нея да се съгласи да превърне Шотландия в протестантска страна, където може да отдава почит на своя Бог само насаме, почти скришно. Дори искат от нея да се откаже от претенциите си за английския трон, настояват тя да се откаже от наследството си. И като истинска кралица тя е готова да приеме това унижение, това мъченичество, за да си спечели отново трона на Шотландия и да се върне при сина си.

— Тези искания са невъзможни, те са лукави и злонамерени — казвам ѝ аз. — Родната ви майка ги е отхвърлила заради вас, докато е умираше. Сесил искаше да ѝ ги наложи със сила, би трябвало да се срамува, задето иска да ги наложи на вас.

— Трябва да се съглася — казва тя. — Знам, че са тежки. Но ще се съглася.

— Не бива.

— Ще го сторя, защото върна ли се веднъж там... — Тя свива рамене: жест, толкова изцяло френски, че дори да видя само

движението на раменете ѝ сред тълпа други жени, ще я позная веднага.
— Върна ли се отново на трона си, мога да правя каквото ми е угодно.

— Вие се шегувате. Невъзможно е да смятате да подпишете съглашение, а след това да не удържите на обещанието си?

Искрено съм потресен.

— Не, *non, jamais*^[1] не. Разбира се, че не. Но кой би ме обвинил, ако го сторя? Вие сам казвате, че тези условия са злонамерено несправедливи.

— Ако смятат, че ще се отметнете от думите си, те изобщо няма да подпишат споразумение с вас — изтъквам. — Ще разберат, че не може да ви се има доверие. И вие ще сте лишили своята дума, думата на една кралица, от всякаква стойност.

Тя ми хвърля бърза усмивка като палаво дете.

— Нямам какво да предложа като залог — казва тя простичко. — Нямам какво да предложа в замяна, освен думата си. Трябва да ги накарам да я приемат.

— Те ще ви накарат да удържите на думата си — предупреждавам я.

— О, ами! — засмива се тя. — Как биха могли? След като се върна на трона си?

— Заради последното условие — казвам, като ѝ го посочвам. Документът е написан на английски: страхувам се, че не го е разбрала напълно.

— Пишат, че синът ми Джеймс ще бъде възпитан като протестант? — пита тя. — Това е неблагоприятно: но той ще бъде при мен: аз мога да го наставлявам насаме. Той ще се научи да мисли едно, а да казва друго, както трябва да правят всички умни крале и кралици. Ние не сме като обикновените хора, скъпи ми Шюзбюи. Ние научаваме в съвсем млада възраст, че трябва да играем роля. Дори моето малко момче Джеймс ще трябва да се научи да мами. Под короните си всички ние сме лъжци.

— Той ще бъде възпитан като протестант в Англия. — Посочвам думите. — *En Angleterre*. — Обикновено тя се смее на опитите ми да говоря нейния език: но този път, когато ме разбира, пребледнява и усмивката изчезва от лицето ѝ.

— Мислят си, че могат да ми вземат сина? — прошепва тя. — Моето момче? Моето малко момче? Искат да ме накарат да избирам

между трона и детето си?

Кимвам.

— Елизабет иска да ми го вземе?

Не казвам нищо.

— Къде ще живее? — настойчиво пита тя. — Кой ще се грижи за него?

Разбира се, документът, изготвен от Сесил по указания на Елизабет, не се занимава с този въпрос, който е съвсем естествено да зададе една млада майка.

— Не споменават — казвам й. — Но може би кралицата ще му пригответи детска стая в двореца Хатфийлд. Това е обичайното...

— Тя ме мрази — казва категорично шотландската кралица. — Тя ми взе перлите, а сега иска да ми вземе и сина.

— Вашите перли?

Тя прави малък, пренебрежителен жест с ръка.

— Изключително ценни. Имах голям наниз черни перли, а моят полубрат ги продаде на Елизабет в мига, щом тя ме принуди да сляза от трона си. Тя ги купи. На наддаването предложи по-висока цена от свекърва ми. Виждате ли от какви лешояди съм заобиколена? Собствената ми свекърва наддаваше за отнетите ми насила перли, докато бях затворена в тъмница: но братовчедка ми предложи по-висока цена. Елизабет ми писа колко скърби за несправедливостта, която ми се причинява, и въпреки това купи моите перли. Сега иска да вземе и сина ми? Родния ми син?

— Сигурен съм, че ще можете да го виждате...

— Тя няма собствено дете, тя не може да има дете. Скоро ще премине детеродната възраст, ако месечните й неразположения не са секнали вече. И затова иска да отмъкне сина ми от люлката. Иска да ми отнеме моя син и наследник и да го направи свой. Иска да ми открадне сърцето, да ми отнеме всичко, заради което си струва да живея!

— Трябва да помислите за това от нейната гледна точка. Тя иска да го държи като заложник. Иска да го задържи, за да е сигурна, че ще се придържате към договора. Ето защо, трябва да си давате сметка, че когато се съгласите на този договор, ще трябва да се придържате към него.

Тя не чува нищо от това:

— Заложник? Нима тя иска да го задържи в Тауър като клетите малки принцове? Нима той няма да излезе никога оттам? Нима ще изчезне, както изчезнаха те? Да го убие ли смята?

Гласът ѝ се прекършва при мисълта за това, и не мога да понеса страданието ѝ. Надигам се от мястото си до масата и отивам да погледна през прозореца. В стаите ни на отсрещния край на вътрешния двор виждам как Бес върви надолу по галерията, пъхнала под мишница сметководни книги. Сега имам чувството, че тя е много далече от мен, тревогите ѝ за рентите и за разноските ѝ са толкова тривиални в сравнение със случващата се в момента трагедия на шотландската кралица. Бес винаги е била прозаична: но сега самото сърце на поезията бие буйно в собствения ми дом.

Обръщам се отново към кралицата. Тя седи съвсем неподвижно, засенчила очите си с ръка.

— Простете ми — казва тя. — Простете възбудата ми. Сигурно ви се иска да си имахте работа с една кралица със студено сърце, като вашето собствено. Простете ми и за глупостта. Не бях прочела документа правилно. Мислех, че искат само да надзирават образованието на Джеймс, да го превърнат в добър наследник на английския престол. Не разбрах, че искат да ми го отнемат изцяло. Мислех, че говорим за договор — а не за моето унищожаване. Не за откъването на детето ми. Не за неговото похищаване.

Чувствам се прекалено едър и прекалено тремам за тази стая. Внимателно заставам зад гърба ѝ, слагам ръка на рамото ѝ и тя се отпуска назад с въздишка, така че главата ѝ се обляга на тялото ми. Този малък жест и топлината на главата ѝ върху корема ми ме изпълват с нежност, и с неизбежно надигащо се желание. Налага се да се отдръпна от нея, с бясно биещо сърце.

— Разделиха ме от майка ми, когато бях още малко момиче — казва печално тя. — Знам какво е да тъгуваш за дома, и да усещаш липсата на майка си. Не бих причинила това на сина си, дори не и заради трона на Франция, камо ли пък за този на Шотландия.

— За него ще се грижат добре.

— Аз бях нежно обичана във Франция — казва тя. — А най-скъпият ми свекър, крал Анри, ме обичаше повече от родните си дъщери. Беше неизказано мил и нежен към мен. Но аз копнеех за майка си, а никога не успях да отида при нея. Тя ме посети веднъж,

само веднъж, и имах усещането, че отново съм цяла, сякаш си бях върнала нещо отдавна изгубено: сърцето си може би. После тя трябваше да се върне в Шотландия, за да защити престола ми заради мен, и вашият Сесил, вашият велик Уилям Сесил, видя колко е слаба, самотна и болна, и ѝ наложи със сила договора, който сега налага и на мен. Тя умря, докато се опитваше да защити трона ми от Елизабет и Сесил. Сега аз трябва да водя същата битка. А този път те искат да ми отнемат детето и да разбият сърцето ми. Елизабет и Сесил заедно унищожиха майка ми, а сега искат да унищожат мен, а също и сина ми.

— Навярно ще можем да преговаряме — казвам аз, а след това се поправям. — Навярно вие ще можете да преговаряте. Можете да настоявате принцът да остане в Шотландия, може би с английски настойник и възпитател?

— Той трябва да бъде при мен — казва тя простичко. — Той е моят син, моето малко момче. Той трябва да бъде при майка си. Дори Елизабет не може да бъде толкова коравосърдечна, че да ми открадне правото на трона, а след това — и родния ми син.

---

[1] Не, никога (фр.). — Б.пр. ↑

МАЙ 1570, ЗАМЪКЪТ ТЪТЪЪРИ: МЕРИ

Опитвам се да не губя кураж, но в някои дни съм изтощена от тъга. Тъгувам за детето си и ужасно се боя кой се грижи за него, кой му дава образование, и кой бди над него. Имам доверие на неговия настойник, граф Мар, че ще го наставлява и образова, а дядо му — граф Ленъкс — би трябвало да се грижи за безопасността му, та дори да е само заради Дарнли, неговия мъртъв син, бащата на сина ми. Но Ленъкс е небрежен човек, мръсен и груб, който не храни топли чувства към мен, и ме обвинява за смъртта на сина си. Какво разбира той от грижи за малко момче? Какво знае за нежното сърце на едно малко момче?

По-топлото време настъпва и вече се развиделява в шест сутринта, и всеки ден ме будят птичи песни. Това е третата ми пролет в Англия, третата ми пролет! Трудно ми е да повярвам, че съм тук от толкова отдавна. Елизабет обещава, че до лятото ще ме върнат в Шотландия, и нареди на Шрусбъри да ми позволява да излизам свободно на езда и да приемам посетители. Трябва да се отнасят с мен като с кралица, а не като с обикновена престъпница. Някога духът ми винаги се повдигаше по това време на годината, толкова дълго бях възпитавана във Франция, че съм свикнала с топлината на тези дълги прекрасни лета. Но тази година не се усмихвам, когато виждам игликите край живия плет, летящите птици, понесли слама и клончета за гнездата си. Тази година съм изгубила оптимизма си. Изгубила съм радостта си. Студенината и суровостта, които моята братовчедка Елизабет въплъщава в старомоминското си управление, сякаш са изцедили светлината и топлината от моя свят. Не мога да повярвам, че една жена може да бъде толкова жестока към мен, и че трябва да понасям това. Не мога да повярвам, че тя може да бъде толкова студена, толкова равнодушна спрямо молбите ми към нея. Аз съм била обичана от всички, които ме познават, не мога да приема, че е възможно тя да остане толкова безразлична. Не мога да разбера

злобата. Аз съм глупачка, зная това. Но не мога да разбера нейната коравосърдечност...

Пиша на писалището си, когато на вратата се почуква и в стаята влетява Мери Сетън, с почти смъкната шапчица.

— Ваша светлост, никога няма да повярвате...

— Какво?

— Елизабет е отлъчена от църквата! Лично Светият Отец е публикувал папска була срещу нея. Заявява, че тя е узурпаторка, която няма право на трона, и че никой християнин не е длъжен да ѝ се подчинява. Той казва, че е свещен дълг да я свалим от взетата ѝ назаем власт. Призовава всички християни на света да се опълчат срещу нея. Призовава всички римокатолици да се вдигнат на бунт! Призовава всяка римокатолическа сила да тръгне на поход! Призовава всички християни да я унищожат. Това е като кръстоносен поход!

Едва дишам.

— Най-сетне — казвам. — Това ми беше обещано. Лордовете от Севера ми казаха, че Роберто Ридолфи е получил думата на Светия Отец, че това ще бъде сторено. Но когато не чух нищо, си помислих, че всичко се е объркало. Дори се усъмних в Ридолфи.

— Не! Той ви е останал верен. Булата е била обнародвана миналата година — прошепва Мери, задъхана. — Навреме за бунта. Но тя пристигна едва сега. О! Само да беше пристигнала преди! Ако беше пристигнала по време на бунта! Цяла Англия щеше да се обърне срещу Елизабет.

— И сега не е твърде късно — казвам бързо. — Всички от истинската вяра ще разберат, че е техен дълг да свалят Елизабет от власт и че Светият Отец е назовал мен за кралица на Англия. И освен всичко, това ще принуди близките ми във Франция, както и Филип Испански, да действат. Сега е не само въпрос на справедливост, а и техен свещен дълг да ме поставят на полагащия ми се по право трон на Шотландия, а също и на Англия.

Очите на Мери блестят.

— Ще ви видя отново да носите короната си — заявява тя.

— Ще ме видите да нося короната на Англия — обещавам ѝ аз. — Това не просто означава, че ще получа свободата си: то означава, че папата ме признава за истинска наследница на Англия. Ако Светият Отец каже, че съм кралица на Англия, кой може да се изправи против

мен? А вярата на всички католици по света ги задължава да ме подкрепят. Мери, аз ще бъда кралица на Англия и Шотландия. И ще коронясам сина си като Уелски принц.

— Благодаря на Бога, че Светият Отец е отсъдил във ваша полза!

— Благодаря на Бога за Ридолфи, който изложи моя случай пред него — казвам тихо. — Той е мой голям приятел. Да го пази Господ, където и да е. А когато отново си върна онова, което ми принадлежи, той ще бъде сред хората, които могат да поискат отплатата си за това, че са ми служили.

МАЙ 1570, ЧАТСУЪРТ: БЕС

Чувам как бият камбаните в църквата в Чатсуърт, докато поръчвам спалното бельо за леглото на шотландската кралица. Тя трябва да пристигне тук след няколко дни, и изведнъж сърцето ми се изпълва с ужас. Не може да е нов бунт. Моля те, Господи, дано това да не е слизането на суша на испанската армада. Изпращам един от пажовете да изтича и да открие какво не е наред сега. Той се връща и ме намира в пералното помещение, със списък с бельо в ръка, и ми казва, че кралица Мери Стюарт е обявена за истинската кралица на Англия, а папата е призовал всички от старата вяра да унищожат незаконородената Елизабет и да поставят истинската кралица, Мери, на нейното място, а в Норич има въстание в нейна защита и казват, че цяла източна Англия ще застане на страната на истинската кралица и истинската вяра.

Толкова съм потресена, че под предлог, че имам нужда от чист въздух, излизам в галерията и се отпускам върху една пейка сред всички нарисувани на нея светци. Просто не мога да повярвам, че този кошмар продължава толкова безкрайно дълго, и никога не постигаме победа, и никога не постигаме мир. Гледам изрисуваните ликове на моите светци, сякаш те могат да ми подскажат изхода от мъчителните времена, които преживяваме. Бог знае, че сме малка страна и че твърде малко от нас имат представа каква трябва да бъде тази страна. Сега старата покварена блудница Рим призова върху нас гнева на останалия християнски свят: Филип Испански, мадам Серпант^[1] във Франция — те сигурно гледат на битката срещу нас като на кръстоносен поход, свещена война. Сигурно се смятат за призовани от Бога да ни унищожат. Те ще тръгнат срещу нас, с обединени сили ще ни надвият.

— Ние сме толкова малко — прошепвам полугласно. Истина е. Ние сме малък остров, съседите ни, ирландците, са наши врагове, а Франция и Испанска Нидерландия са само на половин ден път с кораб. Толкова малко са онези сред нас, които наистина разбират каква участ ни е отредил Бог. Малцина са онези сред нас, които сме готови да

служим, както са служили Неговите светци, за да донесем чистотата на Неговата църква в Англия, избраната от Него страна. Ние сме обкръжени от врагове, изкушавани сме от Сатаната, обсадени сме от суеверията и лъжите на старата вяра: те ще ни унищожат, ако могат.

Казвам на момчето да изтича и да нареди на викария да им каже да спрат да бият камбаните. Да му каже, че това е моя заповед. Ако бият, за да ни предупредят, то никой от нас няма нужда да му се напомня, че сме на ръба на катастрофата. Старица на трона, никакъв наследник в детската стая, вяра, изложена на постоянна заплаха, една едва зараждаща се нация, която може да бъде заличена в един миг. От друга страна, ако бият камбаните, както сториха в Дърам и Йорк, в Рипън и дори накрая в Барнард Касъл, за да дадат да се разбере, че старата вяра ще възтържествува, тогава могат да оставят камбаните да замлъкнат и да вървят в пъкъла, докато моята дума все още има някаква тежест в Дербишър.

Аз съм протестантка. Ще живея и ще умра като протестантка. Враговете ми сигурно мислят, че това е, защото тази религия ми е донесла облаги, циниците ще посочат моите златни свещници и моите оловни и въглищни мини, и каменните ми кариери, и дори откраднатите образи на светци в моята галерия. Но циниците не разбират, че това е имуществото, което Бог ми е въздал като награда за чистотата на вярата ми. Аз съм протестантка до мозъка на костите. Аз не признавам кралицата-папистка от династията на Стюартите, отхвърлям мъдростта на римския свещеник, отричам светостта на хляба и виното. Това е само хляб, това е просто вино. Не е Тялото и Кръвта Христови. Дева Мария е била жена като всяка от нас, Иисус е бил дърводелец, занаятчия, гордеещ се с изработените от него маси, както аз съм работеща жена, горда със своите къщи и земи. Царството на светците ще дойде, когато светът си е спечелил чистота, не когато в дискаса на църквата са изсипани достатъчно пари. Аз вярвам в Бог — не в някакъв чародей, чието тяло се разпродава парче по парче от свещениците на старата църква. Вярвам в Библията, която мога да чета сама на английски. А повече от всичко друго вярвам в себе си, в своя светоглед. Вярвам, че сама нося отговорност за съдбата си, вина за греховете си, заслуга за добрите си дела, вярвам в правото си сама да вземам решения за живота си, и вярвам в сметководните си книги, които ми показват колко добре или колко зле се справям. Не вярвам в

чудеса, вярвам в упорития труд. И не вярвам, че сега кралица Мери е кралица на Англия само защото някакъв стар глупак в Рим е решил да твърди така.

---

[1] Прозвище на кралица Катерина Медичи от serpent (фр.) — змия. — Б.ред. ↑

МАЙ 1570, ПО ПЪТЯ ЗА ЧАТСУЪРТ: МЕРИ

Ние сме възможно най-щастливи, колкото и чудата двойка да сме — най-видният благородник на Англия и законната кралица — когато сме заедно на път. Научих, че ме обича, докато яздехме нощем, по пътя за Ковънтри. Сред най-голямата опасност той мислеше само за мен. Но аз се бях научила да го ценя много преди това, по време на първото ни пътуване, когато яздехме от замъка Болтън към Тътбъри и се надявах, че той ще ме придружи обратно до Шотландия само след броени дни. По време на тези пътувания се научих, докато съм в неговата компания, да изпитвам удоволствие, каквото не съм изпитвала никога с друг мъж. Не изпитвам желание към него: тази представа е смехотворна — никоя жена, познавала Ботуел, не може да се задоволи с един безопасен мъж, почтен мъж или дори просто кротък мъж. Но чувствам, че мога да се осланям на него, мога да му имам доверие, че ще ме опази, мога да бъда себе си, когато съм с него. Той ми напомня за моя свекър Анри II, краля на Франция, който винаги се грижеше за мен толкова добре, който ме ценеше, сякаш бях неговата малка перла, който винаги се грижеше да бъда добре обслужвана и почитана като кралица на Шотландия, бъдеща кралица на Франция и кралица на Англия. Кротката постоянна грижа на Шрусбъри ми напомня какво беше да съм силно обичано момиче, любимка на най-богатия и най-влиятелен мъж в Европа. С него се чувствам отново като млада красавица, като девойката, каквато бях: непокварена, спокойна, изпълнена с абсолютна увереност, че за мен винаги ще върви добре, че всички винаги ще ме обичат, че ще наследя един след друг своите тронове и ще стана най-могъщата кралица в целия свят по право и без някой да оспори това.

Яздим редом един до друг и той ми говори за околността и ми посочва особеностите на пейзажа. Той притежава познания за птиците и за дивите животни — не само за дивеча, но и за пойните птици и малките птички по живите плетове. Грижи се за земята, обича я като човек от село, и може да ми каже имената на цветята и се смее, когато

се опитвам да произнеса невъзможно звучащите названия като „енъовче“ и „мишовка“.

Напоследък ми е позволено да яздя пред стражите. Отново съм кралица с придружаващата я свита, а не затворница с тъмничари, и поне веднъж яздим на свеж въздух, необезпокоявани от придружители, и незаобиколени от цяла тълпа сред буря от прах. Във всяко село, както винаги, хората от простолудието излизат да ме видят, и понякога се събират около голямата бесилка на кръстопътя, където, оковано във вериги, се люлее тялото на мъж, загинал за моята кауза. Шрусбъри ме превежда бързо покрай тези ужасни чучела, но аз спирам коня си и оставям хората да видят как се прекръствам и свеждам глава да кажа молитва за душата на някой добър човек, загинал в името на истинската вяра и истинската кралица.

В почти всяко село виждам бързото, почти скрито движение, когато добрите мъже и жени също се прекръстват, а устните им шепнат словата на „Аве Мария“. Това са моите хора, аз съм тяхната кралица. Веднъж бяхме победени от Елизабет и вероломната ѝ армия: но няма да бъдем победени отново. И ще дойдем отново. Ще тръгнем под знамето на папата. Ще бъдем непобедими. Тя може да бъде напълно сигурна в това.

— От Чатсуърт ще продължим към Уингфийлд — казва ми Шрусбъри, когато спираме да обядваме край брега на една река: простичко ядене от печени меса и различни видове хляб и сирене. — Чатсуърт е до такава степен къща на Бес, че на нея ѝ се свиди всяко похарчено пени, ако то не отива за вечните преустройства и обновления, шито прави. Бих предпочел да бъдете под собствения ми покрив, а моето семейство притежава Уингфийлд от поколения насам. А и от Уингфийлд, ако се съгласите с кралицата, аз трябва да ви придружа до Единбург.

— Ще се съглася — казвам аз. — Как мога да ѝ откажа? Тя ме държи като своя пленница, това е най-лошото, което може да направи с мен. И двете сме хванати в капан. Единственият начин, по който мога да бъда свободна, а тя — да се освободи от мен, е да постигнем съгласие. Нямам какво да ѝ възразя. Принудена съм да се съглася.

— Дори на това, тя да задържи сина ви? — пита той.

Обръщам се към него.

— Мислех си за това, и има решение, което бих обмислила, ако сте готов да ми помогнете.

— Каквото пожелаете — казва той веднага. — Знаете, че бих направил всичко за вас.

За миг се наслаждавам на думите му, после минавам към основния въпрос:

— Ще се съгласите ли да изпълнявате ролята на негов настойник? Ако принц Джеймс живее при вас, в къщата ви, ще се грижите ли за него така, както се грижехте за мен?

Той е зашеметен:

— Аз?

— Готова съм да ви се доверя — казвам простичко. — И не бих се доверила на никой друг. Вие бихте се съгласили да станете негов настойник заради мен, нали? Бихте се грижили за моето момче? Не бихте ги оставили да го покварят? Няма да им позволите да го настроят против мен? Ще го опазите в безопасност?

Той се смъква от ниското си столче и коленичи върху килима, който са разстлали на речния бряг под стола ми.

— Бих пожертвал живота си, за да опазя сина ви — казва той. — Ще му посветя живота си.

Подавам му ръката си. Това е последната карта в колодата, която трябва да изиграя, за да постигна връщането си в Шотландия и в същото време да се погрижа синът ми да е в безопасност.

— Можете ли да убедите Сесил, че Джеймс трябва да дойде при вас? — питам. — Да му го предложите като ваша идея?

Той е толкова влюбен в мен, та дори не спира да помисли, че би трябвало първо да пита съпругата си, нито пък че трябва да внимава, когато враг на неговата страна го моли за специална услуга.

— Да — казва той. — Защо да не се съгласи? Той иска споразумение, всички искаме това. А за мен ще бъде чест да се грижа за сина ви. Ще бъде сякаш... да бъда негов настойник от ваше име ще бъде като... — Не може да го изрече. Знам, че си мисли, че да възпита сина ми ще бъде, сякаш сме се оженили и заедно сме създали дете. Не мога да го насърчавам да говори така, трябва внимателно да му покажа къде му е мястото: в неговия брак, в преценката на равните нему, в доверието на неговата кралица, на поста, който заема в Англия. Той не

ми е от полза, ако го смятат за нелоялен. Ако си създадат твърде лошо мнение за него, ще ме разделят с него и няма да му поверят сина ми.

— Не го казвайте — прошепвам пламенно и това го кара веднага да замълчи. — Някои неща не трябва никога да бъдат изричани между нас. Това е въпрос на чест.

Това го възпира, както и знаех, че ще стане.

— Това е въпрос на чест и за двама ни — казвам, за да съм сигурна. — Не мога да понеса хората да ви обвинят, че се възползвате от положението си на мой пазач. Само си помислете колко ужасно би било, ако хората кажат, че съм била оставена на вашата милост, а вие сте ме обезчестявали в мислите си.

Той едва не се задавя.

— Не бих го сторил никога! Не съм такъв!

— Знам. Но това ще кажат хората. През целия ми живот хората са казвали ужасни неща за мен. Могат да ме обвинят, че се опитвам да ви прелъстя, за да мога да избягам.

— Никой не би могъл да си помисли подобно нещо!

— Знаете, че всички вече мислят именно това. Няма нещо, което шпионите на Елизабет не са готови да кажат против мен. Те говорят за мен най-лоши неща. Не биха разбрали това, което изпитвам... към вас.

— Бих направил всичко, за да ви защитя от клевети — заявява той.

— Тогава направете това, за което ви моля — казвам аз. — Убедете Сесил, че можете да бъдете настойник на сина ми Джеймс и мога да се върна в Шотландия. Щом се върна на трона си, ще бъда еднакво предпазена от скандал и от шпионите на Сесил. Вие можете да ме спасите. И можете да опазите Джеймс. Пазете го на сигурно място от любов към мен. Това може да бъде нашата тайна. Може да бъде тайната на нашите две скрити сърца.

— Ще го сторя — казва той простичко. — Имайте ми доверие, ще го сторя.

ЮНИ 1570, ЧАТСУЪРТ: ДЖОРДЖ

Постигнато е съгласие, слава на Бога, постигнато е съгласие и то скоро ще бъде подпечатано и подписано. Кралицата ще бъде върната в Шотландия, а аз ще бъда настойник на нейния син. Нищо по-малко от това задължение не би ме утешило за нейната загуба. Но да изпълнявам ролята на баща за нейния син ще бъде всичко за мен. Ще виждам в него красотата ѝ, и ще го възпитавам така, както би искала тя. Ще вложя в него любовта, която изпитвам към нея, тя ще види, че под моите грижи от него ще излезе достоен млад мъж. Тя ще се гордее с него, това момче ще бъде мое творение, и аз ще го превърна в достоен принц заради нея. Няма да предам доверието ѝ в тази задача. Тя ми се доверява и ще открие, че съм достоен за доверие. И ще бъде такава радост да имаме вкъщи едно малко момче, момче, чиято майка е толкова прекрасна жена, момче, което мога да обичам заради майка му и заради него самото.

Изглежда, че тревогите ни може и да са приключили. Бунтовете на Север бяха потушени с бърза жестокост, а католиците, които са научили за папската була срещу Елизабет, не бързат да излязат напред, за да изложат живота си на опасност. Норфолк ще бъде освободен от Тауър. Самият Сесил изтъкна, че макар неговата простъпка да е сериозна, сборът от престъпленията му не възлиза на държавна измяна. Срещу него няма да има съдебен процес, нито ще бъде заплашен от смъртна присъда. Облекчението ми, когато научавам това, е по-силно, отколкото показвам пред Бес, когато тя ми го съобщава.

— Не си ли доволен? — пита тя, озадачена.

— Доволен съм — казвам тихо.

— Мислех, че ще бъдеш възхитен. Ако не повдигнат обвинение срещу Норфолк, тогава не може да се хвърли и сянка на съмнение върху теб, който си сторил далеч по-малко.

— Не това е причината да съм доволен — казвам. Подразнен съм от предположението ѝ, че мисля само за собствената си безопасност. Но напоследък поведението ѝ все ме дразни. Всяка изречена от нея

дума дразни слуха ми. Макар да знам, че това е несправедливо, откривам, че начинът, по който влиза в някоя стая, ме кара да стисвам раздразнено зъби. Тя има особен маниер на стъпване, тежко, като жена, която отива на пазара, има особен начин да разнася вечните си сметководни книги, начин винаги да изглежда толкова заета, толкова усърдно работеща, толкова способна. Прилича повече на икономка, отколкото на графиня. У нея няма изтънченост. Напълно ѝ липсва каквато и да било елегантност.

Знам, знам, ужасно несправедливо е от моя страна да виня Бес, задето ѝ липсва обаянието на жена, израснала в кралски двор и велика по рождение. Трябва да помня, че тя е жената, за която се ожених по свой избор, и има приятна външност, добро здраве и добър нрав. Нечестно е да се оплаквам, че не притежава външността на една от най-красивите жени в света или обноските на кралицата на един от най-изтънчените кралски дворове в Европа. Но ние имаме в дома си такова създание, такъв образец на съвършенството ми се усмихва всяка сутрин, че как мога да не я обожавам?

— Е, от какво си толкова доволен? — пита насърчително Бес. — Мисля, че това е добра новина. Очаквах, че ще бъдеш щастлив.

— Това, от което съм доволен, е че ще ми бъде спестен процесът срещу него.

— Процесът срещу него?

— Аз все още съм лорд канцлер на Англия — напомням ѝ, малко троснато. — Независимо какво мисли твоят приятел Сесил за мен, и какво би направил против мен, ако може. Аз все още съм върховен канцлер и ако един пер на кралството бъде изправен на съд за държавна измяна, тогава аз ще бъда сред съдиите, който ще разглежда неговия случай.

— Не бях помислила — казва тя.

— Не. Но ако добрият ти приятел Сесил беше изправил моя верен приятел Норфолк на съд за живота му, именно аз щях да бъда принуден да седя с брадвата пред себе си и да произнеса присъда. На мен щеше да ми се наложи да кажа на Норфолк, мъж, когото познавам от момчешките му години, че го намирам за виновен, след като зная, че е невинен, и че ще бъде обесен и изкормен, още докато е жив, и насечен на парчета. Не мислиш ли, че се ужасявах от това?

Тя примигва:

— Не си давах сметка.

— Не — казвам. — Но когато Сесил напада старите благородници, такива са последиците. Неговата амбиция разкъсва всички ни. Мъже, които са се обичали цял живот, сега са принудени да се изправят един срещу друг. Единствено ти и Сесил не виждате това, защото не разбирате, че старите благородници са като едно братство. За новодошлите е невъзможно да знаят това. Вие търсите конспирации, вие не разбирате усещането за братство.

Бес дори не се защитава.

— Ако Норфолк не се беше стодил тайно за шотландската кралица, нямаше да изпадне в беда — казва тя упорито. — Това няма нищо общо с амбициите на Сесил. Норфолк сам си е виновен за всичко. Виновни са собствените му амбиции. Може би сега, след като той се оттегли, всичко ще можем отново да бъдем спокойни.

— Какво искаш да кажеш с това, че се е оттеглил? — питам аз.

Налага й се да прикрие усмивката си:

— Изглежда, че твоят голям приятел не е много галантен към своята любима. Изобщо не проявява рицарско отношение. Не само че я е изоставил и е разтрогнал годежа: очевидно освен това е предложил тя да заеме мястото му в Тауър, като залог за доброто му поведение. Изглежда, че има поне един мъж, който не копнее да умре от любов към нея. Мъж, който с радост би я видял затворена в Тауър за държавна измяна. Един мъж, който е напълно готов да я изостави и да си създаде по-добър живот, в който тя изобщо няма място.

ЮНИ 1570, ЧАТСУЪРТ: БЕС

Няма покой за жена, която се опитва да ръководи прилично домакинство, когато има гостенка-прахосница и съпруг-глупак. Колкото по-голяма свобода има кралицата, толкова по-големи са разноските ни. Сега ми съобщават, че тя може да приема посетители; и всички търсеци сензации зяпачи в страната идват да я гледат как се храни, като така и сами се домогват до храна. Само месечните разходи за виното ѝ са по-големи от моите за една година. Дори не мога да започна да изготвям баланса на сметките: те са отвъд възможностите ми. За първи път в живота си гледам сметководните си книги не с удоволствие, а с пълно отчаяние. Купчината сметки расте непрекъснато, а шотландската кралица не ни носи каквито и да било приходи.

Непрекъснато харчим пари за нуждите на кралицата: за нейните слуги, за конете ѝ, за любимите ѝ животни, за вестоносците, за стражите, които я пазят, коприната за ръкоделието ѝ, брокатът за роклите ѝ, чаршафите за леглото ѝ, билките, маслата, парфюмите за тоалетната ѝ масичка. Въглицата за огъня ѝ, най-хубавите восъчни свещи, които тя изгаря от пладне до два часа сутринта. Тя ги оставя да горят, докато спи, да осветяват празни стаи. Има копринени покривки за масата си — дори постила на пода най-хубавите ми турски килими. Трябва да разполага със специални продукти за кухнята си: всичко — различните видове захар и подправките — трябва да идват от Лондон; а също и специалният ѝ сапун за пране, специалната смес за колосване за чаршафите ѝ, специалните подкови за конете ѝ. Вино за трапезата, вино за слугите ѝ и — не е за вярване — най-доброто бяло вино, за да мие лицето си. Сметките ми за подслона на шотландската кралица са нелепи, те имат само една страна: разходи. От онази страна на страницата, където трябва да се вписват приходите, няма нищо. Нито дори петдесет и двете лири на седмица, които ни обещаха за издръжката ѝ. Нищо. Няма страници с печалби, защото печалби не

съществуват. Започвам да мисля, че такива изобщо няма да има, и ще продължаваме така, докато бъдем напълно разорени.

А сега вече мога да кажа със сигурност, че ще бъдем разорени. Никой дом в страната не може да дава подслон и издръжка на една кралица с неограничен брой слуги, с безброй приятели и зяпачи. За да даваш подслон и издръжка на една кралица, имаш нужда от приходите на едно кралство и правото да налагаш данък: а ние не разполагаме с това. Някога бяхме богато семейство, богати от земи, ренти, мини и корабоплаване. Но печалбата от всички тези делови начинания се трупа бавно и се харчи бързо. Това беше баланс, с който се справях превъзходно. Шотландската кралица обърка изцяло този баланс. Бързо, удивително бързо, ние се превръщаме в бедняци.

Ще трябва да продавам земи в голям мащаб. Малките заеми и продажби, които успявам някак да уреждам, откакто тя пристигна, вече няма да бъдат достатъчни. Ще трябва да увеличи ипотеките. Ще трябва да пиша и да вдигна наемите на арендатори, които вече са изостанали с плащанията, след като пропиляха зимата в гонитби с армията на Севера, което пак беше по вина на шотландската кралица. Ще трябва да събера допълнителни плащания за къщите, в които още няма мъже — те са обесени или са избягали, за да застанат на страната на Мери Стюарт. Тя ще ме принуди да бъда суров наемодател и аз ще понеса вината за това. Ще трябва да отнемам земя за общо ползване от хубави села и да я отчуждавам, за да я засея. Ще трябва да прогонвам хора от нивите им и да превръщам градините им в пасбища за овце. Ще изстисквам пари от земята като от влажен парцал. Това не е начинът, по който трябва да се управлява един хубав имот. Това не е начинът да бъдеш добър наемодател. Нуждата ми от пари ще ме направи алчна, а те ще ме намразят, ще ме обвинят за това и ще кажат, че съм суров наемодател и сурова, алчна за пари жена.

А тя не просто ни излиза скъпо. Тя представлява опасност. Един от слугите ми, Джон Хол, идва при мен, със сведени очи, но алчно протегната длан.

— Помислих си, че е редно да знаете, милейди, сметнах, че ще искате да бъдете уведомена.

Дали някога отново ще се случи да чуя подобно изречено шепнешком предисловие и да си помисля, че ще става дума просто за някоя счупена ваза? Ще се върна ли отново във времето, когато ще

изпитвам само раздразнение? Сега, и завинаги, ще чувствам как сърцето ми блъска в гърдите от ужас, в очакване на вестта, че тя е избягала, или че е изпратила писмо, или е приела гост, които ще ни съсипят.

— Какво има? — питам остро.

— Помислих си, че ще се зарадвате, задето съм проявил лоялност.

Ръката ме сърби да го зашлевя.

— И ще бъдеш възнаграден — казвам, макар че всеки подкуп е просто поредният разход. — Какво има?

— Става въпрос за кралицата — казва той, сякаш не е възможно вече да съм се досетила. — Има заговор да я освободят. Онзи благородник ми предложи един златен суверен, за да я заведа до високото бърдо, и те ще потеглят заедно с нея.

— А тя съгласи ли се? — питам.

— Още не съм я питал — казва той. — Помислих си, че е редно да дойда право при вас. Аз съм ви верен, милейди, независимо какъв подкуп ми предлагат.

— Ще получиш две гвинеи за това — обещавам. — Е, кои са господата? Как се казват?

— Онзи човек е сър Томас Джерард — казва той. — Но онзи, който ме срещна в хана, беше приятелят му, един благородник на име Ролстън. Не знам обаче дали зад тях се крие по-важен благородник. Познавам още един човек, който ще се зарадва на сведенията.

Обзалагам се, че познаваш, помислям си нещастно: напоследък в Англия има повече шпиони, отколкото овчари. Хората са станали толкова нелоялни, че всеки държи слуга, който да следи всички други.

— Навярно можеш да я продадеш на друг купувач. Но ти си мой слуга, и служиш само на мен. Върни се при този Ролстън и му кажи, че държиш да знаеш кой е замесен в заговора. Кажи, че не е безопасно да действаш, без да знаеш кой участва. Кажи му, че ще го направиш, и му поискай някакъв предмет, който да покажеш на кралицата. После се върни при мен.

— Да ги подведа?

Кимвам.

— А вие ще им устроите клопка?

— Ако се налага. Може би нямат нищо предвид. Може би всичко в крайна сметка ще пропадне.

ЮНИ 1570, ЧАТСУЪРТ: МЕРИ

Съпруже Ботуел, ще бъда в безопасност. Сесил пристига лично тук в Чатсуърт, за да сключи споразумението с мен. Ще бъда върната на трона си в Шотландия. Ще се погрижа за освобождаването ти в мига, щом се върна, и тогава те ще видят каква съседка имат. Ще пожънат вихъра, който посяха, а ние двамата ще бъдем бурята, която ще се разрази над тях.

Мари

Прекарвам следобедите си в градините на Чатсуърт, в обградена от крепостен ров каменна кула, която се издига самотно, заобиколена от езеро, зарибено със златисти шарани и нашарено от сенките на приведени над него върби. Каменните стъпала водят надолу от моята кула към каменното мостче, което се отразява във водата отдолу: тъмнозелена арка, издигаща се към сиви каменни стени. Над водата подобно на сини остриета на стрели кръжат водни кончета, лястовици се гмуркат във водата и пият от нея.

Шрусбъри нарича това място моята омагьосана кула, и казва, че това е моето собствено кралство, докато се сдобия с друго. Той ми обеща, че ще прекарвам дните си тук, напълно необезпокоявана. Остава един страж на онази страна на моста, която е откъм брега, не за да ми попречи да изляза, а за да се погрижи никой да не ме безпокои в следобедите, когато се изтягам лениво на легло за дневна почивка в сянката на някоя арка, където белите рози от сорта „Тюдор“ тъкмо са напъпили и бавно разгръщат белите си венчелистчета.

Лежа на копринените си възглавнички, заслушана в моя свирач на лютня, който ми пее мечтателните песни от Лангедок, песни за любов и копнеж, невъзможни романтични истории за клетки мъже, които изпитват обожание към жестоки господарки, и птиците пеят заедно с него. В парка има чучулиги. Чувам ги как чуруликат с всяко

размахване на крилата си, докато се издигат към небесата. Дори нямаше да разбере, че се наричат чучулиги, ако не беше Шрусбъри. Той ми ги показва в полет, посочи малката птичка на земята, а след това ме научи да се ослушвам за тяхната вдъхновяваща, извисяваща се в небето песен. Каза ми, че те пеят, докато летят нагоре, всеки размах на крилото ражда нов прекрасен мелодичен изблик, а след това безмълвно прибират криле и се спускат към гнездото си.

Няма нищо, което да правя тук, в Чатсуърт, през това лято: нищо, което мога да правя. Не е нужно нито да се боря, нито да се тревожа. Трябва само да чакам съгласието на Елизабет, позволенията на Сесил, и най-после мога да бъда уверена, че съгласието им трябва да дойде. Може и да не им харесва, но аз спечелих, отново, по силата на простото си наследствено право. Моят полубрат е мъртъв и няма никой друг, освен мен, който да заеме трона на Шотландия. Скоро Елизабет ще умре и няма да има никой друг, освен мен, който да седне на трона на Англия. Аз ще получа тронове, които ми се полагат по право, тъй като съм родена и възпитана като кралица, свято създание с неотменими права. Те се бореха срещу това неизбежно развитие на нещата, а аз се борех за него: но в крайна сметка то е моята съдба. Божията воля е да бъда кралица на Шотландия и кралица на Англия, и *voilà!* Волята Му ще се изпълни.

Сутрин излизам на езда в прекрасните гори, понякога нагоре до ловната кула, която съобразителната Бес е проектирала и построила заради разкриващия се оттам изглед из цялата тази надарена с неопитомена красота околност, а понякога продължавам чак нататък до блатата. Свободна съм да ходя където пожелае, и съм придружавана само от почетна стража и от Шрусбъри, моят най-скъп компаньон и единствен приятел. Следобед лежа на слънце и се унасям в дрямка.

Спохождат ме сънища. Не кошмарите, които ме преследваха в Шотландия, а сънувам, че съм отново във Франция, сред слънчевата светлина на детството си. Танцуваме в градините на Фонтенбло, а музикантите — о!, цели петдесет музиканти свирят за нас, четирите деца! — музикантите ни свирят, а ние поръчваме отново и отново една и съща мелодия, за да можем да упражняваме танца си.

Репетираме за пристигането на краля — кралят на Франция, ослепителният Анри II, моят свекър, единственият баща, когото съм познавала, единственият мъж, който някога ме е обичал, без да иска

отплата за това, единственият мъж, на когото мога да се доверя, и на когото някога съм се доверявала.

Той приближава и скача от коня си: с шапка, кривнала се на една страна върху тъмнокосата му глава, с лъскави кестеняви брада и мустаци. Сграбчва ме в обятията си — първо мен преди всички, преди своя син и наследник, преди дъщерите си.

— Скъпо мое момиче — прошепва в ухото ми. — С всеки изминал ден ставате все по-красива, с всеки ден сте все по-изящна. Кажете, че ще зарежете малкия Франсоа и ще се омъжите за мен.

— О, да! — извиквам без миг колебание. Заравям лице в копринено меката му брада и вдъхвам уханието на чистото му бельо и миризмата на одеколона му. — Ще се омъжа за вас още утре. Ще се разведете ли с мадам Серпант заради мен?

Това е много дръзко от моя страна, но го кара да се разсмее гръмко:

— Утре, скъпа моя, *ma cherie*. Веднага! Утре ще го направя. А сега ми покажете своя танц.

Усмиввам се насън и се обръщам към слънцето. Някой, една от прислужничките ми, премества една брокатена завеса, така че слънцето да не блести върху лицето ми. Кожата ми трябва да остане бледа като сметана. Дневната светлина не бива да опропасти това, което е изключително в моята красота. Той каза, че трябва винаги да съм защитена от слънцето, винаги облечена в най-хубавите копринени платове, които могат да се намерят, винаги нагиздена с най-прекрасните накити: нищо освен най-доброто сред най-доброто за малката престолонаследница.

— Когато умра, ти ще станеш кралица на Франция, моя малка принцесо — казва ми сериозно той. — Ще поверя кралството си на твоите грижи. Ти си онази, която има достатъчно ум и воля за това, имам ти доверие.

— Папа, ваша светлост, не говорете за това — прошепвам.

— Ти ще бъдеш кралица на Шотландия — напомня ми той. — А когато Мери Тюдор умре, ще бъдеш кралица на Англия.

Кимвам. Мери Тюдор е последната законна наследница на Хенри VIII, единствена дъщеря на съпругата му Катерина Арагонска. След нея, тъй като тя няма дете, идвам аз, внучката на сестрата на крал Хенри.

— И ти трябва да заемеш трона си — казва ми той. — Ако си отида, не забравяй това. Ако съм жив, ще те поставя на трона на Англия, кълна се в това. Но ако съм мъртъв, ти трябва да запомниш това. Ти си кралица на Шотландия, Франция и Англия. Трябва да предявиш правата за наследството си. Нарещам ти да го направиш.

— Ще го направя, папа-кralю — казвам тържествено. — Можете да разчитате на мен. Няма да забравя, и няма да се проваля.

Той поставя пръст под брадичката ми, повдига лицето ми и го обръща към себе си. Навежда глава и ме целува по устните.

— Очарователно — казва той. От докосването му ми прималява и ме облива топлина.

— Ти ще бъдеш най-чудесната кралица, която светът е познавал. И ще спечелиш Англия и Шотландия за Франция. Ще създадеш кралство, по-велико от това на Уилям Нормански. Ти ще бъдеш кралица на Франция, Англия и Шотландия. Ще имаш най-великото кралство, което светът е познавал, а аз те възпитах така, че да бъдеш най-великата кралица. Никога, никога не забравяй това. Това е твоята съдба, това е съдбата, която Бог ти е отредил. На теб е отредено да бъдеш най-великата кралица в християнския свят, може би в целия свят. Това е волята на нашия Бог. Подчини Му се.

ЮНИ 1570, ЧАТСУЪРТ: ДЖОРДЖ

Готвя се да се кача на коня си, за да изляза на езда с кралицата, когато чувам тропота на малък конен отряд и един мъж заедно с малка група придружители се задава по алеята под големите, извити едно към друго като арка дървета. Той идва до входа на конюшната, без колебание, сякаш е изучавал карта на къщата ми и знае местонахождението на всичко.

Внимателно подавам на конярчето юздите на коня си и отивам да посрещна новодошлия:

— Да?

Той слиза от коня, смъква шапката от главата си и ми се покланя ниско. Не много ниско, забелязвам.

— Милорд Шрусбъри?

Кимвам. Разпознавам го веднага като един от мъжете, които понякога виждам в двора, застанал зад Франсис Уолсингам, когато той пък застане зад Уилям Сесил. Значи е шпионин, поредният шпионин. Значи е враг на свободата на английския народ, независимо колко дружелюбен и чаровен ще се опита да бъде.

— Аз съм Хърбърт Грейси. Служа на мастър Сесил.

— Добре дошли — казвам любезно. По дрехите му виждам, че е благородник: това е един от работещите под прикритие мъже, ползващи се с благоволенieto на Сесил. Бог знае какво търси тук при мен. — Ще влезете ли в къщата?

— Няма да ви задържам — казва той, като кимва към коня ми. — Да излезете на езда с кралицата ли се готвите?

Усмивам се и не казвам нищо. Не е нужно да казвам на слугите на Сесил какво правя в собствената си къща.

— Простете — казва той. — Няма да ви бавя. Искан да поговоря с вас само за минута.

— Отдалече идвате само за една минута — отбелязвам.

Усмивката му е едновременно печална и весела:

— Когато служите на моя господар, скоро привиквате към дългите пътувания и оскъдните резултати — казва той.

— Наистина ли?

Последното, за което искам да слушам, са трудностите на службата при Сесил, и неприятностите, които съпътстват живота на един противен шпионин.

— Само една дума — казва той. Отивам в ъгъла на конюшната заедно с него и чакам.

— Един слуга на вашата съпруга се е срещнал с трима заговорници и са замислили план да освободят кралицата — казва той рязко.

— Какво?

— Той се е върнал да ѝ съобщи, а тя му е дала две гвинеи и му е казала да продължава със заговора.

— Не е възможно. — Поклащам глава. — Наистина. Бес никога не би освободила кралицата. По-вероятно е аз да я освободя, отколкото Бес.

— Така ли? Защо?

— Бес храни неприязън към нея — казвам непредпазливо. — Женска ревност... Те са като морето и брега, не могат да не се сблъскват. Две силни жени под един и същи покрив, не можете да си представите...

— Представям си го твърде добре! Толкова силна неприязън ли изпитва към нея, че би се опитала да се отърве от нея, като ѝ помогне да избяга?

Поклащам глава:

— Тя никога не би кроила заговор срещу кралица Елизабет, никога не би тръгнала срещу Сесил... — Докато протестирам, ме поразява една наистина ужасна мисъл относно това, на какво може да е способна Бес. Дали тя, каквато е енергична, делова, изпълнена със злоба, би се опитала да подмами кралица Мери в капана на един неуспешен опит за бягство? За да може да бъде отведена от нас? — По-добре да говоря с нея.

— Ще трябва да дойда и аз — казва внимателно той.

Веднага настръхвам:

— Надявам се, че можете да ми се доверите.

— Не можем да се доверим на никого — казва той простичко. — Вашата съпруга е взела известно участие в заговор със сър Томас Джерард за освобождаването на кралицата. Моята задача е да разбере колко далеч е стигнал този заговор. Ще трябва да я разпитам. Проява на вежливост и уважение към вас, милорд, и на приятелството на господин секретаря Сесил с вас и вашата съпруга е това, че дойдох първо при вас. Че говоря първо с вас и че няма незабавни арести.

Опитвам се да прикрия шока си.

— Невъзможно е да има нужда от арести... — протестирам немощно.

— Нося заповедите в джоба си.

Поемам си дъх:

— Е, ще присъствам на срещата ви с Бес — поставям условието си. — Тя не трябва да бъде подлагана на разпит. — Каквото и да е направила, помислям си, няма да им позволя да се срещнат с нея без моята закрила. Тя е решителна жена и когато смята, че нещо е правилно, е готова да го направи, и да прати последствията по дяволите. Проклетата да е, всъщност.

— Тя сигурно е в стаята с архивите и документите — казвам, и завиваме към къщата точно когато кралицата влиза в двора през градинската врата и се провиква весело:

— Шюзбюи!

Преди пратеникът на Сесил да успее да каже или да направи каквото и да било, аз отивам с бързи крачки до нея.

— Това е шпионин от Лондон — прошепвам бързо. — Кажете ми бързо. Кроили ли сте заговори? Има ли заговор за бягството ви? Говорил ли е с вас мъж на име Джерард? Животът ми зависи от това.

Тя има толкова бърз ум, че веднага вижда опасността, чакащия мъж, настоящия ми тон. Отговаря веднага, без увъртане, с бърз шепот:

— Не, кълна се. Дори не съм чувала за него.

— Бес не ви ли е говорила за план за освобождаването ви?

— Бес? Кълна се в живота си, не.

Покланям се:

— Ще трябва да отложи ездата ни, ако ме извините — казвам високо.

— Ще го разведа из землището на замъка, докато сте готов — казва тя с официален тон и се обръща към коня си.

Чакам, докато хващат здраво юздите на коня ѝ пред нея и мога да я повдигна върху седлото. Дори когато пратеникът на Сесил чака да разпита съпругата ми, на мен ми е непоносимо да оставя някой друг да повдига кралица Мери и да я държи за този кратък, омагьосващ миг. Тя се навежда от седлото и ми се усмихва.

— *Soyez brave*^[1] — прошепва тя. — Невинна съм за това. Елизабет няма доказателства срещу мен, и не смее да направи нищо срещу мен. Просто трябва да бъдем смели и да чакаме.

Кимвам, и тя обръща коня си и излиза от двора. Когато минава край шпионина на Сесил, му хвърля възможно най-палавата усмивчица и кимва с глава в отговор на ниския му поклон. Когато той се изправя, тя вече е отминала, но лицето му е невероятна гледка.

— Не знаех... — заеква той. — Мили Боже, усмивката ѝ...

— Именно — казвам мрачно. — И това е една от причините, поради които плащам на двойна стража, една от причините, поради които никога не преставам да съм нащрек, и поради които мога да ви се закълна, че в моето домакинство няма интриги.

Намираме Бес, както и знаех, че ще стане, в стаята, която би трябвало да се използва за архив и за воденето на документите, стаята, в която би трябвало да се съхраняват книгата на семейството, родословните дървета, книгите с имената и родословието на перовете, документите за участията в турнирите, и знамената, и други подобни неща. По нареждане на Бес цялата тази изпълнена с почести история е изхвърлена и вместо това лавиците и чекмеджетата са пълни с документите за приходите и разходите от Чатсуърт, приходите от овчите стада, от дървения материал от горите, оловото от мините, камъкът от кариерите, добива на въглища, докладите за корабостроенето, а пътническият сандък, който тя носи със себе си навсякъде, е пълен с всички документи за другите ѝ земи и имения. Сега всички те са мои, сдобих се с тях чрез брака си. Всички те са на мое име и аз имам право на собственост върху тях като неин съпруг. Но Бес беше толкова разстроена от мисълта, че моите управители ще се грижат за именията — макар че те го правят прекрасно — че продължава да държи документите за старите си имоти, докато аз просто събирам приходите. За мен това няма значение. Аз не съм

търговец, който изпитва наслада да мери златото си. Но Бес обича да знае как вървят делата със земите ѝ, обича да се занимава с досадните дела по отглеждането на овце, управлението на добивите от каменните кариери, работата в мините и корабостроенето. Обича да вижда всички делови писма и да им отговаря лично. Обича да събира всички суми и да вижда печалбата си. Не може да се сдържи. За нея това е огромно удоволствие, и аз ѝ го позволявам. Макар да не мога да не смятам, че е много под изискванията за поведението, което човек би очаквал от една английска графиня.

Виждам, че Хърбърт Грейси е леко стреснат, когато намираме Бес в „бърлогата“ ѝ, заобиколена с книги, изписани с калиграфски почерк, и с двама писари, които са свели глави и пишат бързо под нейна диктовка. Затова се възползвам от момента на смущението му, за да пристъпя към Бес.

— Внимавай.

Тя не притежава дарбата да разбира бързо като шотландската кралица.

— Защо, какво става? — пита на висок глас като истинска глупачка.

— Това е Хърбърт Грейси, пратеник на Сесил.

Изведнъж тя цялата грейва в усмивка:

— Добре дошли — каза тя. — А как е господин секретарят?

— Добре е — казва той. — Но ме помоли да говоря с вас насаме.

Тя кимва на писарите, които си прибират пособията за писане, готови да си вървят.

— Тук ли? — пита тя, сякаш е редно една графиня да се занимава с делата си в писарска стаичка.

— Ще отидем в галерията — прекъсвам я и така получавам възможността да тръгна начело заедно с Бес, и отново се опитвам да я предупредя: — Той разследва някакъв заговор за освобождаването на кралицата. Казва, че ти си замесена в него. Заедно с някакъв мъж на име Томас Джерард. — Лекото ѝ ахване ми казва всичко. — Жено — едва не простенвам. — Какво си направила?

Тя не ми отговаря: не ми обръща внимание, макар че рискувам собствения си живот, като ѝ шепна. Извърта се рязко към младия мастър Грейси, застанал на стълбите под нея, и му подава ръка, с откритата си искрена усмивка.

— Моят съпруг ми съобщава, че Сесил знае за заговора на Джерард — казва тя бързо. — Затова ли сте тук?

Потискам ужаса, обзел ме при това открито държание. Само да склонеше да приеме съветите ми, само да не се държеше по този начин, винаги толкова независимо.

Той поема ръката ѝ, сякаш тя подпечатва сделка с него, и кимва, като я наблюдава напрегнато.

— Да, става дума за заговора на Джерард.

— Сигурно ме смятате за много глупава — казва тя. — Опитвах се да постъпя правилно.

— Наистина ли?

— Смятах да кажа на съпруга си днес, той не знае нищо за това.

Кафявите очи на мастър Грейси се стрелват бързо към ужасеното ми лице, което потвърждава това достатъчно ясно, и тогава той се обръща отново към Бес.

— Моят слуга, Джон Хол, дойде да ми каже, че някой се опитал да го подкупи, за да отведе шотландската кралица на кон до тресавището, където тя щяла да бъде посрещната от приятелите си и отведена.

Пратеникът на Сесил кимва отново. Изведнъж осъзнавам, че за него всичко това са стари новини, той вече знае всичко за това: това, което се опитва да чуе, е как Бес лъже. Това не е разследване, това е капан.

— Кажете истината, жено — предупреждавам я. — Не се опитвай да предпазиш слугите си. — Това е важно.

Тя обръща бледото си лице към мен:

— Знам — казва тя. — Ще кажа на господин Грейси цялата истина, а той ще каже на добрия ми приятел мастър Сесил, че съм честна и лоялна, каквато съм била винаги.

— Какво направихте, когато вашият слуга Джон Хол дойде при вас? — пита я мастър Грейси.

— Попитах го кой друг е замесен в заговора, и той назова някой си господин Ролстън, и сър Томас Джерард, и каза, че е възможно зад всичко това да стои и друг, по-влиятелен човек.

— А вие какво направихте?

Бес го поглежда с искрената си усмивка:

— Е, смее да кажа, че ще ме помислите за интригантка: но си помислих, че ако изпратя Джон Хол обратно при мъжете с вест, че заговорът може да се осъществи, той може да разкрие имената на заговорниците и дали зад тях стои по-влиятелен човек. А после можех да разкажа на мастър Сесил за целия заговор, а не само малка нишка от него, която няма никаква стойност.

— А той свърза ли се с вас в отговор на това?

— Не съм го виждала днес — казва тя, а после го поглежда, внезапно разбрала. — О, задържахте ли го?

Грейси кимва:

— И съучастниците му.

— Той дойде право при мен, макар че го бяха подкупили — казва тя. — Той е лоялен. Готова съм да гарантирам за него.

— Ще бъде разпитан, но не и изтезаван — казва Грейси. Тонът му е сух и безстрастен. Забелязвам, че сега изтезанията са обичайна част от провежданите от Сесил разпити, и могат спокойно и безнаказано да се споменават пред една дама в собствената къща на един граф. Стигнахме и до това: един човек да може да бъде арестуван без заповед, без нареждане от мирови съдия, без позволение на господаря му, и да може да бъде изтезаван по нареждане на Сесил. Някога не беше така. Това не е английското правосъдие. Не така е редно да бъде.

— И сте възнамерявали единствено да разкриете цялостния заговор, преди да предупредите съпруга си или секретаря Сесил? — пита той, за да се увери.

Бес разтваря широко очи.

— Разбира се — казва тя. — Че какво друго? А Джон Хол ще ви каже, че точно това бяха указанията ми към него. Да ги заблуди и да ми докладва.

Хърбърт Грейси е удовлетворен, а думите на Бес звучат правдоподобно.

— Тогава трябва да ви помоля да ми простите, че ви се натрапих, и си тръгвам. — Той ми се усмихва. — Обещах, че ще отнеме само минута.

— Но трябва да хапнете! — настоява Бес.

— Не, трябва да вървя. Милорд очаква да се върна веднага. Трябваше само да се уверя в онова, което имахте добрината да ми

разкажете, да задържа под стража съответните мъже, и да ги отведе в Лондон. Все пак ви благодаря за гостоприемството. — Той се покланя на Бес, покланя се и на мен, врътва се на токовете си и си отива. Едва след като чуваме как ботушите му за езда трополят надолу по каменните стъпала, осъзнаваме, че сме в безопасност. Изобщо не стигнахме до галерията, целият този разпит се проведе на стълбите. Започна и беше приключен само за миг.

Бес и аз се гледаме, сякаш през градината ни е преминала буря, която е унищожила всяко цветче, и не знаем какво да кажем.

— Е — казва тя с престолено безгрижие. — Значи всичко е наред.

Тя се обръща, за да ме остави, да се върне към делата си, сякаш не се е случило нищо, сякаш не се е срещала със заговорници в моята къща, не е заговорничила със собствените ми слуги, и не е оцеляла след разпит от агентите на Сесил.

— Бес! — повиквам я. Думата прозвучава прекалено високо и твърде дрезгаво.

Тя веднага спира и се обръща към мен:

— Милорд?

— Бес, кажи ми. Кажи ми истината.

Лицето ѝ е твърдо като камък.

— Така ли е, както каза, или мислеше, че заговорът може да се осъществи? Мислеше ли, че кралицата може да бъде изкушена да се съгласи на бягството, и беше ли готова да я изпратиш да тръгне с тези мъже, към сигурна опасност, а може би — смърт? Макар да знаеше, че тя трябва само да чака тук да бъде върната на трона си и да си върне щастиято? Бес, това ли смяташе — да я изпратиш в капан и да я унищожиш през последните дни, когато е в твоя власт?

Тя ме поглежда, сякаш не ме обича изобщо, сякаш никога не ме е обичала.

— Защо ми е да се стремя към унищожението ѝ? — пита студено тя. — Защо да искам смъртта ѝ? С какво ми е навредила някога? Какво ми е отнела?

— Нищо, кълна се, тя не ти е сторила зло, не ти е отнела нищо.

Бес се изсмива невярващо.

— Аз съм ти верен! — възкликвам.

Очите ѝ са като тесни процепи, през които има място само да се промуши стрела, в лицето ѝ, подобно на каменна стена.

— Ти и тя, заедно, ме съсипахте — казва горчиво тя. — Тя ми открадна репутацията на добра съпруга, всички знаят, че предпочиташ нея пред мен. Всички ме смятат за нищожество, задето не задържах любовта ти. Твоето лекомислие ме посрами. А ти открадна парите ми, за да ги харчиш по нея. Вие двамата ще ме унищожите. Тя открадна сърцето ти от мен, и ме накара да те видя с нови, не толкова любящи очи. Когато тя дойде при нас, аз бях щастлива, богатата съпруга. Сега съм просякиня с разбито сърце.

— Не трябва да я обвиняваш! Не мога да позволя вината да падне върху нея. Тя е невинна за всичко, което казваш. Няма да позволя да отправяш лъжливи обвинения към нея. Няма да приписваш вината на нея. Не е нейно дело...

— Не — казва тя. — Твое е. Изцяло твое.

---

[1] Бъдете смел (фр.). — Б.пр. ↑

АВГУСТ 1570, ИМЕНИЕТО УИНГФИЙЛД: МЕРИ

Скъпият ми Норфолк — защото ние все още сме сгодени — ми преписва сценария на преструвката, която трябва да изиграе. Той трябва да се подчини изцяло на своята братовчедка кралицата, да я помоли за прошка, да я увери, че му е бил устроен капан и че е бил принуден да встъпи в годеж с мен под натиск, и по вина на собствената си суета. Копието от изразяващия подчинението му документ, което ми изпраща, за да го одобря, е толкова плачевно и лъхачо на вина, такова изпълнено с фалшив патос признание на мъж, лишен от мъжеството си, та вписвам в полето на листа съмненията си, че дори Елизабет ще го преглътне. Но, както толкова често досега, подценявам суетата ѝ. Тя така копнее да чуе, че той никога не ме е обичал, че е неин, само и изцяло неин, че така е с всички тях, че те всички са нейни и ѝ принадлежат, всички — влюбени в нея, всички — омаяни от жалкото ѝ, старо, боядисано лице, от покритата ѝ с перука глава, от набръчканото ѝ тяло, че е готова да повярва почти на всичко — дори на тази преструвка.

Неговото раболепно поведение извършва собствената си магия. Тя го освобождава, не за да се върне в голямата си къща в Норфолк, където — според това, което ми казват — неговите арендатори биха се вдигнали в миг по негова заповед — а в лондонския си дворец. Той ми пише, че обича тази къща, че ще направи подобрения в нея и ще я разкраси. Ще построи нова тераса и тенис корт, а аз ще се разхождам с него в градините, когато правим държавническите си посещения като консорт и кралица на Шотландия. Знам, че той си мисли също и за времето, когато ще наследим Англия. Той ще направи подобрения в този голям дом, така че той ще бъде лондонският ни дворец, ще управляваме Англия оттам.

Той ми пише, че, слава богу, Роберто Ридолфи е пощаден и отново може да бъде срещнат в най-добрите къщи в Лондон, където познава всички, урежда заеми, говори шепнешком за моята кауза.

Ридолфи сигурно има девет живота, като котка. Той прекосява граници и пренася злато, подпомага заговори и винаги се измъква напълно безнаказано и свободно. Той е човек с късмет, а на мен ми харесва да имам човек с късмет на служба при себе си. Изглежда е преминал незасегнат през неотдавнашните бедни, макар че всички останали в крайна сметка се озоваха в Тауър или бяха изпратени в изгнание. Той се укри по време на арестите на лордовете от Севера, и сега, защитен от важността си като банкиер и приятелството си с половината благородници на Англия, отново е на свобода Норфолк ми пише, че му е трудно да хареса този човек, независимо колко умен и добронамерен е той. Опасява се, че Ридолфи обича да се хвали, и обещава повече, отколкото може да постигне, и че той е последният посетител, който годеникът ми би искал да види в Хауърд Хаус, която почти със сигурност се наблюдава денонощно от хората на Сесил.

Отговарям, че трябва да използваме инструментите, които ни попадат под ръка Джон Лесли е предан, но не е човек на действието, а Ридолфи е онзи, който е готов да пътува из кралските дворове на Европа, като търси съюзници и крои заговорите заедно с тях. Може и да не е привлекателен — аз лично никога не съм го виждала дори, — но пише убедителни писма и неуморно действа за моята кауза. Среща се с всички най-велики мъже на християнския свят, обикаля от един на друг и ги включва в играта.

Сега носи нов план от Филип Испански. Ако настоящите преговори за връщането ми на престола отново се провалят, тогава на бунт ще се вдигнат всички английски лордове — не само онези от Север. Ридолфи изчислява, че повече от трийсет перове са тайни паписти — а кой ще знае по-добре от него, в чиито съвети се вслушва папата? Папата трябва да му е казал колко много от придворните на Елизабет тайно са предани на старата вяра. Положението ѝ е по-тежко, отколкото смятах, ако повече от трийсет нейни лордове тайно укриват свещеници в домовете си и слушат католическата литургия! Ридолфи казва, че им е нужна само една дума да се вдигнат на бунт, а крал Филип е обещал да осигури армия и парите, нужни за заплащането ѝ. Можем да превземем Англия за броени дни. Това е повторно предприемане на „Великото английско начинание“, и макар че моят годеник не харесва този човек, не може да не се изкуши от плана.

„Великото английско начинание“: идва ми да затанцувам, само като го чувам. Кое начинание може да е по-велико? Нима би могло да има по-подходяща мишена от Англия? С папата и Филип Испански, с всички лордове вече на моя страна, ние не можем да се провалим. „Великото Начинание“, „Великото Начинание“: в тези думи има звънлива нотка, която ще отеква като камбанен звън през вековете. В идните години хората ще знаят, че именно това ги е освободило от ереста на лютеранството и управлението на една незаконородена узурпаторка.

Но трябва да действаме бързо. Същото писмо от Норфолк ми съобщава съкрушаващата новина, че семейството ми, собственото ми семейство във Франция, е предложило на Елизабет съюз и нов кандидат за ръката ѝ. Дори не настояват да бъде освободена преди сватбата ѝ. Това е знак за измяна, предадена съм от собствените си роднини, които би трябвало да ме закрилят. Те са ѝ предложили Анри д'Анжу, което трябва да е някаква шега, като се има предвид, че той е уродлив хлапак, а тя — старица: но по някаква причина никой не се смее, а всички приемат това съвсем сериозно.

Всички съветници на Елизабет толкова се страхуват, че тя ще умре и аз ще наследя трона, че по-скоро биха предпочели да я омъжат за едно дете и да поемат риска тя да умре при раждане, тъй като е толкова стара, достатъчно стара да бъде баба — стига да им остави протестантски син и наследник.

Трябва да смятам това за жестока шега на семейството ми за сметка на суетата и похотливостта на Елизабет: но ако са искрени, и ако тя доведе тази история докрай, тогава те ще имат крал французин на трона на Англия, а тяхното дете ще ме лиши от наследство. Те ще ме оставят в тъмницата, за да изгния там, и ще сложат на английския престол съперник на мен и моите близки.

Разгневена съм, разбира се, но веднага разпознавам мозъка зад тази стратегия. Това вони на дело на Уилям Сесил. Това сигурно е план на Сесил: да отдели интересите на семейството ми от моите, и да превърне Филип Испански във враг на Англия завинаги. Това е коварен начин да насади разделение в християнския свят. Само еретик като Сесил би могъл да измисли това: но единствено роднини предатели като семейството на съпруга ми могат да са толкова коварни, че да са готови да се съгласят с него.

Всичко това ме изпълва с решимост, че трябва да бъде освободена, преди злощастният брак на Елизабет да се състои, или, ако тя не ме освободи, тогава армадата на Филип Испански трябва да отплава преди годежа и да ме постави на мястото, което ми се полага по право. Освен това собственият ми годеник, Норфолк, трябва да се ожени за мен и да бъде коронясан за крал на Шотландия, преди неговата братовчедка Елизабет, нетърпелива да разчисти пътя за френските придворни, да го хвърли обратно в Тауър. Внезапно всички ние сме застрашени от това ново начало на Елизабет, от новата конспирация на този върховен интригант Сесил. Изведнъж цялото това лято, което течеше толкова мудро и спокойно, се изпълва със заплаха и чувство за неотложност.

СЕПТЕМВРИ 1570, ЧАТСУЪРТ: БЕС

Те двамата правят кратко посещение в Уингфийлд — дори само разносните за коларите щяха да са по-големи от нейната издръжка, ако изобщо я плащаха — а след това им е наредено да се върнат в Чатсуърт за среща, която ще подпечата свободата ѝ. Оставям ги да отидат в Уингфийлд без мен: навярно би трябвало да ѝ прислужвам, навярно би трябвало да го следвам като неспокойно куче, уплашено да не го изоставят: но вече ми е втръснало до дън душа да се налага да гледам съпруга си с друга жена и да се тревожа за онова, което би трябвало да ми принадлежи по право.

В Чатсуърт поне мога да бъда себе си, със сестра ми и две от дъщерите ми, които са на гости вкъщи. С тях съм сред хора, които ме обичат, които се смеят на глупави познати шеги, които харесват картините в галерията ми, които се възхищават на среброто ми от абатствата. Дъщерите ми ме обичат и се надяват да станат жени като мен, не ме презират за това, че не държа вилицата си по френската мода. В Чатсуърт мога да се разхождам из градината си и да знам, че притежавам земята под подметките на обувките си и никой не може да ми я вземе. Мога да гледам през прозореца на спалнята си към своя зелен хоризонт и да се чувствам вкоренена в провинцията като обикновена маргаритка в ливада.

Спокойствието ни е краткотрайно. Кралицата ще се върне и семейството ми ще трябва да се изнесе, за да осигури подслон и удобства за двора ѝ и за гостите от Лондон. Както винаги, нейното спокойствие и удобство трябва да бъдат на първо място, и аз трябва да отпратя собствените си дъщери. Лично Уилям Сесил идва на посещение заедно със сър Уолтър Милдмей, и посланика на шотландската кралица, епископът на Рос.

Ако имах някакъв кредит при търговците или пари в хранилището за скъпоценности, щях да се пръскам от гордост заради възможността да забавлявам най-великите мъже от двора, и особено да покажа на Сесил работата, която съм свършила по къщата. Но нямам

нито едното, нито другото, а за да осигуря храната за пиршествата, изтънчените вина, музикантите и развлеченията, трябва да ипотекирам двеста акра земя и да продам няколко гористи земи. Моят управител идва в стаята, където се занимавам с делата си, и ние оглеждаме всеки парцел земя, преценяваме стойността му и дали можем да се лишим от него. Чувствам се така, сякаш ограбвам себе си. Никога преди не съм се разделяла със земя, освен за да извлека печалба. Имам чувството, че всеки ден състоянието, което скъпият ми съпруг Кавъндиш и аз натрупахме толкова старателно, с такава последователност, се прахосва заради суетата на една кралица, която не спира да харчи, а не връща нищо, и жестокостта на друга, която сега изпитва наслада да наказва съпруга ми за нелоялността му, като оставя дълговете му да се извисят като планина.

Когато Уилям Сесил пристига с голяма свита, яхнал хубав кон, аз съм облечена в най-хубавите си дрехи и стоя пред къщата, за да го посрещна, без сянка от нервност върху лицето или в осанката си. Но докато го развеждам наоколо и той ми прави комплименти за всичко, което съм направила с къщата, аз му казвам искрено, че трябва да преустановя цялата работа, да отпратя занаятчиите, да освободя художниците, и че всъщност съм била принудена да продавам и да ипотекирам земи, за да платя разносните около кралицата.

— Знам това — казва той. — Бес, кълна ви се, аз съм ваш искрен застъпник в двора. Говоря с нейна светлост за вас толкова често и толкова дръзко, колкото се осмелявам. Но тя отказва да плати. Всички ние, всички нейни служители, се превръщаме в бедняци, докато ѝ служим. Уолсингам трябва да плаща на шпионите си със собствените си пари, а тя никога не му възстановява разходите.

— Но това е цяло състояние — казвам. — Не става въпрос за няколко подкупа за предатели и заплащане на шпиони. Това е пълната цена по поддържането на един кралски двор. Само една държавна хазна, която получава данъци, може да си позволи да я издържа. Ако негова светлост беше по-беден човек, тя щеше вече да го е разорила. При настоящото положение той не може да изплати другите си дългове. Той дори не осъзнава колко тежко е положението му. Наложил се да ипотекирам ферми, за да покрия дълговете му, трябваше да продавам земи и да отделям пасища, за да отглеждам там реколта, скоро той ще трябва да продаде собствената си земя, може би дори

някое от фамилните си имена. Ще изгубим и родовото му имение заради това.

Сесил кимва:

— На нейна светлост ѝ е много неприятно, че трябва да плаща такава цена за подслона на шотландската кралица — казва той. — Особено когато разшифроваме някое писмо и открием, че тя е получила огромна кесия с испанско злато, или че нейното семейство ѝ е изплатило вдовишката издръжка, а тя я е изплатила на собствените си тайни хора. Кралица Мери е онази, която би трябвало да ви плати за подслона си. Тя живее безгрижно и свободно на наши разноски, докато нашите врагове ѝ изпращат пари.

— Знаете, че тя никога няма да ми плати — възразявам горчиво. — Тя твърди пред милорд, че е затънала в нищета: а пред мен се кълне, че никога няма да плаща за собствения си затвор.

— Ще говоря отново с кралицата.

— Ще бъде ли от помощ, ако ѝ изпращам месечна разписка за похарчените суми? Мога да изготвям разноските за всеки месец.

— Не, това ще ѝ бъде дори по-неприятно от едно по-голямо искане. Бес, не е възможно тя да ви възстанови напълно разходите. Трябва да приемем това. Тя е ваша длъжница и не можете да я принудите да плати.

— В такъв случай ще се наложи да продадем още земя — казвам мрачно. — Дай Боже да успеете да ни отървете от грижите за шотландската кралица, преди да бъдем принудени да продадем Чатсуърт.

— За Бога, Бес, толкова ли е лошо?

— Кълна ви се: ще се наложи да продадем някоя от големите си къщи — казвам. Чувствам се така, сякаш му казвам, че ще умре дете. — Ще загубя един от имотите си. Тя ще ни остави без избор. Златото изчезва безследно там, където се появи шотландската кралица, а не постъпват никакви приходи. Трябва да събера пари отнякъде, а скоро единственото, което ще ни е останало за продан, ще бъде моята къща. Помислете си за мен, мастър Сесил, помислете откъде съм дошла. Помислете за мен като за момиче, родено единствено сред дългове, и издигнало се толкова високо до положението, на което се радвам сега: а сега си помислете и как ще трябва да продам къщата, която купих, преустроих и направих своя.

СЕПТЕМВРИ 1570, ЧАТСУЪРТ: МЕРИ

Б.,

Няма да се проваля сега. Това е моят шанс. Няма да те проваля. Ще ме видиш отново на трона ми, а аз ще те видя начело на моите армии.

М.

Това е големият ми шанс да съблазня Сесил и аз се подготвям така внимателно, както военачалник по време на поход. Не го посрещам, когато пристига, оставям Бес да наглежда вечерята и така изчаквам, докато той си отдъхне от пътуването, нахрани се добре, пийне малко, а след това планирам влизането си в трапезарията на Чатсуърт.

Входът гледа на запад, така че когато влизам през големите врати, които са били широко разтворени пред мен, слънцето влиза заедно с мен, и той е заслепен от светлината. Нося типичното за мен черно и бяло, и белият воал, който приляга така добре на лицето ми, пада равно на челото ми, а само няколко тънки кичурчета коса се къдрят около лицето ми. Роклята ми е с тясна кройка, толкова тясна, че едва дишам — тези месеци в тъмницата са ме направили по-пълна, отколкото ми харесва — но поне имам подчертаните заоблености на тялото на млада жена в детеродна възраст, не съм кльощава стара мома като кралицата, на която служи той.

Нося на шията си рубинено разпятие: то подчертава чистата белота на кожата ми, и ще се хареса на епископа на Рос. Пантофките ми също са рубиненочервени, такава е и дискретно полускритата фуста, която Сесил ще види, когато повдигна роклята си, за да прекрача и покажа очарователните си глезени и украсените си с бродерия дълги чорапи. Смесицата от набожност, подчертана от рубиненочервения кръст и предизвикателство — рубиненочервените пантофки с висок ток и алената фуста — би трябвало да е достатъчна,

за да смути повечето мъже и да ги хвърли в лек трепет, породен едновременно от страст и преклонение.

Сесил, Милдмей, Рос и Шрусбъри до един се изправят и ми се покланят ниско, когато влизам. Най-напред поздравявам Шрусбъри като мой домакин — обзема ме такава увереност, когато усещам как ръката му потреперва при докосването ми, — а след това се обръщам към Сесил.

Той е уморен — това е първото нещо, което ме впечатлява у него, уморен и проникателен. Тъмните му очи са дълбоко разположени в набразденото от бръчки лице, той прилича на човек, който се вслушва единствено в себе си. И не изглежда впечатлен нито от рубинения кръст, нито от красивите обувки. Усмиввам му се, но той не реагира. Виждам го как ме обгръща с поглед, изучава ме като тайно послание, и виждам как по бледите му бузи избива лека руменина.

— Много съм доволна да се запозная най-после с вас — казвам на френски, с много нисък и сладък глас. — Толкова много съм чувала за добрите съвети, които давате на братовчедка ми: отдавна ми се иска и аз самата да имах мъдър съветник.

— Изпълнявам дълга си — казва той студено.

След това отивам при сър Уолтър Милдмей, а после топло поздравявам моя епископ. В някакъв момент от това посещение ще си откраднем един миг, в който той да ми каже, на четири очи, как напредва заговорът на Ридолфи, „Великото английско начинание“, и да ми съобщи новините за моя годеник и моите поддръжници. Но междувременно трябва да се преструвам, че не пишем нищо, че не планираме нищо, че великите дела не проблясват между нас като вълнуващи призраци. Поздравявам го като кралица, изпълнена с тихо задоволство да види посланика си след дълго мълчание.

Те ми носят книжа, които трябва да подпиша и подпечатам, и Шрусбъри предлага да отидем в по-малка стая, където да бъдем насаме.

Хващам Сесил под ръка и го оставям да ме отведе до личния кабинет. Усмиввам му се и се смея на подметнатите от него реплики за пътуването. Разказвам му за собственото си пътуване до Уингфийлд и обратно, и колко много обичам да излизам на езда. Разказвам му, че дългите ми тесни панталони за езда са скандализирали Бес, но че тя ми позволява да излизам на езда, обути в тях, след като й казах, че

свекърва ми, самата Катерина де Медичи, също носи такива. Това го кара да се разсмее, неохотно, като човек, който рядко го прави. Вежливо го питам за здравето на кралицата, и си придавам изненадано и заинтригувано изражение, когато той ми разказва за предложението на Анжу.

Той ме пита какво мисля за жениха, а аз примигвам и го оставям да види, че намирам мисълта за смешна, и все пак му отговарям достатъчно сериозно и казвам, че не знам нищо лошо за младия Анри. Всъщност, веднъж го предложиха на мен, но аз намерих начин да откажа тази чест. Той навежда глава и ми се усмихва: знам, че съм го развеселила. Плъзвам дланта си малко по-навътре в ръката му. Той накланя глава, за да ми каже нещо тихо, а аз вдигам поглед към него изпод ресниците си и разбирам, че този мъж трябва да бъде спечелен, и аз мога да го спечеля.

И през цялото време си мисля, че той носи в дрехата си документа, който ще ме освободи. През цялото време си мисля, че това е човекът, който уби майка ми. През цялото време си мисля, че трябва да го накарам да ме хареса, трябва да го накарам да ми се довери. Най-добре от всичко ще е, ако мога да го накарам да се влюби безнадеждно в мен.

ОКТОМВРИ 1570, ЧАТСУЪРТ: БЕС

— Е, как ви се стори тя? — питам Сесил, след като са се срещали половин дузина пъти да разговарят и най-накрая всички документи са подписани и подпечатани, а конете са на вратата и Сесил е готов да си тръгне.

— Изключително красива — казва той. — Изключително чаровна. Наистина жена, която може да ти открадне сърцето. Не бих ви винил, ако искате да си отиде от дома ви, дори и да не ви струваше прекалено скъпо.

Кимвам.

— Умна е — казва той. — Не образована като нашата кралица; не учена, не владееща различни тактики, но умна и нито за миг не изпуска от поглед интересите си. Хитра, не се и съмнявам, но не и благоразумна.

Той прави пауза и ми се усмихва.

— Елегантна — казва. — Както в начина си на мислене, така и в осанката си. Съвършена, когато е възседнала кон, прекрасна, когато танцува, със сладък като на славей глас, когато пее, красива като картина. Истинска наслада. Живо олицетворение на кралица. Като жена — приятна за окото, а от чара ѝ човек може да се поучи. Хората, които твърдят, че в Европа няма по-красива кралица, говорят чистата истина. Нещо повече, мисля, че тя е най-красивата жена, която съм срещал. Мила, привлекателна. Може би съвършена. И толкова млада, и с такова излъчване — жена, която може направо да преобърне сърцето ти.

Примигвам. После, за свое смущение, усещам как под клепачите ми избиват горещи сълзи, отново примигвам и ги бръсвам с ръка като прах. Видях собствения си съпруг да се влюбва в тази проклета сирена, но мислех, че Сесил, с неговата непоправима омраза към папистите, към французите, към женската суета, ще бъде неуязвим. Но изглежда, че дори и той може да бъде съблазнен от една усмивка и от един вдигнат към него поглед. Начинът, по който тя вдига поглед към

някой мъж, би накарал всяка почтена жена да изпита желание да я зашлеви. Но дори в ревността си не мога да отрека, че е красива.

— Наистина е такава — признавам. — Тя е олицетворение на съвършенството. — Давам си сметка, че съм стиснала зъби, разтварям челюстта си и се усмихвам на този нов и изключително неочакван член на огромния кръг от мъже, които са влюбени в Мери, кралицата на шотландците. — Трябва да кажа, че не очаквах тъкмо вие също да хлътнете по нея.

Опитвам се да говоря бодро, но усещам, че сърцето ми е много натезало при мисълта за този нов ухажор.

— О, тя е неустоима — казва Сесил. — Чувствам магията. Дори аз, който имам толкова много основания да не я харесвам, усещам особено силното ѝ очарование. Тя е кралица, по-прекрасна от всички други кралици. Но, не прибързвайте, Бес, попитайте ме какво друго бих казал за нея?

Той ми се усмихва с разбиране:

— Нека да помисля. Какво друго виждам в тази съвършена принцеса? Тя е недостойна за доверие, ненадеждна съюзница, но опасен враг. Убедена папистка и противница на всичко, което направихме и се надяваме да направим в Англия. Тя иска да върне църквата назад и да ни тласне обратно към суеверията. Не се съмнявам, че тя ще гори нас, протестантите, докато цялата съпротива срещу нея стане на пепел. При това лъже като кръчмарка, и мами като блудница. Седи като паяк в центъра на паяжина от интриги, който покварява или улавя в примката си почти всеки мъж в страната. Бих я нарекъл най-опасният враг на кралството, с когото сме се сблъскали. Тя е враг на мира в Англия, тя е враг на нашата кралица, тя е мой враг. Никога няма да забравя колко опасна е тя, нито да ѝ простя за заплахата, каквато представлява за моята кралица и за моята страна.

— Ще се отървете ли скоро от нея, като я изпратите в Шотландия? — питам настойчиво. — Ще я направите кралица и ще я върнете на трона ѝ?

— Утре — казва той мрачно. — Със същия успех може да бъде и в Шотландия, както и тук. Не се съмнявам, че тя представлява също толкова голяма опасност за нас в Шотландия, колкото и тук. Където и да се намира, тя ще бъде заобиколена от мъже, толкова заслепени от любов, че да бъдат готови да умрат за нея, около нея ще се

съсредоточават испански интриги и френско предателство. Независимо дали ще отиде в Шотландия или в ада, аз трябва да направя така, че тя да напусне или страната ни, или този свят, преди да е коствала живота на още невинни мъже, преди интригите ѝ да отнемат живота на кралицата, преди тя да унищожи всички ни.

— Не мисля, че тя би отнела живота на кралицата — отбелязвам. Трудно ми е да бъда справедлива към нея, но трябва да го кажа. — Тя храни голямо уважение към светостта на кралската кръв. Тя не се съмнява, че особата на един миропомазан монарх е свещена. Тя би оказала съпротива на Елизабет: но никога не би поискала тя да бъде убита.

Сесил поклаща глава:

— Мъжете, с които крои заговори, са готови да видят мъртви и двете жени, за да извлекат полза за каузата си. Ето защо тя е толкова опасна. Тя е дейна, енергична глупачка в ръцете на коварни мъже.

ОКТОМВРИ 1570, ЧАТСУЪРТ: МЕРИ

Опитват се да направят така, че да не ми остане никакво време насаме с епископ Лесли, но на мен ми трябва само един миг, и аз си открадвам този миг, когато той се качва на коня си в двора пред конюшните, а Бес е потънала в разговор с големия си приятел Уилям Сесил.

— По силата на това споразумение ще ме изпратят обратно в Шотландия с армия, която да ме защитава — казвам му бързо. — Ще следите Сесил и Елизабет да се придържат към него. Това е моето бъдеще. Ще се погрижите те да не ни измамят.

— Доверете ми се — казва той. С мъка се качва на седлото. — Ако не се върнете в Шотландия до следващата пролет, тогава самият Филип Испански ще дойде да ви върне на трона ви. Имам думата му за това.

— Собствената му дума?

— Почти толкова сигурно — казва той. — Ридолфи има неговото обещание. Ридолфи е центърът на Великото начинание и ще уреди всичко. Той няма да ви предаде, нито пък аз.

ЗИМАТА НА 1570, ЗАМЪКЪТ ШЕФИЛД: ДЖОРДЖ

Места, на които намирам скрити и предателски писма до кралицата на шотландците:

1. Под един камък в градината — донесено ми от помощника на градинаря, който е прекалено глупав да разбере, че шилингът, залепен върху външната страна на писмото, е бил заплащане, за да ѝ го отнесе тайно.

2. Поставено в специално изпечен за нея коледен хляб от собствения ми майстор на сладкиши и хлябове.

3. Защито в подгъва на копринена рокля, изпратена като подарък от нейни приятели в Париж.

4. Пъхнато в страниците на книга от шпионин в Испанска Нидерландия.

5. Сгънато в топ брокат от Единбург.

6. Донесено от един от собствените ѝ пощенски гълъби Бог знае откъде, но именно от това писмо съм особено разтревожен, защото птицата не беше изтощена от продължителен полет: който и да го е изпратил, трябва да е някъде наблизно.

7. Пъхнато под седлото ѝ, където го намирам, докато я повдигам да се качи на коня си, за да излезем на езда. Тя се изсмя, сякаш това нямаше значение.

8. В нашияника на кученцето ѝ. Тези последни двама приносители трябва да са хора от собственото ми домакинство, които служат като куриери на приятелите ѝ. Тя лично обучи пощенския гълъб, като се преструваше пред мен, че иска питомни гълъби. Аз лично ѝ ги дадох, което ме превръща в още по-голям глупак.

— Това трябва да спре — казвам ѝ. Опитвам се да говоря строго, но тя тъкмо къпе кученцето си и е сложила ленена престилка върху роклята си, диадемата ѝ е оставена настрана и косата ѝ се спуска по гърба, измъкнала се от фуркетите. Тя е прекрасна като млада перачка в приказна история, и се смее на кучето, което пляска във водата на ваната и се извива, докато тя се опитва да го удържи.

— Шюзбюи! — възкликва тя от удоволствие, че ме вижда. — Ето, Мери, отведете малкия Пеш, той е твърде палав и прекалено мокър.

Кученцето се хвърля, успява да се освободи и се разтръсква енергично, като измокря до кости всички ни. Кралицата се размива:

— Отведете го! Отведете го! *Vite! Vite!*^[1] И го изсушете!

Връщам си сериозното изражение.

— Предполагам, че няма да ви хареса, ако ви го отнема завинаги?

— Ни най-малко — отвърща тя. — Но защо би ви хрумнало да извършите подобна жестока постъпка? С какво ви е обидил Пеш?

— Или ако откажа да ви давам книги, или нов плат за рокля, или ако не ви позволявам да се разхождате в градината?

Тя се изправя на крака и смъква ленената си престилка — жест, толкова домашен и обикновен, че едва се сдържа да не уловя ръката ѝ и да я целуна, сякаш сме младоженци в собствената ни малка къща.

— Милорд, обиден ли сте ми за нещо? — пита мило тя. — Защо ме заплашвате така? Нещо не е наред ли? Да не би Бес да се е оплакала от мен?

Поклащам глава:

— Става дума за писмата ви — казвам. — Трябва да дадете списък на хората, които имат право да ви пишат. Намирам писма навсякъде. Стражите ми носят по едно почти всеки ден.

Тя свива рамене: типичен за нея жест, който казва, по нейния френски маниер: „Не знам и не ме е грижа.“

— Пфу! Какво мога да направя? Англия е пълна с хора, които искат да ме видят свободна. Всички те са се зарекли да ми пишат, да питат дали могат да помогнат.

— Това ще ни съсипе — казвам ѝ настоятелно. — Ще съсипе както мен, така и вас. Не мислите ли, че Сесил има шпионин в същия този замък? Не мислите ли, че той знае как пишете всеки ден, и че

разни хора ви пишат? Нима не мислите, че той чете това, което сте написали и всички писма, които идват за вас? Той е най-големият шпионин в Англия, вероятно знае далеч повече от мен. А дори аз знам, че поддържате постоянна кореспонденция с французите и с испанците и че мъже, чиито имена не знам, непрекъснато ви пишат шифровано, питайки ви дали сте в безопасност, дали имате нужда от нещо, дали ще бъдете освободена.

— Аз съм кралица — казва тя простичко. — Родена принцеса. Кралят на Испания, кралят на Франция и императорът на Свещената Римска империя са мои родственици. Напълно редно и уместно е кралето на Европа да ми пишат. Доказателство, че срещу мен бе извършено престъпно похищение, е фактът, че всеки от техните агенти смята за по-добре да ми изпраща писмото си тайно. Те би трябвало да имат свободата да ми пишат открито: но тъй като съм затворница без каквато и да е причина, не могат да го правят. А колкото до останалите — не мога да попреча на хората с верни сърца и изпълнени с почит умове да ми пишат. Не мога да ги възпра да ми пишат, нито пък е редно да го сторя. Те искат да изразят любовта и лоялността си, и аз се радвам, че я имам. В това не може да има нищо лошо.

— Помислете — казвам й настойчиво. — Ако Сесил смята, че не мога да ви попреча да кроите заговори, той ще ви отведе от мен, или ще ме замести с друг пазач.

— Дори не би трябвало да съм тук! — възкликва тя с внезапна горчивина. Изправя се в цял ръст, тъмните й очи внезапно се изпълват със сълзи. — Подписах документа по настояване на Сесил, съгласих се на всичко. Съгласих се да предам сина си на Елизабет, вие бяхте там, видяхте ме как го направих. Защо тогава не ме върнаха в Шотландия, каквото беше споразумението? Защо Сесил не спазва своята част от уговорката? Безсмислено е да ми казвате да не пиша на приятелите си. Не би трябвало да ми се налага да им пиша, би трябвало да съм сред тях като свободна жена. Помислете за това!

Гневът й и справедливостта на това, което казва, ме карат да замлъкна.

— Моля ви — казвам немощно. Това е всичко, което мога да кажа. — Моля ви, не се излагайте на опасност. Чел съм някои от тези писма. Те са изпратени от измамници и глупци, някои от най-отчаяните и безразсъдни мъже в Англия, и никой от тях няма и пукната пара, и

никой от тях не би могъл да планира бягство, дори и ако собственият му живот зависи от това. Те може и да са ваши приятели, но на тях не може да се разчита. Някои от тях още са почти деца, други са така добре известни на Сесил, че вече са на заплата при него. Той ги е привлякъл на служба при себе си. Шпионите на Сесил са навсякъде, той познава всички. Вероятно всички, които ви пишат, са известни на Сесил, а повечето от тях вероятно са негови хора, които се опитват да ви заложат капан. Не трябва да се доверявате на тези хора.

Трябва да бъдете търпелива. Трябва да чакате. Както казвате, вие имате споразумение със самата кралица. Трябва да чакате тя да го спази.

— Елизабет да спази обещание към мен? — повтаря горчиво тя.
— Досега още не е направила такова нещо!

— Ще го направи — казвам дръзко. — Давам ви думата си, че ще го направи.

---

[1] Бързо! Бързо! (фр.) — Б.пр. ↑

ФЕВРУАРИ 1571, ЗАМЪКЪТ ШЕФИЛД: БЕС

Моят добър приятел Уилям Сесил ще бъде барон Бърли, и аз се радвам толкова много на това, сякаш самата аз съм удостоена с благородническа титла. Това не е нищо повече от почестите, които заслужава за годините на вярна служба към кралицата, цял един живот, през който бди над нея и планира бъдещето на Англия. Един Господ знае в какви ли опасности щяхме да се намираме сега, пред какви ли ужасни рискове щяхме да се изправим — дори по-ужасни от онези, които ни преследват сега — ако не бяха мъдрите съвети и трезвото планиране на Сесил, още откакто кралицата се възкачи на престола.

Не може да има съмнение, че опасността е напълно реална. В писмото, с което ми съобщава за удостояването си с благородническа титла, Сесил добавя предупреждение, че е сигурен, че кралицата на шотландците планира нов бунт.

Скъпа Бес, внимавайте. Възможно е да успеете да разкриете заговора, като следите кралицата, макар той да убягна на нас, които следим съучастниците ѝ в Лондон. Знаем, че Норфолк, макар и да се кълне в пълна вярност към нейна светлост кралицата, продава златото и сребърните си прибори на възможно най-ниски цени на лондонските златари. За да събере пари, се е разделил дори със скъпоценния Орден на жартиерата, с който е бил удостоен собственият му баща. Не мога да повярвам, че е готов да пожертва най-голямото отличие на баща си заради друго, освен за шанса на живота си. Не ми хрумва нищо, заради което би си струвало да направи такава жертва, освен заради някакъв ужасен бунт. Много се опасявам, че той възнамерява да финансира нова война.

Цялата ми гордост и радост заради новото ми положение е нищо, ако мирът на Англия бъде унищожен.

Сега може и да съм барон, а вие може и да сте графиня, но ако кралицата, на която служим, бъде свалена от престола или убита, то ние не сме в по-добро положение, отколкото когато бяхме деца на безимотни бащи. Бъдете бдителна, Бес, и ми съобщавайте всичко, което виждате, както винаги.

Бърли

Усмивкам се, когато виждам новия му подпис, но усмивката се отдръпва от лицето ми, докато късам писмото му на парченца и го хвърлям в огъня в стаята, която използвам за воденето на сметките си. Не мога да повярвам, че разумен човек като Норфолк би рискувал отново всичко — не и отново! — за кралицата на шотландците. Но Сесил — би трябвало да кажа „Бърли“ — рядко греша. Ако той подозира нов заговор, трябва да бъде нащрек. Ще трябва да предупредя моя съпруг, графа, и лично да следя шотландската кралица. Надявах се, че досега вече ще са я отвели обратно в Шотландия. Бог е свидетел, стигнала съм до там, че ми се иска да я отведа някъде, без значение къде.

1571, ЗАМЪКЪТ ШЕФИЛД: МЕРИ

Изпълнена съм с надежда, толкова съм изпълнена с надежда! Мисля, че само след броени седмици и двамата ще бъдем свободни.

Мари

Обличам се особено грижливо в черно и бяло: убити цветове, но нося три диамантени пръстена (единият е годежният ми пръстен от Норфолк) и свързани като верига скъпи гривни само за да покажа, че макар короната да ми беше отнета, а нанизът ми от черни перли — откраднат от Елизабет, аз все още съм кралица, все още мога да изглеждам подобаващо за ролята.

Лорд Мортън идва да ме посети от Шотландия и искам той да се върне с вестта, че съм готова и годна да заема трона си. Очаквам го по пладне, но следобедът вече преваля и започва да става тъмно и студено, когато той влиза на кон във вътрешния двор.

Бабингтън, моят верен паж, се втурва в покоите ми, със зачервен от студа нос и замръзнали ръчички, за да ми съобщи, че благородникът от Шотландия най-сетне е пристигнал и в момента прибират конете му в конюшната.

Настанявам се на стола си, под бродирания балдахин от брокат, и чакам. И наистина, на вратата се почуква и съобщават за пристигането на Шрусбъри и Мортън. Не се изправям. Изчаквам да ми бъде представен и когато той се покланя ниско, кимвам. Би трябвало да се научи отново да се отнася с мен като с кралица: не забравям, че преди той се държеше с мен също толкова зле, колкото и всички останали. Може да започнем, тъй като възнамерявам да продължим. Сега той ме поздравява като затворница: следващия път ще ме види на трона ми в Единбург. Може да се научи на почтително отношение.

Бес влиза зад двамата мъже и аз ѝ се усмихвам, докато тя прави реверанс. Реверансът е съвсем лек, напоследък между нас не са

останали твърде много добри чувства. Все още седя заедно с нея през повечето следобеди, и все още ѝ давам надежди за възможностите, които ще има, когато ме върнат на трона: но тя се е уморила да ме обслужва, и е разорена от разносните по моя двор и пазачите. Зная това, и няма нищо, което мога или искам да направя, за да ѝ помогна. Нека се обръща към Елизабет, за да иска пари за моето държане в плен. Трудно ще склоня да плащам на собствените си тъмничари за това, че ме държат затворена.

Тревогата е издълбала бръчки по лицето ѝ и ѝ е придала мрачно излъчване, което не съществуваше, когато за първи път влязох в къщата ѝ преди повече от две години. Тогава тя беше младоженка, и щастието грееше по лицето ѝ. Гордостта ѝ от нейния съпруг и от положението ѝ беше съвсем нова за нея. Сега тя изгуби състоянието си, за да ме издържа, може да изгуби къщата си, и знае, че вече е изгубила съпруга си.

— Добър ден, графиньо — казвам мило и я гледам как промърморва някакъв отговор. След това семейство Шрусбъри се отдръпват в ъгъла на стаята, аз кимвам на своя свирач на лютня да засвири мелодия, и на Мери Сетън — да се погрижи да поднесат вино и малки сладкиши. Мортън сядва на ниско столче до мен и прошепва новините си в ухото ми.

— Готови сме за завръщането ви, ваша светлост — казва той. — Дори подготвяме старите ви покои в Холируд.

Прехапвам устна. За миг отново виждам мислено тъмночервеното петно от кръвта на Рицио върху пода в трапезарията си. За миг се замислям какво ще означава за мен едно завръщане в Шотландия. Няма да бъде като лято, ухаещо на френски рози. Шотландците бяха неблагоприятно разположени към мен преди, и положението едва ли се е подобрило. Ще трябва да живея с един варварски народ и да се храня в стаята, където на пода има кърваво петно. Ще трябва да ги управлявам с волята си и с всичките си политически умения. Когато дойде Ботуел, можем да ги подчиним заедно, но докато той пристигне, аз ще бъда в постоянна опасност от ново похищение и бунт.

— А в момента подготвят принца за пътуването му — казва той. — Той очаква с нетърпение да отиде в Англия, обяснихме му, че това ще бъде неговият дом за в бъдеще, и че един ден ще стане крал на Англия.

— Добре ли е той?

— Нося ви вести от дойката му и от неговия гувернант — казва той. — Също и от възпитателя му. Той е добре и напредва. Расте силен и си учи уроците.

— Говори ли вече ясно?

В ранните вести за него ми съобщаваха, че се лигави и забравя да си затвори устата, когато се храни и когато говори. Един принц, който ще владее две кралства, а може би и три, трябва да бъде красив. Това може би звучи сурово: но така върви светът.

— Много по-добре, както ще видите.

Вземам пакета с доклади и ги подавам на Мери Сетън, за да ги прочета по-късно.

— Но имам една молба — тихо казва той.

Чакам.

— Английският посланик ни съобщи, че поддържате кореспонденция с краля на Испания.

Повдигам вежди и не казвам нищо. На Мортън определено не му влиза в работата кой ми пише. Освен това не поддържам връзка пряко с краля на Испания. Той се среща с моя пратеник Ридолфи, който пътува до херцог Алва в Нидерландия, до самия папа, а след това и до Филип Испански. Смешното е, че Елизабет му даде документ за безпрепятствено излизане от кралството, без да има представа, че той е мой емисар, който обхожда враговете ѝ, за да организира поход срещу нея.

— А също и с краля на Франция.

— И? — питам със смразяващ тон. — *Et puis?*^[1]

— Трябва да ви помоля, докато положението е толкова деликатно, да не им пишете — казва той с неудобство в гласа. Шотландският му акцент, винаги твърде груб за слуха ми, става по-неразбираем, когато е смутен. — Сключваме споразумение с барон Бърли от името на английския кралски двор...

— Барон Бърли?

— Лорд Уилям Сесил.

Кимвам: удостояването на моя враг с благородническа титла може само да влоши нещата за мен и за представителите на старата аристокрация — моите приятели.

— Сключваме споразумение, но когато лорд Сесил намира ваши тайни писма до врагове на държавата и от тях до вас, той няма доверие във вас. Той не може да има доверие във вас.

— Французите са мои родственици — изтъквам. — Той едва ли може да ме обвинява, че пиша на семейството си, когато съм далече от дома си и напълно сама.

Мортън се усмихва. Не изглежда твърде загрижен заради самотата ми.

— А Филип Испански? Най-големият неприятел на Англия? Дори в този момент той строи кораби за нашествие. Нарича това армада, която трябва да унищожи Англия.

— Не му пиша — излъгвам с лекота. — И не пиша на семейството си нищо, което Сесил да не може да прочете.

— Всъщност, ваша светлост, вероятно не пишете *абсолютно нищо*, което той да не чете — изрича натъртено Мортън. — Той вероятно вижда всяко писмо, което получавате и което изпращате, независимо колко хитра смятате, че сте били с тайните си куриери, цифрови кодове и невидимо мастило.

Извързвам глава, за да покажа раздразнението си.

— Аз нямам държавни тайни — казвам категорично. — Трябва да ми бъде позволено да пиша на приятелите и семейството си.

— И на Ридолфи? — пита той внезапно.

Запазвам изражението на лицето си напълно непроменено. Не позволявам то да трепне дори съвсем леко в знак, че съм разпознала името. Той може да се взира в мен като в някакъв портрет, но пак няма да види тайната ми.

— Не знам нищо за никакъв... Ридолфи — казвам, сякаш това име ми е съвсем чуждо. — Не знам нищо за никакви писма.

— Умолявам ви — казва неловко Мортън, цял пламнал от искреност и смущение, задето е принуден да нарича една дама и кралица безогледна лъжкиня. — Няма да споря с вас кого познавате или на кого пишете. Аз не съм шпионин. Не съм тук, за да ви залагам капан, ваша светлост, аз съм ваш истински приятел и съм тук, за да уредя подробностите по завръщането ви в Шотландия и на престола. И затова ви умолявам да не задействате никакви заговори, да не пишете на никакви конспиратори, да не се доверявате на никого освен на мен и на лорд Шрусбъри, и на самата кралица на Англия. Всички ние сме

решени да ви видим отново на трона ви. Трябва да бъдете търпелива: но ако бъдете търпелива и почтена, както подобава на велика кралица, каквато сте вие, тогава ще ви видим върната на власт тази година, може би този Великден.

— Този Великден?

— Да.

— Давате ли ми думата си?

— Да — казва той, и аз му вярвам. — Но вие ще ми дадете ли вашата?

— Моята дума? — повтарям ледено.

— Вашата честна дума на кралица, че няма да заговорничите с враговете на Англия.

Замълчавам. Той изглежда изпълнен с надежда, сякаш безпрепятственото ми завръщане в Шотландия и всичките му планове зависят от този момент.

— Много добре. Обещавам — изричам тържествено.

— Давате думата си като кралица?

— Давам ви думата си като кралица — изричам твърдо.

— Няма тайно да получавате или да изпращате писма? Няма да се включвате в никакви заговори срещу мира на Англия?

— Давам ви думата си, че няма.

Мортън въздиша и хвърля поглед към Шрусбъри, сякаш е изпълнен със силно облекчение. Шрусбъри се приближава и ми се усмихва.

— Казах ви, че ще обещае — казва той. — Кралицата е решена да се върне на трона си. Тя ще се отнесе към вас и към всичките ви предани сънародници с безупречна почтеност.

---

[1] И после? (фр.) — Б.пр. ↑

МАРТ 1571, ЗАМЪКЪТ ШЕФИЛД: ДЖОРДЖ

Кралицата и аз яздим към къщи в ярката слънчева светлина на пролетното пладне: зад нас се движи каруца с две убити сърни за месните запаси на Бес. Кралицата е във весело настроение: тя обича ездата и язди по-добре от всяка жена, която съм срещал: може да надмине в ездата повечето мъже.

Когато минаваме през голямата порта към конюшната, сърцето ми се свива, като виждам Бес да ни чака, с ръце на хълбоците, истинско олицетворение на оскърбена съпруга. Кралицата надава лек изненадан смях и извърща глава, за да не може Бес да види колко ѝ е забавно.

Слизам от коня си и повдигам кралицата, за да я сваля от седлото, а после двамата се обръщаме към Бес като деца, които очакват да им се скарат.

Тя прави неохотно реверанс.

— Трябва да отидем в Тътбъри — казва тя без предисловие.

— Тътбъри? — повтаря кралицата. — Мислех, че трябва да останем тук, а след това да заминем за Шотландия?

— Дойде писмо от двора — казва Бес. — Започнах отново да опаковам багажа.

Тя подава запечатаното писмо на кралицата, кимва ми студено и се отдалечава с едри крачки към мястото, където подготвят пътническите коли за ново пътуване.

Цялата радост е изчезнала от лицето на кралицата, когато ми подава писмото.

— Кажете ми вие — казва тя. — За мен е непоносимо да го чета.

Разчупвам печата и отварям писмото. От Сесил е.

— Не разбирам напълно — казвам аз. — Пише, че трябва да се върнете в Тътбъри за по-голяма безопасност. Казва, че в Лондон е имало инциденти.

— Инциденти ли? Какво има предвид той?

— Не казва. Не казва нищо повече от това, че следи положението и ще бъде по-спокоен за безопасността ви, ако сте в Тътбъри.

— Ще бъда в по-голяма безопасност, ако съм в Шотландия — троснато казва тя. — Казва ли кога трябва да отидем?

— Не — казвам. Подавам ѝ писмото. — Ще трябва да отидем, след като ни го нарежда той. Но ми се иска да знаех какво е наумил.

Тя ми хвърля кос поглед:

— Мислите ли, че Бес ще знае? Възможно ли е той да ѝ е писал отделно? Възможно ли е да ѝ е казал от какво се опасява?

— Може и да го е направил.

Тя изхлузва червената си кожена ръкавица и слага длан върху китката ми. Питам се дали може да усети как пулсът ми се ускорява при допира на пръстите ѝ.

— Питайте я — прошепва тя. — Разберете от Бес какво мисли Сесил, и ми кажете.

МАРТ 1571, ПО ПЪТЯ ОТ ЗАМЪКА ШЕФИЛД КЪМ ТЪТЪБЪРИ: БЕС

Както винаги, те яздят начело, а аз се тътря мъчително отзад с каруците, натоварени със скъпите ѝ вещи. Но щом те пристигат в замъка и милорд я отвежда безпрепятствено в обичайните ѝ покои, той я оставя и тръгва обратно, за да ме посрещне. Забелязвам как се изненадва, когато вижда колко много са каруците — по време на това пътуване те са четирийсет — и колко съм изморена и прашна, докато яздя начело на кервана.

— Бес — каза той неловко. — Какъв голям брой, аз не...

— Да ми помогнете в разтоварването ли сте дошъл? — питам злъчно. — Мен ли търсехте, милорд?

— Питам се дали имаш вести от Гилбърт или Хенри, или от някой друг в двора — казва той колебливо. — Знаеш ли защо ни изпратиха обратно тук?

— Тя не ви ли казва? — питам саркастично. — Бих си помислила, че тя сигурно знае.

Той поклаща глава:

— Тя се страхува, че ще престъпят обещанието си да я изпратят обратно в Шотландия.

Завиваме нагоре по алеята към замъка. Кално е, както обикновено. Започнах да мразя този малък замък. Той стана както нейна тъмница, така и моя. Ще му кажа всичко, което знам: не ми се нрави да измъчвам нито него, нито кралицата.

— Не знам нищо за това — казвам. — Това, което знам от Хенри, е че изглежда вероятно кралицата да приеме брак с френския принц. Сесил я съветва да го приеме. Предполагам, Сесил е сметнал, че при тези обстоятелства е най-добре шотландската кралица да бъде някъде, където може да ѝ се попречи да убеди семейството си да не приема тази женитба, което тя със сигурност ще направи, или да предизвика други неприятности.

— Неприятности ли? — пита съпругът ми. — Какви неприятности може да предизвика?

— Не знам — казвам аз. — Но пък и никога не ме е бивало особено да предричам бедите, които тя може да предизвика. Ако бях прозряла бедите, които може да причини, нямаше да бъда тук сега: да пътувам пред керван от четирийсет каруци към къща, която мразя. Знам само, че Сесил ме предупреди, че се опасявал за съществуването на заговор, но не успял да открие доказателства.

— Няма заговор — казва искрено той. — А Сесил не може да намери доказателства, защото такива не съществуват. Тя даде думата си, не помниш ли? Тя даде пред лорд Мортън своята дума като кралица, че няма да има никакви заговори и никакви писма. Тя ще бъде върната в Шотландия. Тя се закле в честта си, че няма да крои заговори.

— Тогава защо сме тук? — питам го аз. — Ако тя е толкова невинна и почтена, както казваш?

АПРИЛ 1571, ЗАМЪКЪТ ТЪТБЪРИ: ДЖОРДЖ

— Това е просто чудовищно, а съм сигурен, че е и напълно незаконно. Проклета, коварна и безчестна постъпка. Несправедлива, противоречаща на всички обичаи и практики, поредното нововъведение, и поредното беззаконие.

Опомням се и откривам, че си мърморя полугласно, докато вървя по външната стена на замъка Тътбъри, загледан навън, но всъщност без да виждам свежата зеленина на пролетния пейзаж. Мисля, че никога вече няма да се загледам на север, без да изпитам страх, че може да видя армия, която идва да ни обсади.

— Със сигурност незаконно, и във всеки случай — нередно.

— Какво става сега? — пита Бес, като идва до мен. Наметнала е главата и раменете си с шал и прилича на фермерска съпруга, изтичала навън да нахрани кокошките. — Тъкмо бях в градината и те видях да крачиш насам-натам и да си мърмориш като обезумял. Нещо с кралицата ли? Какво е направила сега?

— Не — казвам. — Става дума за големия ти приятел, Сесил.

— Бърли.

Знам, че ме поправя, само за да ме подразни. Това нищожество сега е барон, и всички трябва да го наричаме „милорд“. И за какво? Задето подложи на гонения и тормоз една кралица по кръв, докато накрая успя да я тласне по пътя към държавната измяна?

— Бърли — казвам меко. — Разбира се, милорд Сесил. Милорд Сесил баронът. Колко ли се радваш заради него. Твоят добър приятел. С какво величие се сдоби той, какво удоволствие за всички, които го познават и му се възхищават. А той все още строи великолепната си къща, нали? И получава съществени парични суми от кралицата, постове и повишения? Той става все по-богат с всеки изминал ден, нали?

— Каква е новината? Защо си толкова ядосан?

— Успял е да принуди парламента да приеме указ за обезнаследяването на шотландската кралица. Да я лиши от наследство. Сега разбираме защо ни нареди да дойдем тук, където тя може да бъде така внимателно охранявана. Ако някога страната е готова да се вдигне на бунт в нейна защита, ясно е, че това може да стане сега. Да обяви, че тя не е законна наследница! Сякаш парламентът може да решава кой е престолонаследник. Сякаш тронът не се предава по кръв. Сякаш една сбирщина от обикновени хора без капка благородническа кръв може да определи кой е кралски син! Напълно безсмислено е, освен всичко друго.

— Бърли е постигнал това?

— Тя ще приеме това като нечестно отношение към нея. В същия месец, когато е определено тя да се върне в Шотландия като кралица, Сесил ни изпраща тук, и със сила прокарва указ, който гласи, че никой, принадлежащ към римокатолическата вяра, за нищо на света не може да бъде монарх на Англия. Тяхната вяра ще ги лиши от права, също толкова, колкото ако бяха... — За миг оставам безмълвен, не ми хрумва пример. В Англия никога преди не е било така.

— ... Евреи — успявам да кажа. — Ако човек изобщо може да си представи един Тюдор или Стюарт с еврейско вероизповедание. Или претендент за престола мюсюлманин или индус. Те се отнасят с нея така, сякаш е от мохамеданската вяра. Тя принадлежи към родословието на Тюдорите — Сесил твърди, че тя е чужденка за нас.

— По този начин Елизабет няма да бъде застрашена от папистки наемен убиец — казва остро Бес. — Безсмислено е някой все още верен на обетите си свещеник да превърне себе си в мъченик, като я убие, ако това няма да помогне на една папистка да седне на трона.

— Да, но не затова го е направил — възкликвам. — Ако беше толкова загрижен да предпази кралицата, щеше да побърза да прокара указа миналата година, когато папата отлъчи Елизабет от църквата и даде право на всички папистки престъпници в страната да я убият. Не. Целта на това е само да нападне кралицата на шотландците още в мига, щом постигнем пълно споразумение. Това цели да я тласне към бунт. А аз ще трябва да бъда човекът, който да ѝ съобщи какво е направил. Това трябваше да бъде акт на взаимно доверие между двете кралици, а аз съм онзи, който трябва да ѝ каже, че е била лишена чрез измама от наследството си.

— Можеш да й кажеш, че в такъв случай всичките й кроежи са били напразни. — В гласа на съпругата ми потрепва нотка на отмъстителна наслада. — Каквото и да е писала на Норфолк или на приятелите си в чужбина, ако й бъде попречено да заеме трона, тя може да обещава каквото си иска, но те ще разберат, че е лъжкиня без приятели в Англия.

— Не е лъжкиня. Тя е наследницата — казвам упорито. — Каквото и да казва някой, каквото и да казва Сесил в парламента. В жилите й тече кръвта на Тюдорите, тя е най-близката наследница на трона, независимо дали това им харесва или не. Тя е следващата наследница на престола на Англия. Какво друго да кажем? Че сме придирчиви и избираме следващия крал или кралица в зависимост от предпочитанията си? Нима монарсите не са богоизбрани? Нима не произхождат един от друг? Освен това всички монарси на Англия преди тази кралица са били паписти. Нима религията на бащите на английските крале трябва сега да им пречи да бъдат крале? Нима Бог се е променил? Нима кралят се е променил? Нима и миналото се е променило? Притежава ли Сесил — моля да ме извиниш, барон Бърли — властта да лиши от наследство Ричард I? Или Хенри V?

— Защо трябва да си толкова разстроен? — пита неприязнено тя. — Да не ти е обещала, че когато стане кралица на Англия, за отплата ще те направи херцог?

Ахвам от възмущение при тази обида, която ми отправя собствената ми съпруга, на крепостната стена на собствения ми замък. Но така стоят нещата сега. Един поземлен управител е станал барон, Камарата на Общините лишава от наследство една кралица, а една съпруга може да говори на мъжа си като на глупак.

— Аз служа на кралицата на Англия — казвам сковано. — Както знаеш, Бес. На собствени разноси.

— Също и на мои.

— Аз служа на кралицата на Англия и на никой друг — казвам. — Дори когато тя е зле съветвана. Печално зле съветвана от твоя приятел.

— Е, радвам се, че твоята лоялност е непроменена и всичко е наред — казва тя саркастично, тъй като на всички трябва да е ясно, че днес нищо в Англия не е наред. Тя се обръща, за да слезе по каменните стъпала обратно до окаяната малка билкова градина в двора на замъка.

— И когато ѝ кажеш, постарай се да разбере, че това е краят на амбицията ѝ. Тя ще бъде отново кралица на Шотландия, както е според споразумението, но никога няма да управлява Англия.

— Аз служа на кралицата на Англия — повтарям.

— По-добре ще направиш да служиш на Англия — казва тя. — Сесил знае, че Англия е нещо повече от краля или кралицата. Единственото, от което се интересуваш ти, е кой е на трона. Сесил притежава по-голяма далновидност. Сесил знае, че важни са лордовете, а също и общините. Важен е народът. А народът никога вече няма да се съгласи на трона да седне коварна кралица-папистка, която изгаря и преследва противниците си. Дори и да е десет пъти истинска наследница. Погрижи се да ѝ кажеш това.

АВГУСТ 1571, ЗАМЪКЪТ ТЪТБЪРИ: МЕРИ

Аз съм като лисица в капан в този окаян замък, и подобно на лисица, ми идва да прегриза собствения си крак от гняв и безсилно раздразнение. Елизабет обещава да ме върне на трона ми в Шотландия, но в същото време прави всичко, каквото може, за да се погрижи никога да не наследя по-скъпоценната награда — Англия.

Тя се е отдала на флирта като жена, която знае, че най-сетне е дошъл последният ѝ шанс. Всички казват, че старата глупачка се е влюбила в Анжу, и е твърдо решена да го има. Казват, че тя знае, че това е сетната ѝ възможност да се омъжи, да сподели легло и да роди деца. Най-после, когато аз съм току пред прага ѝ и всичките ѝ лордове подкрепят моята кауза, тя осъзнава, че трябва да им даде син и наследник, за да ми попречи да седна на трона. Най-сетне тя решава да направи онова, което всички казваха, че трябва да се направи: да приеме някой мъж за свой съпруг и господар, и да се моли той да я дари със син.

Това, че моите близки във Франция могат до такава степен да се самозабравят и да забравят честта си, че да предадат мен и моята кауза, ми показва каква голяма неприятелка ми е била винаги Катерина де Медичи. В същия този момент, когато би трябвало да ми осигуряват безпрепятствено завръщане в Шотландия, те пилеят време и усилия в опити да оженят малкия Анри д'Анжу за тази стара мома в Англия. Те са готови да застанат на нейна страна срещу мен и моята кауза. Готови са да се съгласят с нея, че моите нужди могат да бъдат забравени. Елизабет ще ме остави тук, в мизерния Тътбъри, или ще ме захвърли в някоя друга отдалечена крепост, ще ме натика в Кимболтън Хаус като клетата Катерина Арагонска, и аз ще умра от липса на грижи. Тя ще роди син и той ще ми отнеме наследството. Тя ще се омъжи за френски принц и моите роднини, династията Валоа, ще забравят, че някога съм принадлежала към техния род. Този брак ще бъде последният повод някой да се сети за мен и за моите претенции за трона. Трябва да се освободя преди тази сватба.

Сесил е принудил парламента да приеме указ, който гласи, че никой римокатолик не може да наследи английския трон. Това очевидно е насочено към мен, предназначено да ме лиши от правото на наследство, още преди раждането на протестантския наследник. Това е акт на такава двулична лъжовност, че ме оставя без дъх. Моите приятели ми пишат, че той е наумил още по-ужасни неща: има намерение да лиши всички католици от правото да наследяват бащините си земи. Това е открита атака срещу всички от моята вяра. Той планира да превърне всички ни в бедняци върху собствените ни земи. Това не може да бъде търпяно. Трябва да действаме сега. С всеки ден враговете ми се изпълват с все по-голяма решимост срещу мен, с всеки изминал ден Сесил се ожесточава все повече срещу нас, католиците.

Дошъл е нашият миг, това трябва да е нашето време. Не смеем да отлагаме. Великото английско начинание трябва да започне още този месец. Не се осмелявам да отлагам. Сесил ме лиши от правото на наследство със закон, а Елизабет ще ме раздели от семейството ми. Обещаха ми, че ще замина за Шотландия, а въпреки това отново съм в Тътбъри. Трябва да предприемем начинанието сега. Готови сме, нашите съюзници са се заклели да ни служат, времето е уречено.

Освен това аз копнея да действам. Дори ако всичко бе обречено на провал, щях да се наслаждавам на удоволствието да опитам. Понякога си мисля, че дори да знам със сигурност, че ще се проваля, пак ще го направя. Пиша на Ботуел за това чувство на безразсъдно отчаяние и той ми пише в отговор:

Само глупак поема към начинание, което ще се провали. Само глупак доброволно избира да тръгне в полза на изгубена кауза. Виждала си ме да поемам безразсъдни рискове, но никога заради нещо, което смятам за обречено. Не бъди глупачка, Мари. Заеми се с това само ако можеш да победиш. Потеглиш ли към смърт или слава, това носи полза само на твоя враг. Не бъди глупачка, Мари, била си глупачка само веднъж преди.

Б.

Разсмивам се, когато прочитам писмото му. Този Ботуел, който ме съветва да проявя предпазливост, е един нов Ботуел. Освен това начинанието няма да се провали. Най-последно имаме съюзниците, от които се нуждаем.

От едно съобщение на френския посланик научавам, че той е доставил на любимия ми Норфолк три хиляди крони в златни монети — достатъчно, за да финансира армията ми. Норфолк ще ми ги изпрати по таен куриер на служба при него. Ридолфи съобщава, че е видял испанския командир в Нидерландия, херцог Алва, който е обещал да оглави нападението на испанските войски от Ниските земи над английските пристанища в Ламанша: получил е благословията на папата, който дори е обещал и собствената си финансова подкрепа. Веднага щом испанската войска стъпи на английска земя, ще може да се опре на влиянието и богатствата на Ватикана. Сега Ридолфи е на път към Мадрид, за да се увери, че Испания ще подкрепи замисъла с цялата си мощ. С подкрепата на папата и съветите на херцог Алва, Филип Испански със сигурност ще нареди привеждането на плана в действие.

Пиша на Джон Лесли, епископ на Рос, и на стария ми служител, Чарлс Бейли, който сега е на служба при него, за да разбере последните новини. Никой от тях още не е отговорил, и това е тревожно. Твърде възможно е Бейли да е изпратен от епископа на тайна мисия и да отсъства от жилището си: но моят посланик трябваше да ми е отговорил веднага. Знам, че е в Лондон и очаква новини за „Великото начинание“. Когато не получавам никаква вест от него, пиша на Норфолк да го попитам за новини.

Норфолк отговаря шифровано, и писмото му пристига при мен, скрито в два кухи тока за чифт нови обувки. Казва, че е изпратил писмо на Лесли, а освен това изпратил до дома му и един доверен слуга, но къщата била затворена и Лесли не си бил у дома. Слугите му казват, че гостува на приятел, но не знаят къде е, а той не е взел със себе си никакви дрехи, нито дори личния си прислужник.

Норфолк казва, че това звучи повече като арестуване, и по-малко като гостуване, и се опасява, че епископът е арестуван от някой от шпионите на Сесил. Благодаря на Бога, че поне не могат да го изтезават: той е епископ и акредитиран посланик, те не смеят да го заплашват или да го наранят: но могат да му попречат да пише на мен

или на Норфолк, могат да го държат надалече от мрежата за сведения, от която имаме нужда. В този изключително важен момент ние сме лишени от него, а — което е още по-лошо — ако Сесил го е арестувал, значи подозира, че се готви нещо, дори и ако не знае какво е то.

Сесил никога не прави нещо без солидно основание. Ако е заловил епископ Лесли сега, след като можеше да го арестува по всяко време, тогава сигурно знае, че планираме нещо важно. Но после се утешавам с мисълта, че го принудихме да излезе от сенките, където върши делата си. Ботуел винаги казваше: накарай враговете си да излязат на открито, където можеш да видиш числеността им. Сесил сигурно се страхува от нас сега, след като действа толкова открито.

Сякаш това не е достатъчна беда, Норфолк ми пише, че е изпратил трите хиляди крони във френско злато по един манифактурист от Шрусбъри, който в миналото помагал на един негов слуга, като изпълнявал поръчки. Не са му казали какво пренася. Норфолк е сметнал за по-безопасно да му каже, че това са само някои запечатани документи и малко пари, и да го помоли да ги достави пътьом, както му е удобно. Това е риск, това е ужасен риск. Пратеникът, който не знае стойността на онова, което пренася, може да не прояви достатъчно внимание. Ако е любопитен, може просто да отвори кесията. Предполагам, негова светлост смята, че ако пратеникът е наясно със стойността на пакета, може просто да открадне златото — и няма да има как да се оплачем от него или да го арестуваме за кражба. В опасност сме, накъдето и да се обърнем, но все пак ми се иска Норфолк да беше избрал някой — който и да е — от всичките си хиляди слуги, на които можеше да бъде поверена тази огромна, толкова важна тайна. Това са сумите, с които ще заплатя на моята армия за бунта, а Норфолк ги е изпратил по манифактурист от Шрусбъри!

Налага се да сдържа нетърпението си. За Бога! Ботуел щеше да даде пратката на някой от своите крепостни селяни, или на някой, заклет се в доживотна вярност. Норфолк сигурно разполага с такива хора, защо не ги използва? Държи се, сякаш не съзнава опасността, в която се намира самият той, когато се готвим да поведем война срещу една суверенна кралица. Държи се, сякаш сме в безопасност. Но ние не сме в безопасност. Ние се готвим да се изправим срещу върховната власт в Англия, готвим се да предизвикаме кралицата на собствената ѝ

земя. Готвим се да нападнем Сесил и неговия обръч от шпиони, и той вече е нащрек и обзет от подозрения. Господ е свидетел, че не сме в безопасност. Никой от нас не е в безопасност.

СЕПТЕМВРИ 1571, ЗАМЪКЪТ ШЕФИЛД: БЕС

Сега, в това прашно и горещо време в края на английското лято, листата на дърветата приличат на измачкани рокли в края на дворцов празник. Изпратиха ни обратно в замъка Шефилд. Изглежда, че кризата, от която се опасяваха — каквато и да е била — е приключила, и лятото отново е слънчево. Дворът е на път и лейди Уендоувър, която ми пише от Одли Енд, съобщава, че Елизабет се е показала великодушна към братовчедите си, фамилията Хауърд, отседнала е в дома им, говори мило за обичта си към своя братовчед Томас, и те смятат да я помолят да му прости и да го върне на мястото му в двора и в дома му в Норфолк. Горките деца от рода Хауърд, които оставиха дома си в ръцете на кралските бирници, сега молят Елизабет за благоволение и биват любезно изслушвани. Дворът е изпълнен с надежди за щастлив край. Всички искаме да станем свидетели на помирение.

Елизабет няма други близки освен рода Хауърд: тя и нейният братовчед са отгледани заедно. Може и да се карат, както правят братовчедите: но никой не може да се съмнява в привързаността им един към друг. Тя сигурно ще се постарее да намери начин да му прости, и това пътуване и фактът, че приема гостоприемството, оказано ѝ от младия му син, в къщата на баща му, е нейният начин да го допусне отново до себе си.

Позволявам си да се надявам, че с опасностите и тревогите от тези последни две ужасни лета е свършено. Елизабет ни нареди да се върнем в замъка Шефилд, страховете, които ни принудиха да напуснем Тътбъри, отминаха. Елизабет ще прости на своя братовчед Норфолк, може би ще се омъжи за Анжу и можем да се надяваме, че ще има син. Шотландската кралица ще бъде изпратена обратно в Шотландия, за да се справи толкова добре или толкова зле, колкото ѝ е възможно. Аз ще получа обратно своя съпруг, и бавно, малко по малко, ще си върнем и възстановим богатството. Онова, което продадохме, е изгубено

завинаги и не можем никога да си го получим обратно. Но заемите могат да бъдат изплатени, ипотеките — уредени, а с времето арендаторите ще свикнат да плащат по-високи ренти. Вече планирах да ипотекирам една възвишена мина и да продам няколко парцела земя, които би трябвало да измъкнат милорд от лапите на лихварите в рамките на пет години. А ако шотландската кралица удържи на обещанията си, или ако Елизабет плати някакъв дял, дори половината от дълга си към нас, би трябвало да оцелеем от това ужасно преживяване, без да изгубим някоя къща.

Ще настаня милорд и кралицата тук, в замъка Шефилд, и след това ще замина да посетя Чатсуърт. Подобно на отчаян влюбен копнея да бъде там: пропуснах по-голямата част от това лято, искам да уловя времето, когато листата на дърветата повяхват. Не можем да си позволим да правим преустройства или обновления тази година, нито следващата, може би в продължение на цяло десетилетие, но поне мога да планирам какво бих искала да направя, поне мога да се наслаждавам на работата, която съм свършила. Поне мога да обикалям собствената си земя и да се виждам с приятелите си, и да бъда с децата си, наистина като графиня и видна личност, а не нищожество в кралския двор на една млада жена.

Тази есен моят съпруг графът и аз ще придружим кралицата до Шотландия, и ако тя го възнагради толкова богато, колкото би трябвало, ще получим земи в Шотландия и може би шотландско херцогство. Ако тя го удостои с правата да събира пристанищните такси от някое пристанище, или налозите върху вноса на някои редки стоки, или дори паричните суми, заплащани по граничните пътища, можем отново да натрупаме състояние от това мъчително бдение. Ако тя ни измами, и не ни даде нищо, тогава, най-малкото, ще се отървем от нея, а за мен дори само това струва колкото баронска титла. И не се съмнявам, че когато се отървем от нея, той отново ще обърне сърцето си към мен. Ние се оженихме не от страст, а поради взаимно уважение и привързаност, и нашите интереси са общи сега, както бяха и тогава. Поверих му земите си, както трябваше да сторя: той повери на мен децата си и почтеното си име. Със сигурност, когато тя си отиде, а той се съвземе от глупашкото си обожание към нея, той ще се върне при мен и ние ще можем отново да бъдем такива, каквито бяхме преди.

Така се успокоявам, изпълнена с надежди за по-добро бъдеще, докато вървя от розовата градина към градинската врата. После спирам, защото чувам най-ужасния звук на света: звукът на галопиращи конски копита, бързи като нервно сърцебиене, и веднага, без миг съмнение, разбирам, че се е случило нещо ужасно. Нещо истински ужасно се случва отново. В живота ми влиза някакъв ужас, донесен от галопиращ кон. Тя е донесла в дома ни нещо ужасно и то се приближава толкова бързо, колкото може да препуска конят.

СЕПТЕМВРИ 1571, ЗАМЪКЪТ ШЕФИЛД: ДЖОРДЖ

При клетките за ловните птици съм, и се грижа за любимия си ястреб, когато чувам Бес да крещи името ми, а в същия миг чувам и биенето на камбаната на замъка.

Ястребът се отдръпва от китката ми и се опитва да литне, ужасен от шума, и за един миг настъпва пърхане на криле и смут, а аз крещя на соколара, сякаш светът свършва. Той пристига тичешком, покрива с качулка главата на изплашената птица, поема я в уверените си ръце и я взема от мен, докато аз размотавам ремъка и му я подавам, и през цялото време ужасната камбана продължава да бие, достатъчно високо, че да събуди и мъртвите, твърде високо за живите.

— Бог да ни е на помощ, какво има? — пита ме настоятелно той. — Да не би испанците да са слезли на суша? Отново ли се е разбунтувал Северът?

— Не знам. Прибери птицата на сигурно място. Трябва да вървя — казвам и тичешком се отправям към предната част на къщата.

Не съм достатъчно силен за тези тревоги. Не мога да тичам, макар че сърцето ми бумти ужасено в гърдите. Забавям крачка до нормален ход, като ругая белите дробове и краката си, и когато стигам пред къщата, виждам там Бес, бяла като платно, и един мъж, рухнал на земята пред нея, с глава между коленете, припаднал от изтощение.

Без да каже и дума, тя ми подава писмото, което е донесъл. То е написано с почерка на Сесил, но надраскано така неразбираемо, сякаш си е изгубил ума. Сърцето ми се свива, когато виждам, че е адресирано до мен, но от външната страна той е написал: „Пети септември 1571, в девет вечерта. Побързайте. Побързайте. Побързайте, побързайте, заради живота, живота, живота, живота.“

— Отвори го! Отвори го! Къде беше? — изкрещява ми Бес.

Разчупвам печата. Мъжът на земята мъчително си поема дъх и моли за вода. Никой не му обръща внимание.

— Какво има? — настоява Бес. — Нещо с кралицата ли? Не ми казвай, че е мъртва.

— Испанците идват — казвам аз. Чувам, че от страх собственият ми глас е напрегнат и студен. — Сесил пише, че испанците се готвят да стоварят на суша армия от шест хиляди души. Шест хиляди. Шест хиляди. Пристигат тук да я освободят.

— Какво ще правим? В Тътбъри ли ще отидем?

Мъжът повдига глава:

— Безполезно е — изграчва той.

Бес ме поглежда с празен поглед:

— На юг ли трябва да поемем?

— Ползвате ли се с доверието на Сесил? — обръщам се към мъжа.

Той ми отправя иронична усмивка, сякаш за да каже, че никой не се радва на подобно положение.

— Твърде късно е да я измъкна. Имам си заповеди — казва той. — Трябва да открия всичко, което тя знае, и да се върна при господаря си. Вие трябва да останете тук и да чакате нашествието. Не можете да избягате от тях.

— Мили Боже — казва Бес. — Какво трябва да направим, когато дойдат?

Той не казва нищо, но аз знам, че отговорът е: „Убийте я.“

— Кралицата в безопасност ли е? — питам настойчиво аз. — Нашата кралица, Елизабет?

— Когато тръгнах, беше в безопасност — казва той. — Но моят господар точно изпращаше стражи в Одли Енд, за да я върнат в Лондон.

— Планират да заловят Елизабет — казвам кратко на Бес. — Тук пише. Имат голям план. Да отвлекат кралицата на Англия, да освободят шотландската кралица, и да вдигнат народа на бунт. Испанците ще ни прегазят. — Обръщам се към мъжа: — Лондон в наши ръце ли беше, когато тръгнахте?

Той кимва:

— Ако е рекъл Бог, ще ги изпреварим с няколко дни. Шпионинът на шотландската кралица, някой си Ридолфи, издрънкал целия план пред някакъв английски търговец в Мадрид. Слава Богу, че онзи е разбрал какво чува, и е пратил съобщение на Сесил, толкова бързо,

колкото можел да пътува вестносецът. Сесил ме прати при вас. Мислим, че испанците ще ни нападнат след броени дни. Тяхната армада е пусната на вода, Испанска Нидерландия е въоръжена, а папата изпраща богатствата си, за да въоръжава предателите и свиква под знамената всички английски паписти.

Хвърлям поглед надолу към писмото.

— Сесил пише, че аз трябва да разпитам кралицата и да я убедя да ми каже всичко, което знае.

— Аз трябва да бъда заедно с вас — казва той. Със залитане се изправя на крака и бръсва мръсотията от панталоните си.

Настръхвам при намека, че не може да ми се има доверие. Той отстъпва назад и се обляга на входната врата чисто и просто от изтощение.

— Тук изобщо не става въпрос за гордост — казва той, когато вижда, че искам да му откажа достъп до кралицата. — Трябва да я видя и да претърся стаята ѝ за книжа. Възможно е шотландската кралица да знае къде ще слязат на суша испанците. Трябва да съберем армия и да се подготвим да ги посрещнем. Това е въпрос на живот и смърт не само за нея, но и за Англия.

— Ще говоря с нея. — Обръщам се към Бес. — Къде е тя?

— Разхожда се в градината — казва тя, с мрачно лице. — Ще изпратя някое момиче да я доведе.

— Ще отидем сега — решава младият мъж, но краката му се подгъват, когато се опитва да тръгне.

— Та вие едва стоите на краката си! — възкликва Бес. Той се хваща здраво за лъка на седлото си, и с мъка успява да се изправи. Погледът, с който стрелва Бес, е отчаян.

— Не мога да си отдъхна — казва той. — Не смея да си отдъхна. Трябва да чуя какво ще ни каже кралицата и да се върна да го съобщя на господаря си. Ако тя знае в кое пристанище ще слязат на суша испанците, може дори да успеем да пресрещнем армадата по море, и да ги прогоним. Стъпят ли веднъж на суша, с шест хиляди души, няма да имаме шанс, но ако успеем да ги задържим в морето...

— Елате тогава — казвам аз. — Вървете с мен. — Предлагам му ръката си и двамата, аз — отслабнал от подаграта, а той — от изтощение — се отправяме с куцукане към градините.

Тя е там, като девойка, която очаква любимия си на портата.

— Чух камбаната — казва тя. Лицето ѝ е грейнало от надежда. Тя премества поглед от младия мъж към мен. — Какво става? Защо биха тревога?

— Ваша светлост, трябва да ви задам няколко въпроса, а този благородник...

— Сър Питър Браун.

Той ѝ се покланя.

— Този благородник ще слуша. Изпратен е от лорд Бърли с изключително обезпокоителни новини.

Погледът, с който тя среща моя, е толкова искрен и истински, че се уверявам — тя не знае нищо за това. Ако испанците слязат на суша, ще го сторят без нейно знание. Ако дойдат да я вземат и я отведат от мен, това ще стане без нейното съгласие. Тя даде на лорд Мортън и на мен думата си, че вече няма да крои заговори с никого. Тя възнамерява да се върне в Шотландия по силата на договор с Елизабет, а не като унищожи Англия. Тя даде думата си, че няма да има повече заговори.

— Ваша светлост — започвам с тон, който я предразполага да ми се довери. — Трябва да кажете на сър Питър всичко, което знаете.

Главата ѝ клюмва леко, като на цвете, чиято главичка е натежала от проливен дъжд.

— Но аз не зная нищо — казва внимателно тя. — Знаете, че съм откъсната от приятелите и семейството си. Вие и сам знаете, че виждате всяко писмо, което получавам и че не се срещам с никого без вашето съгласие.

— Страхувам се, че знаете повече, отколкото зная аз — казвам. — Боя се, че знаете повече, отколкото ми казвате.

— Значи ми нямате доверие?

Тъмните ѝ очи се разтварят широко, сякаш не може да повярва, че бих изменил на привързаността, която изпитвам към нея, сякаш не може да си представи, че бих я обвинил в лъжа, особено пред един непознат, при това поддръжник на нейния враг.

— Ваша светлост, не смея да ви имам доверие — казвам неловко. — Сър Питър ми донесе съобщение от лорд Бърли, което ми нарежда да ви разпитам. Вие сте замесена в заговор. Трябва да ви попитам какво знаете.

— Ще седнем ли? — пита тя сдържано, както подобава на кралица, каквато е, обръща ни гръб и ни въвежда в градината. В една

беседка има пейка, около чиято седалка растат рози. Тя разстила полите на роклята си и сяда, като девойка, която разговаря с кандидати за ръката ѝ. Аз се настанявам на столчето, на което преди това седеше почетната ѝ дама, а сър Питър се отпуска на тревата в краката ѝ.

— Питайте — подканва ме тя. — Моля, питайте ме каквото искате. Бих искала да изчистя името си. Бих искала да сторя всичко, за да се изяснят нещата между нас.

— Ще ми дадете ли думата си, че ще ми кажете истината?

Лицето на кралица Мери е открито и искрено като на дете.

— Никога не съм ви лъгала, Шюзбюи — казва сладко тя. — Знаете, че винаги съм настоявала да ми бъде позволено да пиша лични писма на приятелите и семейството си. Знаете как признах, че те са принудени да ми пишат тайно, а аз да им отговарям по същия начин. Но никога не съм кроила заговори срещу кралицата на Англия, и никога не съм насърчавала поданиците ѝ да се вдигнат на бунт. Можете да ме питате каквото желаете. Съвестта ми е чиста.

— Познавате ли флорентинец на име Роберто Ридолфи? — тихо пита сър Питър.

— Чувала съм за него, но никога не съм го срещала, нито съм водила кореспонденция с него.

— Откъде сте чували за него?

— Научих, че заел на херцога на Норфолк известна сума — казва с готовност тя.

— Знаете ли за какво са били тези пари?

— Мисля, че за лична употреба — казва тя. Обръща се към мен. — Милорд, знаете, че вече не получавам писма от херцога. Знаете, че той се отказа от годежа ни и се закле във вярност на кралицата. Той разтрогна годежа си с мен и ме изостави, по заповед на своята кралица.

Кимвам:

— Това е вярно — подмятам настрана към сър Питър.

— Не сте получавали писма от него?

— Не и откакто наруши обещанието си към мен. Не бих се съгласила да получа писмо от него, дори и да го беше написал, не и откакто ме отхвърли — казва тя гордо.

— А кога за последен път получихте вести от епископа на Рос? — пита я сър Питър.

Тя се намръщва, докато се опитва да си спомни:

— Лорд Шюзбюи навярно ще си спомни. Винаги той ми предава писмата от епископа. — Тя се обръща към мен: — Той писа, за да събщи, че се е прибрал благополучно в Лондон, след като ни посети в Чатсуърт, нали?

— Да — потвърждавам.

— И оттогава не сте получавали вести от него?

Тя отново се обръща към мен:

— Не мисля. Получавали ли сме? Не.

Сър Питър се изправя на крака и се подпира с ръка на топлата каменна стена, сякаш за да се закрепи.

— Получавали ли сте писма от папата или от Филип Испански, или от някой техен служител?

— Имате предвид изобщо? — пита тя, леко озадачена.

— Имам предвид това лято, имам предвид през последните няколко месеца.

Тя поклаща глава:

— Нищо. Да не би да са ми писали и писмата им да са се изгубили? Мисля, че лорд Бърли ме шпионира и краде предназначенията за мен съобщения, и можете да му предадете от мое име, че е нередно да прави това.

Сър Питър ѝ се покланя:

— Благодаря ви, че бяхте така любезна да разговаряте с мен, ваша светлост. Сега ще ви оставя.

— Имам един въпрос към вас — казва му тя.

— Да?

— Аз съм затворница, но това не гарантира безопасността ми. Разтревожих се, когато чух камбаната да звъни, а въпросите ви не ме успокоиха. Моля ви, кажете ми, сър Питър, какво става? Моля ви, успокойте ме, че моята братовчедка кралицата е в безопасност и е добре.

— Мислите ли, че е възможно тя да е в опасност?

Тя свежда поглед, сякаш въпросът я е смутил:

— Знам, че има мнозина, които не са съгласни с нейното управление — казва тя, свенливо. — Страхувам се, че има хора, които биха организирали заговор срещу нея. Възможно е дори да има такива, които са готови да организират заговор срещу нея в мое име. Но това

не означава, че съм се присъединила към тях. Желая й единствено доброто, и винаги съм искала единствено това. Аз се намирам в нейната страна, в нейна власт, нейна затворница съм, защото се доверих на обичта, която ми обеща. Тя измени на тази обич, измени на връзката, която би трябвало да съществува между кралиците. Но дори при това положение, никога не бих й желала друго освен добро здраве, безопасност и късмет.

— Нейна светлост е благословена с такова приятелство — казва сър Питър, и аз се запитвам дали влага ирония в думите си. Поглеждам го бързо, но не мога да определя нищо. Той и кралицата са еднакво любезни. Не мога да преценя какво мисли наистина всеки от тях.

— Значи е в безопасност? — пита тя.

— Когато тръгнах от Лондон, кралицата беше на обиколка из страната и се наслаждаваше на топлото време — казва той. — Милорд Бърли е разкрил заговор, навреме, за да го потуши. Всички, които са били замесени в него, ще отидат на ешафода. Всички до един. Тук съм единствено за да се уверя, че и вие сте в безопасност.

— А къде е тя? — пита го кралица Мери.

— На обиколка — отговаря той с равен тон.

— Мен ли засяга този заговор? — пита тя.

— Мисля, че много заговори засягат вас — казва той. — Но за щастие хората на милорд Бърли са старателни. Тук сте в безопасност.

— Е, благодаря ви — казва тя хладно.

— Само една дума — казва ми сър Питър, когато се извъръща от нея, и аз отивам с него до градинската порта. — Тя лъже — казва той безцеремонно. — Лъже най-безсрамно.

— Смяя да се закълна, че тя не е...

— Аз знам, че е — казва той. — Ридолфи носеше препоръчително писмо от нея лично до папата. Показал го е на човека на Сесил. Хвалел се е с подкрепата й. Тя е казала на папата да се довери на Ридолфи, както би се доверил на самата нея. Ридолфи има план за унищожаването на всички ни, който нарича „Великото английско начинание“. Това е този заговор, който ни застига сега. Тя е свикала шест хиляди фанатични испанци паписти да ни нападнат. И знае къде ще слязат на суша, погрижила се е и за заплащането им.

Държа се за портата, за да скрия, че коленете ми са омекнали.

— Не мога да ѝ задавам въпроси — продължава той. — Не мога да я подложя на разпит, както бих подложил всеки обикновен заподозрян. Ако тя беше която и да е друга, сега щеше да бъде в Тауър и щяхме да трупаме камъни върху гърдите ѝ, докато ребрата ѝ се счупят и лъжите бъдат изцедени заедно с последното ѝ мъчително дишане. Не можем да ѝ причиним това, и е трудно да се каже какъв друг натиск можем да окажем върху нея. Честно казано, почти непоносимо ми е да говоря с нея. Почти непоносимо ми е да я гледам в лъжливото лице.

— На света няма по-красива жена от нея! — възкликвам неволно.

— О, да, тя е прекрасна. Но как можете да се възхищавате на лице, което излъчва двуличиe?

За миг се готвя да възразя, а след това си спомням колко мило попита за здравето на братовчедка си и си помислям как е писала на Филип Испански, как е организирала нападението на испанците над нас, как е призовала армадата и края на Англия.

— Сигурен ли сте, че тя знае за този заговор?

— Дали знае за него? Тя го е сътворила!

Поклащам глава. Не мога да повярвам. Няма да повярвам.

— Разпитах я толкова, колкото мога. Но може би тя ще бъде открита с вас или графинята — казва искрено младият мъж. — Върнете се при нея, вижте дали можете да разберете още нещо. Аз ще се нахраня, ще си почина тук тази нощ, и ще си тръгна на зазоряване.

— Ридолфи може да е фалшифицирал писмото, в което е пишло, че тя го е препоръчала — предполагам аз. — Или може да лъже за него.

Или, помислям си, тъй като в тази каша, в която сме затънали, не мога да бъда сигурен в нищо, може вие да ме лъжете, или Сесил да лъже всички ни.

— Да предположим, че започнем с вероятността тя да е тази, която лъже — казва той. — Вижте дали можете да измъкнете нещо от нея. Особено плановете на испанците. Трябва да знаем какво възнамеряват да правят те. Ако знае, тя трябва да ви каже. Ако имаме дори най-малка представа къде ще слязат на суша, можем да спасим стотици животи, можем да спасим нашата страна. Ще се видя с вас,

преди да си тръгна. Отивам в покоите ѝ. Вероятно моите хора ги претърсват основно точно сега.

Той прави бързо лек поклон и си отива. Обръщам се отново към шотландската кралица. Тя ми се усмихва, докато вървя през тревата към нея, и аз разпознавам онзи палав проблясък в очите ѝ, от който ми спира сърцето. Познавам го, познавам я.

— Колко сте блед, скъпи Шюзбюи — отбелязва тя. — Тези тревоги се отразяват зле и на двама ни. Едва не припаднах, когато чух камбаната.

— Знаете, нали? — питам уморено. Не сядам на столчето в краката ѝ: отново оставам прав, а тя се надига от мястото си и идва до мен. Усещам уханието на парфюма в косата ѝ, тя стои толкова близо, че ако протегна ръка, мога да докосна талията ѝ. Мога да я придърпам към себе си. Тя накланя глава назад и ми се усмихва — многозначителна усмивка, усмивка, каквато се разменя между хора, свързани в близко и топло приятелство, усмивка, каквато си разменят влюбени.

— Не зная нищо — казва тя с онзи палав, предразполагащ към доверие блясък в очите.

— Тъкмо му казвах, че е възможно този Ридолфи да е използвал името ви без ваше позволение — казвам. — Той не ми вярва, а откривам, че и сам аз не си вярвам. Вие познавате Ридолфи, нали? Вие сте го упълномощили, нали? Изпратили сте го при папата, и при херцога в Нидерландия, и при Филип Испански, наредили сте му да планира нашествие? Въпреки че скрепихте с клетва ново споразумение с Елизабет? Въпреки че подписахте с името си предложения от нея мирен договор? Макар да обещахте на Мортън, че няма да ковете заговори и няма да изпращате писма? Макар да обещахте и лично на мен, насаме, по моя молба, че ще внимавате? Макар да знаете, че те ще ви отведат от мен, ако не ви пазя?

— Не мога да се преструвам на мъртва — прошепва тя, макар че сме сами и в градината не се чува друг звук, освен очарователната, тиха, напомняща за мелодия от лютня следобедна песен на дрозда. — Не мога да се откажа от собствената си кауза, от собствения си живот. Не мога да лежа като труп в ковчега си и да се надявам, че някой ще бъде достатъчно милостив да ме отнесе в Шотландия или в Лондон. Трябва да бъда жива. Трябва да действам.

— Но вие обещахте — настоявам като дете. — Как мога да ви имам доверие за каквото и да било, ако ви чуя как обещавате, заклевайки се в честта си като кралица, ако ви видя да се подписвате с името си и да поставяте печата си, а после открия, че това не означава нищо? Че нямате предвид нищо от това!

— Аз съм затворена в тъмница — казва тя. — Нищо не означава каквото и да било, докато не бъда свободна.

Толкова съм ядосан и се чувствам дотолкова предаден, че ѝ обръщам гръб и забързано се отдалечавам на две крачки от нея. Това е оскърбление към една кралица, хора са били прогонвани от кралския двор за далеч по-дребни провинения от това да обърнат гръб. Спирам, когато осъзнавам какво съм направил, но не се обръщам да застана с лице към нея и да коленича.

Чувствам се като глупак. През цялото това време си мислех за нея най-добри неща, съобщавах на Сесил, че съм залавял изпратени до нея съобщения и тя не ги е получила. Изразих своята увереност, че тя не ги е повикала, че привлича заговори, но самата тя не заговорничи, а през цялото това време той е знаел, че тя пише предателски бунтовни указания, планирайки да разруши мира в страната. През цялото това време той е знаел, че е прав, а аз греша, че тя е враг и че нежността ми към нея сама по себе си е била лудост, ако не и държавна измяна. Тя изигра ролята на дявол, а аз ѝ се доверих и ѝ помогнах в ущърб на собствените си интереси, в ущърб на собствените си приятели, в ущърб на собствените си сънародници англичани. Оглупях от любов към тази жена, а тя злоупотреби с доверието ми, ощети семейството ми, накърни богатството ми и оскърби съпругата ми.

— Вие ме опозорихте — избухвам, все още с гръб към нея и със сведена глава. — Посрамахте ме пред Сесил и пред двора. Заклех се, че ще ви пазя на сигурно място и ще ви държа далече от заговори, а вие ме превърнахте в клетвопрестъпник. Вие извършихте всички коварства, които пожелахте, и ме направихте на глупак. Глупак. — Задъхвам се: думите ми завършват с ридание, издаващо колко съм унижен. — Вие ме направихте на глупак.

Тя все още не казва нищо, а аз все така не се обръщам да я погледна.

— Казах им, че не кроите заговори, че може да ви се има доверие да получите по-голяма свобода — казвам. — Казах им, че сте

склучили договор с кралицата, дали сте обещание пред Мортън и сте се заклели пред тях в честта си. Казах, че никога не бихте нарушила думата си. Не и честната си дума като кралица. Обещах това от ваше име. Казах, че сте дала думата си. Казах, че на нея може да се разчита напълно. Казах им, че сте кралица, кралица *par excellence*, и жена, неспособна на безчестие. — Потрепервам, докато си поемам дъх. — Не мисля, че знаете какво е чест — казвам горчиво. — Не мисля, че знаете какво означава чест. А при това ме лишихте от чест.

Нежно, като падащо листенце на цвете, усещам как тя ме докосва. Приближила се е зад мен и е сложила ръка на рамото ми. Не помръдвам и тя нежно обляга буза върху ключицата ми. Ако се обърна, мога да я взема в прегръдките си, и хладният допир на бузата ѝ ще бъде като балсам върху зачервеното ми и гневно лице.

— Вие ме направихте на глупак пред моята кралица, пред двора, и пред собствената ми съпруга — изричам задавено, по гърба ми полазват тръпки, когато тя ме докосва. — Вие ме опозорихте в собствения ми дом, а някога нищо не беше по-важно за мен от моята чест и от дома ми.

Хватката на ръката ѝ върху рамото ми става по-твърда, тя подръпва леко дрехата ми и аз се обръщам да я погледна. Тъмните ѝ очи са пълни със сълзи, лицето ѝ — сгърчено от скръб.

— Ах, не говорете така — прошепва тя. — Шюзбюи, не говорете такива неща. Вие бяхте толкова почтен към мен, бяхте ми такъв приятел. Никога мъж не ми е служил така, както вие. Никой мъж не се е грижил за мен без да се надява, че ще му се отплатя. Мога да ви кажа, че обичам...

— Не — прекъсвам я аз. — Не ми казвайте нито дума повече. Не ми давайте поредното обещание. Как да чуя нещо, което казвате? Не мога да имам доверие на нищо, което изричате!

— Аз не престъпвам думата си! — настоява тя. — Никога не съм давала истински думата си. Аз съм затворница, не съм длъжна да казвам истината. Подложена съм на натиск и обещанието ми не означава ни...

— Вие престъпихте думата си, а заедно с това разбихте сърцето ми — казвам простичко, отдръпвам се от прегръдката ѝ и се отдалечавам от нея, без да поглеждам назад.

ОКТОМВРИ 1571, ЗАМЪКЪТ ШЕФИЛД: БЕС

Есента е студена, а листата падат рано от дърветата, сякаш и самото време ще бъде сурово към нас тази година. Избегнахме нещастieto на косъм, на косъм, нищо повече. Шпионинът — заговорник на шотландската кралица Роберто Ридолфи беше убедил всички велики сили в християнския свят да се съюзят срещу нас. Беше посетил папата в Рим, херцог Алва в Нидерландия, краля на Испания и краля на Франция. Всички те изпратиха злато или войници, или и двете, готови за нашествие, чиято цел беше смъртта на кралица Елизабет и поставянето на кралица Мери на престола. Само че самохвалното шушукане на Ридолфи за заговора стигна до наострените уши на Уилям Сесил и ни спаси.

Сесил отведе епископа на шотландската кралица да отседне при епископа на Или като гост в дома му. Трябва да е било весело събиране. Отвел слугата му в Тауър и го изтезавал, като трошил костите му на дибата, притискал тялото му с камъни и го окачвал да виси на китките си. Човекът — стар служител на шотландската кралица — казал на мъчителите всичко, за което питали, а вероятно и още освен това. След това хората на Норфолк били отведени в Тауър и си изпели всичко, докато им изтръгвали ноктите. Робърт Хигфорд им показал тайника за писмата, под керемидите на покрива. Уилям Баркър им разказал за заговора. Лорънс Банистър дешифрирал писмата на шотландската кралица до нейния годеник, Норфолк, пълни с любов и обещания. После, накрая, преместили приятеля на шотландската кралица и неин посланик, епископ Джон Лесли, от имението в Кеймбриджшър, където бил отседнал, в Тауър, чието гостоприемство е значително по-сурово, принудили го да изпита болката, сломявала по-незначителни мъже, и той им разказал всичко.

Последва нова поредица от арести на хора, назовани като предатели, и самият Норфолк беше отново хвърлен в Тауър. Невероятно е, но изглежда, че след като се врене на нашата кралица в пълно подчинение, той е продължил да си пише и да заговорничи с

другата кралица и е бил здраво оплетен в мрежите на испанците и французите, планиращи унищожаването на мира в страната ни.

Наистина вярвам, че само един ден ни делеше от испанско нашествие, което щеше да ни унищожи, да доведе до убийството на Елизабет, и да постави най-истинската наследница на Кървавата Мери Тюдор — Кървавата Мери Стюарт — на трона на Англия, и кладите в Смитфийлд отново щяха да пламнат за изгарянето на протестантски мъченици.

Благодаря на Бога, че Ридолфи беше самохвалко, благодаря на Бога, че кралят на Испания е предпазлив човек. Слава Богу, че херцогът на Норфолк е глупак, който изпрати цяло състояние в злато по ненадежден куриер, а заговорниците сами се издадоха. И слава Богу, че Сесил беше на място, в центъра на своята мрежа от шпиони, и знаеше всичко. Защото ако другата кралица беше постигнала своето, сега щеше да бъде в Уайтхол, Елизабет щеше да е мъртва, а Англия, моята Англия, щеше да е изгубена.

Моят съпруг, графът, е станал мрачен с настъпването на студените нощи, и също като тях се затвори в мълчание. Посещава кралицата в покоите ѝ само веднъж седмично и я пита с хладна любезност дали е добре, дали има всичко, от което се нуждае, и дали има писма, които би искала той да изпрати, дали има искания или оплаквания към него или към двора.

Тя отвърща също толкова студено, че не се чувства добре, че иска свободата си, че настоява Елизабет да спази споразумението да я изпрати у дома в Шотландия, и че няма писма за изпращане. Разделят се официално като врагове, принудени да танцуват заедно и свързани за момент от движението на танца, а след това — отново освободени.

Би трябвало да ликувам, че приятелството им приключи така внезапно и толкова зле. Би трябвало да се смея скришом, скрила лице в ръкава си, че тази невярна кралица е била невярна и спрямо него. Но е трудно да изпитам удоволствие в този затвор. Моят съпруг, графът, се е състарил с години за последните няколко дни, лицето му е набраздено от тъга и той почти не говори. Тя е самотна, сега, след като изгуби обичта му, и отново идва да седи с мен в следобедите. Идва тихо, като сгълчана прислужница, и трябва да признае, че съм изненадана, задето неговото неодобрение ѝ е нанесло такъв тежък удар. Всеки би си помислил, че е държала на него. Палим свещите, на чиято светлина

работим, около пет часа, и тя казва, че изпитва ужас от по-тъмните нощи и сивите утрини. Приливът на благополучие, който я беше споходил в средата на лятото, напълно е пресъхнал, късметът ѝ се е изчерпал. Тя знае, че ще прекара още една зима в плен. Сега вече няма шанс да я върнат в Шотландия. Тя сама разруши надеждите си и се боя, че къщата ми ще бъде прокълната с този печален призрак завинаги.

— Бес, какво става в Лондон? — пита ме тя. — Можете да ми кажете. Едва ли мога да се възползвам по някакъв начин от тези сведения. Мисля, че вече всички знаят повече от мен.

— Херцогът на Норфолк е арестуван, отново обвинен, че заговорничи с испанците, и върнат в Лондонския Тауър — казвам ѝ аз.

Тя пребледнява. Аха, помислям си злорадо, значи поне веднъж не сте по-осведомена от всички нас. Нейните шпиони и доносници сигурно се спотайват. Не е знаела за това.

— Бес, не! Вярно ли е това?

— Обвинен е, че е участвал в заговор за вашето освобождаване — казвам аз. — Сигурно знаете за това повече от мен.

— Кълна се...

— Недейте — казвам студено. — Не си хабете думите.

Тя млъква.

— Ах, Бес, ако бяхте на моето място, щяхте да сторите същото. Той и аз...

— Наистина ли убедихте себе си, че го обичате?

— Мислех си, че той ще ме спаси.

— Е, отведохте го до смъртта му — казвам. — А това е нещо, което аз не бих сторила. Дори ако бях на ваше място.

— Вие не знаете какво е да бъдете кралица — казва тя простиичко. — Аз съм кралица. Не съм като другите жени. Трябва да бъда свободна.

— Вие сама се осъдихте на доживотно затворничество — предричам аз. — А него осъдихте на смърт. На ваше място нямаше да направя това, кралица или не.

— Не могат да докажат нищо срещу него — казва тя. — А дори и да скалпят доказателства, или чрез мъчения да изтръгнат лъжливи показания от слугите, той все пак е братовчед на кралицата. Той е с

кралска кръв. Тя няма да осъди на смърт човек от собственото си семейство. Всяка особа с кралска кръв е свещена.

— Какво друго може да направи тя? — питам настоятелно, тласната към раздражение. — Много хубаво от ваша страна да казвате, че не може да го направи: но какъв избор има тя? Какъв избор ѝ оставя той? Ако той не престава да крои заговори, след като ѝ е обещал пълно подчинение и е получил помилване, ако вие не преставате да кроите заговори, след като дадохте клетва, какво може да стори тя, освен да сложи край на това? Тя не може да прекара остатъка от живота си в очакване изпратеният от вас наемен убиец да пристигне и да я убие.

— Тя не може да го убие: той е неин братовчед и е с кралска кръв. А мен тя никога няма да успее да убие — заявява шотландската кралица. — Тя не може да убие една кралица като нея самата. А аз никога не бих изпратила платен убиец. Следователно тя никога не може да сложи край на това.

— Всяка от вас се е превърнала в кошмара на другата — казвам аз. — И изглежда, че никоя от вас не може да се събуди.

За миг седим мълчаливо. Работя по гоблен, изобразяващ къщата ми в Чатсуърт, с такава точност, сякаш е строителен чертеж. Понякога си мисля, че това ще бъде всичко, което ми е останало от Чатсуърт, когато ми се наложи да продам своята гордост и радост на някой купувач на възможно най-ниска цена. Всичко, което ще ми е останало от щастливите ми години, ще бъде този гоблен, изобразяващ къщата, която обичах.

— От седмици не съм получавала вести от посланика си — казва ми тихо кралицата. — Джон Лесли, епископ на Рос. Арестуван ли е? Знаете ли?

— Той участваше ли в заговора? — питам аз.

— Не — казва тя уморено. — Не. Нямахте заговор, доколкото ми е известно. А той със сигурност не е бил част от него. И дори и да е получил писмо от някого, или да се е срещнал с някого, пак не може да бъде арестуван, тъй като е посланик. Той има права, дори в кралство като това, където шпионите правят прокламации, а плебеите прокарват закони.

— Тогава той няма от какво да се бои — казвам грубо. — Нито пък вие. Нито пък херцогът на Норфолк. Той е в безопасност, а според думите ви, също и вие, и посланикът: всички вие сте недосегаеми било

заради светостта на телата си, или заради чистата си съвест. Ако това е така, защо сте толкова бледа, ваша светлост, и защо съпругът ми вече не излиза сутрин на езда с вас? Защо никога не ви търси и защо не пращате да го викат?

— Мисля, че сега ще се върна в покоите си — казва тихо тя. — Уморена съм.

НОЕМВРИ 1571, ЗАМЪКЪТ ШЕФИЛД: МЕРИ

Трябва да чакам дълги месеци в мълчание, като внимавам какво говоря, боейки се дори да пиша на посланика си за новини, затворница на своя страх. Накрая получавам вести от Париж, в писмо, което е било отваряно и четено от други. Норфолк е арестуван и ще бъде обвинен в държавна измяна.

Миналия път, когато той беше в Тауър, лично Сесил изтъкна, че херцогът е проявил неблагоприятно поведение, но не е изменник, и уреди да го освободят и да го изпратят в лондонския му дом. Но този път всичко е различно. Сесил е начело на обвинителите на херцога, и държи него и цялото му домакинство под арест. Слугите несъмнено ще бъдат изтезавани и или ще признаят истината, или ще скалъпят лъжи, за да се спасят от болката. Ако Сесил е твърдо решен срещу херцога да бъде отправено обвинение в държавна измяна, тогава ще открие нужните доказателства, а късметът на фамилията Хауърд ще им изневери в това поколение, както се е случвало толкова често и преди.

На втората страница има по-лоши новини. Епископ Джон Лесли, моят верен приятел, който избра да отиде в изгнание като мой служител, вместо да остане в удобния си дворец у дома, е един съсипан човек. Появил се е в Париж, решен да изживее остатъка от дните си като изгнаник във Франция. Не казва нищо за случилото се в Англия, нито защо сега е във Франция. Мълчи като онемял. Мълвата твърди, че променил убежденията си и разказал всичко на Сесил. Не мога да повярвам, налага се да чета и препрочитам съобщението, но то ме уверява, че Джон Лесли е изменил на моята кауза и е дал показанията, които ще доведат до осъждането на Норфолк. Казват, че Лесли разказал на Сесил всичко, което знаел: а, разбира се, той знаеше всичко. Знаеше всичко за Ридолфи — та той беше съавтор на заговора. Сега светът вярва, че херцогът, банкерът, епископът и аз сме изпратили хора на мисия из цяла Европа да умоляват французите, испанците и папата да убият Елизабет и да нападнат Англия. Светът знае, че аз съм

избрала за свои заговорници един самохвалко, един страхливец и един глупак. Че самата аз съм глупачка.

Шрусбъри никога няма да ми прости, задето не устоях на честната дума, дадена пред него, задето излъгах Сесил, Мортън, и самия него. Почти не ми е проговорил от онзи ден в градината, когато каза, че съм нарушила думата си и съм разбила сърцето му. Опитвах се да говоря с него, но той извъръща лице, слагах ръка върху неговата, но той мълчаливо се отдръпва. Изглежда болен и уморен, но не ми казва нищо за здравето си. Вече не ми казва нищо за каквото и да било.

Бес е изтощена от тревоги за пари и от страх за бъдещето, и от продължителната си горчива омраза към мен. През тази есен ние сме едно печално домакинство. Трябва да се надявам, че шотландците отново ще дойдат за мен и ще ме помолят да се върна, трябва да вярвам, че някой нов герой ще ми пише с план за освобождаването ми, трябва да вярвам, че Филип Испански няма да се обезсърчи от този катастрофален завършек на плана, за който се кълняхме, че не може да се провали. Не мога да намеря в себе си смелост да пиша още веднъж, да започвам отново, да преда отново нишката на заговора.

Мисля си как Шрусбъри каза, че съм престъпила думата си на кралица, и се питам дали изобщо някой ще ми се довери в бъдеще, дали ще сметне, че е безопасно да разчита на преценката ми. Мисля, че този път претърпях истинско поражение. Най-големият ми поддръжник и единствен приятел Ботуел все още е затворен в Дания без надежда за освобождение, и ми пише, че ще полудее в този затвор. Всичките ми шифри са разбити, приятелите ми са хвърлени в тъмница, посланикът се отказа да ми служи, срещу годеника ми е отправено обвинение в държавна измяна, а мъжът, който ме обичаше, без дори да го знае, вече отказва да срещне погледа ми.

ДЕКЕМВРИ 1571, ЗАМЪКЪТ ШЕФИЛД: ДЖОРДЖ

Мислех си, че съм изпитвал болка преди. Мислех си, че съм изгубил любовта и уважението на съпругата си, която е решила, че съм глупак. Обричах се, мълчаливо, винаги мълчаливо, на една жена, стояща толкова високо над мен, че беше нещо повече от кралица: ангел. Но сега откривам, че има нов ад, под онзи, който познавам. Сега откривам, че жената, на която тайно бях отдал верността си, е предателка, жена, изменила сама на себе си, клетвопрестъпница, лъжкия, безчестна жена.

Идва ми да се изсмея при мисълта, че бях свикнал да гледам отвисоко на моята Бес заради това, че идва от фермерски дом, за това, че има акцент, който издава дербишърския ѝ произход, задето претендира, че е протестантка, макар да не притежава познания по теология, задето настоява да чете Библията на английски, защото не може да чете на латински; за това, че украсява стените си и мебелира стаите си с плячката от разрушени църкви. За това, че е, в най-лошия случай, вдовица на един крадец, дъщеря на фермер. Сега ми идва да се изсмея на себе си заради греха на лъжливата гордост: но в гърлото ми този звук ще бъде като предсмъртен хрип.

Презирайки тази моя съпруга, тази пряма, простовата, обичлива моя съпруга, аз отдадох сърцето си и прахосах състоянието си по една жена, чиято дума е като вятър: може да вее в която посока си поиска. Тя може да говори три езика, но не може да казва истината на нито един от тях. Може да танцува съвършено, но не може да се движи по права линия. Може да бродира по-добре от професионална шивачка, и да пише красиво, но печатът ѝ в най-долния край на един документ не означава нищо. Докато моята Бес е известна из цял Дербишър с честността си, когато търгува. Когато Бес се ръкува с някого след приключване на сделка, тази сделка е сигурна и можете да заложите живота си на това. Тази кралица може да се закълне върху частица от

истинския кръст, на който е разпнат Христос, и клетвата ѝ пак ще бъде само условна.

Прахомах пялото си състояние по тази измамна кралица, зложих честта си на една химера. Пропиях зестрата на Бес и наследството, което щеше да остави на децата си, за да се грижа за тази жена така, както е редно да бъде обслужвана една кралица; без изобщо да си давам сметка, че под брокатения балдахин седи изменница. Позволих ѝ да седи на трон и да разполага с цял кралски двор в собствения ми дом, и да поръчва неща, просто защото ги иска, защото вярвах, дълбоко в преданото си сърце, че това е кралица, на която никога не е имало равна.

Е, в това се оказах прав. Никога не е имало друга кралица като тази. Тя е кралица без кралство, кралица без корона, кралица без достойнство, кралица, чиято дума не значи нищо, кралица без чест. Тя е богопоставена, и помазана с Неговото свещено миро, но по някакъв начин Той сигурно напълно я е забравил. Или може би тя е излъгала и Него.

Сега аз съм този, който ще трябва да я забрави напълно.

Бес идва колебливо до личния ми кабинет и чака на прага, сякаш не е сигурна, че ще бъде приета добре.

— Влез — казвам. Искам да говоря любезно, но гласът ми е студен. В разговорите между мен и Бес вече нищо не звучи както трябва. — Какво искаш от мен?

— Нищо! — казва неловко тя. — Само една дума.

Вдигам глава от книгата, в които съм се зачел. Моят управител настоя да ги видя. Това са дълги списъци от дългове, пари, които сме взели назаем, за да финансираме издръжката на кралицата, и падежът за плащането им е догодина. Не знам по какъв начин да ги платя, освен като продам земите си. Плъзвам върху тях лист хартия, за да не може Бес да ги види — безсмислено е да тревожа и нея — и бавно се изправям на крака.

— Моля те, не исках да те безпокоя — казва тя извинително.

Напоследък непрекъснато се извиняваме един на друг. Пристъпваме на пръсти, сякаш в къщата има мъртвец. Това, което е мъртво, е нашето щастие: и пак аз съм виновен за това.

— Не ме безпокоиш — казвам. — Какво има?

— Искам да кажа, че съжалявам, но не виждам как можем да отворим къщата си за гости тази Коледа — изрича припряно тя. — Не можем да храним всички фермери-арендатори и семействата им, нито всички слуги. Не и тази година.

— Няма пари?

Тя кимва:

— Няма пари.

Опитвам се да се засмея, но звучи напълно неуместно.

— Чак толкова много ли струва? Нима нямаме в хранилището за скъпоценности достатъчно пари и сребро за една вечеря и ейл за собствените си хора?

— Не, вече от месеци насам.

— Предполагам, че си се опитала да вземеш назаем?

— Тук склучих всички заеми, които можах. Ипотекирах земя, но вече не я приемат на пълна цена, започват да се съмняват в способността ни да се издължим. Ако нищо не се подобри, ще трябва да отидем при лондонските златари и да им предложим сребърните съдове.

Трепвам:

— Не и семейните ми вещи! — възразявам, като си представям как претопяват сребърните съдове с фамилния ми герб като метални отпадъци; като си помисля как занаятчиите претеглят сребърните ми прибори, виждат фамилния ми герб и се присмиват, че съм стигнал до това.

— Не, разбира се, че не. Първо ще продадем моите неща — казва тя с равен тон.

— Съжалявам за това — казвам аз. — По-добре кажи на управителя си да съобщи на арендаторите ти, че не могат да очакват Коледна вечеря тази година. Може би догодина.

— Всички ще разберат защо — предупреждава ме тя. — Ще разберат, че едва свързваме двата края.

— Предполагам, че всички знаят — казвам сухо. — След като пиша на кралицата веднъж месечно и я умолявам да плати дълговете си към мен, а на нея ѝ четат писмото пред всички. Целият двор знае. Цял Лондон знае. Всички знаят, че сме на ръба на разорението. Никой няма да ни предложи кредит.

Тя кимва.

— Ще оправя това — казвам сериозно. — Ако се наложи да продадеш среброто си, аз ще ти го върна. Ще намеря начин, Бес. Няма да загубиш от това, че си се омъжила за мен.

Тя свежда глава и прехапва устна, за да не избълва упрека, който намира на езика ѝ. Знам, че вече е загубила от това, че се е омъжила за мен. Тя си мисли за съпрузите си, внимателно натрупали цели състояния, които да ѝ оставят. Мъже, които съм презирал като парвенюта без благороден произход. Тя е спечелила от браковете си с тях, те са натрупали състояние. Но аз го пропилях. Аз изгубих състоянието ѝ. А мисля, че сега изгубих и гордостта си.

— Ще ходиш ли в Лондон за този сезон? — пита ме тя.

— Процесът срещу Норфолк е отложен за след Коледа — казвам. — Макар да се съмнявам, че в двора ще се веселят особено, с този призрак на тяхното пиршество. Ще трябва да се явя на служба за процеса срещу него. Тогава ще замина за Лондон, след дванайсетата нощ, и когато се срещна с нейно величество, отново ще говоря с нея за дълга ѝ към нас.

— Може би тя ще ни плати.

— Може би.

— Има ли някакъв план за изпращането на шотландската кралица у дома? — пита с надежда тя.

— Не и сега — казвам тихо. — Изпратиха нейния епископ в изгнание във Франция, а шпионинът ѝ, Ридолфи, избяга в Италия. На испанския посланик е наредено да си тръгне, той е опозорен, а всички останали са в Тауър. Шотландците няма да я искат — като виждат с какви хора общува тя, и колко непочтена се оказа, нарушавайки клетвата си, че няма да се опита да избяга, честната си дума и обещанието си към лорд Мортън. А Сесил трябва да е сигурен, че показанията на Норфолк ще я уличат в престъпление. Въпросът може да бъде единствено: какво ще направи Сесил с показанията, които доказват вината ѝ?

— Ще я изправят ли на съд? Какво може да бъде обвинението?

— Ако успеят да докажат, че тя е подтикнала Испания към нашествие или е кроила заговор за смъртта на кралицата, тя ще бъде обявена за виновна в бунт срещу законен монарх. Това ще донесе смъртна присъда. Не могат да я екзекутират, разбира се, но могат да я намерят за виновна и да я затворят завинаги в Тауър.

Бес мълчи, не може да срещне погледа ми.

— Съжалявам — казва неловко тя.

— Вдигането на бунт се наказва със смърт — казвам твърдо. — Ако Сесил успее да докаже, че се е опитала да изпрати наемни убийци срещу Елизабет, тя ще бъде изправена на съд. Ще заслужава да бъде изправена на съд, а по-незначителни хора са умирали заради същото, което е сторила и тя.

— Тя казва, че Елизабет никога няма да я убие. Казва, че е неприкосновена.

— Знам това. Нейната особа е свещена. Но една осъдителна присъда ще я изпрати в Тауър завинаги. И никоя сила в Европа няма да я защити.

— Какво толкова лошо може да каже Норфолк срещу нея?

Свивам рамене:

— Кой знае какво му е писала, или какво е писала на испанците, или на своя шпионин, или на папата? Кой знае какво им е обещала?

— А самият Норфолк?

— Мисля, че това ще бъде процес за държавна измяна — казвам. — Аз ще трябва да бъда главен съдия. Струва ми се почти невъзможно — да ми се наложи да бъда съдия на процес срещу Томас Хауърд! Та ние на практика сме израснали заедно.

— Ще го обявят за невинен — предрича тя. — Или кралицата ще го помилва след присъдата. Между тях е имало кавги, каквито възникват между братовчеди, но тя го обича.

— Моля се да е така — казвам й аз. — Защото ако ми се наложи да стана и да прочета на глас смъртната му присъда, тогава това ще бъде мрачен ден за мен, и още по-лош ден за Англия.

ДЕКЕМВРИ 1571, ЧАТСУЪРТ: МЕРИ

Куцукам мъчително из вътрешния двор, тъй като краката ми са толкова схванати и така ме болят, че едва мога да вървя, когато виждам как един камък прелита, описвайки дъга, над стената откъм външния край, и пада близо до краката ми. Около него е увито парче хартия и, без да обръщам внимание на стрелкащата болка в коленете, аз веднага пристъпвам до него, като го скривам с полите си.

Сърцето ми бие бясно, усещам, че устните ми се усмихват. Ах, значи сега се започва отново, ново предложение, нов заговор. Мислех си, че съм твърде наранена и сломена за нови конспирации, но сега възможността за една сама ми се предоставя и аз усещам как надеждите ми се усилват при изгледа да получа нов шанс за свобода.

Хвърлям поглед наоколо: не ме наблюдава никой, освен малкия паж Антъни Бабингтън. Бързо като момче, което играе футбол, ритам камъка към него и той се навежда, грабва го и го прибира в джоба си. Със залитане правя още няколко стъпки, уморено, сякаш коленете ми са по-зле, а после го викам при себе си.

— Дай да се облегна на рамото ти, момче — казвам. — Днес краката ми са прекалено слаби за ходене. Помогни ми да стигна до стаята си.

Почти сигурна съм, че никой не ни следи, но част от насладата на заговора е да изчакам, докато стигнем до завоя на стълбите, и да му кажа настойчиво: „Сега! Сега!“, а той плъзва ръчичка в джоба на панталоните си, развива камъка и ми подава измачкания лист.

— Добро момче — прошепвам. — Ела при мен, когато стане време за вечеря, и ще ти дам захаросани плодове.

— Аз ви служа единствено от преданост — казва той. Тъмните му очи са грейнали от вълнение.

— Зная, че е така, и сам Бог ще те възнагради за това; но бих искала да ти дам и захаросани плодове — казвам аз, като му се усмихвам.

Той се усмихва широко, помага ми да стигна до вратата на стаята си, а след това се покланя и ме оставя. Агнес Ливингстън ми помага да вляза.

— Боли ли ви? Графинята смяташе да дойде да поседи с вас този следобед. Да ѝ кажа ли да не идва?

— Не, нека дойде, нека дойде — казвам аз. Няма да направя нищо, от което може да се досетят, че е сложено началото на нов заговор, че започва нова война.

Отварям една книга с религиозни поеми и разгръщам листа върху страниците. Вратата се отваря и Бес влиза, прави реверанс и сяда, след като я поканвам. От столчето си, поставено ниско, тя не може да види писмото. За мое удоволствие, тя сяда да шие заедно с мен, докато аз съм разтворила пред себе си това писмо, този нов призив за унищожаването на нейната кралица и на нея самата.

Позволявам си да му хвърля един поглед, а после ахвам ужасено.

— Погледнете това — казвам внезапно. — Вижте! Вижте това — хвърлиха го през стената на вътрешния двор!

Това е рисунка, която ме изобразява като морска сирена, като блудница с разголена гърд, а под рисунката има неприлично стихотворение, което изброява съпрузите ми и отбелязва, че всички те умират, сякаш леглото ми е гробница. Пише, че клетият Франсоа от Франция бил отровен от мен, Дарнли бил убит от Ботуел, а аз съм приела Ботуел в леглото си като награда за това. Пише, че Ботуел е затворен като безумец в пещера с решетки, гледаща към Северно море. Поемата ме нарича „неговата френска блудница“.

Бес мята листа в огнището:

— Мръсотия — казва тя просто. — Не му обръщайте внимание. Сигурно на Коледа някой се е напил с ейл, измислил е песничка и е надраскал някаква рисунка. Това не означава нищо.

— Насочено е към мен.

Тя свива рамене:

— Вестта за заговора на Ридолфи сигурно се е разнесла из цялото кралство и вие ще бъдете обвинена за това. Вие изгубихте любовта, която хората изпитваха към вас, когато мислеха, че сте принцеса, трагично пострадала от шотландците. Сега мислят, че не ни носите нищо друго, освен беди. Всички се страхуват от испанците и ги мразят. Няма бързо да ви простят, че сте ги призовала да нахлуят в

страната и да се вдигнат срещу нас. Дори католиците ви обвиняват, задето сте настройвала папата срещу Елизабет. Те искаха да живеят в мир, всички ние искаме да живеем в мир, а вие го унищожавате.

— Но тук не става въпрос за испанците и всичко това — казвам аз. — Тук не пише нищо за Ридолфи или херцога на Норфолк. Цялото е за Дарнли и Шотландия, и Ботуел.

— Мъжете в една кръчма са готови да повтарят всякакви мръсотии. Но за вас не може да има значение какво казват. Те са готови да кажат всичко, а този скандал е стар.

Поклащам глава, сякаш за да проясня мислите си, вдигам кученцето си и го прегръщам, за да се утеша.

— Но защо този стар скандал? Защо сега?

— Те клюкарстват за онова, което чуват — казва тя спокойно. — Нима един стар скандал не е вечна новина?

— Но защо им е да говорят за него сега? — настоявам. — Защо не ме обвиняват, задето съм подстрекавала папата или за това, че съм повикала испанците? Защо са предпочели тази стара история пред новата? Защо сега?

— Не знам — казва тя. — Тук не чувам слухове. И не знам защо това отново излиза на бял свят сега.

Кимвам. Мисля, че знам какво става, и съм сигурна кой го прави. Кой друг освен него би опетнил името ми?

— Бес, мислите ли, че е възможно мъжете, разпратени в кръчмите и из пазарите като шпиони на вашата кралица, също и да приказват, а не само да слушат? Мислите ли, че когато се ослушват да чуят някоя заплаха срещу нея, те освен това говорят скандални неща за мен? За всичките ѝ врагове? Не мислите ли, че в същото време, докато подслушват по ключалките, те се грижат и да внушават страх и отровни мисли в умовете на обикновените хора? Не мислите ли, че те ме оскърбяват, че разпространяват страх от чужденците, ужас от война, обвинения по адрес на евреите и папистите? Не мислите ли, че цялата тази страна е върна на Елизабет, защото тя кара хората да се ужасяват от всяка друга възможност? Че тя има агенти, чиято работа е да обикалят и да сеят ужас, за да поддържат лоялността на нейния народ?

— Е, да — съгласява се Бес, истинска рожба на елизабетинска Англия, в която истината е стока за продан на пазара, а скандалът също

има своя цена. — Но защо някой ще разпространява стари сплетни за вас? И защо сега?

— Именно това е въпросът — казвам простичко. — Защо сега? Точно в този конкретен, подходящ момент? Точно преди Норфолк да се изправи на съд? Възможно ли е той да е отказал да каже нещо срещу мен? Възможно ли е да се опасяват, че дори ако го отведат до самите стъпала на ешафода, той пак няма да ме обвини в държавна измяна? Защото знае, че не носи никаква вина за бунт срещу Елизабет, и че аз също съм невинна. Ние искахме само да се оженим и аз да бъда освободена, за да се върна в страната си. Заговорничехме единствено за моето освобождаване. Но те искат да убият Норфолк и да унищожат мен. Знаете ли дали това е вярно?

Иглата на Бес все още е вдигната над гоблена ѝ. Тя знае, че съм права, и познава моя враг. Знае как действа той и знае как постига успех.

— Но защо му е да опетнява името ви със стар скандал?

— Аз съм жена — казвам тихо. — Ако мразиш една жена, първото, което унищожаваш, е репутацията ѝ. Ще ме заклеймят като опозорена жена: негодна да управлява, негодна да се омъжи. Ако съсипят репутацията ми, ще направят престъплението на Норфолк да изглежда още по-ужасно. Правят го да изглежда като мъж, който е бил готов да се ожени за една прелюбодейка и убийца. Правят го да изглежда обезумял от амбиция, а мен изкарват по-пропаднала от блудница. Кой би последвал Норфолк или би служил на мен? Никой верен шотландец, или дори англичанин, няма да ме иска на трона. Те ще са готови да повярват, че съм виновна в държавна измяна срещу Елизабет, защото вярват, че съм блудница и убийца.

Бес кимва неохотно:

— За да опозорят еднакво и двама ви — казва тя. — Дори и да не могат да изправят и двама ви на съд.

— А кой би прошепнал такова нещо? За кого се сещате, Бес Талбот? Кой от онези, които познавате, си служи със слухове, лъжливи обвинения и ужасни клевети, за да съсипе репутацията на други хора? Да ги довърши завинаги? Когато не може да докаже вината им чрез разследване, но е решен да ги представи пред света като виновни? Кой би направил това? Кой вече има на служба при себе си нужните хора, и властта, за да може да направи това?

По потресеното ѝ изражение разбирам, че знае много добре кой ръководи шпионите, и че това е същият човек, който ръководи и клеветниците.

— Не зная — казва упорито тя. — Не знам кой би направил такова нещо.

Решавам да не се занимавам повече с този въпрос. Чела съм и по-ужасни писания от онова, което току-що изгорихме върху плочата на огнището, и съм виждала и по-ужасни рисунки. Оставям Бес да продължава да отрича, вместо да я принуждавам да назове своя приятел Сесил като шпионин и разпространител на обидни мръсотии.

— Добре, добре — казвам безгрижно. — След като вие не знаете, при положение, че сте живяла в двора и сте виждала кой управлява и кой има власт, тогава съм сигурна, че аз също не знам.

ЯНУАРИ 1572, КОЛД ХАРБЪР ХАУС, ЛОНДОН: ДЖОРДЖ

Когато пристигам в Лондон, след тежко пътуване в ужасно време, и отварям няколко стаи от лондонската си къща, научавам, че след като в продължение на над три години по нареждане на Елизабет е пазил ужасните писма на шотландската кралица като държавна тайна, сега Сесил е сметнал за уместно да разгласи публично тази разнородна и неприлична сбирка от поезия, заплахи и злоба.

След като отказах да гледам на тях като на таен документ, и настоях да бъдат представени като доказателство в двора или да не бъдат показвани изобщо, сега откривам, че тези изключително секретни книжа, за които всички се съгласихме, че са твърде ужасни, за да бъдат разисквани на официално разследване, сега могат да се намерят при печатарите под форма на малко книжле, с определена продажна цена, а горките хора пишат балади и разпространяват рисунки, основаващи се на тази мръсотия. Предполагаемият автор на тези гнусни и изпълнени с похот драсканици, кралицата на шотландците, е единодушно обругавана в Лондон от всеки, който ги е купил и прочел: и изглежда, че дори обикновените хора из цяла Англия са научили за писмата и сега претендират, че знаят, с категоричната увереност на невежите, че тя е любовница на Ботуел и убийца на Дарнли, отровителка на първия си съпруг и любовница на френския си свекър, а отгоре на това в съюз с дявола. Съчиняват балади и истории, и многобройни зловни гатанки. Тя, която отначало възприемах като създание от пламък и въздух, сега е печално известна: превърнала се е в посмешище.

Разбира се, това прави Норфолк да изглежда още по-голям глупак в очите на всички. Още преди той да се изправи на съд, всички са на мнение, че трябва да е бил заслепен от амбиция, за да се остави да бъде прелъстен от такава очевидна блудница. Преди да бъде разкрита дори една дума от показанията, преди още да е влязъл в

съдебната зала, всеки здравомислещ мъж в Англия вече го осъжда за лекомислие и похот.

Освен мен. Освен мен. Аз не го осъждам. Как бих могъл? Тя измами мен така, както измами и него, аз я пожелах, както я желаше и той. Той поне имаше достатъчно здрав разум да помисли, че макар и да е била лоша жена, тя все пак би могла да стане кралица на Шотландия и да го направи крал. Той поне беше проявил познатата амбициозност на рода Хауърд. Аз бях по-голям глупак от него. Аз просто исках да ѝ служа. Дори не исках награда. Дори не възразявах срещу цената. Аз просто исках да ѝ служа.

ЯНУАРИ 1572, ЗАМЪКЪТ ШЕФИЛД: БЕС

Трябва да чакаме вести за присъдата на Томас Хауърд от Лондон и не можем да направим нищо, за да ускорим това време на чакане. Кралица Мери нетърпеливо чака новини и въпреки това се ужасява да ги чуе. Човек почти би си помислил, че тя е наистина влюбена в него. Човек почти би повярвал, че мъжът, когото тя обича, е изправен на съд.

Тя излиза на крепостната стена, обляга се на назъбения парапет и гледа на юг, където се намира той, вместо на север. Тя знае, че тази година за нея няма да дойде армия от Север. Нейната наивна марионетка Норфолк и нейният сводник Рос са затворени в тъмница, а шпионинът ѝ избяга: тя е сама. Нейният майстор на интригите Ридолфи е заговорничил единствено за да спечели безопасност за себе си. Последният ѝ съпруг, Ботуел, никога няма да бъде освободен от своя затвор в Дания: както шотландските лордове, така и англичаните са категорични, че такъв опасен враг никога няма да бъде освободен. Той вече не може да ѝ помогне с нищо. Оглупелият ѝ и заслепен от любов обожател и неин единствен предан приятел, моят съпруг, лекува сломеното си сърце и най-после си спомня дълга си към своята кралица и своята страна, и обещанията си към мен. Никой от мъжете, които е омагьосала, не може да ѝ помогне сега. Няма армия, която да дойде да я спаси, няма мъж, заклел ѝ се във вярност до гроб, няма мрежа от приятели и лъжци, които се събират тайно и мълчаливо на дузина скрити места. Тя е победена, нейните приятели са арестувани и пицят от болка, подложени на изтезания, или избягаха. Тя най-сетне е истинска пленница. Тя е напълно в моя власт.

При това положение е странно, че изпитвам толкова малко задоволство от това. Може би защото тя е така категорично победена: красотата ѝ се размива в тлъстина, болката я кара да се движи трмаво и унищожават елегантността ѝ, очите ѝ са подуты от плач, от страданията подобната ѝ на розова пъпка уста сега е постоянно свита в тънка линия. Тя, която винаги е изглеждала толкова по-млада от мен,

внезапно се състари като мен, стана уморена като мен, стана печална като мен.

Сключваме мълчалив съюз: научили сме по трудния начин, че светът не е лесно място за жените. Аз изгубих любовта на съпруга си, на своя последен съпруг. Но същото стана и с нея. Аз може да изгубя дома си, а тя изгуби своето кралство. Съдбата може отново да се окаже благосклонна към мен, а също и към нея. Но в тези студени сиви зимни дни ние сме като две скръбни вдовици, които се вкопчват една в друга, за да се стоплят, и се надяват на по-добри дни, макар да се съмняват, че те някога ще настъпят.

Говорим за децата си. Струва ни се, че те са единственият ни изглед за щастие. Аз говоря за дъщеря си Елизабет, а шотландската кралица казва, че тя е тъкмо на възраст да се омъжи за Чарлс Стюарт, по-младия брат на съпруга ѝ Дарнли. Ако се оженят — това е една игра, с която се забавляваме отново и отново, докато шием — техният син ще бъде наследник на английския трон, преди него в списъка на наследниците ще бъде само нейният син Джеймс. Смеем се при мисълта колко ужасена ще бъде кралицата, ако осъществим подобен обречен, амбициозен брак, и това е смях на стари, зловни жени, които кроят нещо лошо, например отмъщение.

Тя ме пита за дълговете ми и аз ѝ казвам откровено, че разноските по подслоняването ѝ са довели съпруга ми до ръба на разорението, и че той е отнел част от земите ми и е продал съкровището ми, за да спаси своето. Състоянието, което му донесох с брака ни, е ипотекирано, парче по парче, за да изплатим дълговете му. Тя не губи нито своето, нито моето време със съжаления, казва, че той трябва да настоява Елизабет да плати дълговете си, казва, че нито един добър крал или кралица не оставя един добър поданик да търпи загуби: как иначе може да управлява? Казвам ѝ, и това е напълно вярно, че Елизабет е най-стиснатият владетел, който някога е носил корона. Тя отдава любовта и привързаността си, отдава лоялността си, може дори да дава почести и понякога (по-рядко) доходоносни постове; но никога не дава на ръка пари в брой от хазната си, ако ѝ е възможно да го избегне.

— Но сега тя ще има нужда от приятелството му — изтъква шотландската кралица, — за да осигури осъдителна присъда за херцога? Тя сигурно си дава сметка, че е редно да плати дълговете си

към него сега, той ръководи съдиите, тя сигурно иска той да изпълни волята ѝ.

От това разбирам, че тя изобщо не го познава, че не го разбира ни най-малко. Откривам, че го обичам заради горделивото му безразсъдство, макар да го ругая, че се е проявил като горд глупак.

— Той няма да произнесе присъда, която зависи от това дали тя ще плати дълга си към него — казвам аз. — Той е Талбот, не може да бъде купен. Той ще разгледа доказателствата, ще претегли обвинението и ще стигне до справедливата присъда, каквото и да му платят, каквото и да му струва. — Долавям гордостта в собствения си глас. — Ето такъв човек е той. Бих си помислила, че вече сте научила това. Не можете да го подкупите, и не можете да го купите. Той не е лесен човек, не е дори особено благоразумен човек. Той не разбира как върви светът и не е особено умен. Бихте могли дори да го наречете глупак, със сигурност се превърна в глупак от любов към вас, но той винаги, винаги е човек на честта.

ЯНУАРИ 1572, ЗАМЪКЪТ ШЕФИЛД: МЕРИ

В нощта преди началото на процеса изпращам помощничките си да си легнат и седя до огъня и мисля — не за херцога на Норфолк, който утре ще се изправи пред съдиите заради мен, а за Ботуел, който никога нямаше да се остави да бъде арестуван, който никога нямаше да остави слугите си да правят признания, който никога не би писал държавни тайни с шифър, който може да бъде разбит, който никога не би позволил тези шифри да бъдат открити. Който — Бог, на първо място, преди всички други знае това — никога нямаше да се довери на изменник като Ридолфи. Който — да ми прости Господ — никога нямаше да повярва на уверението ми, че Ридолфи е човекът, от когото имаме нужда. Ботуел щеше веднага да види, че моят посланик Джон Лесли ще се пречупи, когато бъде подложен на разпит, Ботуел щеше да знае, че Ридолфи ще се хвали гръмка с мисията си. Ботуел щеше да се досети, че заговорът ще се провали и никога нямаше да се присъедини към него. Ботуел — избива ме на смях, като помисля за това — никога нямаше да изпрати огромна парична сума в небелязана кесия по някакъв манифактурист от Шрусбъри, доверявайки се на късмета. Ботуел беше крадец, похитител, насилник, убиец, злодей, окаян човек, но никога не е бил жертва. Никой не е задържал Ботуел задълго, нито го е лъгал, нито е успявал да го изиграе, или да го накара да служи против собствените си интереси. Искам да кажа, докато не срещна мен. Когато се бореше за себе си, беше непобедим.

Спомням си за двореца си в Холируд в ранните дни на брака си с Дарнли. Само след броени седмици бях открила, че красивото момче, в което се бях влюбила, е коварен млад мъж, чийто единствен чар беше във външността му. Още щом се оженихме, той ми даде да разбера онова, което всички останали знаеха: че е пияница и содомит, изгарящ от амбиция да ме отстрани от управлението и сам да поеме властта.

Приписвах неприязънта си към него на това, че бях открила що за човек е: но истината беше по-ужасна от това — далеч по-ужасна. Спомням си как Ботуел дойде в кралския ми двор в Холируд, как

опърпаните дами и недодяланите мъже от моя шотландски двор, както винаги, се дръпнаха назад, за да направят път на Ботуел, който излезе напред, мрачен и силен, извисяващ се с цяла глава над всички останали. Някой издаде леко неприязнено съскане, друг си тръгна, като затръшна вратата, трима мъже пристъпиха напред и заопипваха коланите си, където трябваше да бъдат мечовете им, и вместо да се разгневят от това неуважение, аз просто затаих дъх, усетила мъж, който поне беше наистина такъв, а не наполовина селяк, като тези шотландски лордове, не почти напomniaщ на момиче, като моя слабават съпруг, а мъж, който можеше спокойно да гледа един крал в лицето, мъж като моя свекър, краля на Франция, който винаги имаше самочувствието на най-властния мъж в стаята, без значение кой друг беше там.

Виждам го и го пожелавам. Истината е толкова проста и греховна. Виждам го и разбирам, че той може да опази този трон за мен, да победи тези двулични блюдолизци заради мен, да се изправи в сблъсък с Джон Нокс и мъжете, които ме мразят, да сплоти тези непримирими лордове, да изиска издръжката ми от Франция, да ме защити от Англия, и да ме направи кралица тук. Никой друг не може да го направи. Те не се страхуват от никого освен от него. И затова аз не искам никого освен него. Той е единственият мъж, който може да ме опази, който може да ме спаси от тези варвари. Сам свиреп и жесток, той може да ги управлява. Гледам го и знам, че той е мъжът, който ще ме отведе до съдбата ми. С него ще господствам над Шотландия, с него мога да завладея Англия.

Дали той разбира това в мига, когато ме вижда — спокойна и красива на трона си? Не съм такава глупачка, че да оставя желанието да проличи на лицето ми. Гледам го спокойно, кимам му и отбелязвам, че майка ми е имала най-голямо доверие именно на него от всички лордове, и той ѝ е служил почтено. Знае ли той, че докато говоря толкова хладно, усещам как сърцето ми блъска с всичка сила под роклята, а избилата от нервно напрежение пот щипе кожата ми?

Не узнавам това, дори по-късно, все още не знам. Той така и не пожела да ми каже, нито дори когато вече сме любовници и си шепнем в нощта; не искаше да ми каже и тогава, а когато питам, той се засмива лениво и казва: „Един мъж и една девойка...“

— Едва ли мога да бъда наречена девойка — казвам.

— Далеч по-лошо — казва той. — Омъжена жена, многократно омъжвана жена, и кралица.

— Е, и как разбра, че те желая?

— Скъпа, знаех, че си жена, следователно неминуемо щеше да пожелаеш някого.

— Но как разбра, че това си ти?

— Е, кой друг беше налице?

— Няма ли ми да кажеш?

— Ти беше там, вкопчена в трона си, бореца се да го запазиш, отчаяно нуждаеща се от помощ. Някой щеше да те похити и да се ожени насила за теб. Ти беше като дива птица, върху която само трябва някой да хвърли мрежа. Тогава дойдох аз, копнеещ за богатство и високо положение, и за възможността да уредя някои стари сметки и да управлявам Шотландия. Не би ли казала, че сме родени един за друг?

— Не ме ли обичаш? Никога ли не си ме обичал?

Той ме придърпва в прегръдките си и устата му покрива моята.

— Ни най-малко. Ни най-малко, моя френска блуднице, моя скъпа лисичке, моя, само моя.

— Не — казвам, когато тежестта му се отпуска върху мен. Винаги му казвам това. Това е думата, която означава желание, за мен, за нас. Това е думата, която означава „да“. „Не“.

16 ЯНУАРИ 1572, УЕСТМИНСТЪР ХОЛ, ЛОНДОН: ДЖОРДЖ

Лондон прилича на град в траур. Никога не съм виждал нещо подобно, откакто младата Елизабет беше отведена от Тауър, за да бъде държана като затворница в провинцията, и толкова се страхувахме, че повече никога няма да се върне здрава и читава у дома. Сега нейният братовчед се отправя на друго страшно пътуване, от Тауър към Звездната палата в Уестминстър Хол. Но този път нареждането за това е дадено от нас, протестанти, англичани, срещу един протестант и англичанин. Как се стигна дотук?

Утринта е студена, още е тъмно — за Бога, защо хората не са още в леглата си? Или не се занимават с делата си? Защо са тук, наредени се от двете страни на улиците, нещастно смълчани, изпълвайки тесните улици с лоши предчувствия? Сесил заповяда на стражите на кралицата и на хората на кмета да поддържат реда, а зад широките им рамене надзъртат бледите лица на обикновените мъже и жени, надяващи се да видят как минава братовчедът на кралицата, надяващи се да могат да му подвикнат, че се молят за спасението му.

Те не получават възможност да сторят дори това. Разбира се, Сесил не се доверява на никого, нито дори на скръбното добросърдечие на английската тълпа. Той нареди на стражите да откарат Норфолк в Уестминстър Хол с кралска баржа по реката. Веслата прорязват водата под звуците на биещите барабани, на пилона няма знаме. Норфолк пътува без отличителния си флаг, без херолда, който да оповестява пристигането му, без доброто си име: непознат на самия себе си.

Това сигурно е най-мрачният миг в живота му, той сигурно е по-самотен от всеки човек на света. На децата му е забранено да го виждат, Сесил не му позволява никакви посетители. Той дори нямаше адвокат, който да го посъветва. Той е самотен като човек, който вече е застанал на ешафода. Дори повече, защото до него не стои дори свещеник.

Няма нито един човек сред нас, нито един от нас, два̀сет и шестимата перове, призвани да го съдим, който да не си представя себе си на негово място. Толкова много от нас изгубиха приятели или роднини, загинали на ешафода през тези последни няколко години. Спомням си за Уестморланд и Нортъмбърланд — и двамата, отдръпнали се от мен, и двамата прогонени далече от мен и от Англия, съпругата на единия — изгнаница, вдовица на мъртъв предател, а съпругата на другия — укрила се в земите си, заричаща се, че не иска да знае нищо за каквото и да било. Как можа това да се случи в Англия, в моята Англия? Как можахме толкова бързо да изпаднем в състояние на подозрителност и страх? Бог е свидетел, че сме поизплашени и по-недоверчиви един към друг сега, докато Филип Испански застрашава нашето крайбрежие, отколкото бяхме, когато той беше женен за старата ни кралица и седеше на английския трон. Когато имахме един испанец за свой крал-консорт, който властваше над нас, ние бяхме по-малко изплашени, отколкото сме сега. Сега изпитваме ужас от него и от неговата религия. Как е възможно това? Човек, който не знае кои са приятелите му, който не знае какъв е светът, човек, който не познава слугите си и своите съюзници, е напълно сам.

Ще трябва да съдя своя приятел, Томас Хауърд, херцога на Норфолк, пер като мен, и ще трябва да слушам подли приказки. Не се доверявам на показания, изтръгнати насила от затворници, които крещат от болка. Кога изтезанията се превърнаха в нещо, което е прието като съвсем нормално в затворите, с мълчаливото съгласие на съдиите? Не се намираме във Франция, където изтезанията са утвърдена от закона практика, не сме испанци, превърнали жестокостта в изкуство: ние станавме протестанти, за да може религията да бъде личен въпрос, а не да бъде налагана чрез огъня и кладата. Ние сме англичани, и подобно зверство е незаконно, освен по специално искане на монарха в най-тежки времена. Така стоят нещата в Англия.

Или поне така е редно да бъде.

Или поне така беше някога.

Но тъй като съветници на кралицата са мъже, които не трепват от малко варварство, откривам, че сега ми се представят всевъзможни доказателства и от мен се очаква да си затворя очите пред тях. Мъже,

които от години смятам за свои приятели, могат да бъдат обявени за изменници и отведени на ешафода, след като пътят им дотам е постлан с признанията на техните сломени от изтезания слуги. Това е новото правосъдие на Англия, където показанията биват насилно изтръгвани от хората, от мъчителите, които трупат камъни върху коремите им, а на съдията се нарежда предварително каква присъда да произнесе. Където прекършваме духа на пажовете, за да можем да прекършим врата на господаря им.

Не, не знам, наистина не знам. Не за това се молехме, когато копнеехме за нашата Елизабет. Това не е новият свят на мир и сговор, който мислехме, че ще ни донесе новата принцеса.

Мърморя на себе си всичко това, докато пътувам, твърде мудро, в собствената си баржа надолу по реката към стъпалата на кея в Уестминстър, за да слеза от люлеещата се лодка, доплавала по тъмна река, и да се кача по влажните стъпала и да мина през терасата на двореца към залата, по-сломен в този миг, отколкото някога преди, докато великият план на Сесил да опази Англия от папистите, от испанците, от шотландската кралица, достигне върховния си, последен етап. Разорен, с унищожено състояние, длъжник на собствената си съпруга, собственият ми свят — окаян и разбит на парчета, шпиониран съм от собствената си съпруга, а жената, която обичам, е опозорена от собствените си лъжи, предател на моята върховна повелителка, на своята кралица, съсипан от другата, някога обичана кралица. Вдигам глава и влизам в залата с походката, която би трябвало да е присъща на един Талбот — като лорд сред равните нему, както би пристъпвал баща ми, и неговият баща преди него, всички ние в дългата редица мъже, носили това име: и си помислям: мили Боже, невъзможно е някой от тях да се е чувствал така, както се чувствам аз: толкова несигурен, толкова дълбоко несигурен, и толкова объркан.

Аз заемам най-високото място, а от двете ми страни са останалите лордове, които ще бъдат съдници по този ужасен случай заедно с мен, да им прости Господ, че служат тук. Сесил е подбрал членовете на този съд добре за своите цели. Тук са Хейстингс, заклетият враг на шотландската кралица; Уентуърт, Робърт Дъдли и неговият брат Амброуз, всеки от тях — приятел на Норфолк в добрите времена: но нито един от тях не е готов да рискува репутацията си за него сега, никой не би дръзнал да защити шотландската кралица.

Всички ние, които шушукахме против Сесил само преди три години, сме се скупчили заедно сега, като изплашени ученици, за да правим всичко, каквото той ни нареди.

Тук е и самият Сесил — Бърли, както не бива да забравям да го наричам. Най-новият и прясно удостоен с титла от кралицата благородник: барон Бърли, в бляскавите си нови одежди, с искрящо бяла и пухкава яка от хермелин.

По-ниско от нас, лордовете, седят назначените от кралицата съдии на Короната, а пред всички нас има подиум с драперия, на който Хауърд ще се изправи, за да отговаря на обвиненията. Зад него ще седят благородниците, а зад тях е мястото, където ще стоят хилядите представители на дребното дворянство и гражданите, дошли в Лондон да се насладят на неповторимото зрелище как един кралски родственик бива изправен на публичен процес за държавна измяна и бунт. Как кралското семейство отново се обръща срещу собствените си членове. Откриваме, че изобщо не сме напреднали кой знае колко.

Все още е тъмно и студено в осем часа, когато на вратата настъпва раздвижване и влиза Томас Хауърд. Той разменя бърз поглед с мен и аз си помислям, че последните три години не са били милостиви към нито един от двамата ни. Знам, че лицето ми се е набраздило с тревожни бръчки от грижите за кралицата и унищожаването на моя покой, а той е посивял и изтощен. Блед е с ужасна затворническа бледност, която се явява у човек, свикнал да бъде на открито във всякакво време, всеки ден, който след това внезапно е бил затворен. Някогашният загар покрива кожата му като мръсотия, а здравият цвят отдолу е избледнял. Това е бледността, до която води затворничеството в Тауър, той сигурно я е виждал върху лицето на баща си, а и на дядо си. Той застава на подиума, и за свой ужас аз виждам, че стойката му — винаги самоуверена, винаги надменна — се е променила. Той се е изгърбил като човек, притиснат и приведен под тежестта на лъжливи обвинения.

Херцогът повдига глава, докато служителят на короната чете обвинението, и се оглежда, както уморен ястреб оглежда клетката: вечно нащрек, винаги готов за опасност: но в очите му вече не блести гордостта на рода Хауърд. Затвориха го в стаята, където са държали дядо му, обвинен в държавна измяна. Той може да гледа към моравата, където ексекутираха баща му за провинения срещу Короната.

Хауърдови винаги сами са представлявали най-голяма опасност за самите себе си. Томас сигурно има чувството, че неговият род е прокълнат. Мисля, че ако неговата братовчедка, кралицата, можеше да го види сега, тя щеше да му прости чисто и просто от съжаление. Той може и да е бил погрешно съветван, може и да е сгрешил, но той е понесъл своето наказание. Този човек е на края на силите си.

Питат го дали се признава за виновен, но вместо да отговори с „да“ или „не“, той моли съда за съветник, за адвокат, който да му помогне да отговори на обвинението. Не е нужно да поглеждам Сесил, за да видя, че ще откаже: главният съдия Катлайн вече е станал преди всички нас, изправил се е на крака като малка марионетка, и обяснява, че на процеси за държавна измяна не се позволява адвокат. Хауърд може да отговори само дали е извършил измяна, или не. Няма също и смекчаващи вината обстоятелства: ако отговори, че се признава за виновен, това е все едно да каже, че иска да умре.

Томас Хауърд поглежда към мен като към стар приятел, за когото мисли, че ще се отнесе справедливо с него.

— Имах много малко време, за да се подготвя да отговоря на такъв важен въпрос. Не разполагах дори с пълни четиринайсет часа, като броя и деня, и нощта. С мен се отнасят особено сурово. Разполагах с много малко време и няхах никакви книги, нито сборник със закони, нито дори кратко обобщение на законите. Принуден съм да вляза в битка без оръжие.

Свеждам поглед към ръцете си. Размествам книгата си. Нима можем да отведем този човек до ешафода, без да му дадем време да подготви защитата си? Нима няма да му позволим адвокат?

— Заставам тук пред вас, за да се боря за живота си, за земите и движимите си имуществва, за децата си и за потомците си и за онова, което ценя най-много от всичко — за своята правдивост — казва ми разпалено той. — Въздържам се да говоря за честта си. Не притежавам познания в тази област: позволете ми да получа онова, което позволява законът, позволете ми да получа съвет.

Готвя се да наредя на съдиите да се оттеглят и да вземат решение по молбата му. Ние бяхме негови приятели, не можем да го чуем как ни моли за нещо толкова разумно и основателно и да отхвърлим молбата му. Този човек трябва да получи съвет. Тогава една бележка от Сесил,

който седи по-надолу на масата, бива предадена и пъхната под дланта ми.

1. Ако той получи адвокат, ще бъдат разкрити в пълни подробности обещанията на шотландската кралица към него. Уверявам ви, че писмата ѝ до него не са нещо, което бихте искали да бъде прочетено на глас във вашия съд. Те я представят като скандална блудница.

2. Всичко това се случи, докато тя беше под вашата опека, която в такъв случай трябва да бъде поставена под съмнение. Как бихте могли да позволите да се случи подобно нещо?

3. Процесът ще се проточи, а честта и репутацията на шотландската кралица ще бъдат напълно съсипани.

4. Нейна светлост нашата кралица, ще бъде изложена на презрението на всички, поради това, което тези двамата казват за нея. Ще създадем хиляда изменници, докато провеждаме разследване срещу един.

5. Нека имаме благоприличието да стигнем бързо до решение и да оставим нейна светлост кралицата да издаде милостива присъда. Тя винаги може да го помилва, след като този процес приключи.

Прочитам бележката, а след това постановявам решението си:

— Трябва да отговорите на обвинението — обръщам се към Хауърд.

Той ме поглежда с тъмните си, честни очи — един продължителен поглед, а след това кимва:

— Тогава трябва да оспоря обвинението — казва той.

Давам съгласието си, но всички знаем, че е невъзможно да се избегне обвинението в държавна измяна. Новите закони на Сесил до такава степен са разширили границите на понятието „държавна измяна“, че днес е невъзможно да живееш в Англия, без да си виновен почти всеки ден, почти всеки час. Да мислиш и говориш за здравето на кралицата е държавна измяна, да намекваш, че някой ден тя може да умре, е държавна измяна, да намекваш, че тя може би няма да бъде

кралица на Франция е безспорна държавна измяна, макар че това е просто очевидна истина: никой от нас повече няма да види Кале в английски ръце. Сега е държавна измяна дори да помислиш, тайно и съкровено, нещо критично по адрес на кралицата. Томас Хауърд трябва да е виновен в държавна измяна, както всъщност трябва да сме и всички ние, дори Сесил, през всеки ден от живота си.

Те го тормозят и се нахвърлят постоянно върху него, както кучетата дразнят уморена мечка. Той толкова ми напомня за мечка, прикована към стълб, докато на арената се втурват нови и нови кучета, озъбват ѝ се и отново се отдръпват. Те му напомнят за разследването в Йорк и го обвиняват, че е проявил благосклонност към шотландската кралица. Нея обвиняват, че е предявила претенции към трона на Англия, и намекуват, че той е бил готов да се ожени за нея и по този начин да стане крал на Англия. Казват, че той е заговорничил с шотландските лордове, със сестра си лейди Скруп, с Уестморланд и Нортъмбърланд.

Превеждат го през всеки миг от разследването в Йорк: имат доказателства, че шотландските лордове са се срещнали с него и са предложили този брак. Това не може да се отрече, защото е вярно. То не беше тайна и всички го одобрихме. Робърт Дъдли, седнал сега до мен като един от съдиите, с каменно лице, също имаше пръст в това. Трябва ли и той да бъде съден за държавна измяна редом с Хауърд? Уилям Сесил, главният сред тези, които скалпиха този процес и сега го направляват, също знаеше всичко за това. Знаем това, защото собствената ми съпруга му съобщи, докато ме шпионираше. Трябва ли Сесил да бъде изправен на съд? А съпругата ми? А аз? Но сега всички ние бързаем да забравим ролите, които изиграхме в това ухаждане. Гледаме как Хауърд отхвърля нападките и казва, че не може да си спомни всичко, че признава, че е занемарил дълга си към кралицата, че не е бил поданикът и сродникът, какъвто е трябвало да бъде — но това не го прави виновен в държавна измяна.

Той се опитва да каже истината на това маскарадно шествие сред огледала, костюми и лъжливи лица. Бих се смял, ако не бях сломен от собствените си скърби, ако не се бях поболял от тревога за него. Той се опитва да каже истината пред този съдебен състав от шпиони и лъжци.

Всички сме уморени и се готвим да прекратим за вечеря, когато Никълъс Баръм, церемониалмайстор на кралицата и оръдие в ръцете

на Сесил, внезапно изважда писмо от Джон Лесли, епископ на Рос, до шотландската кралица. Представя го като вещественно доказателство и всички покорно го прочитаме. В него епископът съобщава на кралица Мери, че нейният годеник, Норфолк, е предал собствената си кралица на шотландските лордове. В него се казва, че всички планове на кралица Елизабет, всички съвети на нейните съветници, на всичките ѝ най-близки съветници, са били подробно докладвани от Норфолк на враговете на Англия. Писмото е изключително шокиращо, и е доказателство, пълно и завършено доказателство, че той е бил на страната на шотландците срещу Англия, и е работел за кралица Мери. Това е един невероятен документ. Той показва Норфолк, без съмнение, като завършен и безспорен предател.

Наистина изобличаващо, напълно изобличаващо и водещо към осъждане. Само че някой пита Никълъс Баръм дали това писмо е било прихванато, докато е пътувало към шотландската кралица, или иззето от покоите ѝ? Разбира се, всички поглеждат към мен, защото аз съм този, който би трябвало да е заловил едно такова писмо. Сега аз съм виновен, защото не съм го заловил. Поклащам глава и Баръм спокойно съобщава, че това необичайно писмо по някакъв начин се е изгубило, било е потулено някъде. Не е било изпратено и аз не съм го заловил. Кралицата на шотландците изобщо не го е виждала. Той ни казва, с искрено изражение на лицето, че копие от това изключително уличаващо писмо било скрито в тайна стая и открито като по чудо, години по-късно, от Джеймс, граф Мъри, а после предадено от него на кралицата на Англия малко преди смъртта му.

Не мога да се сдържа и поглеждам невярващо към Сесил: не мога да повярвам, че той може да очаква мъже — не деца, които обичат вълшебните приказки, а мъже, познаващи света, и лордове като самия него — да приемат тази заплетена измислица. Погледът, който той ми отправя в отговор, е придружен с безизразна усмивка. Глупак съм да очаквам нещо по-убедително. За Сесил е без значение дали нещо от това има смисъл: това, което има значение за него, е че писмото е включено в протокола, че протоколът е част от процеса, че ще послужи като доказателство, което да оправдае присъдата пред света, и че присъдата ще бъде: „виновен“.

— Сега ще вечеряме ли? — пита той любезно.

Надигам се и всички излизаме. Толкова съм глупав, че потърсвам Норфолк с поглед, когато ние, лордовете, отиваме на вечеря, и си казвам, че ще обгърна раменете му с ръка за миг и ще прошепна: „Не губете кураж: няма начин да избегнете присъдата, но помилването ще я последва.“

Разбира се, той не вечеря с нас. Бях забравил. Всички отиваме да вечеряме в голямата зала, а той отива да се храни сам в килията си. Той не може да вечеря с нас, той е прокуден от нашата компания, и вече никога няма да обгърна с ръка раменете му.

ЯНУАРИ 1572, ЗАМЪКЪТ ШЕФИЛД: БЕС

Не изпитвам особена обич към шотландската кралица, Господ ми е свидетел, но една жена трябва да има по-кораво сърце от моето, за да не я защити от новия гост в нашия дом и неин временен тъмничар, Ралф Садлър. Той е коравосърдечен злонравен старец, напълно невъзприемчив към каквато и да било форма на красотата, независимо дали става въпрос за белия скреж по дърветата тук, в замъка Шефилд, или за бледата, измъчена красота на шотландската кралица.

— Имам заповеди — казва ми дрезгаво той, след като тя се оттеглила от масата за вечеря, неспособна да го изтърпи дори за миг повече, докато той сърба шумно яхнията си с месо и зеленчуци. Тя прошепва, че има главоболие, и излиза от стаята. Искане ми се и аз да можех да се измъкна толкова лесно, но аз съм господарката на голям и знатен дом и трябва да изпълня дълга си към своя гост.

— Заповеди ли? — питам учтиво и го гледам как отново загребва с лъжицата си голямо количество и го поднася към голямата си уста.

— Да — казва той. — Да я защитавам, да я закрилям, да ѝ преча да избяга, и ако всичко друго се провали... — Той прави ужасен жест с обърнатата си хоризонтално ръка, дълго прерязващо движение през собствената му шия.

— Готов сте да я убиете?

Той кимва:

— Не може да ѝ позволим да се освободи — казва той. — Тя е най-голямата опасност, пред която се е изправяла тази страна.

За миг си помислям за испанската армада, която, казват, Филип готвел точно сега в страховитите си корабостроителници. Помислям си как папата настоя всички от старата вяра да проявят неподчинение спрямо кралица Елизабет, упълномощавайки ги да я убият. Спомням си за французите и шотландците.

— Как е възможно да бъде такава? — питам аз. — Та тя е само една жена. Сравнете я с всичко друго, пред което сме изправени.

— Защото тя е символна фигура, като фигурите на носовете на корабите — казва той рязко. — Защото е францужойка, защото е шотландка, защото е католичка. Защото никой от нас няма да спи спокойно в леглото си, докато тя е свободна.

— Изглежда малко жестоко да трябва една жена да умре, защото вие не можете да спите — казвам язвително.

С това си спечелвам строг поглед от този суров стар човек, който очевидно не е свикнал да разговаря с жена, която има собствено мнение.

— Научих, че тя е спечелила на своя страна вас, и вашия съпруг — казва той злобно. — Научих, че особено той бил много омаян.

— И двамата служим добре на кралицата — казвам твърдо. — Както нейна светлост знае, както знае и добрият ми приятел лорд Бърли. Никой досега не се е съмнявал в почтеността на милорд. А аз мога да служа добре на нейна светлост и въпреки това да не искам да видя шотландската кралица убита.

— Вие може и да сте способна на това — казва той мрачно. — Но аз не мога. И очаквам, че след известно време повече ще бъдат хората, които мислят като мен, отколкото онези, които мислят като вас.

— Тя би могла да загине в битка — казвам аз. — Ако, да не дава Господ, има битка. А може да загине и от ръката на платен убиец. Но не може да бъде екзекутирана, тя е от кралско потекло. Не може да бъде обвинена в държавна измяна, тя е миропомазана кралица. Никой съд не може да я съди.

— О, кой го казва? — пита той внезапно, като оставя лъжицата си и обръща към мен едрото си лице.

— Законът на страната — заеквам аз. Той е почти стряскащ с едрата си фигура и с гнева си. — Законът на страната, който защитава както великите, така и обикновените хора.

— Законът е това, което ние кажем, че е — надуто изрича той. — Както тя може тепърва да открие, както може един ден да разберете и вие. Законът ще бъде такъв, какъвто ние кажем, че трябва да бъде. Ние създаваме законите и онези, които ни отправят закани или ни плашат, ще открият, че са извън закрилата на закона.

— Тогава това не е никакъв закон — изтъквам аз. В края на краищата аз съм съпруга на лорд-канцлера на Англия. — Законът

трябва да защитава висшестоящите и нисшите, невинните, и дори виновните, докато тяхното престъпление бъде доказано.

Садлър се изсвива — груб, висок смях.

— Това може да е било така в Камелот — казва той грубо. — Но сега светът е различен. Ние сме готови да използваме законите срещу нашите врагове, готови сме да намираме доказателства срещу нашите врагове, а ако няма нито закон, нито доказателства, тогава сме готови да създадем нови, специално заради тях.

— Тогава не сте по-добри от тях — казвам тихо, но на висок глас се обръщам към виночерпеца си и казвам: — Още вино за сър Ралф.

ЯНУАРИ 1572, ЗАМЪКЪТ ШЕФИЛД: МЕРИ

Годеникът ми се бори за живота си в съдебната зала, съден от мъже, не по-малко изплашени от него самия. Синът ми е далече от мен. Единственият мъж, който би могъл да ме спаси сега, е много, много далече, сам той затворник, и не очаквам някога да го видя отново. Най-големият ми враг е новият ми тъмничар и дори Бес, най-лъжовната приятелка, която една жена някога е имала, е отвратена от суровото му отношение към мен.

Започвам да изпитвам страх. Не бих повярвала, че Елизабет може да ме повери на подобен човек. Тя прави този човек мой пазач, за да ме опозори. Тя сигурно знае това, самата тя е била пленница. Тя сигурно знае как един суров тъмничар може да съсипе живота на един затворник. Той не ми позволява да се разхождам в парка, нито дори по замръзналия сняг сутрин, не ми позволява да излизам на езда, не ми позволява нищо повече от десетминутна разходка в студения двор, и напоследък говори с Бес за ново намаляване на числеността на свитата ми. Казва, че не мога да получавам скъпи вещи от Лондон, не мога да получавам писма от Париж. Казва, че не бива да ми се поднасят толкова много блюда, когато се храня, нито пък изискани вина. Исква да сваля брокатения балдахин, който е знак за кралския ми сан. Исква да седя на обикновен стол, не на трон, и сяда без покана в мое присъствие.

Не бих повярвала, че това може да ми се случи. Но пък не ми се вярваше и че Елизабет ще изправи собствения си братовчед, нейния най-близък роднина, на съд за държавна измяна, особено след като сигурно знае, че той не се е провинил в нищо освен в амбицията си да се ожени за мен — което, макар и неприятно за жена, така суетна като Елизабет, едва ли е престъпление. Той не е вдигнал бунт, не е изпращал свои пари на бунтовна армия — та той изгуби френското злато, което се предполагаше, че трябва да изпрати. Той се подчини на заповедта ѝ да се яви в двора, макар че неговите последователи висяха на кожените ремъци на стремената му и на опашката на коня му и го

умоляваха да не отива. Той предаде Кенингхол, собственото си величествено имение, лишавайки от наследство децата си, точно както поиска тя. Той остана покорно в лондонския си дом, а после, както му бе заповядано, отиде в Тауър. Срещна се няколко пъти с Ридолфи, това е вярно. Но аз знам, както сигурно знаят и те, че той не би кроил с него заговор да убие Елизабет и да унищожи страната си.

Аз съм виновна в това — мили Боже, да, не го отричам пред себе си, макар че никога няма да го призная пред тях. Аз бих искала да видя Елизабет унищожена, а страната — свободна от нейното незаконно, еретично управление. Но Томас Хауърд никога не би сторил това. За да бъде жестоко откровена — той не е подходящият човек за това, той няма нужната смелост за това. Сред мъжете, които познавам, има само един, който би планирал това и би извел плана докрай, а той е в добре охранявана килия с решетки на прозорците, през които гледа морето в Дания, мислейки за мен: а той никога вече няма да рискува живота си.

— Пред мен няма никакви изгледи за бъдещето — казвам мрачно на Мери Сетън, докато вечеряме насаме в покоите ми. Не желая да се храня заедно с Ралф Садлър, по-скоро бих умряла от глад.

Около нас хора от свитата и слугите, около четирийсет на брой, сядат да вечерят, и слугите ми носят блюдо след блюдо, от което да си взема малко и след това да изпратят блюдата из залата. Все още ми носят повече от трийсет блюда, в знак на почит към положението ми на кралица. За мен би било оскърбление, ако са по-малко.

Мери Сетън не е мрачна като мен, тъмните ѝ очи играят палаво:

— Винаги имате изгледи — прошепва тя на френски. — А сега имате и още един сър Галахад, готов да ви служи.

— Сър Галахад ли? — питам.

— Не знам — казва тя. — Може би прилича повече на сър Ланселот. Със сигурност — благородник, готов да рискува всичко за вас. Човек, който дойде тайно. Човек, чието име знаете. Човек, когото не очаквате и който има план да ви измъкне оттук преди края на процеса. Преди да преживеете позора вашите дела да бъдат обсъждани на публичен процес.

— Ботуел — прошепвам веднага. За миг решавам, че е избягал от Дания. Защото кой затвор би могъл да го задържи? Ботуел, свободен, пристигнал да застане на моя страна, в миг ще ме измъкне оттук и ще ме отведе на кон в Шотландия. Ботуел ще събере армия по границите,

ще обърне страната надолу с главата. Ботуел ще превземе Шотландия, сякаш страната е опърничава жена, и ще я накара да разбере кой е господарят ѝ. Идва ми да се разсмея на глас при мисълта, че той е свободен. Като лисица в кокошарник ще бъде той, когато отново възседне коня си, с изваден меч. Какъв кошмар за англичаните, какво отмъщение за мен. — Ботуел.

Слава Богу, че тя не ме чува. Не искам Мери да си помисли, че изобщо се сещам за името му. Той стана причина за моя провал. Не бива никога да говоря за него.

— Сър Хенри Пърси — казва тя. — Господ да го благослови. Той изпрати това, предаде ми го младият Бабингтън. Сър Ралф ви следи толкова внимателно, че досега не смеехме да ви го донесем. Щях да го пазя чак до времето за лягане, ако се беше наложило.

Подава ми малка бележка. Тя е кратка и минава направо на въпроса.

Бъдете готова в полунощ. От десет часа нататък поставете свещ на прозореца на спалнята си, ако сте готова да тръгнете още тази вечер. В полунощ тази вечер изгасете свещта, и се спуснете навън през прозореца. Водя коне и стража, и веднага ще ви отведе във Франция. Имайте ми доверие. Ще дам живота си за вас.

Хенри Пърси

— Осмелявате ли се? — пита ме Мери. — Прозорецът на работния ви кабинет гледа навън към градината, той сигурно има предвид точно него. Височината от този прозорец до земята е четирийсет фута. Не е по-ужасно от замъка Болтън, а вие щяхте да се измъкнете тогава, ако въжето не се беше скъсало, когато слизаше онова момиче.

— Разбира се, че се осмелявам — казвам аз. Свещите изведнъж се разгарят по-ярко, а миризмата на вечерята е толкова съблазнителна, че усещам как устата ми се налива със слюнка. Тези, които ми правят компания в стаята, са скъпи приятели, на които ще липсвам, когато си отида, но които ще се зарадват на триумфа ми. Изведнъж отново се чувствам жива, жива и изпълнена с надежди. Представям си колко

слисан ще бъде сър Ралф и как ще се провали Бес, когато избягам от тяхната опека, и не мога да не се разкикотя при мисълта за израженията на лицата им, когато на сутринта разберат, че съм изчезнала. Ще стигна до Франция и ще убедя краля и майка му, че трябва да ме изпратят у дома в Шотландия с достатъчно голяма армия, за да наложа господството си над шотландските лордове. Те ще видят преимуществата на това, а ако ли не, ще се обърна за помощ към Филип Испански. Мога да се обърна към него или към папата, или към всеки от дузина заможни паписти, които биха ми помогнали, ако бях далеч оттук и бях свободна от коварното затворничество, наложено ми от моята братовчедка.

— О, не! Нима не обещахте на граф Шрусбъри, че няма да избягате, докато той отсъства от къщи? Той поиска честната ви дума, че няма да избягате, и вие я дадохте. — Мери е обзета от внезапен ужас при този спомен. — Не можете да нарушите думата, която му дадохте.

— Едно дадено под принуда обещание не означава нищо — казвам весело. — Ще бъда свободна.

ЯНУАРИ 1572, ЛОНДОН: ДЖОРДЖ

Едва не заспивам, докато напъргам очите си на светлината на свещта, опитвайки се да прочета бележките, които съм си водил през деня за процеса срещу Норфолк. Думите, които съм надраскал набързо и нечетливо, се сливат и се замъгляват пред очите ми. Показанията на епископ Рос са достатъчни да унищожат Норфолк, но те са дадени от човек, обзет от такъв ужас, че не може дори да съчини убедителна история. Половината от показанията явно са продиктувани от Сесил и потвърдени от хора, обезумели от ужас и болка. Другата половина от тях не може да бъде подкрепена от никого, няма свидетели, няма доказателства. Това са само лъжите на Сесил, неподправени, безсрамни лъжи.

Съсипан съм до дън душа при мисълта, че ако бях по-доблестен човек, щях да се изправя и да изоблича Сесил като лъжлив съветник, да настоя лордовете да останат на моя страна, да отидем при кралицата и да изискаме от нея да ни изслуша. Аз съм най-видният благородник в Англия, аз съм лорд-канцлер на Англия, за мен е дълг и чест да защитавам Англия от лоши съветници.

Но аз знам, за мой срам, че не съм такъв човек. Както съпругата ми би побързала да обясни, аз не притежавам нито ума, нито смелостта да изложа и обоснова едно обвинение срещу Сесил. Не се ползвам с нужния престиж сред равните на мен, нямам влияние над кралицата. И най-лошото от всичко: у мен вече не е останала гордост.

Последният човек, отправил обвинение към Сесил преди нас, сега е обвинен в държавна измяна. Ако се бяхме изправили срещу Сесил, когато той най-напред се сдоби с влияние над ума на младата принцеса, или ако бяхме подкрепили Дъдли срещу него в онези ранни дни, или ако дори бяхме подкрепили Хауърд срещу него преди броени месеци... Но ние сме като сноп клони: ако се държим заедно, ще бъдем несломими, но ако сме сами, Сесил ще ни прекърши един по един. Никой тук не би се вдигнал да спаси Томас Хауърд. Никой тук няма да се вдигне на бунт, за да събори Сесил. Нито дори аз, който знам за

шпионирането на Сесил и за неговите лъжи, и за мъжете, които действат безмълвно по негова повеля из цялата страна, мъжете, които са опитни в изтезанията, мъжете, които взеха в свои ръце законите на тази страна и казаха, че те не важат, че въображаемите опасности, които изтъква Сесил, са по-важни от закона, мъжете, които лъжат по негово нареждане и въобще не се интересуват от истината. Знам всичко това, а не смея да се опълча срещу него. Всъщност, не се осмелявам именно защото знам всичко това.

ЯНУАРИ 1572, ЗАМЪКЪТ ШЕФИЛД: МЕРИ

Пламъчето на свещта потрепва на прозореца ми, и в полунощ, когато се навеждам да го изгася, се поколебавам, когато виждам в отговор примигване на бързо загасен фенер, долу, в сенките на градината, където тъмните дървета са надвиснали над тъмната трева. Издигнала се е малка нова луна. Закривана от понесените от вятъра облаци, тя не хвърля светлина върху каменната стена под мен. Стената е тъмна като канара.

Направих това преди три години в замъка Болтън, когато се доверявах на късмета си: мислех си, че никакви стени не могат да ме задържат, мислех си, че някой мъж непременно ще ме избави. Че Елизабет няма да успее да устои на убежденията ми, или че семейството ми ще се вдигне да ме защити, че Ботуел ще дойде за мен. Не можех да повярвам, че няма отново да бъда в красив кралски двор, обичана, очарователна, самото сърце на всичко около мен.

Сега не е същото. Аз не съм същата. Изтощена съм от три години в затвор. По-тежка съм, изгубила съм жилавата си сила, вече не съм неуморима, несломена. Когато се спуснах по стената в замъка Болтън, бях прекарала цяла седмица в бягане от враговете си, бях закоравяла. Сега, след трите години на затворничество в разкош, аз съм преситена и отегчена, вълнувана от лъжливи надежди, и влудявана от сънищата си, и нито за миг не се чувствам добре.

Аз съм се променила в сърцето си. Видях как Северът се вдига на бунт и претърпява поражение заради мен, видях собствените си хора да се люлеят като оглозгани кости по големите бесилки на селските кръстопътища. Приех за свой съпруг един мъж и научих за арестуването му. И безкрайно дълго чаках Ботуел, сигурна, че той ще дойде за мен. Той не идва. Не може да дойде. Осъзнах, че той никога вече няма да дойде при мен, дори и ако му заповядам да не го прави. Дори ако изпратя да му кажат, че не искам да го виждам никога повече, макар че той ще разбере забраната като покана, той не може да дойде.

Кураж! Навеждам глава и духвам пламъчето. Нямам какво да губя с този опит, а ще спечеля всичко. Веднага щом отново бъда свободна, ще си върна всичко: здравето, красотата, богатството, оптимизма, дори Ботуел. Уверявам се, че чаршафите са завързани на възел около кръста ми, подавам края на моя иконом Джон, усмихвам се на Мери Сетън и ѝ поднасям ръката си за целувка. Този път няма да я чакам, няма да вземам камериерка, ще побягна в мига, когато краката ми се допрат до земята.

— Ще изпратя да те доведат, когато се върна във Франция — казвам ѝ аз.

Лицето ѝ е бледо и изопнато, в очите ѝ има сълзи.

— Късмет — изрича тя. — *Bonne chance!*

Тя отваря зарешетения прозорец, а Джон увива въжето от чаршафи около здравата дървена колона на леглото и се напруга да поеме тежестта ми.

Кимвам му в знак на благодарност и пристъпвам до перваза, навеждам глава, за да изляза през прозореца, и точно в този момент по вратата ми се разнася блъскане и грубият глас на Ралф Садлър, който крещи: „Отворете! В името на кралицата! Отворете!“

— Вървете! — подтиква ме Джон. — Държа ви! Скачайте.

Поглеждам надолу. Под мен в подножието на стената виждам да блести метал, там има чакащи войници. От главната къща забързано се задават дузина мъже с факли.

— Отворете!

Срещам ужасения поглед на Мери Сетън и свивам рамене. Опитвам се да се усмихна, но усещам, че устната ми трепери.

— *Mon Dieu* — казвам. — Какъв шум! Значи не тази вечер.

— Отворете в името на кралицата, или ще разбия тази врата! — изревава Садлър като бик.

Кимвам на Джон.

— Мисля, че ще е по-добре да го пуснете да влезе — казвам.

Подавам ръка на Мери и я оставям да ми помогне да се смъкна от прозореца.

— Бързо — казвам. — Отвържи въжето. Не искам да ме види така.

Тя се суети неумело, докато той блъска по вратата с дръжката на сабята си. Джон разтваря широко вратата и Садлър пада навътре. Зад

него е Бес, с побеляло лице, дърпа го за ръкава, и възпира ръката, която държи сабята.

— Проклетата предателка, проклета, лъжлива, коварна изменница! — крещи той, когато влиза, препъвайки се в стаята, и вижда завързаните на възел чаршафи на пода и отворения прозорец. — Тя би трябвало да ви отсече главата, би трябвало да ви обезглави без съдебен процес.

Стоя, както подобава на кралица, и не казвам нищо.

— Сър Ралф... — протестира Бес. — Тя е кралица.

— По дяволите, със същия успех бих могъл да ви убия със собствените си ръце! — изкрещява той. — Ако ви хвърля през прозореца сега, бих могъл да кажа, че въжето се е скъсало и сте паднала.

— Направете го — изсъсквам аз.

Той изревава гневно и Мери се хвърля между нас, а Джон се приближава, опасявайки се, че в гнева си този звяр ще ме нападне. Но Бес е тази, която му попречва, като затяга хватката си върху ръката му.

— Сър Ралф — казва тя тихо. — Не можете да го направите. Всички ще разберат. Кралицата ще ви изправи на съд за убийство.

— Кралицата ще благодари на Бог заради мен! — процежда той.

Тя поклаща глава:

— Няма. Никога няма да ви прости. Тя не иска смъртта на братовчедка си, прекара три години в опити да намери начин да я възстанови на трона ѝ.

— И вижте каква благодарност получава! Погледнете с каква любов ѝ се отплащат!

— Дори така да е — казва тя овладяно, — тя не желае смъртта ѝ.

— Готов съм да ѝ я поднеса като подарък.

— Тя не иска смъртта на шотландската кралица да ѝ тежи на съвестта — уточнява Бес. — Не би могла да го понесе. Тя не желае смъртта ѝ. Никога няма да даде заповед за това. Животът на една кралица е свещен.

Усещам се вледенена отвътре, дори не се възхищавам на Бес, задето ме защитава. Знам, че защитава собствения си дом и собствената си репутация. Не иска да остане в историята като домакинята, убила гостенка с кралска кръв. Мери Сетън плъзва ръка в моята.

— Няма да я докосвате — казва тя тихо на сър Ралф. — Първо ще трябва да убиете мен, да убиете всички ни.

— Благословена сте с верността на приятелите си — злобно казва сър Ралф. — Макар самата вие да сте толкова невярна.

Не казвам нищо.

— Предателка — казва той.

За първи път го поглеждам. Виждам как пламва под презрението в погледа ми.

— Аз съм кралица — казвам. — Не мога да бъда предателка. Не може да има такова нещо. Аз съм с кралска кръв, не мога да бъда обвинена в държавна измяна, не мога да бъда законно екзекутирана. Аз съм неприкосновена. И не отговарям пред хора като вас.

Една вена започва да пулсира на слепоочието му, очите му се изцъклят като на риба на сухо.

— Нейно величество е истинска светица, че ви търпи в земите си — изръмжава той.

— Нейно величество е престъпница, задето ме държи против волята ми — казвам. — Напуснете стаята ми.

Очите му се присвиват, наистина вярвам, че би ме убил, ако можеше. Но не може. Аз съм неприкосновена. Бес го подръпва леко за ръката и двамата си тръгват заедно. Почти ми идва да се изсмея: те се оттеглят заднешком, сковано, стъпка по стъпка, както трябва да правят, когато си тръгват след среща с кралска особа. Садлър може и да ме мрази, но не може да се освободи от навика да се държи почтително.

Вратата се затваря зад тях. Оставаме сами, със свещта, от която още се вие тъничка струйка дим, с отворения прозорец и завързаното на възел въже, полюшващо се в празното пространство.

Мери прибира въжето, духва свещта и затваря прозореца. Заглежда се навън през градината.

— Надявам се сър Хенри да се е измъкнал — казва тя. — Бог да му е на помощ.

Свивам рамене. Ако сър Ралф е знаел къде да дойде и по кое време, то вероятно целият заговор е бил разкрит от Сесил още преди сър Хенри Пърси да е наел коне. Несъмнено сега е арестуван. Несъмнено ще бъде мъртъв още преди да е изтекла седмицата.

— Какво ще правим? — настоява Мери. — Какво ще правим сега?

Поемам си дъх:

— Ще продължим да кроим планове — казвам. — Това е игра, смъртоносна игра, а Елизабет е глупачка, защото не ми даде възможност да правя нещо друго, освен да играя тази игра. Тя ще крои заговори да ме задържи, а аз ще кроя заговори да се освободя. И накрая ще видим коя от нас ще спечели и коя ще умре.

МАРТ 1572, ЧАТСУЪРТ: БЕС

Наредено ми е да се срещна с милорд, неговия адвокат и управителя му, в личния му кабинет: една официална среща. Адвокатът и служителите му са дошли от Лондон, а аз разполагам с главния си управител като съветник. Давам си вид, че съм в пълно неведение: но аз знам за какво е всичко това: чакам го през всичките тези седмици, след като Хауърд беше признат за виновен и след мълчаливото завръщане на милорд у дома.

Милорд е служил на своята кралица по-предано от всеки друг, но дори след желаната от нея присъда тя не го възнагради. Той може и да е лорд-канцлер на Англия, но е велик лорд само по име. В действителност той е бедняк. Не са му останали никакви пари, и нито една нива, която да не е ипотекирана. Той се върна от Лондон като човек, сломен от своето време. Хауърд е осъден на смърт и сега Англия ще бъде под господството на Сесил, а милорд не може да живее в мир и благоденствие в тази Англия на Сесил.

Според условията на предбрачния ни договор милорд трябва да ми изплати една солидна сума, когато синът ми навърши пълнолетие. Сега Хенри е на двайсет и една години, а Чарлс скоро ще навърши двайсет и на първия ден на април милорд ще трябва да ми изплати тяхното наследство и парите за останалите ми деца, както и други задължения към мен. Знам, че не може да го изплати. Не може да изплати дори една нищожна частица от него.

Освен това аз му давах пари назаем, за да плаща за издръжката на кралицата за последната година, а през последните шест месеца вече знам, че той няма да е в състояние да ми върне и тези пари. Разноските по подслоняването и охраняването на шотландската кралица му струваха всички наеми и доходи от земите му, а постъпленията никога не са достатъчни. За да уреди дълга си към мен, за да изпълни условията на брачния договор, той ще трябва да продаде земя или да ми предложи земя вместо парите, които би трябвало да ми изплати.

Той най-сетне осъзна в какво тежко положение се намира, когато по Коледа не можа да отвори къщата за обичайното пиршество за арендаторите и слугите. Най-сетне си даде сметка, че не може да продължи да изсипва богатството си в краката на шотландската кралица. Когато му казах, че в хранилището за пари и скъпоценности не е останало нищо, и че вече не можем да вземем кредит в цял Дербишър, той най-сетне осъзна катастрофата, която приближаваше малко по малко с всеки ден от изминалите три години, и за която го предупреждавах всеки път, когато изпращахме на кралицата сметката с разходите си и не получавахме нищо. От три години всеки ден мислех какво трябва да правим с тези непосилни разходи, всеки ден през последните три години тази мисъл ме глождеше като болка, и затова знам какво искам. За него бедността беше изненада: за мен тя е стар неприятел.

Аз не бездействах: нарочно направих така, че дълговете му да са към мен, а не към лихварите: подсигуриях заемите му със собствени средства, тъй като знаех, че той няма да е в състояние да се издължи, тъй като знаех какво искам. Знам с какво ще бъда готова да се задоволя, и какво ще отхвърля категорично.

Седя на стол с права облегалка, с ръце в скута, заслушана внимателно, докато адвокатът стои пред мен и обяснява, че графът се намира в затруднено финансово положение, макар и не по своя вина. Докато е служил на кралицата, е имал разходи, надхвърлящи сумите, които един лорд може да понесе. Навеждам глава като покорна съпруга и слушам. Съпругът ми гледа навън през прозореца, сякаш му е почти непоносимо да слуша как описват глупостта му.

Адвокатът ми казва, че предвид задълженията на графа според условията на брачния ни договор, и на натрупаните му по-късно задължения от това, че е заел пари от мен, той е готов да направи предложение. Главният ми управител хвърля поглед към мен. Моите заеми са го изплашили: усещам изпълнения му с надежда поглед върху лицето си, но не вдигам очи.

Адвокатът предлага всички земи, които съм донесла на милорд с брака ни, да ми бъдат възстановени. Всички земи, които съм получила като дарение от най-скъпия ми съпруг Уилям Сейнт Лоу, и от предвидливия ми предишен съпруг Уилям Кавъндиш, ще ми бъдат върнати. В замяна аз трябва да опростя на съпруга си дълга му към мен

за паричните суми, които съм му заела, и трябва да му опростя също издръжката за децата ми, която той ми обеща, когато сключихме брак. На практика споразумението, което сключихме при женитбата си, ще бъде разтрогнато. Аз отново ще получа онова, което е мое, а той няма да носи отговорност нито за мен, нито за децата ми.

Идва ми да се разплача от облекчение, но не казвам нищо и лицето ми остава безизразно. Това означава да си върна наследството, това ще ми възстанови състоянието, което натрупах заедно със съпрузите си, които знаеха стойността на парите, познаваха цената на земята и ги пазеха. По този начин ще възстановя самата себе си. Това отново ме превръща в имотна жена, а една жена, която притежава имоти, отговаря сама за съдбата си. Ще притежавам собствен дом. Ще притежавам собствена земя. Ще управлявам състоянието си. Ще бъда независима жена. Най-после отново ще бъда осигурена. Съпругът ми може да е глупак, може да е прахосник, но неговото съсипване няма да ме повлече надолу.

— Това е изключително щедро предложение — отбелязва адвокатът му, когато аз не казвам нищо.

Всъщност, не: това предложение не е щедро. То е изкусително. Целта му е да ме изкуши: но ако реша да настоявам за парите в брой, които ми дължи съпругът ми, той ще бъде принуден да продаде повечето от тези земи, за да разчисти дълговете си, а аз мога да ги купя на най-ниските възможни цени и да покажа печалба. Но предполагам, че не това е начинът, по който е редно да се държат един граф и неговата съпруга — графиня.

— Приемам — казвам простичко.

— Наистина ли?

Очаквали са повече пазарлъци. Очаквали са да роптая повече заради загубата на парите. Очаквали са да настоявам за пари в брой. Всеки иска пари, никой не иска земя. Всеки в Англия, с изключение на мен.

— Приемам — повтарям аз. Успявам да отправя унила усмивка към милорд, който седи намръщен, осъзнавайки най-после колко му е струвало сляпото му увлечение по шотландската кралица. — Бих искала да помогна на своя съпруг графа в този труден момент. Сигурна съм, че когато кралицата бъде върната в Шотландия, тя ще му окаже благоволенията да изплати всичките му дългове.

Целта на тези думи е да натрия сол в прясна, незаздравяла рана. Сега вече кралицата никога няма да се завърне триумфално в Шотландия, и всички го знаем.

Той се усмихва тънко на оптимизма ми.

— Имате ли документ, който трябва да подпиша? — питам аз.

— Подготвил съм такъв документ — казва адвокатът.

Подава ми го. Озаглавен е „Акт за дарение“, сякаш моят съпруг графът не е принуден да ми изплати отново онова, което е мое. Няма да издребнявам заради това, нито заради стойността на земите, които са прекалено скъпи, нито за стойността на горите, които не са добре поддържани. Има много точки, които щях да оспоря, ако не бях нетърпелива да приключа с това, изпълнена с отчаяно желание отново да си върна собствеността над земите си.

— Нали разбирате, че ако подпишете това, трябва сама да подсигурите децата си? — Адвокатът ми подава перото, и аз едва се сдържам да не се изсмея на глас.

Да се погрижа за децата си! Всичко, което моят съпруг някога е правил, е да се грижи за шотландската кралица. Наследството на собствените му деца беше прахосано за нейните скъпи удоволствия. Слава Богу, че той вече няма да носи отговорност за мен и децата ми.

— Разбирам — казвам аз. — Ще се погрижа за себе си и за семейството си, и вече никога няма да разчитам на графа за помощ.

Той долавя нотката на сбогуване в тези думи, повдига глава и ме поглежда:

— Грешиш, ако ме обвиняваш — казва той с тихо достойнство.

„Глупак“, помислям си, ала не го изричам. Докато подписвам, си обещавам, че това ще е последният път, когато ще го нарека „глупак“ в мислите си. От този ден нататък, независимо дали е разумен или е глупак, той не може да ми коства земите ми. Може да бъде глупак или не, както му е угодно, никога вече няма да ми навреди. Моите земи са отново в ръцете ми и аз ще ги опазя. Той може да прави със своите собствени земи, каквото пожелае. Ако реши, може да изгуби от любов към нея всичките си земи, но не може да пипне моите.

Но той е прав, ако долавя в гласа ми, че това е краят. Той беше мой съпруг. Дадох му сърцето си, както подобава на една добра съпруга, и му поверих наследството на децата си, и цялото си

състояние, както трябва да стори една добра съпруга. Сега отново си върнах благополучно сърцето и богатството си. Това е сбогуване.

1 ЮНИ 1572, ЛОНДОН: ДЖОРДЖ

Кралицата най-сетне стигна в лудостта си до постъпка, която никой от нас не си е представял, че е способна да извърши. Тя издаде смъртна присъда за братовчед си, и тази присъда ще бъде изпълнена утре. Следобед тя ме вика да се явя в двореца Уестминстър и аз чакам сред останалите мъже и жени в приемната ѝ. Никога не съм виждал толкова мрачно настроение да цари в двора. Онези, които са имали тайни отношения с другата кралица, са уплашени, и то с основание. Но дори онези, чиято съвест е чиста, са неспокойни. Превърнали сме се в един мнителен двор, превърнали сме се в двор, в който господства съмнението. Сенките, от които Сесил се опасяваше, сега затъмняват самото сърце на Англия.

Кралица Елизабет присвива подканващо пръст към мен, надига се от трона си и ме повежда към един прозорец с изглед към реката, където можем да останем насаме.

— Няма съмнение във вината ѝ — казва внезапно тя.

— В нейната вина?

— В неговата, искам да кажа, в неговата. В неговата вина.

Поклащам глава:

— Но той само е изпратил парите и е знаел за плановете — нищо повече. Той наистина ви обеща подчинение и не вдигна оръжие срещу вас. Той се подчини.

— А след това отново се включи в заговор — казва тя.

Покланям се. Поглеждам я с крайчеца на окото си. Под бялата пудра кожата ѝ е набраздена от бръчки и уморена. Съхранява осанката на несломима кралица, но поне този път всеки може да забележи какво усилие ѝ струва това.

— Бихте ли могли да го помилвате? — питам аз. Рисквано е да повдигам този въпрос, но не мога да го оставя да се изправи на смърт, без да кажа поне една дума.

— Не — казва тя. — Ще бъде все едно да сложа нож в ръката на всеки платен убиец в страната. И какво ще го спре да заговорничи

отново? Вече не можем да му имаме доверие. А колкото до нея, Господ е свидетел, че тя ще плете заговори до самия миг на смъртта си.

Усещам как замръзвам при заплахата към шотландската кралица.

— Нима след това ще обвините нея? Нима ще позволите на Сесил да отпрати обвинение срещу нея?

Кралицата поклаща глава:

— Тя е кралица. Тя не попада под властта на моите закони, освен ако не разбере, че е кроила заговор за убийството ми. Няма доказателства, че е заговорничила за смъртта ми. Никое друго обвинение няма да издържи срещу нея.

— Ако може да бъде освободена...

— Тя никога няма да бъде свободна — заявява категорично тя. — Заговорът с Ридолфи ѝ струваше свободата, в най-добрия случай. Сега шотландците не биха я приели отново, дори ако ги умолявам, а не мога да я освободя просто така. Тя ми показва, че е мой враг. Ще я държа затворена завинаги.

— В Тауър?

Изражението, с което се обръща към мен, е сурово като на базилик:

— Ще я оставя при вас до края на живота ѝ — казва тя. — Това може да бъде както нейното, така и вашето наказание.

Излизам, препъвайки се, от залата за аудиенции, преди тя да успее да стовари върху мен по-тежко проклятие, и се прибирам в лондонската си къща. Не мога да спя. Ставам от леглото си и тръгвам да се разхождам по тихите улици. Наоколо има само блудници и шпиони, но тази вечер не ме безпокои никой от тях.

Отивам до Тауър. Дебелите стени се извисяват черни на фона на сребристото безмълвие на реката. Тогава виждам как кралската баржа се задава бързо надолу по течението, с дискретно прикрепения на нея кралски флаг. Кралицата също не може да намери покой тази вечер.

Баржата ѝ навлиза тихо в шлюза, където някога самата тя влизаше като предателка, плачеше в дъжда и отказваше да продължи по-нататък. Отивам до решетестата портичка във високата стена, един вратар ме разпознава и ме пуска да вляза. Подобно на призрак заставам в сянката на големите стени и виждам как кралицата влиза

тихо в Тауър. Дошла е да види херцога, своя братовчед, най-близкия си сродник, в самото навечерие на смъртта му. Не се съмнявам, че ще го помилва. Никой не може да изпрати Томас Хауърд на смърт, ако е видял гордостта му смирена, а красивото му лице — набраздено от болка; но на самия праг на стаята му тя нерешително се отдръпва. Непоносимо ѝ е да го види, но решава да прекара нощта под един и същи покрив с него: той — в килията си, тя — в кралските апартаменти. Той дори няма да узнае, че тя е тук и споделя агонията му. Тя знае, че той ще е буден: ще се моли и ще се подготвя за смъртта си призори, ще пише на децата си, ще ги умолява да се грижат едно за друго. Той няма представа, че тя е толкова близо до него, докато той се готви за наредената от нея смърт. Но тя е близо до него, будна, както е буден и той, очакваща да види зората през прозорците на същата сграда, заслушана в ромоленето на лекия дъждец по същия покрив. Бог знае какво минава през ума ѝ: а тя сигурно се измъчва от огромна нерешителност, за да предприеме такова бдение заедно с него.

Тя знае, че той трябва да умре. Всичките ѝ съветници казват, че тя трябва да намери твърдост в сърцето си и да нареди да го екзекутират. Той може и да е неин любим братовчед, но е известен и отявлен бунтовник. Жив, той би се превърнал в символна фигура за всеки предател, всеки ден, до края на царуването ѝ. Ако бъде помилван, той ще накара всеки шпионин да се надява на опрощение, а как би могъл Сесил да провежда управление на терора, ако се знае, че имаме милостива кралица? Англия на Сесил е помрачена от страха. Той не може да приеме кралица, която проявява милост. Факт е, че Хауърд е отправил предизвикателство към управлението на терора, независимо дали това се нрави на Сесил или не. Хауърд трябва да умре.

Но той е нейният братовчед, когото тя обича от детството си. Всички го познаваме и обичаме. Всички знаем по някоя история за буйния му нрав или острия му ум, за нелепата му гордост и за прекрасния му вкус. Всички сме се наслаждавали на щедрото му гостоприемство, всички сме се възхищавали на големите му земи, на верността на слугите му, на предаността, която проявяваше към съпругите си: за мен беше гордост да наричам този човек свой приятел. Всички сме загрижени за децата му, които утре ще бъдат сираци — още едно сломено поколение от рода Хауърд. Всички искаме

този човек да живее. И въпреки това утре аз ще застана пред ешафода му и ще бъда свидетел на екзекуцията му, а след това ще сляза надолу по реката и ще кажа на неговата братовчедка кралицата, че е мъртъв.

Мисля си за всичко това, докато вървя по студената пътека около Бялата кула на Тауър, а после спирам, когато насреща ми се задават две жени. На потрепващата светлина на фенера виждам кралицата, която върви с една почетна дама зад нея, а зад тях двете — един кралски телохранител: фенерът му дими на студения въздух, който идва откъм реката.

— Значи и вие сте тук? — тихо ми казва тя.

Свалям шапката от главата си и коленича на мокрия калдъръм.

— И вас ли ви мъчи безсъние, старче? — казва тя с едва загатната усмивка.

— Безсъние и тъга — казвам.

— Мен също — казва тя с въздишка. — Но ако го помилвам, подписвам собствената си смъртна присъда.

Исправям се.

— Придружете ме — казва тя и ме хваща под ръка. Вървим заедно, бавно, бялата каменна зидария на Тауър до нас проблясва на лунната светлина. Заедно се качваме по стъпалата до откритата морава пред Тауър, където ешафодът е бил току-що издигнат и от него се носи мирис на прясно дърво, като сцена, която очаква актьорите, която излъчва очакване.

— Моля се на Бога всичко да спре дотук — казва тя, като гледа към ешафода, на който собствената ѝ майка положи главата си. — Шрусбъри, ако успеете да ѝ попречите да заговорничи, това може да бъде последният човек, който умира заради нея.

Не мога да обещая. Другата кралица до гроб ще настоява да получи свободата си, ще изтъква светостта на особата си. Вече знам това, сега, когато я познавам: тя е жена, която обичам и изучавам от години.

— Никога не бихте я екзекутирали, нали? — казвам с много тих глас.

Бялото лице, което Елизабет обръща към мен, напомня със студената си сурова красота лицето на горгона, на страховит ангел. Фенерът зад нея ѝ придава златист ореол като на светица, но потрепващият дим дъхти на сярата. Видът ѝ — една триумфираща

кралица, обградена с огнен обръч, странна и мълчалива — ме изпълва с безмълвен ужас, сякаш тя е някаква поличба, пламтяща комета, която вещае смърт.

— Тя казва, че нейната особа е свещена, но това не е така — казва тя тихо. — Вече не. Тя е блудницата на Ботуел и моя пленница, вече не е миропомазана кралица. Обикновените хора я наричат блудница, тя сама унищожи собствената си магия. Тя е моя братовчедка, но — вижте сега — тази вечер тя ме научи да убивам собствените си родственици. Тя ме принуди да изпратя хора от собственото си семейство на дръвника. Тя е жена и кралица, както и аз, и сама ми показва, че една жена и кралица не е неприкосновена за нападения от платени убийци. Тя сама ми показва как да опра нож в гърлото на една кралица. Моля се да не ми се наложи да я екзекутирам. Моля се това да спре дотук, с моя братовчед, с моя обичан братовчед. Моля се неговата смърт да ѝ бъде достатъчна. Защото ако някога ме посъветват да я убия, тя сама ми показва пътя.

Тя ме отпраща с леко махване на ръка и аз се покланям и я оставям с почетната ѝ дама и кралския телохранител с неговия фенер. Напускам тъмнината на Тауър, за да потъна в още по-тъмните улици и тръгвам към дома си. По целия път чувам зад гърба си тихите стъпки на шпионин. Сега някой ме следи през цялото време. Лягам на леглото си, напълно облечен, без да очаквам, че ще заспя, а после задрямвам и ми се присънва най-ужасният кошмар, който съм имал през живота си. Това е обърквана смесица от ужасни мисли, всичките погрешни, размътваща ума ми бъркотия, изпратена от самия дявол: но толкова реален сън, че е като пророческо видение, предвещание за онова, което ще се случи. Почти мога да повярвам, че съм омагьосан. Мога да повярвам, че съм бил прокълнат да имам пророческо видение.

Стоя пред ешафода заедно с перовете на кралството, но човекът, когото извеждат пред нас от едно вътрешно помещение, не е Норфолк, а другата вероломна братовчедка на кралицата: моята Мери, моята обична Мери, кралицата на шотландците. Облечена е в кадифената си дреха в най-наситения черен цвят, а лицето ѝ е бледо. На косите си има закрепен с игли дълъг бял воал, в ръката — разпятие от слонова кост, а около тънката талия — броеница. Облечена е в черно и бяло, като

ръкоположена монахиня. Красива е също както в деня, когато я видях за първи път, обградена от огнен обръч, хваната натясно, под стените на замъка Болтън.

Докато гледам, тя сваля връхната си дреха и я подава на камериерката си. В претъпканата голяма зала се разнасят развълнувани коментари, защото роклята, която носи отдолу, е от алена коприна, с цвета на кардиналска мантия. Щях да се усмихна, ако не хапех устни, за да не треперят. Тя е избрала рокля, която удря плесница в лицето на зрителите-протестанти, като им казва, че тя наистина е блудна жена. Но по-широкият свят, светът на католиците, ще изтълкува избора на цвета много различно. Аленото е цветът на мъченичеството, тя отива на ешафода облечена като светица. Тя се провъзгласява за светица, която ще умре за вярата си, а ние, които я съдихме и сме тук да станем свидетели на смъртта ѝ, сме врагове на самите небеса. Ние вършим делото на Сатаната.

Тя поглежда през залата към мен и виждам, че за миг ме разпознава. Погледът ѝ омеква при вида ми и знам, че любовта ми към нея — която отричам от години — е ясно изписана на лицето ми и тя може да я види. Единствена тя ще разбере истински какво ми струва да стоя тук, да бъда неин съдник, да бъда неин палач. Понечвам да вдигна ръка, но се спирам. Тук съм, за да представлявам кралицата на Англия, аз съм лорд-канцлер на кралица Елизабет, а не любовник на Мери. Времето, когато можех да протегна ръка, за да докосна кралицата, която обичам, отдавна е отминало. Не биваше дори да си мечтая, че мога да протегна ръка да я докосна.

Устните ѝ се разтварят: помислям си, че се кани да ми заговори, и против волята си се навеждам напред, за да я чуя, дори правя крачка напред, с която излизам от редицата на перовете. До мен е графът на Кент, но не мога да остана при него, ако тя иска да ми каже нещо. Ако тази кралица ме извика по име, така, както го изрича, така, както го казва само тя: „Шюзбюи!“, ще трябва да отида при нея, каквото и да ми струва. Ако тя протегне ръка към мен, ще уловя дланта ѝ. Ако пожелае, ще държи ръката ѝ дори докато полага глава на дръвника. Не мога да я отблъсна сега. Няма да я отблъсна сега. Цял живот служих на една кралица, а обичах другата. Разкъсвах сърцето си между тях двете; но сега, в този момент, в момента на смъртта ѝ, аз ѝ принадлежа. Ако

кралица Мери ме иска до себе си, ще ме има. Аз съм неин. Аз съм неин. Аз съм неин.

После тя обръща глава и разбирам, че не може да говори с мен. Не мога да се ослушвам, за да чуя гласа ѝ. Загубих я в полза на небесата. Загубих я в полза на историята. Тя е кралица докрай: няма да провали този свой най-велик миг дори с намек за скандал. Тя играе ролята си тук, преди обезглавяването, както е играла ролята си в двете си величествени коронации. Има жестове, които трябва да направи, и думи, които да изрече. Никога няма да ми заговори отново.

Трябваше да помисля за това, когато отидох в стаята ѝ да ѝ съобщя, че присъдата ѝ е произнесена, че ще умре на другия ден. Не си дадох сметка за това. Затова не се сбогувах с нея тогава. Сега изгубих шанса си. Изгубих го завинаги. Не мога да се сбогувам с нея. Или мога да го сторя само шепнешком.

Тя обръща глава и казва нещо на свещеника. Той подхваща молитвите на английски и виждам онова характерно раздражено свиване на раменете и нацупеното обръщане на главата, което означава, че не е постигнала своето, че някой ѝ е отказал нещо. Нетърпението ѝ, своенравието ѝ, дори тук, на ешафода, ме изпълват с възхищение към нея. Дори на прага на смъртта тя е подразнена, че не постига своето. Настоява за изпълняването на волята си като кралица; и Бог знае, че за мен бе радост да ѝ служа, да ѝ служа с години — много, много години: от шестнайсет години тя е моя пленница, и моя любима.

Тя се обръща към дървника и коленичи пред него. Прислужницата ѝ пристъпва напред и завързва очите ѝ с бял шал. Усещам остра болка в дланите си и откривам, че стискам юмруци и забивам нокти в собствената си плът. Не мога да понеса това. Трябва да съм виждал дузина екзекуции през живота си, но никога на кралица, никога на жената, която обичам. Никога това. Дочувам нисък стон, като на животно, което изпитва болка, и осъзнавам, че това е моят глас. Стисвам зъби и не казвам нищо, докато тя свършва молитвата си и внимателно полага глава на дървника, като опира бледата си буза в дървото.

Палачът вдига бравата си и в този момент... се събуждам. Сълзите мокрят бузите ми. Плакал съм насън. Плакал съм като дете за нея. Докосвам възглавницата си и тя е влажна от сълзите ми и аз

изпитвам срам. Реалността на екзекуцията на Хауърд и страховете ми за шотландската кралица са ми отнели мъжеството. Сигурно съм много уморен и много разстроен от онова, което ще трябва да извършим днес, за да плача насън като дете.

Разтърсвам глава и отивам до прозореца. Няма полза. Не съм човек, надарен с особено въображение, но не мога да се отърся от този сън. Това не беше сън, беше предсказание. Подробностите бяха толкова ясни, болката ми беше толкова силна. Това не е просто сън, това ще се случи наистина, зная го. За мен, за нея.

Разсъмва се. Настъпва денят, в който Хауърд ще умре. След такава ужасна нощ дойде и ужасният ден. Днес ще обезглавим херцога на Норфолк и днес аз трябва да бъда истински мъж и служител на една кралица, която не може да прави друго, освен да избива собствените си роднини. Дано Бог ме спаси от подобни сънища. Дано Бог спаси кралицата на шотландците от подобен край. Дано Бог спаси моята любима, моята обич, от такъв край; и дано Бог ме пощади от участието да бъда свидетел на този край.

8 ФЕВРУАРИ 1587, ХАРДУИК ХОЛ: БЕС

Бог да ги пази и двамата днес и завинаги.

Нямам причина да обичам никого от тях двамата, нито причина да им простя: но откривам, че въпреки това им прощавам, в този ден на нейната смърт, в деня, когато сърцето му за последен път ще бъде сломено.

Тя беше враг на моята кралица, на моята страна, на моята вяра, и на мен, със сигурност на мен. А той се превърна в глупак заради нея, жертва за нея богатството си, а накрая, както повечето от нас смятат, жертва за нея и доброто си име и авторитета си. Тя го съсипа, както съсипа толкова много други. И въпреки това откривам, че мога да простя и на двама им. Те бяха онова, което бяха родени да бъдат. Тя беше кралица, най-великата кралица, която това време познава; и той, като странстващия рицар, какъвто беше, видя това у нея и я обичаше за това.

Е, днес тя плати за всичко. Денят, от който той се ужасяваше, за който тя се кълнеше, че никога няма да настъпи, се оказа студена зимна утрин, в която тя слезе по стъпалата във Фодърингей и видя подиума, издигнат в голямата зала, и великите мъже на Англия, сред тях и моят съпруг, дошли да станат свидетели на смъртта ѝ.

Последният заговор, който не можеше да бъде простен, който не можеше да бъде пренебрегнат, вината за който тя не можеше да припише на други, беше заговор за убийството на кралица Елизабет и превземането на трона ѝ. Шотландската кралица го подписа с името си, което се оказа фатално. Антъни Бабингтън, сега вече млад мъж, който някога беше малкият Бабингтън, моят скъп паж, беше главният автор на този предателски замисъл и плати за него с живота си, бедният младеж. От цялата си душа искам никога да не го бях изпречвала на пътя ѝ, защото тя отне сърцето му, когато той беше още дете, и стана причина за смъртта му, както и за тази на мнозина други.

След всичките хиляди писма, които беше написала, след всички заговори, които беше изплела, въпреки обиграността си и това, че беше

толкова добре осведомена, тя най-сетне прояви небрежност: или пък беше хваната в капан. Тя подписа със собственото си име плана за убийството на кралица Елизабет и това беше смъртната ѝ присъда.

Или и това беше скалъпено.

Кой знае?

Кой ще узнае някога каква е била истината за случилото се между една пленница, така твърдо решена да получи свободата си, каквато бе тя, и тъмничари, безскрупулни като Сесил и Уолсингам?

Но в известен смисъл днес, въпреки всички тях, шотландската кралица спечели битката. Винаги е казвала, че не е трагична фигура, не е кралица от легенда, но накрая проумя, че единственият начин, по който можеше да победи Елизабет — да я победи напълно и окончателно — е да бъде героинята, каквато Елизабет не можеше да бъде: трагична героиня, кралица на страданието, покосена в своята красота и младост. Елизабет може да се нарича Кралицата дева и да претендира за образа на голяма красавица, заобиколена от обожатели; но Мери, кралицата на шотландците, ще бъде онази, която всички ще запомнят като красивата мъченица от това царуване, чиито любими мъже охотно са умирали заради нея. Нейната смърт е престъпление на Елизабет. Предателството към нея е най-големият позор на Елизабет. Затова тя спечели тази корона. Тя изгуби във вечното им съперничество за трона на Англия, но ще спечели, когато се пишат историческите летописи. Историците, главно мъже, ще се влюбят в нея, и ще ѝ измислят оправдания, отново и отново.

Разказват ми, че съпругът ми наблюдавал екзекуцията ѝ със стичащи се като порой по лицето му сълзи, безмълвен от скръб. Вярвам го. Зная, че я обичаше със страст, която му костваше всичко. Той беше прекалено прозаичен мъж, за да бъде завладян така от любов — и все пак това се случи. Бях там и видях това да се случва. Вярвам, че никой мъж не би могъл да ѝ устои. Тя беше кралица, напомняща приливите и отливите, като някаква сила на луната, неустоима. Той се влюби в нея и тя съсипа богатството му, гордостта и сърцето му.

А тя? Кой може да бъде сигурен в нея? Питайте всеки, който е обичал красива принцеса. Никога не знаеш какво може да си мисли тя. Природата на една принцеса е загадъчна, противоречива, точно като морето. Но моето искрено мнение е, че тя никога не е обичала абсолютно никого.

А аз? Аз се спасих от бурята, която беше Мери, кралица на шотландците, и зная, че съм като обитател на малка селска къща, който спуска и затваря плътно капаците на прозорците си, залоства вратата и гледа как вейт вихрушките. Джордж и аз се разделихме, той — в своите къщи, а аз — в моите. Той беше пазач на кралицата, и се опитваше да я опази в безопасност, опитваше се да скрие любовта си към нея, опитваше се и да посреща разходите ѝ; а аз изградих живот за себе си и за децата си и благодарях на Бог, че съм далече от тях двамата, и от последната голяма любовна история на Мери, кралица на шотландците.

Годините отминаха, но обичта ми към къщите и към земята си остава постоянна. Изгубих Чатсуърт в полза на моя съпруг графа, когато се скарахме и той се обърна срещу мен; но построих нова къща, прекрасна къща в Хардуик близо до дома от детството ми, с най-големите прозорци в Северна Англия, най-забележителните стъкла, които някой е виждал поставени в големи каменни рамки, които гледат във всички посоки. Децата дори измислиха детско стихче за това: „*Хардуик Хол, о, няма толкова стени, колкото стъкло*“ — пеят те. Аз построих тук една легенда.

Накарах да поставят на всяка стена на къщата инициалите ми, изработени от камък. *Е. Ш.* пише там, с букви от камък досами извисяващия се покрив, издълбано на фона на небето, така че от земята, когато вдигнете поглед, можете да видите инициалите ми, изписани в облаците. „*Е. Ш.*“ — гръмко оповестява графската коронка на цялата околност, докъдето поглед стига, защото моята къща е разположена на хълм, и най-горните части от покрива ѝ крещат: „*Е. Ш.*“

„*Елизабет Шрусбъри*“ — гордо заявява моята къща пред цял Дербишър, пред Англия, пред света. *Елизабет Шрусбъри* построи тази къща със собственото си състояние, построи я със собствените си умения и решителност, построи тази къща от яките основи от дербишърски камък до инициалите, вдълбани в покрива. Елизабет Шрусбъри построи тази къща, за да огласи името си, титлата си, богатството си и господството си над земите наоколо. Невъзможно е да видите къщата ми и да не почувствате гордостта ми. Не може да видите къщата ми и да не разберете за богатството ми. Не можете да

видите къщата ми и да не разберете, че съм жена, издигнала се сама, и съм щастлива от това.

Осигурих състояние на децата си, направих онова, което си бях поставила за цел да сторя за тях. Основах династии: децата ми притежават титлите на графове на Шрусбъри, Девъншир и Ленъкс. Синът ми Уилям е първи граф на Девъншир, дъщеря ми Мери ще бъде графиня Шрусбъри. А във вените на внучката ми Арбела тече кръвта на Стюартите, както планирах заедно с кралица Мери. Аз превърнах в реалност полушеговития план, който крояхме над ръкоделието си. Аз го осъществих. Въпреки всички пречки, пряко волята на кралица Елизабет, в разрез със закона, аз омъжих дъщеря си за Чарлс Стюарт и тяхното дете, моята внучка, е наследница на престола на Англия. Ако късметът я придружава — моят късмет, с което имам предвид твърдата си решителност — един ден тя ще бъде кралица. А коя жена в Англия, освен мен, би си мечтала за това?

Казвам си: не е зле — никак не е зле. Никак не е зле за дъщерята на една вдовица, която не притежаваше нищо. Никак не е зле за момиче от Хардуик, което бе родено в дългове и трябваше да спечели всичко, което притежава. Аз изградих себе си, една нова жена за този нов свят, нещо, което не е било никога преди: жена с независими средства и независим ум. Кой знае какво ще правят такива жени в бъдеще? Кой знае какво ще постигнат моите дъщери, какво може да направят внучките ми? Светът на Елизабет е пълен с авантюристи: както тези, които пътешестват до далечни земи, така и онези, които си стоят у дома. По свой собствен начин, аз съм една от тях. Аз съм нов вид същество, ново откритие: жена, която отговаря сама за себе си, която притежава собствено състояние, без да е под опеката на никой мъж, която сама си пробива път в света, подписва собствени документи, и сама събира наеми, и знае какво е да бъдеш жена с гордост. Жена, чиято добродетел не е скромността, жена, която дръзва да се хвали и изтъква. Жена, която е щастлива да брои притежанията си, и доволна, че се справя добре. Аз съм жена, издигнала се със собствени усилия, и се гордея с това.

И никога никой на този свят няма да ме нарече „жената на онзи глупак“.

БЕЛЕЖКА НА АВТОРА

Мери, кралицата на шотландците, е един от големите символични образи в английската история и проучванията за тази книга бяха истинско откровение за мен, каквото се надявам, че ще бъде тя и за читателя. Неотдавнашните трудове, посветени на кралицата, я представят в един много различен образ от този на романтичната и лекомислена жена от традиционната версия. Смятам, че тя е била смела и решителна жена, която е можела да бъде успешна кралица дори в непокорна страна като Шотландия. Основната разлика между нея и успялата ѝ братовчедка Елизабет е в добрите съветници и добрия късмет, а не — както намеква традиционната история — в това, че едната жена управлява с ума си, а другата се ръководи от сърцето си.

Разбира се, една личност, която живее толкова дълго и при такива драматично контрастиращи обстоятелства, каквито преживява кралица Мери, ще бъде тълкувана по различни начини от различни автори, тъй както намеква тя в моята версия: „Трагична кралица, изживяла прекрасно детство във Франция, а след това — самотно вдовство в Шотландия. Някой съчинител на балади би ме описал омъжена за красивия слабак Дарнли, но копнееща за силен мъж, който да ме избави. Един трубадур би ме описал като обречена още от мига на раждането ми: красива принцеса, родена под злощастна звезда. Няма значение. Хората вечно си измислят истории за принцесите. Това ни се полага заедно с короната. Трябва да го носим с възможно най-голяма лекота. Ако едно момиче е едновременно и красавица, и принцеса, каквато съм била аз цял живот, тогава то ще има поддръжници, по-лоши от врагове. През по-голямата част от живота си съм била обожавана от глупаци и мразена от хора със здрав разум, и всички те си съчиняват истории за мен, в които съм или светица, или блудница.“

Представената от мен версия на историята на кралица Мери се съсредоточава върху годините на нейното пленничество, когато е под надзора на една от най-интересните жени от елизабетинската епоха:

Бес от Хардуик. Интересното е, че и Бес е жена, която популярната история определя чрез съпрузите ѝ. Новата биография от Мери С. Лоуъл представя Бес, поставяща основите на богатството си по-малко като жена, търсеща богати мъже, и повече като делова и предприемчива жена с усет за добрите вложения и управление. Последният ѝ съпруг, Джордж Талбот, граф Шрусбъри, не се споменава често в книгите по история, но има убедителни доказателства, намекващи, че е бил влюбен в шотландската кралица Мери, с която живее като неин домакин и тъмничар в продължение на шестнайсет години и на чиято смърт наистина присъства с леещи се по бузите му сълзи.

Историята на тези трима души е трагедия в самото сърце на онази драматична епоха. Техните надежди и разочарование един от друг са представени на фона на големия бунт на Севера, който цели да освободи шотландската кралица Мери, да я върне на трона ѝ в Шотландия, да ѝ гарантира наследяването на английския престол и да предостави религиозна свобода на римокатолиците. Ако бяха възтържествували — както е изглеждало сигурно, че ще стане — елизабетинска Англия щеше да бъде различно място.

Бунтът на Север е представен като най-голямото предизвикателство към царуването на Елизабет, и въпреки това той почти не се споменава в книгите по история и губи значимостта си редом до изпълнените с вълнение описания на не толкова застрашителната армада. Всъщност, армията на Севера събира войска, достатъчно силна да превземе кралството, далеч по-голяма от тази на Хенри VII при Бозуърт, и тяхното поражение, както предавам тук, се дължи повече на недостатъчната им убеденост, отколкото на недостатъчна военна сила.

Поражението на северната армия се оказва последният удар в упадъка на Севера, към който Тюдорите винаги са хранили страх и омраза, и който днес все още носи белезите от това.

Задължена съм, както винаги, на прекрасните историци, чиито трудове са изброени в библиографията, и романът е солидно построен върху историческите документи. Но, също както винаги, когато фактите са спорни, вземам решение въз основа на доказателствата, така, както ги разбирам, а когато в историческите сведения има

празнина, създавам, както би трябвало да направи един романист, художествена измислица, която обяснява известните факти.

За повече сведения за този и всичките ми останали романи, за дискусии с читатели, и за много други теми, моля, посетете моя уебсайт: www.PhilippaGregory.com.

БИБЛИОГРАФИЯ

Болдуин Смит, Лейси, *Treason in Tudor England: Politics & Paranoia*, Pimlico, 2006

Биндоф, с. Т., *Pelican History of England: Tudor England*, Penguin, 1993

Бриджън, Сюзън, *New worlds, Lost Worlds: The Rule of the Tudors 1485–1603*, Penguin, 2001

Чийтам, Дж. Кийт, *Mary Queen of Scots: The Captive Years*, J. W. Northend, 1982

Чайлдс, Джеси, *Henry VIII's Last Victim*, Jonathan Cape. 2006

Креси, Дейвид, *Birth, Marriage and Death: Ritual Religions and the Life-cycle in Tudor and Stuart England*, OUP, 1977

Дарби, Х. К., *A New Historical Geography of England before 1600*, CUP, 1976

Де Лайл, Леанда, *After Elizabeth*, Harper Collins, 2004

Диксън, Уилям Хепуърт, *History of Two Queens*, vol. 2. London, 1873

Дръмънд, Хъмфри, *The queen's Man: Mary Queen of Scots and the Fourth Earl of Bothwell — Lovers or Villains?*, Leslie Frewin Publishers Ltd, 1975

Дънлоп, Йън, *Palaces & Progressess of Elizabeth I*, Jonathan Cape, 1962

Дън, Джейн, *Elizabeth and Mary: Cousins, Rivals, Queens*, Harper Collins, 2003

Дърант, Дейвид Н., *Bess of Hardwick & Portrait of an Elizabeth Dynast*, Peter Owen Books, 1999

Едуардс, Франсис, *The Marvellous Chance: Thomas Howard and the Ridolphi Plot*, Rupert Hart-Davis, 1968

Айзенбърг, Елизабет: *This costly Countess: Bess of Hardwick*, The Derbishire Heritage Series, 1999

Елтън, Г. Р., *England under the Tudors*, Methuen, 1955

- Фелоус, Никълъс, *Disorder and Rebellion in Tudor England*, Hodder & Stoughton, 2001
- Флечър, Антъни и Маккълъу, Дърмид, *Tudor Rebellions*, Longman, 1968
- Гай, Джон, *Tudor England*, OUP, 1988
- Хейнс, Алан, *Invisible Power: The Elizabethan Secret Services 1570–1603*, Sutton, 1994
- Хейнс, Алан, *Sex in Elizabethan England*, Sutton, 1997
- Ходж, Алис, *God's Secret Agents*, Harper Perennial, 2006
- Хъбард, Кейт, *A Material Girl: Bess of Hardwick 1527–1608*, Short Books Ltd., 2001
- Хътчинсън, Робърт, *Elizabeth's Spy Master: Francis Walsingham and the Secret War that Saved England*, Weidenfeld & Nicolson, 2006
- Кеселринг, К. Дж., *Mercy and Authority in the Tudor State*, CUP, 2003
- Лоудс, Дейвид, *The Tudor Court*, Batsford, 1986
- Ловъл, Мери С., *Bess of Hardwick: Empire Builder*, W. W. Norton & Company Ltd., 2005
- Маки, Дж. Д., *Oxford History of England, The Earlier Tudors*, OUP, 1952
- Пери, Мария, *Sisters to the King: The Tumultuous Lives of Henry VIII's Sisters — Margaret of Scotland and Mary of France*, Andre Deutsch Ltd., 1998
- Плаудън, Алисън, *The House of Tudor*, Weidenfeld & Nicolson, 1976
- Плаудън, Алисън, *Tudor Women, Queens and Commoners*, Sutton, 1998
- Плаудън, Алисън, *Two Queens in One Isle*, Sutton, 1999
- Рандъл, Кийт, *Henry VIII and the Reformation in England*, Hodder, 1993
- Робинсън, Джон Мартин, *The Dukes of Norfolk*, OUP, 1982
- Роум, К. Р. Н., *Who's Who in Tudor England*, Shephard-Walwyn, 1990
- Съмърсет, Ан, *Elizabeth I, Phoenix Giant*, 1997
- Старки, Дейвид, *Elizabeth*, Vintage 2001
- Томас, Пол, *Authority and Disorder in Tudor Times 1485 — 1603*, CUP, 1999
- Тилярд, Е. М. У., *The Elizabethan World Picture*, Pimlico, 1943
- Търнър, Робърт, *Elizabethan Magic*, Element 1989

- Уорник, Рета М., *Mary Queen of Scots*, Routhledge, 2006
- Уоткинс, Сюзън, *Mary Queen of Scots*, Thames and Hudson, 2001
- Уедърфорд, Джон У., *Crime and Punishment in the England of Shakespeare and Milton*, McFarland, 2001
- Уиър, Алисън, *Britain's Royal Families: The Complete Genealogy*, Pimlico, 2002
- Уиър, Алисън, *Elizabeth the Queen*, Pimlico 1999
- Уиър, Алисън, *Mary Queen of Scots and the Murder of Lord Darnley*, Pimlico 2004
- Уилямс, Невил, *A Tudor Tragedy: Thomas Howard, Fourth Duke of Norfolk*, Barrie and Jenkins, 1964
- Юингс, Джойс, *Sixteenth-Century England*, Penguin, 1991

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.